

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYKSEN AIKAKAUSKIRJA
FINSKA FORNMINNESFÖRENINGENS TIDSKRIFT
XLIV, 2

SKELETTGRAVFÄLTEN
PÅ KJULOHOLM
I KJULO

II
VIKINGATID OCH KORSTÅGSTID
GRAVFÄLTET C

Nils Cleve

HELSINGFORS 1978

Toimittaja — Redaktör:
LARS PETTERSSON

ISBN 951-9056-31-9
ISSN 0355-1822
Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös' boktryckeri
Esbo 1978

Innehållsförteckning

	sida
FÖRORD	7
I. GRAVFÄLTET C	9
A. Orienterande översikt	9
B. Gravfynden	12
1. De första fynden	12
2. A. Hackmans undersökningar 1925	15
3. Undersökningarna 1926	16
4. Undersökningarna 1934	17
II. FYNDBESKRIVNINGAR	19
A. Gravar	19
1. Undersökningarna 1925 (A. Hackman)	19
2. Undersökningarna 1926 (C. A. Nordman, N. Cleve)	23
3. Undersökningarna 1934 (N. Cleve)	53
4. Icke sakkunnigt undersökta gravar	54
B. Ströfynd	63
III. BEGRAVNINGSBRUK	77
A. Gravarna	77
1. Gravplatser och gravlämningar	77
2. Nedgrävningdjup	77
3. »Familjegravar»	78
4. Gravarnas riktning	78
5. Kistor och träskoningar	79
6. Begravning utan kista eller något annat träskydd	80
B. Gravläggningen	82
1. Förberedelser	82
2. Gravtillbehör	83
3. Dödstro och gravmagi	85
4. Offer på graven	88
5. En brandgrav	89
IV. FÖREMÅLEN	91
A. Prydnadsföremål	91

1. Spännen	91
2. Prydnadsnålar	104
3. Kedjeprydnader	106
4. Hängprydnader	112
5. Pärlor	125
6. Ringsmycken	139
a. Armringar	139
b. Fingerringar	143
7. Bälteprydnader	147
8. Diverse prydnader	155
9. Bronsspiraler och spiralapplikationer	156
B. Vapen	160
1. Svärd	160
2. Spjutspetsar	164
3. Pilspetsar	167
4. Yxor	167
5. Sköldbucklor	170
6. Vapenknivar	171
C. Redskap och personliga tillbehör	171
1. Knivar	171
2. Liar	176
3. Skäror	176
4. Saxar	177
5. Elddon	178
6. Brynstenar	178
7. Lås och nycklar	179
8. Vågar, vikter och mynt	180
9. Penningpungar och viktfordral	185
10. Hästmundering	186
11. Diverse för personligt bruk, magi	187
12. Kärll av brons, trä och lera	189
V. KRONOLOGI	194
VI. KULTUREN	198
A. Den lokala sakkulturen	198
1. Dräkten	198
2. Beväpningen	201
3. Redskap	202
4. Eget och främmande	204
VII. BYGDEN	206
Noter	210
Litteraturförteckning	222
Summary	226

Förord

I den år 1943 utkomna första delen av Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo behandlades två gravfält från yngre folkvandringstid, gravfälten A och B. Avsikten var att arbetet omedelbart skulle följas av en andra del avseende gravfältet C från vikingatidens slut och korstågstad. Olika omständigheter tillstötte, vilket gjorde att denna del icke programenligt kunde utges inom den avsedda tiden. Materialet förelåg dock i huvudsak samlat redan i 1950-talets början och publiceras nu i huvudsak baserat på detta material. Jag är starkt medveten om att de nya stora utgrävningarna t.ex. i Eura och Yläne alltför litet beaktats, men jag tror å andra sidan att det är saken enbart till fromma, att dessa gravfält vetenskapligt behandlas som helheter för sig. Vad som redan blivit publicerat har dock medtagits här.

Dispositionen i denna del är i huvudsak samma som i föregående band. Enligt arbetets ursprungliga planläggning skulle fil.mag. Tyyni Vahter ha behandlat de rika textilfynden men till följd av hennes frånfälle blev detta icke gjort. Behandlingen bygger sålunda på av mag. Vahter gjorda anteckningsfragment.

Slutligen vill jag med stor tacksamhet påpeka att den slutliga redigeringen av denna del, särskilt bildredigeringen, handhåfts av fil.mag. Marianne Schauman-Lönnqvist. För detta storartade arbete, som hon med osparad möda och med stor sakkunnighet utfört frambär jag ett varmt tack. Jag tackar samtidigt fotograf Timo Syrjänen, som haft hand om den fototekniska delen av bandets utformning. Ett hjärtligt tack riktar jag också till fil.mag. Maija-Leena Núñez som vänligen översatt resuméen till engelska.

Sist riktar jag ett värdsamt tack till Finska fornminnesföreningen, som intagit detta arbete i sin tidskriftsserie som en försenad andra del till tidskriftens band XLIV.

Helsingfors i oktober 1977

Nils Cleve

I. Gravfältet C

A. Orienterande översikt

Redan före upptäckten av de två gravfälten från yngre folkvandringstid, vilka behandlats i arbetet »Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo I», hade ett tredje gravfält påträffats och delvis undersökts på samma holme i Kjulo träsk (Köyliönjärvi). Gravarna i detta gravfält kan tidsbestämmas till vikingatidens slut och korstågstiden; en lucka omfattande 150—200 år finnes sålunda mellan de äldre gravfälten och det yngsta. Förmodligen är denna lucka en tillfällighet och det är t.o.m. troligt att framtida fynd kommer att utvisa förekomsten av en helt kontinuerlig bosättning från 500-talets senare hälft till hednatidens slut.

De två folkvandringstidsgravfälten har betecknats med bokstäverna A och B. Det yngsta gravfältet benämnes här *gravfältet C*.

En första antydning om förekomsten av gravar från vikingatiden var en korsformig bronsnål, som år 1898 hittades vid grävning av en latrinbrunn i herrgårdens fägård. De verkligt stora fynden gjordes dock först 1925 vid fördjupning av gödselstaden i samma fägård. Fägårdens läge och utseende framgår av en av A. W. Granit 1927 uppgjord karta (fig. 1), bortsett från att liderlängan i väster år 1934 ersatts med en ny stallsbyggnad och det gamla stallet på södra sidan omändrats till vagnslider. I norr avgränsas området av en tegelbyggnad, det gamla ox- och fårstallet, i öster av en 1924 av cementtegel uppförd ladugård på platsen för en äldre av trä.

Vid de undersökningar som utfördes på platsen åren 1925 (Hackman), 1926 (Nordman, Cleve) och 1934 (Cleve) framgick att gravfältet omfattade praktiskt taget hela fägårdskomplexet. I väster kunde gränsen för gravfältet tämligen exakt fastställas; vid 1934-års grävningar konstaterades nämligen att gravfältet sträckte sig under den gamla liderlängan — platsen för det nya stallet — och ytterligare ett stycke W-om denna på branten mot sjön. I norr når gravfältet fram till och möjligen under tegelbyggnaden; detta torde framgå av ett gravfynd, som 1933 gjordes mellan byggnaden och gödselstaden (fynd 633—634, 9724:1—3). Däremot är det knappast troligt att gravfältet når så långt N-ut som till den ca 70 m längre bort liggande hönsgården, där det vid ett par tillfällen påträffats föremål från yngre folkvandringstid (Kjuloholm I, fynd 190

KJULOHOLM
SITUATIONSPLAN FÖR GRAVFÄLT C
NILS CLEVE 1925, 1926

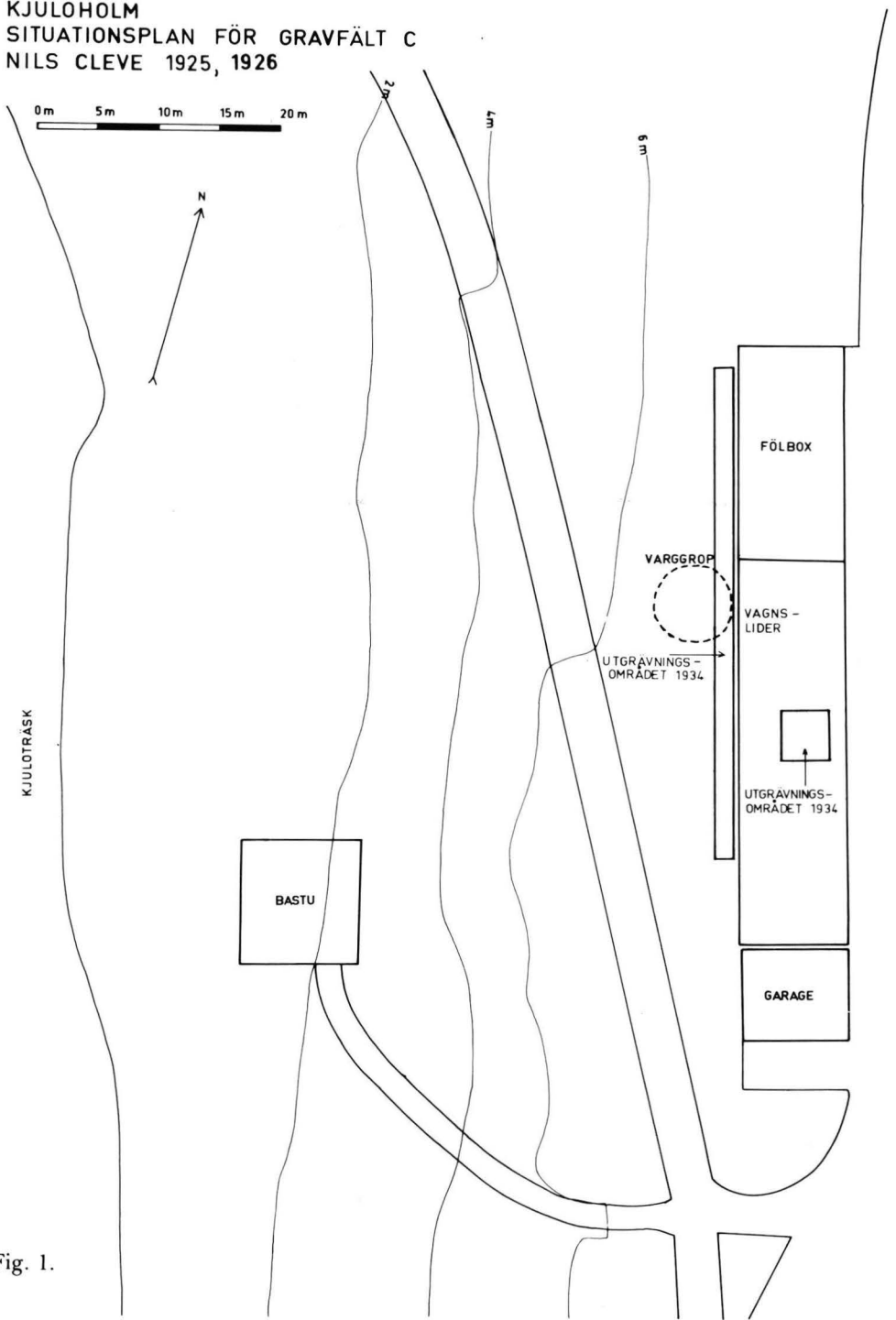
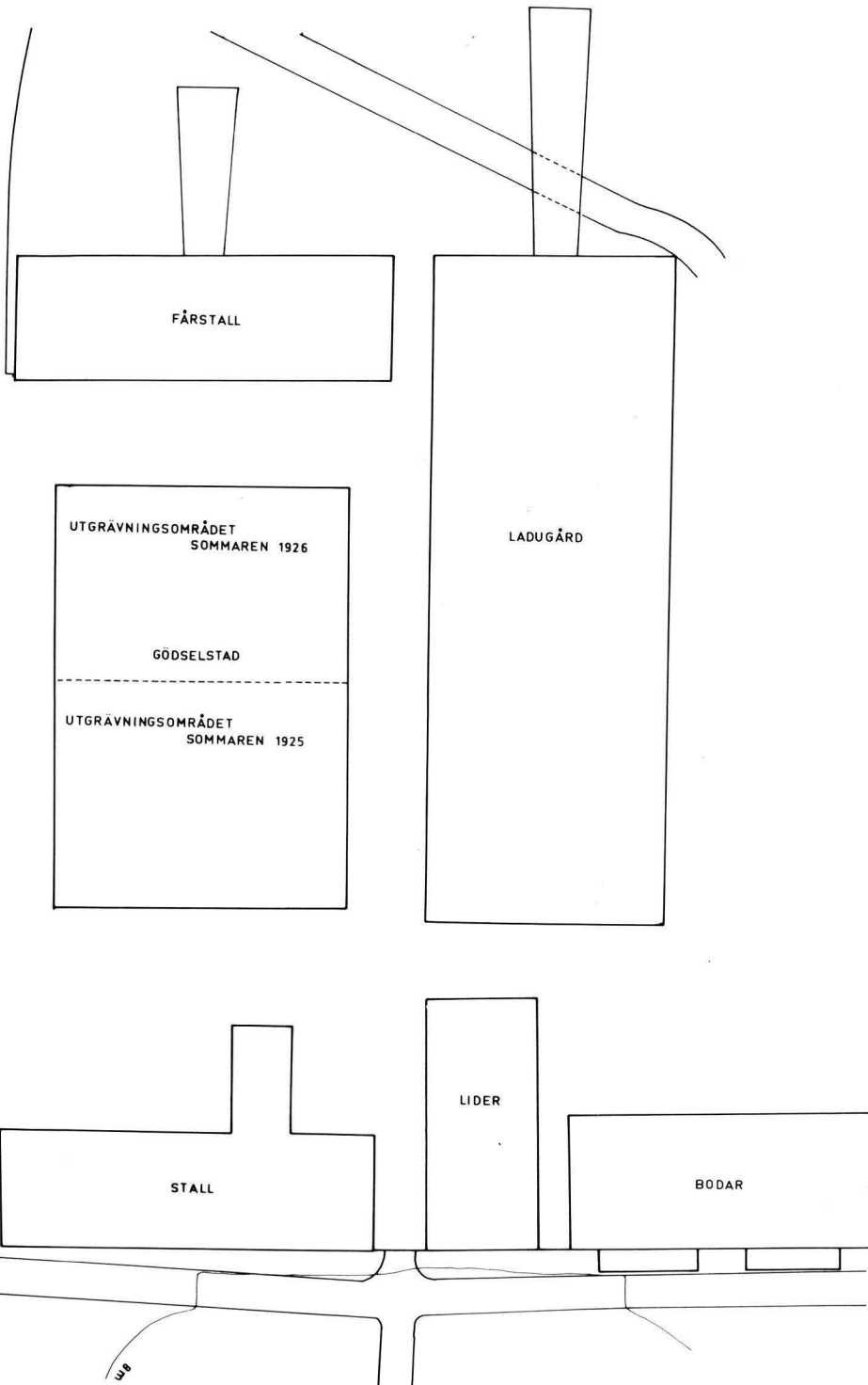

Fig. 1.

o. 191). Vid ladugårdens ombyggnad 1924 observerades inga spår av gravar trots att grunden grävdes till ett avsevärt djup, vilket tyder på att ladugården numera kan anses markera en gräns för gravfältet i öster. Vad slutligen gravfältets gräns i söder vidkommer får man nöja sig med en förmodan, att gravar finnes fram till och under den på planteckningen som stall betecknade byggnaden. Vid en försöksgrävning i vinkeln mellan bodlängan och en liderbyggnad mellan denna och »stallet» blottades sten- och sotblandad jord, som möjligen kan härröra från en husgrund (Kjuloholm I, s. 47 f.). De fåtaliga fynden utgjordes av ett obestämbart bronsband, ett fragment av en lertrissa samt 8 klumpar bränd lera ellet lerklining (Kjuloholm I, fynd 81—83).

År 1892 påträffades vid grundgrävning för mejeribygnaden en spjutspets från vikingatiden (Sat.M. 2 187, Kjuloholm I fynd 180). Invid samma byggnad upptäcktes 1937 det gravfält från folkvandringstiden, som betecknats med bokstaven B. Vid efterföljande undersökningar framgick att gravfältet B omfattade åtminstone området omedelbart invid och NW-om mejeriet samt området mellan detta och kontorsbyggnaden. Det finns också en möjlighet att gravfältet sträcker sig något längre mot WNW, d.v.s. i riktning mot gravfältet C. Däremot föreligger ännu inga vittnesbörd om att de två gravfälten går över i varandra, d.v.s. att de i själva verket tillsammans vore ett enda stort gravfält.

Trots att de arkeologiska undersökningarna ännu icke berört hela *gravfältet C*, är fyndmaterialet likväl redan nu betydande. De vetenskapligt framgrävda gravarnas antal utgör 51. Tillfälligt funna, men under en viss kontroll tillvaratagna gravar uppgår till 14 (15?) st. Det sammanlagda antalet gravar är sålunda 65 (66?). Därtill kommer mer än 800 ströfynd, vilka till största delen härröra från tidigare förstörda gravar. Vi får i själva verket räkna med att gravfältet C rymt minst 150 gravar, måhända 200 eller t.o.m. flere.

B. Gravfynden

1. De första fynden

År 1898 gjordes såsom inledningsvis redan nämndes det första fyndet, en korsformad prydnadsnål (fig. 6), som påträffades vid grävning av en latrinbrunn i fägårdens gödselstad (kartan fig. 1). Den stora massan av fynd sammanhänger dock med ombyggnaden av denna gödselstad åren 1925 och 1926, som gick ut på att fördjupa och cementbelägga ett 33,5 x 23,4 m stort område. Genom att grävningssarbetet utfördes på ackord underlät arbetarna alltför länge att anmäla om de vid sandens bortschaktning upphittade föremålen. Gårdens ägare, prof., frih. Axel Cedercreutz fick dock slutligen kännedom

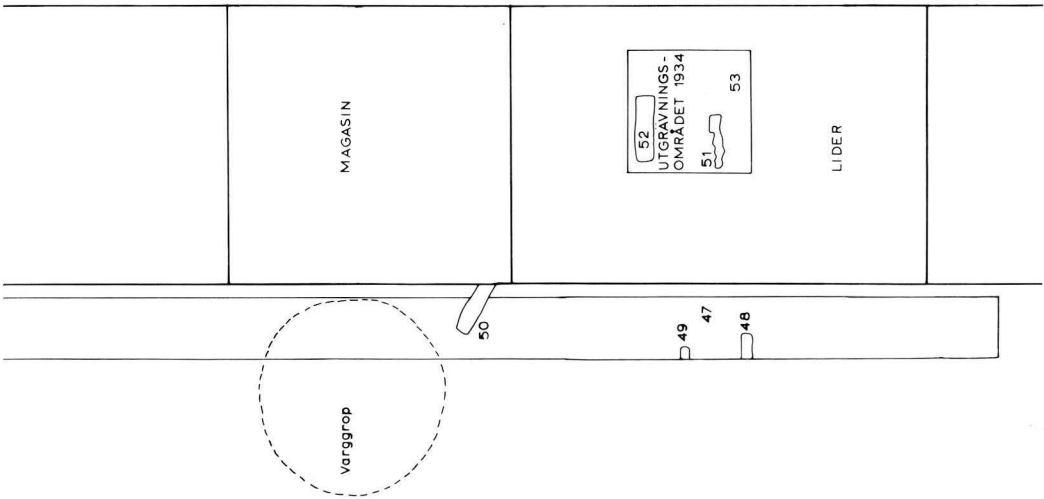
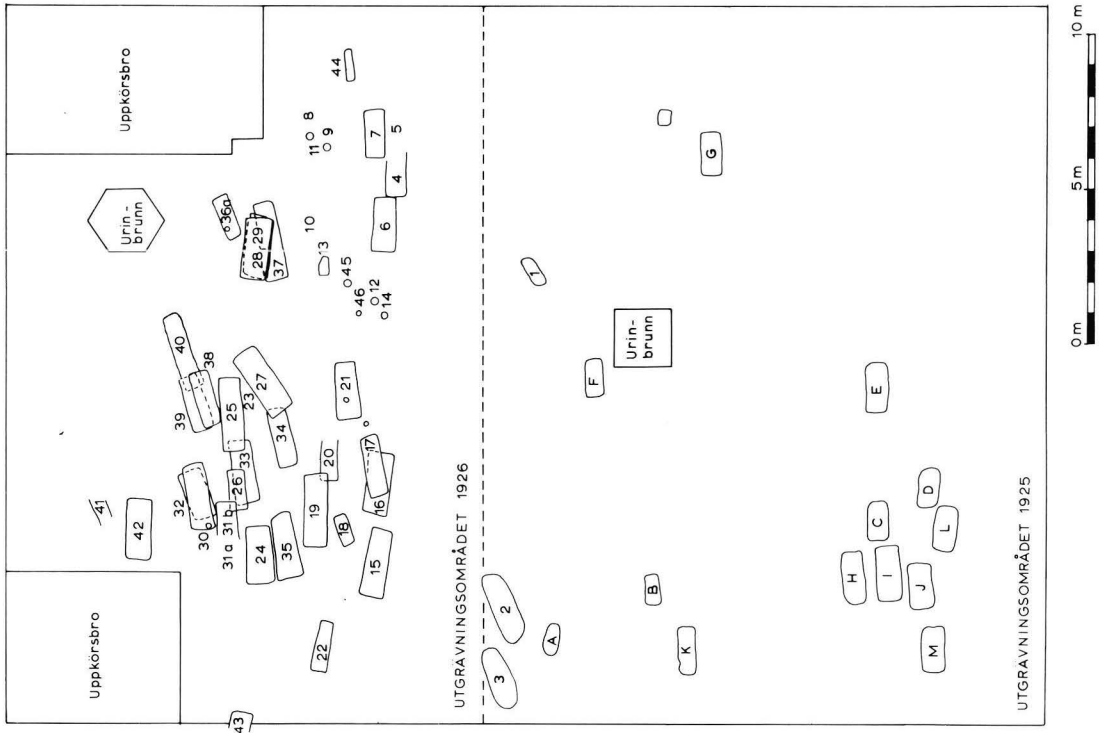

Fig. 2. Översiktsplan över gravarnas läge.

om fynden och tack vare hans ingripande kunde säkert sammanhörande gravinventarier hållas åtskilda. Därigenom är åtminstone 12 gravar användbara som slutna fynd. På översiktsplanen, fig. 2, är de av arbetarna framgrävda gravarna CA—CM utmärkta enligt den karts-kiss, som prof. Cedercreutz uppgjorde med ledning av arbetarnas uppgifter.

Ungefär hälften av de ifrågavarande tolv gravarna fanns i gödselstadens SW-del, nämligen gravarna CC, CD, CH, CI, CJ och CL samt den något osäkra graven CM. Av dessa var de fem först nämnda mansgravar, graven CL en rik kvinnograv. På det med CM betecknade stället hittades hästtänder, kol och en krukbit, således ett högst diskutabelt gravgods, men man bör dock räkna med möjligheten att ett och annat föremål, kanske t.o.m. flere, gått förlorade vid sandkörningen. Av övriga gravar var mansgravarna CA och CK samt kvinnograven CB belägna i närheten av gödselstadens västra kant, 5—7 m NNW-om föregående grupp. Från sistnämnda ca 4 m österut påträffades kvinnograven C E. Mansgraven C F låg ensam ungefär mitt i området tätt invid latrinbrunnen. Grav C G, som endast innehöll ett par lerkärl, fanns i områdets östra del. I närheten av grav C G, ca 2 m därifrån N-ut, finnes på prof. Cedercreutz' karta antecknat »bjällror mm». Likaså finnes på samma karts-kiss i områdets SO-hörn

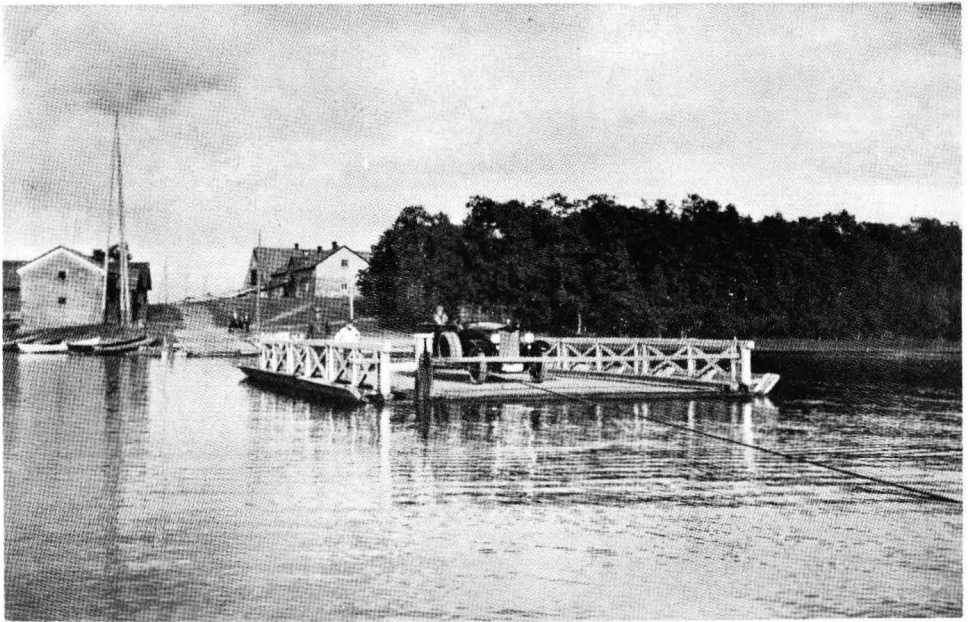

Fig. 3. Kjuloholm. Holmens mittersta del sedd från färjstället ca 1926. Bakom färjan uppe på krönet ses fägården med gravfältet C.

antecknat »krokiga järn», d.v.s. liar eller skäror. Överhuvudtaget är det tydligt, att i denna del av området, som först utschaktades, funnits flere gravar, ehuru de undgått arbetarnas uppmärksamhet. Detta framgår bl.a. därav, att flere föremål. t.ex. en så skrymmande sak som ena hälften av en sköldbuckla hittades påföljande sommar i sand, som släpats just härifrån.

Enligt arbetarnas uppgifter var gravarna i regel c. 80 cm under markytan. Graven C A låg likväl på ca 1 m:s djup, medan de i närheten av C G påträffade föremålen var på endast ca 60 cm:s djup. Gravarnas riktning var i det närmaste O — W.

2. A. Hackmans undersökningar 1925

Prof. Cedercreutz meddelade Arkeologiska kommissionen om de på Kjuloholm gjorda fynden. Med anledning därav besökte prof. Alfred Hackman fyndplatsen och verkställde de undersökningar som då ännu var möjliga.

Vid prof. Hackmans ankomst till Kjuloholm återstod av den för sommarens cementeringsarbeten bestämda delen av gödselstaden ett 1—2.5 m brett bälte utmed områdets norra gräns samt ett redan delvis omgrävt parti av 2—3 m:s bredd och 3 m:s längd mellan sistnämnda och latrinbrunnen.

Fig. 4. Gravfältet C. Huvuddelen av gravfältet ligger inom fägården t.h., gravfältets västra gräns vid allén. Foto A. Hackman.

Först undersöktes avsnittet närmast latrinbrunnen. De här påträffade föremålen, vilka tydligen rubbats från sina ursprungliga platser härrörde enligt Hackman från åtm. ett par förstörda gravar (inv.nr 8602:1—36). Denna skadegörelse kan ha inträffat redan år 1898, då latrinbrunnen byggdes. Det var ju vid detta tillfälle den korsformade bronsnålen (fig. 6) hittades.

Omedelbart NO-om nyssnämnda fyndplats och ganska nära områdets östra gräns påträffades på ett djup av 1.10—1.30 m en rik kvinnograv, C 1.

Grävningarna flyttades därefter över till västra delen av det för undersökning tillgängliga området (Hackmans område II). Resultatet blev två mansgravar, C 2 och C 3, den ena ca 60 cm, den andra ca 80 cm under den förmodade markytan. Gravarnas riktning var i det närmaste SW—NO.

3. Undersökningarna 1926

Sommaren 1925 hade något mer än hälften eller ca $18,5 \times 23,4$ m av gödselstaden blivit ombyggd. För undersökningarna under året 1926 återstod sålunda ett område om ca $14 \times 23,4$ m, vilket likväl sedermera av vissa orsaker minskades med $68,5$ m². Sammanlagt undersöktes sålunda ca 260 m².

Fig. 5. Gravfältet C. Det utgrävda området sett från SW. Foto A. Hackman.

Under grävningarnas förlopp framgick att ytskiktet åtminstone till en del var omrört. I detta påträffades nämligen större delen av de ca 700 ströfynd, som tillvaratogs inom området. Ehuru många av dem naturligtvis kan förklaras som kringkastade redan på den tid, då gravfältet användes — t.ex. vid tillkomsten av nya gravar — förefaller det troligast att de flesta rubbats från sina platser först mycket sent. Att detta skett före tillkomsten av den nu omgjorda gamla gödselstaden framgår, att denna var byggd ovanpå markytan.

Frånsett tidigare förstörda gravar innehöll området sammanlagt 39 gravar, d.v.s. gravarna C 4—C 46. Flere av dem påträffades i grävningens södra hälft och konnekterade sålunda direkt med 1925-års fynd. Gravarna var lagda i riktningen WSW—ONO, ibland W—O eller SW—NO. I några fall låg två eller t.o.m. tre gravar ovanpå varandra, varvid de djupast lagda fanns på ett djup av ca 80 cm, de översta endast ca 20 cm under markytan. En brandgrav, grav C II, var ensam i sitt slag.

Skelettgravarnas konturer var genomgående svåra att urskilja; i bästa fall återstod ett några millimeter tjockt mörkare skikt, vars konsistens var något fastare än den omgivande sandens. I regel var skelettdelarna förmultnade och det som eventuellt återstod hade konserverats tack vare något invidliggande metallföremål. Av trä, tyg o.a. organiska ämnen förekom endast obetydliga rester (se nedan). Även metallföremålen var nästan över lag illa bevarade, särskilt gällde detta järnsakerna, som ibland t.o.m. rostade till formlösa klumpar. Förklaringen härtill står att söka i den omständigheten, att gödselvatten från den ovanpå belägna gödselstaden genomdränkt sanden till ett betydande djup.

Vid analys av bevarade organiska ämnen har det konstaterats spår av trä, näver, gräs, halm, löv, skinn samt textilier.

På ett par ställen påträffades skelettdelar av förmodligen hundar, se gravarna C 13 och C 26 a. Åtminstone den sistnämnda är samtida med gravfältet, eftersom den låg direkt under mansgraven A 26.

Gravarnas inbördes läge gav inga betydelsefullare kronologiska anvisningar. De flesta gravarna var visserligen från vikingatidens senare del, främst från 1000-talets början, men bland dem förekom utan någon speciell gruppering också gravar från 1100-talet.

4. Undersökningarna 1934

Våren 1934 utfördes undersökningar på sjösidan om den liderbyggnad, som då begränsade färgården i väster. Gårdens avsikt var att på platsen för lidret uppföra ett nytt stall. Från samma ställe härrör de tidigare funna gravarna C N och C O, vilka påträffades hösten 1925 när en avloppsledning drogs genom området.

Sedan det genom provgrävningar konstaterats att grunden för det blivande stallet endast i fråga om den västra stenfoten skulle nå ned till gravarnas nivå, inskränktes huvudundersökningen till detta parti och den framföriggande terrängen. Det utstakade grävningssområdet kom, såsom det sedermera visade sig, att följa gravfältets västra gräns. Sammanlagt utgrävdes ett område om 40 m:s längd och 2 m:s bredd.

Över hela området, fränsett de nordligaste rutorna 16—20 var marken tidigare omörd. Detta torde bero på att ett fähus och en svingård åtminstone under 1800-talet och förmodligen redan tidigare stått på denna plats. Den på planen utmärkta varggropen har tydligen grävts tätt intill ladugårdsväggen.

I samtliga rutor, förutom de nordligaste 17—20, gjordes föremålsfynd. Såsom säkra slutna gravfynd kan dock endast betraktas gravarna C 47 — C 50, vilka påträffades i områdets södra del.

En tämligen säker fixering av gravfältets gräns mot väster utgjorde kanske det viktigaste resultatet av undersökningen. Det visade sig att denna gräns i stort sett följde rutradens mittline. För övrig observerades att i söder gravarna tydligen fortsatte utöver grävningssområdet, medan i norr en gräns förekom vid rutorna 17 eller 18.

Innanför liderbyggnaden gjordes en försöksgrävning, som omfattade 12 m². De här påträffade gravarna C 51 och C 52 låg på 1,5 m:s djup, täckta av ett mäktigt lager fyllnadsjord.

Samtliga 1934 framgrävda gravar var orienterade i W—O eller SW—NO och skilde sig i det avseendet icke från gravarna inom övriga delar av gravfältet. De flesta fynden förefaller kronologiskt tillhöra gravfältets yngre gravbestånd.

Fig. 6. Korsformad nål funnen år 1898 (NM 3574:506)

II. Fyndbeskrivningar

A. Gravar

1. Undersökningarna 1925 (A. Hackman).

Grav C 1.

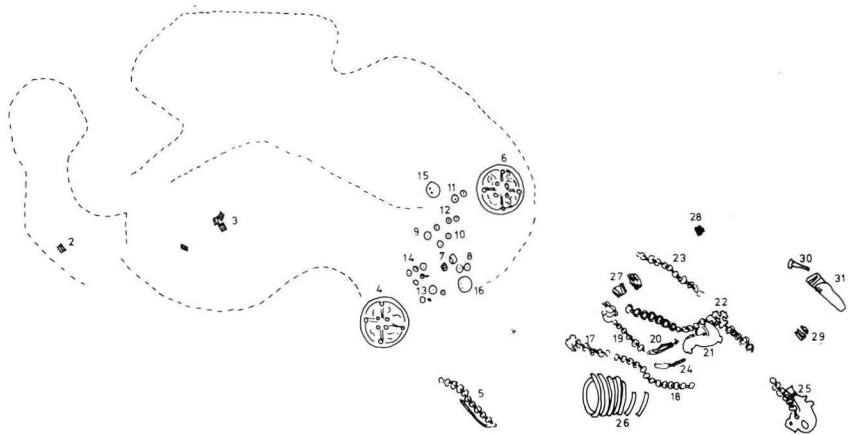
Fynd 1—12 (inv.nr 8602 A: 37—76)¹. Pl. 1.

Kvinnograv på 110—130 cm:s djup i riktningen SW—NO, huvudet i SW. Ett stycke av gravens fotända, en del av södra kanten samt ett parti ungefär vid överkroppen hade blivit skadade vid de tidigare under sommaren utförda schaktningsarbetena. Vid detta tillfälle torde en del av kedjan 5 och högra armens smycken ha gått förlorade. Vid huvudändan var gravskiktet på ett område av 60 cm:s längd och 20—35 cm:s bredd mörkare och fastare än i andra delar av graven. Detta mörkare skikt, av vilket togs ett prov (12), visade sig innehålla lämningar av tyg, event. även skinn. Skelettet var helt förmulnat fränsett en tand. Till gravhöljet höra några mindre fragment av trä och näver (3 och 12).

1. 27 st. glas-, emalj- och lerpärlor, nämligen a) 13 blå glaspärlor, av vilka 2 enkla släta, 6 enkla refflade, 2 dubbla, 1 tredelad, 2 dubbelkoniska. Därtill 1 aldeles liten ljusblå glaspärla samt en enkel gul dito. b) 12 emaljpärlor av vilka 6 gula, 2 rödbruna, 1 ljusbrun, 1 gröngul, 1 svart, samtliga dekorerade med olikfärgade fläckar; den svarta emaljpärLAN är dessutom ornerad med vita våglinjer. c) 1 lerpärLA (42—49, 74 b, 76).
2. 2 st. som hängprydnader använda silvermynt, det ena präglat för biskop Adalbero I (929—964) i Metz², det andra för biskop Erkambold (965—99). i Strassburg. (51,52).³
3. 2 st. runda spännbucklor av brons, Appelgrens typ D.⁴ Ytornamentets linjer skarpa. Under det ena spännet (39) har fastnat rester av ylletyg, trä och näver. Det andra, det vänstra, spännet (41) visar spår av trä ovanpå spännet och ylletyg på undre sidan. (39,41).
4. Ett litet hästskoformigt spänne av brons. Ändarna upprullade. Diam. ca 2,6 cm. Vid spännet har en kedja varit fästad, se nedan 5. (57 d).
5. Ett tiotal fragment av en större kedjeuppsättning. Kedjorna är av tre olika slag: a) bronskedjor med dubbla ringar av 7 mm:s diam., sammanlagt 4 fragment, av vilka ett är fastrostat vid hängprydnaden 6; b) bronskedjor med dubbla ringar av 6 mm:s diam., sammanlagt 7 fragment, av vilka ett är fästat vid spännet 4 och ett vid hängprydnaden 8; c) bronskedja, som består av dubbla ringar av dels 7 mm:s, dels 6 mm:s diam.; d) stångkedja av järn, i vilken lederna, som förenats av kedjor med enkla ringar varit omlindade med bronstråd, 2 mindre fragment. (40,53—60, 63, 74).

6. Hängprydnad av brons i form av en häst med rudimentära extremiteter. Föremålet har hängt i en ring av järn. (57).
7. En fågelliknande hängprydnad av brons, fragmentarisk. Vid föremålet en bronskedja av typen 5 b. (62).
8. En korsformig hängprydnad av brons. Vid föremålet en bronskedja av typen 5 b. (58).
9. En fragmentarisk spiralarmsring av brons. Bronstenens genomskärning segmentformig. Armringen torde ha hört till den avlidnas vänstra arm. (64).
10. 2 st. spiralförmiga fingerringar av brons, den ena a) spiralvriden i 4 varv, den andra b) med brett mittstycke. Sistnämnda är ornerad med fina kommalinjer. (66,69).
11. Fragment av en skära av järn. Vid tången rester av skaftbindningen. (71).
12. Några små bronsspiraler, 3 fragment av ett smalt bronsband, 1 järnspik, 2 lerkärlsbitar, av vilka den ena är ornerad med snörinjer, några obestämbara rostklumpar, ett kolstycke, några smärre trä- och tygfragment samt slutligen det i ingressen nämnda provet av gravskiktet i gravens huvudända. (37, 38, 61, 65, 67, 68, 72, 73, 75).

GRAV 1

1 m

Fig. 7. Numreringen enligt Hackmans grävningsberättelse.

Grav C 2.

Fynd 13—25 (inv.nr 8602 A: 90—111, 115). Pl. 2.

Mansgrav inom Hackmans grävningsområde II. Graven låg på ett djup av ca 60 cm, riktningen var i det närmaste SW—NO, huvudet i SW. Kraniets konturer jämförelsevis tydliga, men skelettet för övrigt fullständigt förmultnat. Gravskiktet befanns vid senare gjord analys innehålla lämningar av trä, tyg och skinn. Om föremålets läge i graven bör nämnas, att svärdet 13 låg på den dödas högra sida, att spjutspetsen 14 hade sin plats ungefär vid vänstra axeln och med spetsen riktad mot gravens huvudända samt att spjutspetsen 15 befann sig invid den dödas vänstra ben med spetsen mot fotändan. Filigranpärlan 24, vilken påträffades i fotändan på en ca 14 cm högre nivå än t.ex. svärdet 13, hör möjligen — såsom Hackman i sin grävningsberättelse antytt — till en förstörd kvinnograv ehuru detta ingalunda är säkert. Även skäran 23 förefaller främmande i en mansgrav; dess läge i fotändan är dock helt normalt.

13. Tveeggat svärd, Petersens typ x. L. 91 cm. Vid klingan har fastrostat rester av trä och läder. (91).
14. Spjutspets med tämligen lång holk och mot detta trubbvinkligt blad. L. 24 cm. (104).
15. Spjutspets, smalare än föreg. L. endast 21,6 cm. (105). Vid föremålet har fastnat lämningar av trä och tyg.
16. Hästskoformigt spänne av brons. Knopparna upptill plana och med insvängda konturer. Bygeln facetterad. Diam. 9,7 cm. Vid föremålet rester av fyrskaftat ylletyg och ett vid detta fästas mönstrat band. (97).
17. Sölja av brons med tillhörande beslag. Söljan är ornerad med ett stiliserat flätverk och en pärlinje. (99).

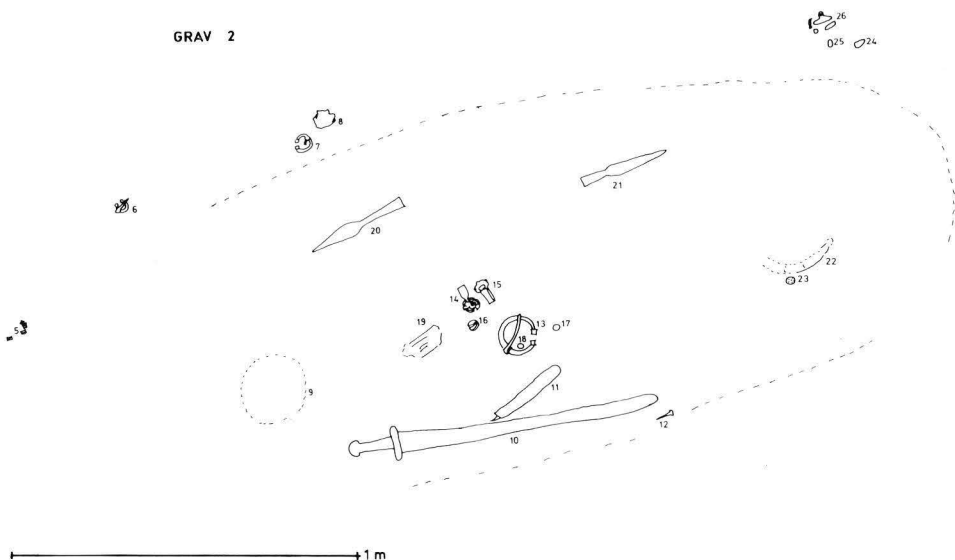

Fig. 8. Numreringen enligt Hackmans grävningsberättelse.

18. Remfördelare av brons. Föremålet består av två koncentriska ringar, vilka förenas av tre djurhuvuden. I centrum ett plastiskt bandornament. Diam. 4 cm. Vid föremålet rester av skinn. Remfördelarn låg i graven med rätsidan nedåt. (98).
19. Spiralfingerring av brons, vriden i ca 7 varv. Bronsbandets genomskärning segmentformig. (100).
20. En större kniv, tången avbruten. Nuv. l. 24,1 cm. Kraftigt markerad övergång mellan rygg och tånge. (94).
21. 2 små släta stenar. Största diam. 2,8 resp. 1,9 cm. (101, 102).
22. Några bronsspiraler funna mellan spännet 16 och söljan 17. Möjligen från ett bälte. (110).
23. En i flere delar sönderbruten skära. (106). Se ingressen.
24. Hälften av en liten filigranpärla av silver. (107). Se ingressen.
25. 2 st. små flata järnbitar, 3 fragment av ett eller ett par obestämbara järnföremål, en avbruten spik (?) samt flere klumpar innehållande näver, trä, tyg och skinn (92, 93, 96, 103, 108—115).

Grav C 3.

Fynd 26—33 (inv.nr 8602 A: 116—125). Pl. 2.

Mansgrav ungefär 1 m WSW- om föregående och på ett djup av ca 80 cm under den ursprungliga markytan. Gravens riktning SW—NO. Av skelettet endast obetydliga spår. Svärdet 26 och spjutspetsen 27 har legat på den dödas vänstra sida, spjutet med spetsen riktad mot gravens huvudända. Av organiska ämnen finnes bevarade lämningar av tyg från dräkten, skinn, antagligen från likets svepning, trä från kistan och svärdsslidan, event. också från spjutskaftet, samt näver, med vilken kistan varit täckt, och gräs, som tjänat till underlag för den döda.

26. Tveeggat svärd, Petersens typ X. L. 70,1 cm. Slidan har av bevarade rester att döma varit gjord av trä, inuti fodrad med skinn och utanpå beklädd med läder. (116).
27. Spjutspets med smalt blad. L. 19,9 cm. (118).
28. En liten bronsknapp, funnen vid sällning av ur graven uppgrävd jord. (123).

GRAV 3

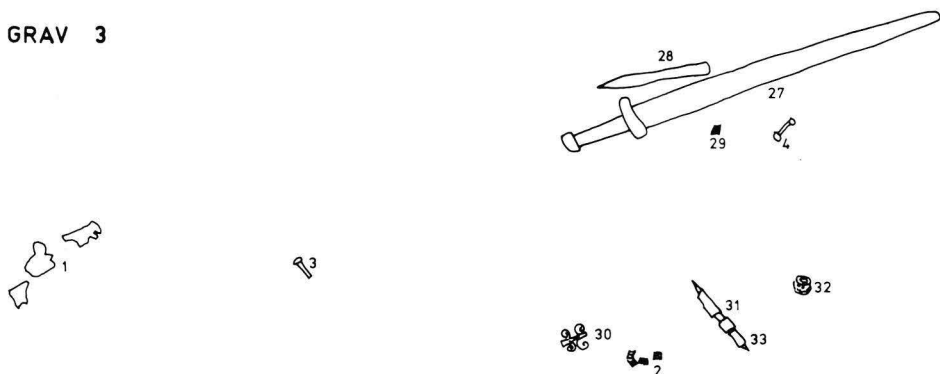

Fig. 9. Numreringen enligt Hackmans grävningsberättelse.

29. Fingerring av brons. Ändarna kluvna och spiralvridna. (120).
30. Fingerring av brons, spiralvriden och försedd med ett bredare mittstycke. (122).
31. En av rost illa skadad kniv, 1. 15 cm. Skaftet, som är av ben, är nedtill omlindat med bronstråd. (121).
32. 2 st. bronsspiraler, den ena funnen invid svärdet 26, den andra vid fingerringen 30. (119).
33. Klumpar innehållande rester av organiska ämnen. (125).

2. Undersökningarna 1926 (C. A. Nordman, N. Cleve)

Grav C 4.

Fynd 34—48 (inv.nr 8723:1—46 (47). Pl. 3.

Kvinnograv på 75 à 80 cm:s djup. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Gravens södra långsida hade blivit skadad vid föregående års sandtagning. Av skelettet fanns smärre delar bevarade i arm- och fingerringar; av kraniet återstod en seg, mörk massa utan bestämda konturer. Liket har legat i en kista av ett eller annat slag; av detta påträffades flere spår, dels lämningar av locket, t.ex. på föremålen 35 f, 37, 39 b, dels av kistbotten, t.ex. under 35 f och 39 b. En kist (?) spik förekom i gravens östra ända, men med hänsyn till att gravarna C 4 och C 5 tangerade varandra, är det omöjligt att avgöra till vilkendera graven spiken egentligen hör. Näver har funnits såväl ovanpå som under kistan.

Tyg har bevarats endast som obetydliga fragment. Dräktspiraler av brons fanns invid armringarna 41 och knivslidan 45, vilket utvisar att spiralerne varit fästade vid förklädets övre kant vid midjan. Tre fingerringliknande bronsspiraler, 44, i gravens fotända har måhända också hört till dräkten.

Följande iakttagelser kan göras om dräktens smycken. Pärlorna 34 har av allt att döma samtliga varit uppträdda på ett och samma band (fig 10). Möjligen har silverblecken 35 a — f och mynten hört till samma garnityr som pärlorna, men det är också tänkbart att de hängt i ett särskilt band. En tredje möjlighet vore att endast silverblecket 35 a hängt för sig, medan de övriga jämte mynten varit fästade vid pärlbandet. De runda spännbucklornas 37 läge, ett stycke nedanom axlarna skiljer sig knappast från det normala. Det likarmade spännet hade skrunnit ned på vänstra sidan. Även kedjeuppsättningen 39 med tillhörande två kedjehållare och två hammarliknande hängprydnader hade förskjutits från sitt ursprungliga läge. De två stora spiralarmringarna 41 har tydligen burits en på vardera handleden. Fingerringarna 42 o. 43 har hört till vänstra handens fingrar.

Kniven 45, vilken låg tätt intill den vänstra armrings har varit fästad vid bältet på den dödas vänstra sida.

Av föremål, vilka i motsats till föregående icke hört till dräkten utan skilt för sig nedlagts i kistan, kan nämnas att saxen 46 låg i gravens fotända, medan skäran 47 var på vänstra sidan invid slidkniven 45.

Metallföremålen var nästan genomgående sämre bevarade än i andra gravar inom gravfältet.

34. 35 st. pärlor, vilka hör till ett och samma pärlband (fig. 10): a) glaspärla med silverbeläggning; b) 1 mörkblå emaljpärla ornerad med vita och röda linjer; c) 1 stor röd emalj(?)pärla; d) 4 röda emaljpärlor, av vilka tre med pålagda gula och en med svarta emaljstycken; e) 2 gröna emaljpärlor dekorerade med olivfärgade solstrålliknande fläckar; f) 13 gula emaljpärlor av

- vilka nio med solstrållliknande fläckar samt en med pålagda gröna och en med röda emaljstycken; g) 1 ljusblå oornerad emaljpärla; h) 8 blå glaspärlor, av vilka fem enkla och tre refflade; i) 4 gula glaspärlor, av vilka tre enkla och en refflad; j) 2 lerpärlor. (14, 14 a, 20).
35. 6 st. silverhängbleck av tunn silverplåt och dekorerade med huvudsakligen drivna, delvis även stämplade ornament: a) mittbucklan driven, de övriga ornamenten stämplade, diam. 4,1 cm (7); b) dekoren driven, diam. 3,3 cm (6); c) dekoren driven, diam. 3,9; vid hängblecket hade fastnat tyg och trä (11); d) den drivna dekoren påminner om ornamentet på b), diam. 4,1 cm; vid föremålet hade fastnat tyg och trä; e) skadat hängbleck med otydlig dekor, diam. 3,8 cm; f) söndrigt exemplar med förstörd dekor; vid föremålet tyg, trä och näver (8).
36. 2 st. arabiska silvermynt, starkt skadade (9,10).⁶
37. 2 st. runda spännbucklor av brons, Appelgrens typ D. diam. 7,2 – 6,6 resp. 7,4 – 6,5 cm. Ovanpå den högra spännbucklan ett större fragment av fyrskaftat ylletyg. Såväl ovanpå som under det vänstra spännet spår av tyg och trä. (4,5).
38. Ett likarmat spänne av brons. L. 5,6 cm. Nålen av järn är sönderrostad. (1).
39. En större kedjeupsättning, som består av: a) 2 gjutna »brillformiga» kedjehållare av brons, av vilka den vänstra påträffades fästad vid motsvarande spännbuckla 37 (15,21); b) bronskedjor

GRAV 4

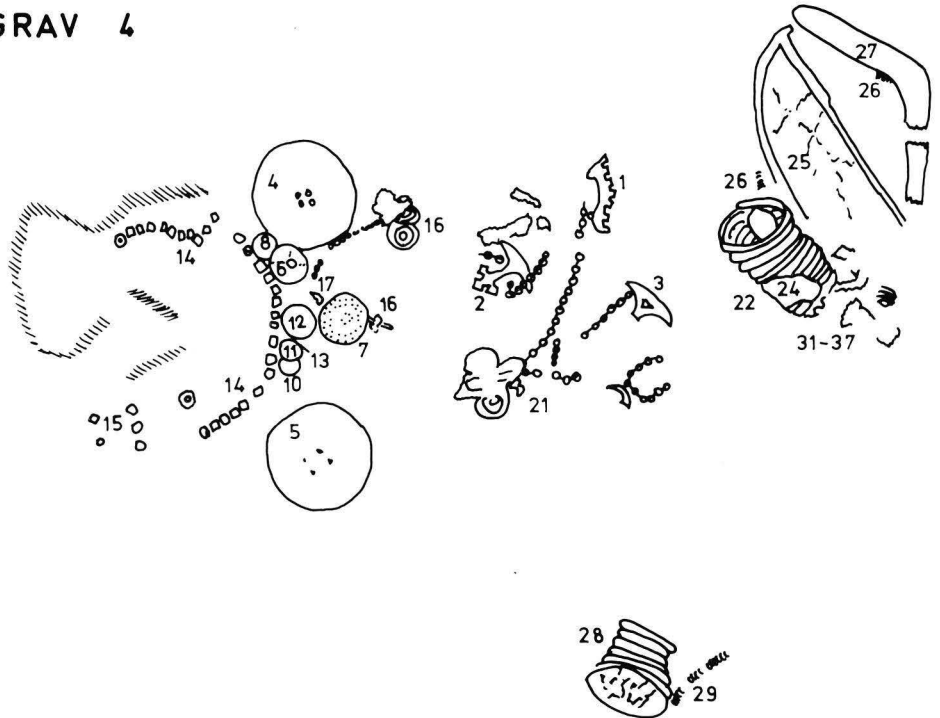

Fig. 10.

Fig. 11. Kniv jämte tillhörande silda (45) och spiralarmring ur gr. C4.

- med dubbla ringar. Bland fragmenten finnes delar av en tyngre kedja med 8 mm:s ringar samt av en lättare med 7 mm:s ringar (15,17,21,46); c) en stångkedja, i vilken lederna varit av järn och omlindade med bronstråd. Endast några mindre, av rost deformerade stycken har bevarats. Ett av dessa fragment är fäst vid en bronskedja av den lättare typen. (16,21).
40. 2 st. hammarliknande hängprydnader av brons. Dim. 4,5 – 5,5 cm. (2,3). Föremålen har tydligen hört till kedjegarnityret 39.
 41. 2 st. spiralarmringar av brons. Bronstenens genomskärning trekantig. På var sin sida av mittåsen en fin våglinje. (22,28).
 42. En hel och en fragmentarisk fingerring av brons, båda med ornerat, brett mittstycke. (21, 30, 38).
 43. 2 hela och några fragment av spiralfingerringar av brons. (21, 31, 32, 46).
 44. 3 st. spirallingar av brons, vilka påminner om fingerringar, ehuru mindre. Ringarna påträffades i gravens fotända och kan möjligen ha hört till dräkten. (39, 40).
 45. Kniv jämte tillhörande bred bronsbeslagen slida. Knivskaftet har närmast knivbladet varit omlindat med bronstråd. (25, 33, 34).
 46. Sax, illa skadad. (41).
 47. Skära, sönderrostad. Spår av skaftets bindning. (27).
 48. Bronsspiraler (26, 29, 43, 46), en spik, vilken dock måhända hör till en annan grav, C 5, (se ingressen), näver, trä, prov av bottenskiktet.

Grav C 5.

Fynd 49 (inv.nr 8723: (47), 48).

Grav på ca 55 cm:s djup omedelbart O-om föregående. Riktningen WSW—ONO, gränserna otydliga. Södra långsidan helt förstörd vid föregående års sandtagning. Skelettet förmultnat.

49. 2 st. gröna glaspärlor, den ena enkel, den andra dubbelkonisk. (48).

På gränsen mellan grav C 4 och C 5 låg en spik 48, som tydligen hört till någondera av dessa gravar.

Grav C 6.

Fyndtom grav på ca 70 cm:s djup, omedelbart W-om grav C 4. Gränserna tydliga, riktningen WSW—ONO. Bottenskiktet inom graven påfallande mörkt, dock icke segt som t.ex. i grav C 4.

Grav C 7.

Fynd 50—61 (inv.nr 8723:49—70). Pl. 3.

Kvinnograv på ca 70 cm:s djup, parallell med grav C 5. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Graven upptogs hel med tillhjälp av plåtar, som försiktigt sköts in under graven. Den egentliga undersökningen försiggick sålunda på museet. Därvid framgick följande.

Av skelettet hade bevarats stycken av kraniet samt delar av arm- och lårben. Några tänder tillvaratogs i samband med kraniet. Tack vare de rikliga resterna av organiska ämnen kunde det

fastslås, att den döda legat i en tråkista, insvept i en mantel av ylletyg och täckt av ett trälock. Ovanpå sistnämnda fanns ett välbevarat lager näver (fig. 12); näver förekom också under träbotten.

De talrika textilfragmenten ger vissa anvisningar om dräkten. På huvudet har den döda haft en huckleliknande huvudbonad, kantad med rörluknande rader av tätt ställda bronsringar 57. På kroppen har funnits en underklädnad av linne, vilken tydligen framtill fasthållits med det lilla bronsspännet 52. Överklädnaden har varit av ylletyg, liksom även förklädet och den mantel, i vilken liket svepts. Förklädet och manteln har varit dekorerade med bronsspiraler 58.

Den döda har burit ett pärlhalsband 50; om silverblecket 51 hört till detta eller hängt ensamt för sig var omöjligt att avgöra. Det lilla hästskoformiga 52 låg mitt på bröstet och omedelbart intill spännet det tvärsålriknande bronsföremålet 53. Sistnämnda har måhända hört till en längre bronskedja 54; möjligtvis har kedjan med tillhjälp av tvärslån varit fäst vid spännet 52. Kedjans ändamål förefaller gåtfullt. Förmodligen har något föremål, en pung 1. dyl., hängt vid kedjan.

De två armringarnas 55 lägen tyder på att den döda vilat med händerna på kroppen. Ovanpå dem har skäran 56 blivit lagd.

50. 29 st. pärlor, vilka hör till ett och samma pärlband: a) 12 gula emaljpärlor, dekorerade med olikfärgade solstrålliknande fläckar; b) 2 röda emaljpärlor, dekorerade som föregående; c) 2 röda odekorerade glasfluspärlor; d) 2 emaljpärlor på tvären grön-vit-gulrandiga; e) 6 blå glaspärlor, av vilka 2 enkla, 2 dubbla, 2 refflade; f) 4 gula enkla glaspärlor; g) 1 lerpärsla. (49).
51. Silverhängbleck med ögla av brons. Ornamentet utgöres av en driven palmett, vars konturer markerats med inslagna punkter. (52).
52. Litet hästskoformigt spänne av brons. Knopparna uppåtriktade och facetterade. Bygeln är vid mitten bredare och försedd med en vulst. Orneringen utgöres av punktlinjer. Diam. 2,9 cm. (50).
53. Ett bronsföremål, som består av en 3,5 cm lång ten och en runt denna rörlig nål. Möjligen har föremålet fasthållit kedjan 54 vid spännet 52. (51).
54. En ca 40 cm lång bronskedja. Ringarnas diam. 6,5 mm. Ungefär 10 cm från ena ändan avbrytes länkarna av en något större bronsring. (53).
55. 2 st. armbyglar av zinkhaltig brons. Armringarna är bredast vid mitten och avsmalna starkt mot ändarna. I den ena bygeln finnes rester av linnetyg. (54, 55).
56. En söndrig skära. (57).

GRAV 7

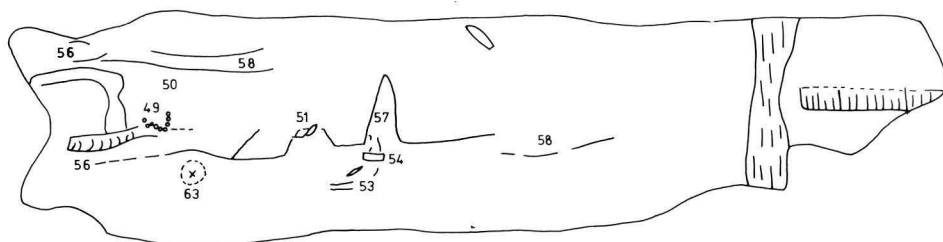

Fig. 12.

57. Delar av en tätt invid varandra fästade bronsringar sammansatt bård till huvudbonad. (56).
58. Flere delar av en mantelbård sammansatt av tunna bronsspiraler och små bronsringar. Bården sträckte sig från kraniet till fotändan. (58, 60).
59. Delar av en förklädesbård bestående av rätt grova bronsspiraler. Till förklädet hör även trekantiga hörndekorationer gjorda av likartade bronsspiraler. (59—62).
60. Ett stycke av ett vävt band (brickband). (63).
61. Olika slag av organiska ämnen såsom hår, näver, trä och kol. (52 a, 53 c—f, 55 a, 56 a, 58 a,b,d,e, 59 d, 60, 63, 64, 66, 68—70).

Grav C 8.

Fynd 62 (inv.nr 8723:71, 72).

Tidigare förstörd grav på 30—40 cm:s djup. Av skelettet hade kraniet och ett mindre benstycke bevarats. Omkring dem kunde ett mörkare skikt urskiljas i sanden, dock icke så mörkt som t.ex. bottenkiktet i gravarna C 4 och C 7. Enda fynd, som med tämligen stor sannolikhet kan anses höra till denna grav är

62. ett större stycke av en oornerad flatbottnad lerkruka (72).

Grav C 9.

(inv.nr 8723:73).

Otydlig, måhända tidigare förstörd grav på ca 60 cm:s djup. Delar av kraniet hade bevarats. Av de i närheten av kraniet funna föremålen kan inget med säkerhet hänföras till denna grav.

Dubbelgrav C 10—C 11.

Fynd 63—71 (inv.nr 8723:77—91, 106—109, 114, 115). Pl. 3.

Två, event. tre förstörda gravar, av vilka en (två?) skelettgravar och en *brandgrav*. Av skelettgravnen eller -gravarna återstod spridda fläckar av mörkt, fetaktigt bottenskiakt. I dessa fläckar, som utgjorde lämningar av textilier och andra organiska ämnen, kunde inga spår av skelettet konstateras. Däremot påträffades ca 15 cm djupare konturerna av ett kranium. En större mängd brända ben, sammanlagt ca 220 g, utvisade förekomsten av en brandgrav. De brända benen, bland vilka också fanns några skärvor av hästtänder, var utspridda över hela det område där fläckar från skelettgravnen eller -gravarna förekom.

I samband med den skadegörelse som gravarna utsatts för har gravgodset kastats omkring och blandats ihop. Större delen av föremålen härrör från mansgravar, men några dräktprydnader antyder att åtminstone en av gravarna varit en kvinnograv.

Någon säker uppdelning av fynden på resp. gravar kan icke göras. Av denna orsak uppräknas nedan först en grupp föremål, 63—67, som förmodligen ursprungligen hört tillsammans (bälte). Därefter följer en grupp som bör anses härröra från en kvinnograv, 68—71.

63. 7 st. fullkomligt likadana fyrkantiga bältebeslag av brons, samtliga gjutna. Ornamentet utgöres av ett snettställt kors samt en cirkel, som skär korsarmarna vid deras halva längd. Kanten tvärreflad. (77—82).
64. 4 st. gjutna bältebeslag av brons. Ornamentet ett hjärtformigt degenererat palmettmönster. (83—86).
65. Ett avlångt bältebeslag av brons. (87).
Till samma bälte hör troligen ytterligare följande föremål, av vilka 67 likväl låg något avsides från de övriga.
66. Fragment av två små bronsnitar med platta, fyrkantiga huvuden. (88, 89).
67. Gjutet remändbeslag av brons. Ornamentet utgöres av dubbla rader halvpalmetter. Kanten på samma sätt tvärreflad som på beslagen 63. L. 5,5 cm. (111).
Fynd, vilka torde kunna anses härröra från en kvinnograv.
68. 2 st. bronsspiralhängen, antagligen från ett äneband. (109, 114).
69. 2 st. spiralringar av brons, av samma slag som 44 i grav C 4 (107, 108).
70. En liten bjällra av brons. (106). Det enda föremål, som torde kunna sammanställas med brandgraven är
71. Ett litet fragment av en benkam, vilket bär spår av eld. (115).
- Till fyndkomplexet kring gravarna C 10—C 11⁷ hörde ytterligare följande föremål, vilka för säkerhets skull förtecknas bland ströfynden: fynd 500 ett sönderrostat svärd (75), 537 en söndrig kniv (92), 566 en bit flinta (100), ett flertal lerkärlsbitar 616, obestämbara järnfragment mm.

Grav C 12.

(inv.nr 8723:127).

Delar av ett kranium och smärre fläckar av typiskt bottenskikt utvisade förekomsten av åtminstone en starkt skadad grav. I närheten av kraniet (127) påträffades flere föremål bl.a. ett litet hästskoformigt spänne med flikiga knoppar (fynd 371). Som det är ovisst huruvida dessa föremål hör till samma grav som kraniet eller event. till någon annan förstörd grav på samma plats, har de här förtecknats bland ströfynden.

Grav C 13.⁸

Fläckar av mörk fetaktig jord utvisade förekomsten av en grav, som dock var illa skadad. Inom området påträffades bl.a. en remsölja av järn (590), en led av en stångkedja (406), fragment av en skära (553). Emedan samhörigheten mellan dessa fynd är osäker förtecknas de här som ströfynd.

Grav C 14.

Ca 1 m W-om kraniet i grav C 12 påträffades resterna av ett annat kranium på ungefär samma djup. Något djupare än kraniet, som för övrigt endast bestod av gulbrun benmassa, fanns en ca 10 — 40 cm stor fläck av typiskt gravskikt. Mer än detta kunde icke påvisas av graven, varför de på denna plats gjorda fynden, bl.a. två glaspärlor (399), bitar av ett lerkärl (619) samt fragment av något järnföremål förtecknas som ströfynd.

Grav C 15.

Fynd 72—90 (inv.nr 8723:129—164). Pl. 4.

Mansgrav på ca 65 cm:s djup. Riktningen W—O, huvudet i W. Sjalva gravgropens längd var ca 2,30 m, bredden 80 cm.

Av bevarade lämningar — främst ovanpå och under näverasken 73 — framgår att den döda legat på en träbotten och varit täckt av i gravens längdriktning lagda bräden. En spik 87 i gravens W-ända tyder på att det tydligen var fråga om en kista. Ovanpå denna hade lagts ett lager näver.

Näver förekom också inne i »kistan» under liket. Kroppen var därtill övertäckt med hö.

Den dödes dräkt hade helt förmultnat, fränsett resterna av ett läderbälte 81.

I NW-hörnet låg den tidigare nämnda spiken 87, ett lås 83, en sax 84, ett betsel 82 samt en våg jämte fodral 72 tätt efter varandra i nyss nämnd ordning. Spikens plats torde ungefär motsvara »kistans» västra kortsida. Bredvid spiken 87 och låset 83 var brynstenen 85. Hasselnötter (90) påträffades under 72.

Ungefär en halv m från vågen 72 inåt graven påträffades nära norra långsidan de tidigare nämnda resterna av ett läderbälte 81 samt näverasken 73, som innehöll föremålen 74—79 samt en del av hasselnötterna 90.

Ungefär i mitten av graven låg ett sönderkrossat lerkärl 86. Närmare fotändan och intill gropens södra kant påträffades en fingerringliknande bronsspiral 88 och ett mindre fragment av en svärds klinga 89. I synnerhet svärdsfragmentet förefaller gåtfullt, ededan någon återkan icke kunde iaktas i denna del av graven.

72. Våg av brons jämte tillhörande dosa av samma metall. Vågarmarna är hopvikbara; vågskålarna både in- och utvändigt dekorerade med geometriska ornament. Tungan är av järn. (129, 130).
Ovanpå dosan rester av trä från kistlocket. Under dosan närmast hasselnötter, därunder trädelar från kistbotten.

GRAV 15

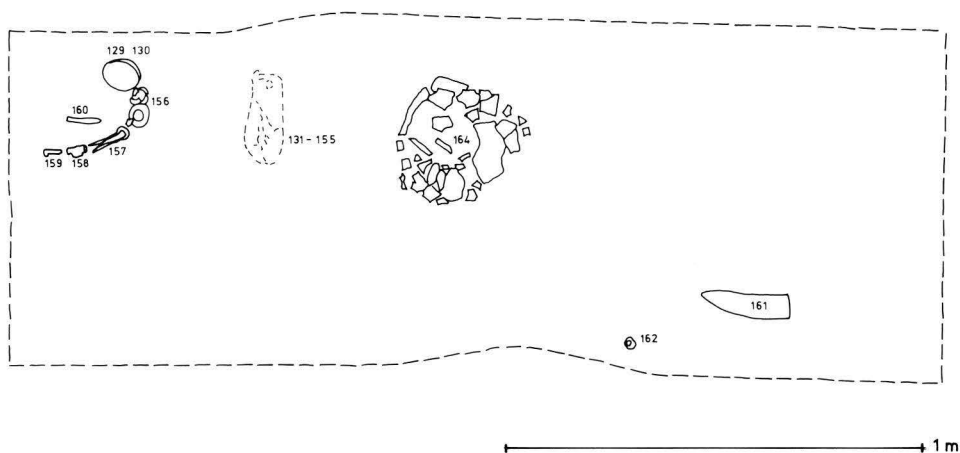

Fig. 13.

73. Rester av en näverask. Denna har varit oval med en bottendimension av 13,7 – 9,4 cm.⁹ Höjden har icke kunnat bestämmas. Asken har varit så konstruerad att de skilda näverstyckena fastsytts vid varandra. Förmodligen har en skinnpung funnits i asken — eller, ehuru mindre troligt, har asken varit fodrad med skinn. (131). Näverasken innehöll föremålen 74—79, event. även 80.
74. 6 st. vikter: a) bronsvikt med 5 punkters värdebeteckning, vikt 37,665 g (133); b) 3 st. vikter av järn med bronsmantel, samtliga illa skadade av rost; en av vikterna har 2 punkters värdebeteckning (143—145); c) en liten bronsvikt med refflade kanter; värdet betecknat med en punkt (146); d) en kubformig vikt utan värdebeteckning (148).
75. En liten järnkula (vikt?), diam. 0,9 cm. (149).
76. 2 st. tämligen hela samt flere fragment av västerländska silvermynt. Det ena hela myntet är präglat för Sven Estridsson i Danmark (1047—1076), det andra är ett obestämbart tyskt mynt. (151—153).
77. Ett fragmentariskt klockformigt föremål. (140).
78. En djurklo. (142).
79. 7 st. svårförklarliga bronsföremål och -fragment, några event. använda som vikter. (134, 135, 137—139, 147, 150).
80. 2 små gjutna bältebeslag av brons, det ena a) hjärtformigt (136), det andra b) runt. (141). Tyvärr var det omöjligt att avgöra, huruvida beslagen legat i näverasken 73 eller om de hört till läderbältet 81.
81. Rester av ett läderbälte jämte tillhörande a) bältesölja av brons, och b) remfördelningsring, likaså av brons. (132). Till bältet har möjligen även hört beslagen 80.
82. Betsel med påfallande små ringar. Munjärnet tredelat. Föremålet är starkt skadat av rost. (156).
83. Ett cylindriskt lås av järn. L. 8,9 cm. (158).
84. Sax av järn. L. 19,5 cm. (157).
85. Brynsten med slipyor på fyra sidor. L. 9,4 cm. (160).
86. Ett ganska stort oornrerat flatbottnat lerkärl av mörkgrått lergods. (164).
87. Järnspik med rester av trä. (159).
88. En fingerringliknande bronsspiral. (162) samt 7 små bronsspiraler (164).
98. Ett fragment av en svärds klinga. (161). På och under klingan trärester. Se ingressen.
90. Hasselnötter samt lämningar av trä, näver och hö från olika delar av graven.

Gravarna C 16 och C 17. Pl. 5,6.

Två mansgravar ovanpå varandra. Nivåskillnaden mellan dem endast några få cm.

Den övre graven, C 16, framträdde ytterst otydligt. Endast i nordöstra hörnet förekom en mörkare strimma, som kunde tydas som en del av gravens yttre kontur; gravens riktning är i så fall ungefär W—O. Den undre gravens, C 17, gränser var däremot tydliga. Denna gravs riktning var ONO—WSW. Liket låg — tvärt emot vad som vanligen varit fallet — med huvudet i ONO.

Av de talrika spikarna att döma har bägge liken legat i kistor, som hopfogats med järnspikar. Till följd av gravarnas obetydliga nivåskillnad är det dock svårt att avgöra vilka spikar hör till resp. grav. Enligt ett rekonstruktionsförsök har 4, event. 6 spikar hört till kistan i grav C 16 och 6 spikar till kistan i den undre graven C 17. Gåttfullare förefaller däremot ändamålet med de fem nitnaglarna, av vilka fyra påträffades utmed den undre gravens nordvästra långsida och en invid samma gravs södra hörn.

I grav C 16 var skelettet helt förmultnat, liksom även alla övriga organiska ämnen. I grav C 17 hade skelettdelarna förbytts till en seg, gulbrun massa, men skelettets konturer var likväl så pass tydliga, att man kunde fastslå att liket legat på rygg med åtm. vänstra armen böjd över kroppen (se

fig. 14). En analys av bottenskiktet utvisade att den döde vilat på eller varit insvept i en djurfäll, antingen en renhud eller — ehuru mindre sannolikt — älghud. Ett 1,5—2 cm tjockt mörkt lager i gravens huvudända bestod av en oräknelig mängd små flugpupp¹⁰.

Till den övre graven, C 16, har med säkerhet hört endast ett föremål, ett svärd av korstågstids typ 91. Den undre graven, C 17, var däremot en av gravfältets förnämaste gravar. Gravgodsets placering i graven var följande: pärlan 97 till vänster om huvudet, fingerringen 98 mitt på kroppen, dock en smula t.v., praktyxan 94 vid högra axeln (yxans skaft var synligt som en svag skuggning i sanden), kniven 99 vid vänstra höften. Svärdet 93 och spjutspetsarna 95 och 96 hade lagts dels ovanpå, dels bredvid kistan i gravens östra hörn.

På platsen för gravarna C 16 och C 17 har antagligen funnits en tredje grav. Härpå tyder de rätt talrika ströfynden och framför allt ett par trästycken SW-om grav C 17 och en gravkontur ca en halv meter SO-om sistnämnda grav.

Fynden fördelar sig på följande sätt:

Grav C 16. Pl. 5.

Fynden 91, 92 (inv.nr 8723:165).

91. Tveeggat svärd med rund och från sidorna tillplattad knapp. Parerstängen lång och jämntjock. L. 107,5 cm. (165).
92. Spikar från kistan, se ingressen ovan, event. även nitnaglar.

Grav C 17. Pl. 5, 6.

Fynden 93—100 (inv.nr 8723:194—200).

93. Tveeggat svärd med tredelad trekantig knapp. Denna och hjalten är överdragna med anmärkningsvärt tjockt silverbleck; åtm. överhjalten har varit försett med degenererad växtornamentik. Av fästet har trärester bevarats. (194).
94. Stridsyxan med silverdekor. Orneringen som består av påhamrade fina silvertrådar täcker större delen av yxans bredsidor och nacke. (195).
95. Spjutspets av Petersens typ G. L. 35,5 cm. (196).
96. Spjutspets som föreg. L. 32,5 cm. (197).
97. En stor glaspärkla med guldbeläggning. (198).
98. Fingerring av silver och med ornament i niello. I det rektangulära mittstycket finnes ett korsliknande ornament, som i mitten har ett litet kors på punkterad botten. Mittstycket omges av två rundlar, vardera ornerade med ett i en cirkel inskrivet kors. De inramade fälten är punkterade. (199).
99. Kniv jämte slida. Knivskaftet, som till största delen bevarats, är både upptill och nedtill försett med silverbeslag, dekorerade med i niello utförda växtornament. Knivslidan är av läder men därtill överdragen med dubbla lager tyg: underst fyrskafat ylletyg, överst tvåskafat linnetyg. Slidan är till formen fyrkantig. Ena långsidan och ena kortsidan (vid knivspetsen) är kantade med pånitade smala bronskenor. På vardera bredsidan har upptill funnits två små bladliknande bronsbeslag — bevarade endast på den ena sidan. Nedtill finnes på vardera sidan ett liggande lejon av brons. De två lejonerna, vilka är varandras spegelbilder, är över hela ytan ornerade med inslagna punkter. Ett snöre har varit bundet kring slidans nedre del. (200).
100. Spikar från kistan samt nitnaglar, se ovan.

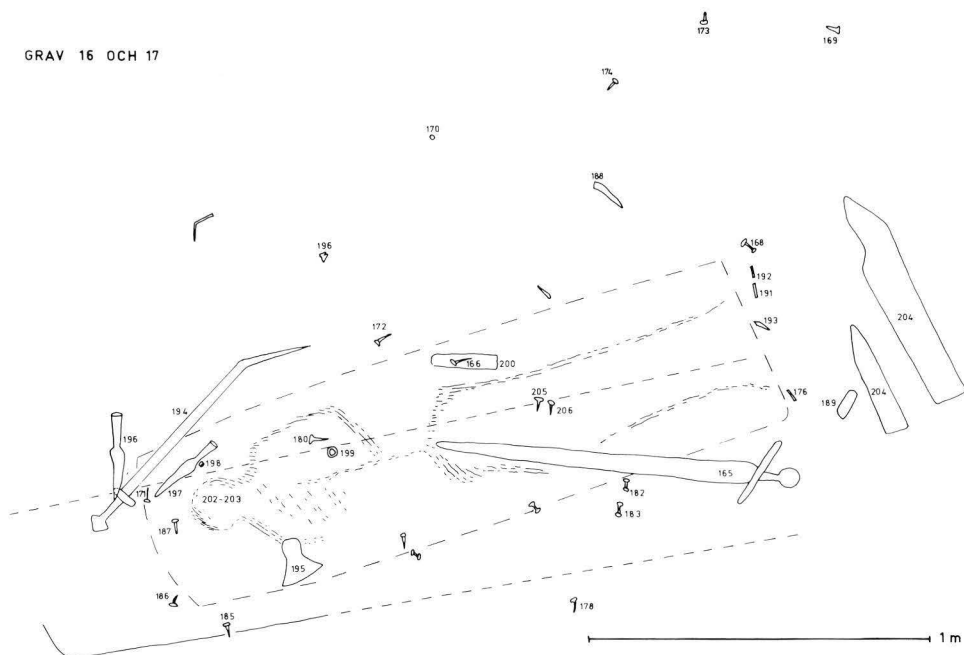

Fig. 14.

Grav C 18.

Fynd 101—104 (inv.nr 8723:207—212).

Barngrav, riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Ett mörkt, ehuru tunt bottensikt utvisade gravens omfång. Av skelettet återstod partier av seg, gulbrun bensubstans; skelettets längd beräknades till ung. 90 à 100 cm.

Liket hade tydligen legat i en tråkista, eller i varje händelse varit täckt med bräden, vilket framgick av trärester ovanpå skäran 102. En spik 104, som påträffades i gravens fotända, stöder förekomsten av en kista av ett eller annat slag.

Skäran 102 låg i gravens huvudända, omedelbart ovan kraniet. Ett deformerat järnföremål, möjligen en kniv, 103, hade sin plats till höger om kraniet. I fotändan påträffades de två släta stenarna 101.

101. Två små släta stenar, den ena nästan rund, den andra oval. (209, 210).

102. En mindre skära. (207).

103. Ett av rost deformerat järnföremål, möjligen en kniv eller en nyckel. L. ca 10 cm. (208).

104. En järnspik, se ovan, och några obestämbara små järnfragment. (211, 212).

GRAV 18

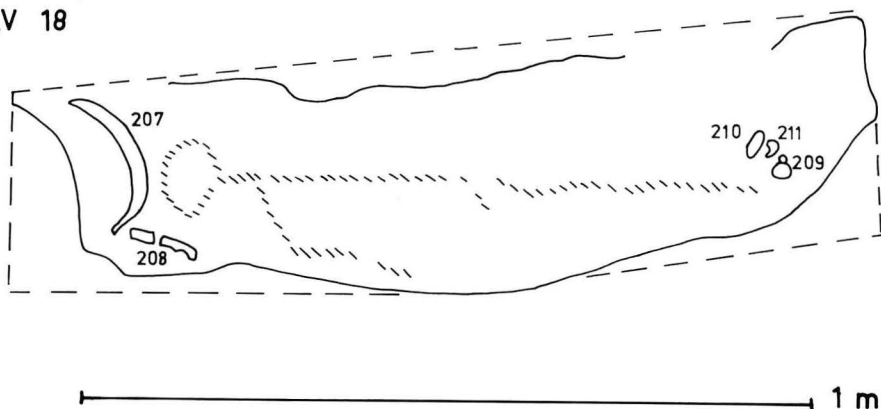

Fig. 15.

Grav C 19. Pl. 7.

Fynd 105—112 (inv.nr 8723:213—230)

Kvinnograv i riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Delar av kraniet hade bevarats. Smärre spår fanns också av bäckenbenen; nedanom bäckenet låg dessutom ett ben på tvären. Gravens botten-skikt var tydligt i huvud- och fotändan, medan mittpartiet föreföll oklart. Det är möjligt att denna del av graven vid något tillfälle skadats; härpå kunde tyda det ovannämnda benstyckets tvärläge samt knivslidefragmentet 109.

I samband med bronsföremålen tillvaratogs lämningar av trä och näver, vilka utvisa att näver funnits både ovanpå och under kistan. Inne i denna har funnits hö eller halm. Ungefär 55 cm W-om kraniet påträffades ett delvis förkolnat bräde, som möjligen kunde ha utgjort kistans kortsida; botten-skiktet slutade dock redan ca 15 cm från kraniet. Måhända har brädet endast varit ett stöd, som placerats i gravgropens ena ända för att hindra sanden att rasa.

Till vänster om kraniet observerades i sanden en mörk, nästan cirkelformig kontur, tydligen resterna av ett förmultnat större föremål, event. av ett träkärl

Ovan kraniet förekom rester av ett huvudkläde som varit kantat med bronsspiraler och små bronsringar, 110 a. Vid mitten av graven påträffades tre bronsspiralfigurer, av vilka två torde härröra från förklädet och en från manteln, 110 b—c. Till dräkten hör möjligen också fem fingerringliknande spiralringar av brons, av vilka två låg i gravens sydvästra hörn, 107, och tre i fotändan, 108. En sjätte spiralring har varit fäst vid en stångkedja av järn, 106.

Förutom ovannämnda utgjorde några pärlor 105 vid högra axeln de enda prydnaderna. Till vänster om bäckenet påträffades ett fragment av en knivslidas kantbeslag 109.

Ytterst i gravens fotända låg ett betsel, 111. Då betset var på exakt samma djup som de två närbelägna spiralringarna, torde betsets samhörighet med graven icke behöva betvivlas.

105. 4 st. pärlor, av vilka a) en enkel blå glaspärla och b) tre långa femkantiga lerpärlor. (213).

106. a) 2 leder av en stångkedja av järn. Vid kedjan är fästad b) en spiralfingerring av brons. (223).

107. 2 st. fingerringliknande spiralringar av brons, den ena gjord av rund, den andra av i genomskäring segmentformig bronstråd. Diam. 1,9 resp. 1,1 cm. (221, 222).

GRAV 19

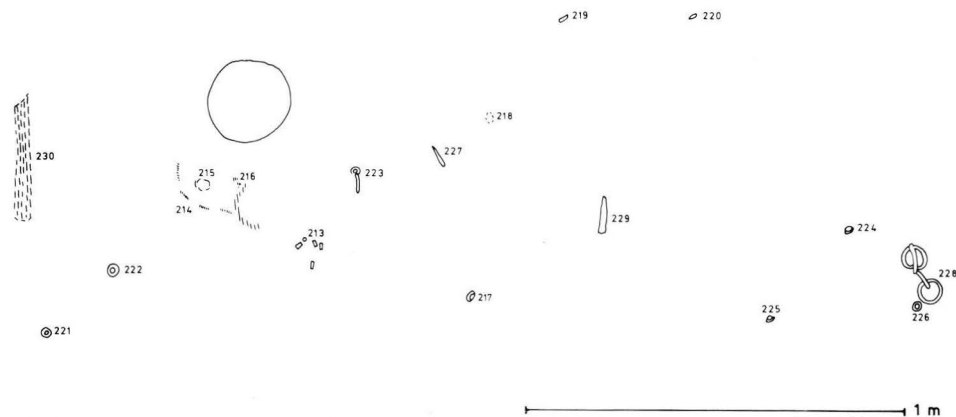

Fig. 16.

108. 3 st. fingerringliknande spiralringar av brons, samtliga gjorda av rund bronstråd. Ringarnas diam. 1,9 resp. 1,9 och 2 cm. (224—226).
109. Ett 6,5 cm långt fragment av ett kantbeslag av brons till en knivslida av typen pl. 9:152. (227).
110. Till dräkten hörande bronsspiraler och av sådana gjorda dekorativa figurer: a) bård av bronsspiraler och små bronsringar, vilken hört till ett huvudkläde (214—216); b) två bronsspiralfigurer, tydligen hörndekorationer till ett förkläde (218, 219); c) en bronsspiralfigur, som förmodligen hört till en mantel (217); d) två sammanhängande bronsspiraler (220).
111. Ett söndrigt betsel av järn. (228).
112. Rester av trä, näver och hö. (219, 225, 230).

Grav C 20.

(inv.nr 8723:233).

Grav med obestämda gränser och synbarligen tidigare omrörd. Ett par tänder utgjorde de enda spåren efter skelettet.

Emedan på platsen påträffades föremål, som tydligen hört till flere än en grav, förtecknas samtliga under »ströfynd».

Grav C 21.

(inv.nr 8723:234).

Grav i riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Gränserna tydliga i gravens västra och norra delar.

Konturerna av ett kranium anträffades i gravens NW-hörn. Omedelbart intill observerades en fläck med bensubstans, som måhända härrör från ett andra kranium. Det förefaller sålunda som om graven inrymt två lik. Gravens stora bredd, c. 95 cm, synes även bekräfta förekomsten av en dubbelgrav. Rester av ytterligare ett tredje kranium påträffades i fyllningsjorden. Enda föremålsfyndet, en defekt nitnagel (8723:234), är tydligen sekundärt.

GRAV 21

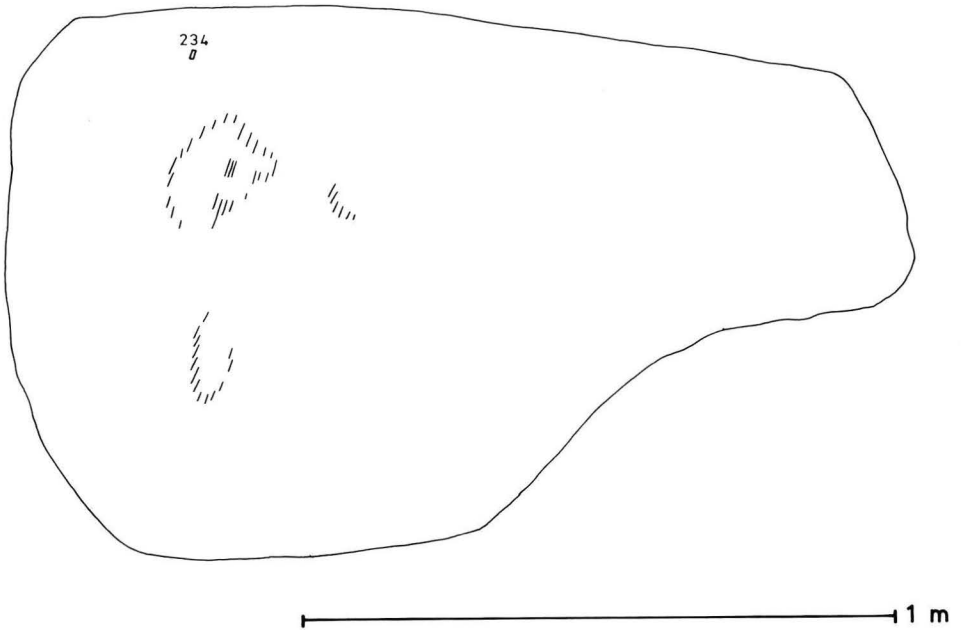

Fig. 17.

Grav C 22.

Fynd 113, 114 (inv.nr 8723:235, 236).

Grav i riktningen W—O. Gränserna otydliga trots att bottenskiktet ställvis var mycket mörkt. Skelettet helt förmultnat. I gravens östända påträffades en spiralring av brons (113), i mitten av graven två flinstycken (114).

113. Fragment av en fingerringliknande spiralring av brons (235).

114. 2 flinstycken (236).

Grav C 23.

Fynd 115 (inv.nr 8723:238).

Förstörd grav på obetydligt djup. I en fläck av typiskt gravbottenskikt påträffades

115. En liten dräktprydnad av korslagda bronsspiraler samt en enstaka bronsspiral (238).

GRAV 22

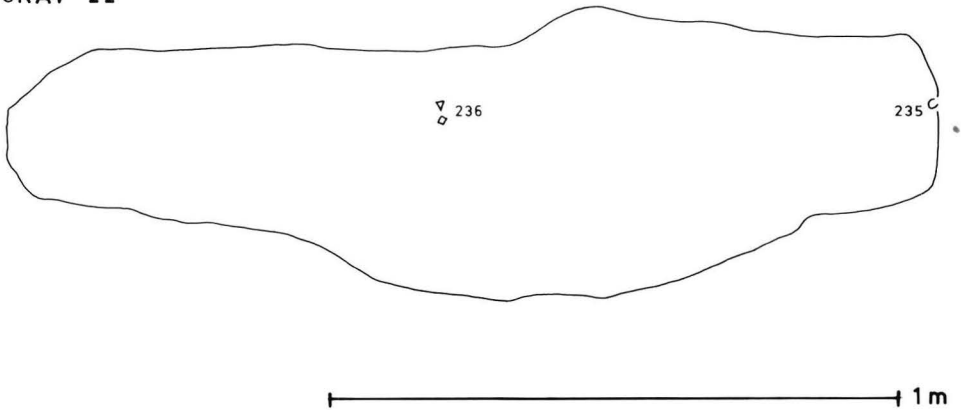

Fig. 18.

Grav C 24. Pl. 7.

Fynd 116—121 (inv.nr 8723: 239—256, 260).

Mansgrav med otydliga gränser. Riktningen ungefär WSW—ONO. Skelettet helt förmultnat. Föremålens spridning inom graven kan tyda på att de vid något tillfälle rubbats från sina platser. Sålunda påträffades en del av de många bältebeslagen 120 i gravens mitt, flertalet utmed gravens norra sida, de övriga i fyllnadsjorden. Järnvikten 118 och ett av myntfragmenten 116 fanns i mitten av graven, medan resten av myntfragmenten låg bland bältebeslagen på N-sidan.

116. 3 st. obestämbara fragment av västerländska silvermynt (254, 255).

117. Fragment av en fingerring av dåligt silver. Det bredare mittstycket är ornerat med graverade strecklinjer (256).

GRAV 24

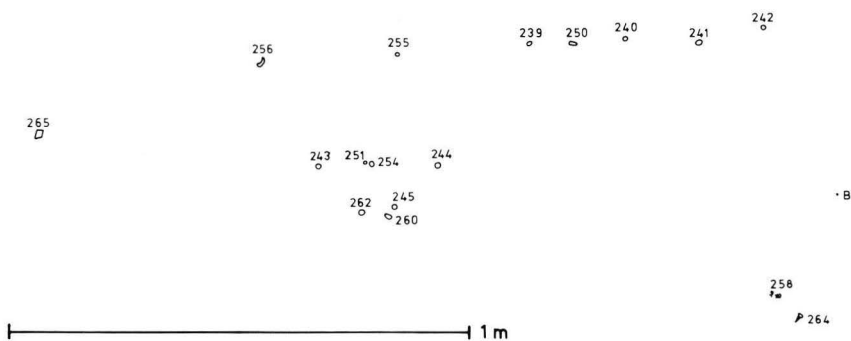

Fig. 19.

118. En liten sönderrostad järnvikt (260).
 119. Fragment av en bältesölja av brons. Söljan påträffades obetydligt utanför gravens förmodade norra långsida, men torde dock ha hört till samma bälte som beslagen 120 och bältefragmentet 121 (253).
 120. 10 st. kupiga bältebeslag av bronsbleck. Beslagen är ornerade med små drivna bucklor utmed kanten (239—248).
 121. Smärre rester av ett läderbälte jämte avbrutna nitar till beslagen 120 (249—252).
 Övriga inom det som grav C 24 betecknade området funna föremål, en ornerad lerkärslbit, några bronsspiralfigurer och en spik, torde — måhända med undantag för sistnämnda — vara sekundära.

Grav C 25. Pl. 7.

Fynd 122—125 (inv.nr 8723:267—270, 273—275).

Mansgrav i riktningen WSW—ONO. Gravens gränser otydliga. Av skelettet endast några obetydliga spår i gravens mitt.

Ytterst i gravens västra ända, ungefär i gravens mittlinje, påträffades en spik i upprätt ställning. Av de trädelar, som rostade fast vid spiken, gick fibrerna närmast spikhuvudet i gravens längdriktning, vid spetsen vinkelrätt mot denna. En annan spik fanns i gravens SO-hörn.

Myntfragmentet 122, vikten 123, söljan 124 och beslagfragmentet 125 påträffades samtliga ungefär i gravens mitt.

122. Fragment av ett västerländskt silvermynt, obestämbart (267).
 123. En liten mångkantig bronsvikt, väger 6,535 gr (270).
 124. Sölja av brons. Vid föremålet har fastnat fyrskaftat ylletyg (268).
 125. Fragment av ett litet ornerat rektangulärt bronsbeslag (269).
 126. 2 st. spikar, se ovan (274, 275).

Dessutom en bronsspiralfigur (271), som påträffades ca 50 cm W-om ovan uppräknade föremål, en ornerad lerkärslbit och ett par obestämbara järnfragment, samtliga måhända sekundära.

GRAV 25

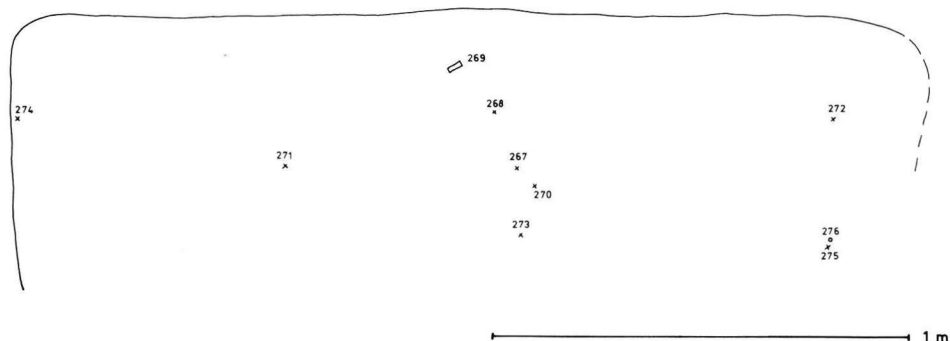

Fig. 20.

Grav C 26. Pl. 7.

Fynd 127, 128, 129—132 (inv.nr 8723: 277, 278, 279—282).

Mansgrav, delvis förstörd, i riktningen WSW—ONO. Vid utgrävningen observerades att delar av graven befann sig på olika nivåer. Mitten av graven var sålunda ca 20 cm högre än t.ex. den södra långsidan. Det högre belägna partiet hade ett tjockt och nästan svart bottenskikt. Förklaringen till de olika nivåerna visade sig vara ett djurskelett, troligen av en hund, som låg under graven. Under djurskelettet påträffades sedermera ytterligare en grav, C 33.

GRAV 26

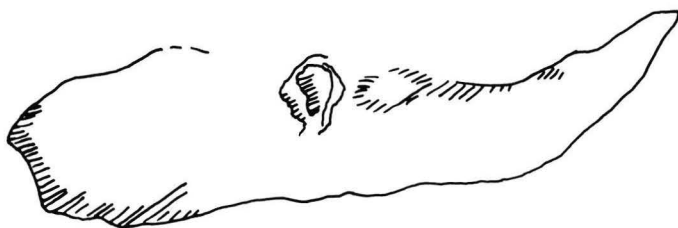
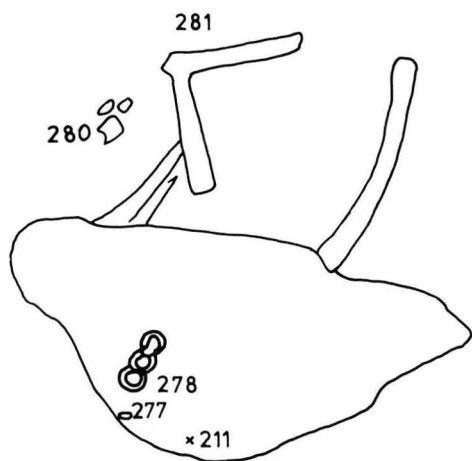

Fig. 21.

I det mörka gravskiktet ovanpå djurskelettet märktes överst näver, vars fibrer gick vinkelrätt mot gravens längdriktning, samt därunder rester av trä. Här fanns också de enda föremål, myntet 127 och vikterna 128, vilka säkert hör samman med grav C 26. De på en lägre nivå befintliga föremålen, fingerringen (129), stångkedjefragmenten (130), eldstålet (131) och nitnageln (132) kan däremot även tänkas härröra från den undre graven C 33.

127. Hälften av ett silvermynt, präglat i Köln för Otto I (936—973) eller Otto II (973—983)¹¹ (277).
 128. 3 st. vikter av järn och överdragna med en mantelyta av brons. Den största, som är tämligen väl bevarad, är försedd med 5 punkters värdebeteckning. Av de två övriga torde den ena haft 4 punkters, den andra 2 punkters värde. (278).
 129. En fingerringliknande spirarhing av brons. Diam. 1,4 cm. (279).
 130. Några fragment av en stångkedja av järn (281).
 131. Eldstål, illa rostskadat. L. 8,3 cm. (280).
 132. En nitnagel av järn (282). — En andra nitnagel påträffades dessutom i fyllnadsjorden.

Grav C 27.

Fynd 133—136, (137).(138) (inv. nr 8723: 284—289, (290), (291)).

Kvinnograv, riktningen SW—NO, huvudet i SW. Gravgropens längd ca 2,25 m. Kraniets konturer tämligen tydliga, medan skelettet i övrigt var förmulnat. Gravens NW-längsida har tydligen vid något tillfälle skadats, varvid större delen av knivslidan 135 förstörts.

Bevarade trärester utvisar, att den döda legat i en kista, eller i varje fall på en träbotten och varit täckt av bräder. Ovanpå »kistan» har funnits ett näverlager.

Gravens intressantaste fynd utgjordes av en ca 30 cm lång förklädesbård 133, som påträffades invid gravens södra sida. Det fragmentariska lerkäret 136 fanns i gravens fotända. I fotändans O-hörn hittades ett betsel (137) och en nitnagel 138, men deras samhörighet med graven är icke säker.

GRAV 27

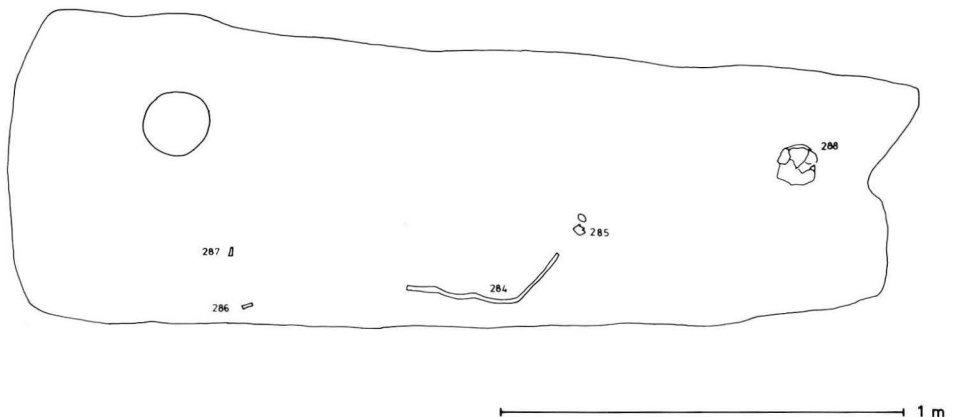

Fig. 22.

133. En ca 30 cm lång förklädesbård bestående av på ett band trädde bronsspiraler. Jämte bården rester av ylletyg, trä och näver. (284).
 134. 2 små bronsspiralfigurer. Ovanpå dem trä och näver. (285).
 135. Fragment av ett rörliknande kantbeslag av brons till en knivslida av typen pl. 9:152 (286).
 136. Ett större kantstycke av ett grovt oornerat lerkärl (288).
 137. Ett söndrigt betsel av järn (290).
 138. En söndrig nitnagel av järn (291).

Grav C 28. Pl. 8,9

Fynd 139 — 158 (inv. nr 8723: 292—298, (299—301), 302—343).

Kvinnograv på ca 60 cm:s djup. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Av skelettet var kraniet, högra armen, vänstra armen delvis, bäckenet samt lårbenen fullt tydliga, men endast käkbenen, ett stycke av vänstra armbenet — inne i resp. armring — samt några fingerben hade bevarat en fastare konsistens. Vid kraniet påträffades rester av hår. De bevarade skelettdelarna utvisade, att den döda legat på rygg med händerna vilande på kroppen.

Bottenskiktet var särskilt mörkt i gravens mitt och i huvudändan, däremot knappast alls märkbart i fotändan. Av de bevarade resterna av organiska ämnen framgick, att den döda legat i en »kista» av något slag, som dock icke varit hopfogad med järnspikar. Näver hade funnits såväl under som ovanpå kistan. Liket har vilat på en bädd av hö eller halm, möjligen svept i en djurhud, samt varit täckt med hö. På några av föremålen hade fastnat puppor av en flugart *Fannia*¹², vilket tyder på att gravläggningen ägt rum under en varm årstid.

Tygresten förekom påfallande sparsamt. Invid kraniet påträffades en av små bronsspiraler gjord bård till ett huvudkläde 154. I närheten av högra handens fingerringar tillvaratogs en fyrkantig bronsspiralfigur (155 a) och en annan mindre (155 b); i fråga om dem är det dock tänkbart att de hör till den omedelbart under grav C 28 belägna graven C 29. Detsamma gäller måhända också ett par av bronsspiraler gjorda hörnstycken till ett förkläde (155 c).

Smyckenas läge i graven var den normala och således i huvudsak överensstämmande med smyckenas gruppering t.ex. i den tidigare beskrivna graven C 4. Runt halsen har hängt ett pärlband 139 bestående av 51 pärlor. Huruvida de två silverblecken 140 och 141 samt mynten 142 och 143 även ingått i pärlbandet var omöjligt att avgöra. De runda spännbucklorna 144 låg strax nedanom vardera axeln; det likarmade spännet 145 befann sig däremot ganska lågt nere på bröstet. Från spännbucklorna utgick det stora kedjegarnityret 146. En kedja förenade den högra bucklan med det likarmade spännet 145; de två hängprydnaderna 147 och 148 har hängt i kedjor, av vilka den ena (147) varit fästad vid den högra, den andra (148) vid den vänstra spännbucklan. På vardera armen har funnits en spiralvriden armring 149. Av fingerringarna hörde 4 st., 150, till vänstra handens fingrar, medan endast 2 st., 151, hörde till den högra handen. Den breda slidkniven 152 låg på vänstra höften med spetsen snett uppåt; vid skaftändan påträffades ett par »brillformiga» bronshängen, vilka tydligen hört till knivskaftet.

Omedelbart under grav C 28 låg grav C 29. Även grav C 33 sträckte sig delvis under grav C 28.

139. 51 st. pärlor, vilka hört till ett och samma pärlband: a) 7 st. små runda karneolpärlor; b) en firsidig blå emaljpärla, på var sida en vit tre- eller fyrkant; c) en blå emaljpärla med tvärställda vita våglinjer; d) 2 st. runda oornerade blå emaljpärlor; e) en oornerad grön emaljpärla; f) en gul emaljpärla med fläckar påminnande om pärlemor; g) 4 st. gula emaljpärlor med olivfärgade fläckar; h) 16 st. blå glaspärlor, av vilka 14 enkla släta, en refflad enkel och en tredelad; i) 2 st. gula glaspärlor med olivfärgade ränder; j) 6 st. enkla gula glaspärlor; k) 10 st.

- pärlor av en lerliknande konsistens, nämligen tre långa firsidiga, en dubbelkonisk samt sex små runda. (296, 297).
140. Hängprydnad av tunt silverbleck, ornerat med fem drivna bucklor och en stämplad kantdekor. Diam. 4,9 cm. Ögla av brons. (292).
141. Hängprydnad av tunt silverbleck. Ornamentet som återger ett snett ställt kors med punktgrupper i korsvinklarna är dels drivet, dels punsat. Diam. 4,2 – 3,8 cm. Ögla av brons. (293).
142. 5 st. arabiska silvermynt, samtliga försedda med öglor av brons. (295).¹³
143. Mynt eller hängbleck av silver, starkt skadat (295).
144. 2 st. runda spännbucklor av brons, Appelgrens typ D. Ytornamentets linjer skarpa, tapparna jämförelsevis höga, de mittersta kantiga. Under varterdera spännet grovt fyrskaftat ylletyg. (302, 303).
145. Likarmat spänne av brons av en starkt degenererad typ. L. 8,3 cm. (305).
146. Kedjegarnityr bestående av fem bronskedjor, vilka är fästade vid två kedjehållare med åt sidorna spiralvridna ändar. Kedjorna, vilkas länkar utgöres av dubbla ringar, är av olika grovlekar: ringarnas diam. 9, 8,7 och 5 mm. a) Två långa kedjor, den ena (den längre) med 9 mm:s ringar, den andra med 7 mm:s ringar, förbinder kedjehållarna med varandra; b) en 9 mm:s kedja förenar det likarmade spännet 145 med den högra kedjehållaren; c) vid sistnämnda var även den 8 mm:s kedja fästad, till vilken hör hängprydnaden 147; d) den

GRAV 28

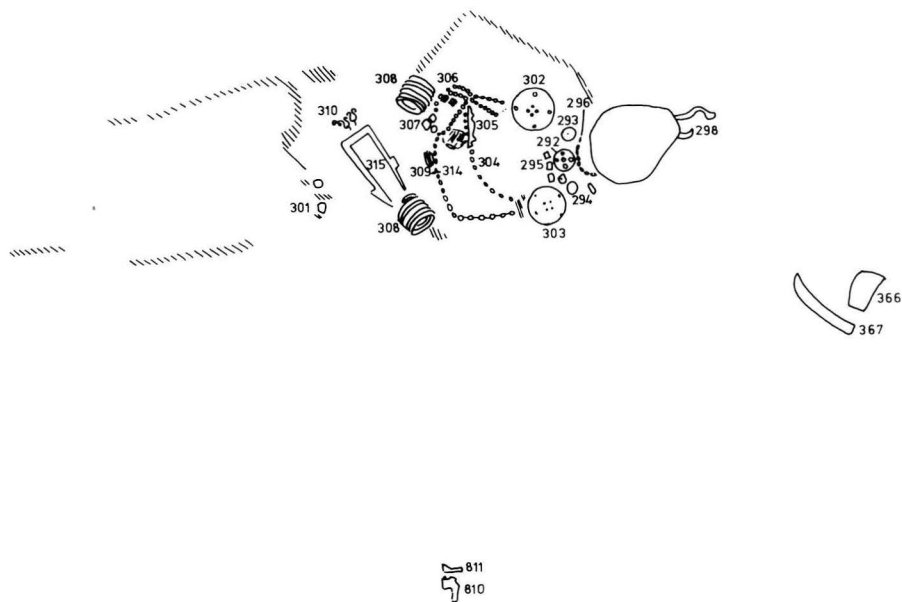

Fig. 23.

- korsformiga hängprydnaden 148 har hängt i en kedja med dels 8 mm:s, dels 5 mm:s ringar; kedjan har varit fästad vid den vänstra kedjehållaren. (304).
147. Hängprydnad av brons, närmast påminnande om en dubbelled till en stångkedja. Hör till kedjegarnityret 146. (306).
148. Hängprydnad, vilken består av övre delen av en dubbelkorsnål av brons.
149. 2 st. spiralarmringar av brons. Bronsbandets genomskärning trekantig. En fin våglinje är graverad utmed vardera sidan av mittåsen. (308).
150. 4 st. spiralfingerringar av brons, från vänstra handens fingrar. Tre av ringarna är gjorda av rund bronstråd, en av ca 5 mm brett bronsband. (309—312).
151. 2 st. spiralfingerringar av brons, från högra handens fingrar. Båda är gjorda av rund bronstråd. (313, 314).
152. Kniv jämte bred, bronsbeslagen slida. Endast den ena bredsida är täckt med ornerat tunt bronsbleck; som underlag för bronsblecket har använts näver. Den andra bredsida är av läder. Slidan har inuti varit fodrad med skinn. Knivskaftet av trä har nedtill varit omlindat med bronstråd. (315, 317). Till knivskaftet hör förmodligen även 153.
153. 2 st. »brillformiga» bronshängen, till vilka hör en märkla av brons. Märklan har antagligen suttit i ändan av knivskaftet 152. (316).
154. En av små bronsspiraler gjord bård till huvudkläde jämte bitar av fyrskaftat ylletyg (298).
155. 4 st. bronsspiralkonstruktioner, nämligen a) en fyrkantig av ytterst små bronsspiraler (299), b) en obetydlig figur, likaså gjord av mycket små spiraler (300), c) två hörndekorationer till förkläde (301). Spiralkonstruktionerna kan dock härröra från den undre graven C 29.
156. Tygresten, se s. 41 (302, 303, 318, 324 — 327, 330 — 334, 337).
157. Fragment av ornerat lerkärl (338).
158. Rester av organiska ämnen såsom trä, näver, hö eller halm, skinn (?) och kol. Dessutom puppor av en flugart *Fannia* (se ingressen). (309, 311, 312, 318—329, 331—337, 343).

Grav C 29. Pl. 10.

fynd 159—174 (inv. nr 8723: 344—367, (368)).

Kvinnograv omedelbart under föregående. Den obetydliga nivåskillnaden framgår av fig. 24, där knivslidan 152 hör till grav C 28, men tygfragmenten 172 till grav C 29.

Grav C 29 hade tydligen skadats vid tillkomsten av grav C 28. Något enhetligt bottensikt fanns icke och gravgodset föreföll omkastat. Därtill kom att den ena spännbucklan och den ena armringen saknades.

Endast enstaka benstycken hade bevarats av skelettet. Rester av organiska ämnen utvisade, att den döda legat i en »kista», som varit täckt med näver. Inne i »kistan» har funnits gräs eller hö.

159. 3 st. pärlor, nämligen: a) en enkel blå glaspärkla, b) en blå refflad glaspärkla, c) en grön emaljpärla med påsatta gula emaljbitar (354).
160. Böhmskt silvermynt, präglat antingen för Boleslaus I (992—1025) eller Boleslaus II (1058—81) (353).
161. Rund spännbuckla, Appelpgrens typ D. Diam. 6,8 — 6,5 cm. (344).
- 162 a, b. 2 st. gjutna kedjehållare av brons, till formen påminnande om kedjehållare med spiralvridna ändar. (345, 346).
163. En rektangulär kedjefördelare av brons. På den ena långsidan rester av två järnringar, på den andra fyra gjutna tvärställda öglor. L. 3,3 cm. (347).

164. 9 fragment av bronskedjor, av dem fem med 7,5 mm:s dubbla ringar och fyra med 5,5 mm:s likaså dubbla ringar. Ett fragment av den senare typen är fäst vid den ena kedjehållaren 162. (348).
165. Ett total fragment av en stångkedja med dubbla leder. Dessa leder är av järn och omvirade med bronstråd. (349).
166. En gjuten bjällra av brons, ornerad med tärningsögon (358).
167. En bred arming av brons, dekorerad med rader av segmentformiga, med tre punkter fyllda stämplor. Bakstycket är ornerat med trekanter och tärningsögon. Största bredd 4,6 cm. (366).
168. Spiralvriden fingerring med brett mittstycke, brons. Inne i ringen rester av ett fingerben (351).
169. 3 st. spiralfingerringar av brons, av vilka a) två gjorda av 2 resp. 2,5 mm brett bronsband (362), b) gjord av i genomskärning trekantig bronsten (365). Fingerringen b) är funnen ett stycke SO-om graven, men torde dock höra till denna.
170. Kniv jämte bred, bronsbeslagen slida. Slidan har varit konstruerad på samma sätt som slidan 152 i grav C 28. (352).
171. En söndrig skära av järn (367).
172. En med bronsspiralfigurer dekorerad bård, som antagligen varit fäst vid förklädets övre kant. Jämte spiralbården rester av fyrskaftat ylletyg och brickband.¹⁴ (350, 363).
173. En liten bronsspiralfigur och ett par fragment av större. Dessutom 21 st. lösa bronsspiraler. (355—357). Till grav C 28 hör måhända även de under grav C 28 förtecknade bronsspiralfigurererna (155).
174. Rester av organiska ämnen, såsom av trä, näver, gräs eller hö samt kol (351, 352, 353a, 357, 362, 364). Dessutom några spikfragment, vilkas samhörighet med graven dock är osäker (368).

GRAV 29

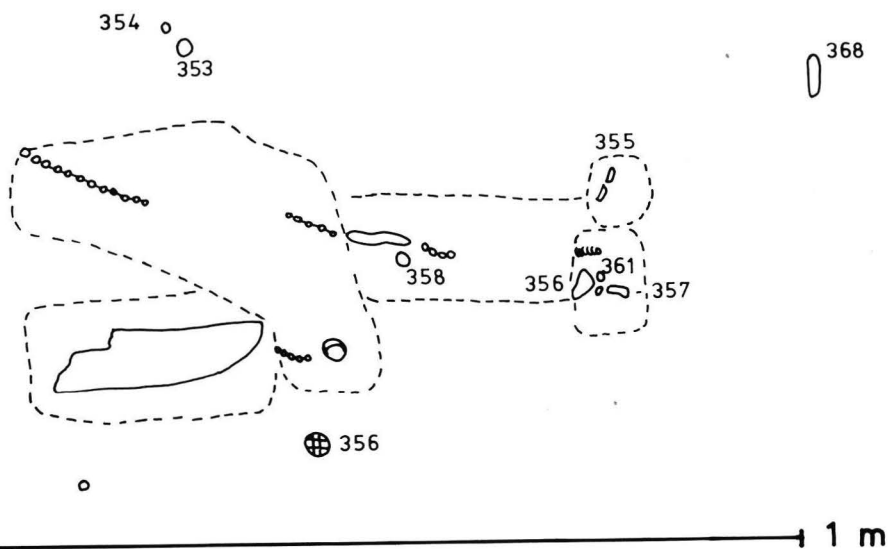

Fig. 24.

Grav C 30. Pl. 11.

Fynd 175 (inv.nr 8723:369, (370), 371. (372)).

Mansgrav på endast 20 cm:s djup. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Tydligare gränser endast i gravens västra del. Tunt bottenskikt.

Skelettet hade helt förmultnat, frånsett smärre spår av kraniet jämte ett par tänder. Det enda föremålet, spjutspetsen 175, låg till vänster om kraniet och med spetsen mot gravens huvudända.

175. Spjutspets, en variant av typ G. Bladet nedtill något avrundat. L. 24,1 cm. (369).

Dessutom ett fragment av en nitnagel (370) samt en lerkärlsbit (372), vilka torde härröra från gravpropens fyllningsjord.

Grav C 31.

Förstörd grav, antagligen i riktningen WSW—ONO. Bottenskikt förekom på två olika nivåer, på översiktskartan betecknade C 31 a och C 31 b. Gravgodset helt kringkastat och möjligen blandat med föremål från andra förstörda gravar. För säkerhets skull förtecknas samtliga föremål, bland dem ett likarmat spänne (373) och ett fragment av en bred bronsbeslagen slida (377), som ströfynd.

Grav C 32. Pl. 11.

Fynd 176, 177 (inv.nr 8723:387, 388)

Grav med otydliga gränser, påträffad under grav C 30. Riktningen SW—NO. Bottenskiktet tunt. Skelettet förmultnat. Fingerringen 176 låg i gravens mitt, lerkärlet 177 i fotändan.

176. Fragmentarisk spiralfingerring av i genomskärning segmentformig bronsten (387).

177. Lerkärl ornerat med fem parallella snörinjer (388).

Grav C 33.

Grav med otydliga gränser under grav C 26 och delvis även under grav C 25. Mellan gravarna C 26 och C 33 låg det i samband med grav C 26 omnämnda djurskelettet. Gravens riktning närmast WSW—ONO. Bottenskiktet tunt, tydligast i östra ändan. Inga säkra fynd. Se dock ingressen till grav C 26 och de där omnämnda föremålen (129) — (132).

Gravarna C 34 och C 35.

Fyndtomma gravar på stort djup. Riktningen i vardera fallet WSW—ONO. Skeletten helt förmultnade.

Grav C 36.

Grav i riktningen SW—NO. Något egentligt gravskikt förekom icke, utan sanden var lika mörk från markytan till botten. Gränserna var likväl tydliga, fränsett gravens västra ända.

På gravens förmodade botten påträffades inga spår av skelettet, däremot framgravdes rester av ett kranium på en något högre nivå. Huruvida det funnits två gravar ovanpå varandra kunde dock icke med säkerhet avgöras.

I fyllningsjorden påträffades ett antal föremål, bl.a. en liten slät sten (390) och en liten mångkantig bronsvikt (391), vilka här upptages i förteckningen över ströfynd.

Grav C 37.

Fyndtom grav på stort djup. Riktningen SW—NO. Inget egentligt bottenskikt, men gravens konturer det oaktat tydliga. Graven befann sig delvis under gravarna C 28 och C 29.

Grav C 38. Pl. 11

Fynd 178—186 (inv.nr 8723:393—417).

Kvinnograv, riktningen SW—NO, huvudet i SW. Av kraniet hade bevarats en oformlig klump benmassa samt några tänder och käkrester, vilka sistnämnda påträffades ett stycke från kraniet, nära gravens södra sida.

Bottenskiktet var tydligt med undantag för en del av NNO-hörnet. På några föremål hade bevarats trä från »kistan» och näver, med vilka denna varit täckt.

Flertalet tillvaratagna föremålsfynd utgjordes av bronsspiralkonstruktioner från dräkten. Vid kraniet påträffades sålunda delar av en huvudbonad 184. Mitt i graven låg flere små ovala bronsspiralfigurer 185, troligen från manteln.

En pärla 178 och ett silverbleck 179 påträffades invid norra långsidan i axelhöjd. Silvermyntet 180 låg mellan dem och kraniet, medan myntfragmenten 181 tillvaratogs ungefär mitt i graven. Remtungan 182 låg invid södra långsidan nästan i linje med myntfragmenten 181. Flintstycket 183 hittades vid högra armen. Ehuru graven knappast varit föremål för egentlig åverkan var föremålen dock mer eller mindre rubbade från sina ursprungliga platser.

178. Pärla av glas med guldbeläggning (394).

179. Silverhängbleck av en sköldliknande form. Dekorationen utgöres av ett drivet kors och punkterade konturlinjer. (393).

180. Silvermynt, präglat i Regensburg för Henrik VI den svarte (1026—1040).¹⁵ (395)

181. 3 st. obestämbara fragment av västerländska silvermynt (396).

182. Remtungan, gjord av en dubbelviken bronsten. Ena sidan ornerad med två rader punktfyllda trekanter. (397).

183. Ett stycke flinta (413).

184. En av bronsspiraler och bronsringar gjord bård till ett huvudkläde (399, 400).

185. 12 st. ovala eller droppformiga små bronsspiralkonstruktioner, förmodligen hörande till manteln. (401—412).

186. Ett obestämbart bronsfragment (398), ett likaså obestämbart järnfragment (414) samt rester av trä och näver (399a, 401—403).

GRAV 38

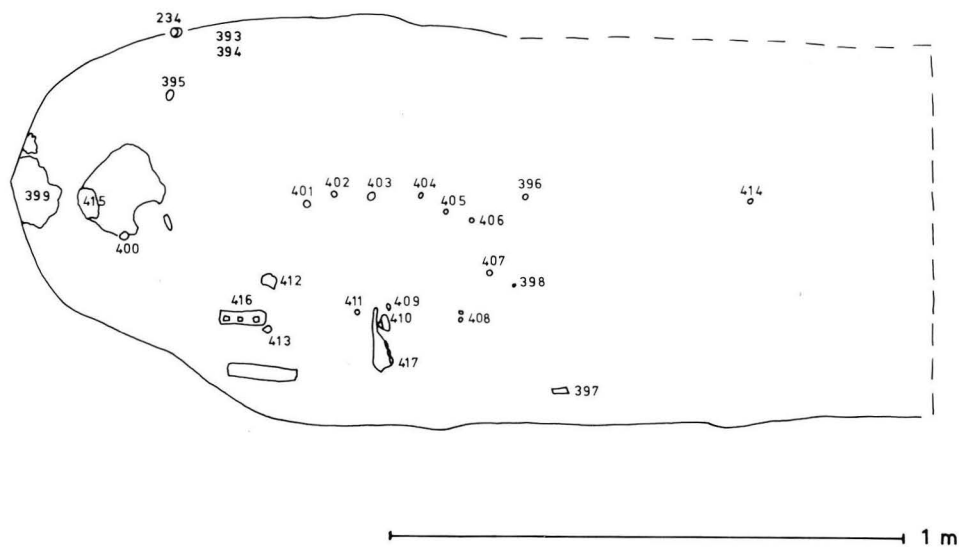

Fig. 25.

Grav C 39. Pl. 12.

Fynd 187—201 (inv.nr 8723:418 — 457).

Kvinnograv, delvis belägen under föregående. Riktningen SW—NO, huvudet i SW.

Bottenskiktet var genomgående lätt iakttagbart, tydligast dock utmed den nordvästra långsidan, där det bestod av en 9 cm tjock mörk massa. »Kistan» har antagligen lutat mot denna sida, varigenom innehållet förskjutits och en anhopning av organiska ämnen uppstått utmed nordvästra kanten.

Undre käken jämte en del tänder var av en tämligen fast konsistens, medan resten av kraniet förbytts till en mjuk massa. Omedelbart ovan kraniet fanns rester av hår. Frånsett några smärre ben, såsom arm- och fingerben vilka bevarats inne i arm- och fingerringar, hade övriga delar av skelettet förmultnat.

Rester av trä ovanpå och under föremålen ger en antydning om förekomsten av ett kistliknande omhölje. Bottenskiktets 9 cm höga, lodräta nordvästra kant har tydligen fått sin form av »kistans» sidostycke. Järnspikar förekom icke. Liket har legat på en bädd av gräs och löv, event. även skinn, och varit täckt med åtm. löv.

Textilrester fanns på flere av föremålen. Däremot påträffades endast en bronsspiraldekoration, 198, vilken torde ha hört till samma »kaatterit» (från midjan hängande dekorativa tygstycken) som bjällrorna 197. Spiraldekorationen och bjällrorna 197 i gravens mitt ungefär i midjehöjd.

En huvudprydnad av egendomligt slag bestående av tjocka spiralrör, pärlor och bjällror, 196, sträckte sig från kraniet ned mot mitten av gravens.

Runt halsen har den döda haft fyra pärlband, 187. Till det nästlängsta pärlbandet hörde förmodligen också två av de arabiska mynten 188. Huruvida även de övriga mynten hört till pärlbanden eller hängt skilt för sig framgick icke med säkerhet.

Ett större kedjegarnityr 191 har varit fäst vid de två spännbucklorna 190 utan förmedlande kedjehållare. Däremot har en kedjehållare, 192, använts som hängsmycke. En oproportionerligt stor fingerring, 194, har måhända även varit en hängprydnad.

Armringarnas 193 läge utvisar, att den dödas armar varit böjda över kroppen. Fingerringen 195 torde ha hört till vänstra handen.

En skära, 200 påträffades invid nordvästra långsidan, ett stycke från fotändan.

187. Fyra pärlband med sammanlagt 184 pärlor, nämligen: a) 2 st avlånga mångkantiga karneolpärlor; b) 6 st. månghörniga och mångfärgade emaljpärlor; c) 13 st. bruna eller rödbruna emaljpärlor med påsatta gula emaljbitar; d) 10 st. gula emaljpärlor, av vilka två oornerade, fem med påsatta gröna emaljbitar samt fyra med flerfärgade solstrållliknande fläckar; e) 2 st. gulgröna emaljpärlor med påsatta gröna emaljbitar; f) 4 st. gröna emaljpärlor med påsatta gula emaljbitar; g) 1 gul—violett—flammig emaljpärla; h) 9 st. blågröna refflade emaljpärlor; i) 109 st. blå glaspärlor, av vilka åttiofyra enkla, tjugotre dubbla, en tredelad och en refflad; j) 25 st. gula glaspärlor, av vilka tjugotvå enkla, en dubbel och två refflade; k) en gul glaspärla med olidfärgade strimmor; l) 2 st. lerpärlor, den ena med utstående knoppar. (418).
188. 5 st. arabiska silvermynt, vilka samtliga varit försedda med öglor av brons. (419).¹⁶
189. Ett eftergjort arabiskt silvermynt med vidfäst ögla av brons (419).
190. 2 st. runda spännbucklor av brons, Appelgrens typ D. (420,421).
191. Ett kedjegarnityr, som utan förmedlande kedjehållare varit fäst vid spännbucklorna 190. En bronskedja med spirallänkar samt en sönderrostad stångkedja har förenat de två spännena; stångkedjans länkar är av järn och omvirade med bronstråd. Ungefär vid mitten av bronskedjan är ett snöre, vid vilket måhända den stora fingerringen 194 varit fäst. Två bronskedjor har ytterligare hängt i vänstra spännbucklan. Den kortaste av dem, som är gjord av 7 mm:s dubbla ringar, slutar i en jämförelsevis kort och helt av brons gjord led till en stångkedja. Den längre kedjan är sammansatt av tre olika slag av kedjor: överst ett stycke med 6 mm:s dubbla ringar, därefter några spirallänkar och nederst ett stycke med 8 mm:s dubbla ringar. I denna kedja torde kedjehållaren 192 ha hängt. (422—424, 438).
192. En som hängprydnad använd skivformig kedjehållare av brons. Framsidan, som är belagd med vitmetall, är ornerad dels med sex grupper koncentriska cirklar, dels med punktlinjer och rader av trekanter. På baksidan finnes nedtill tre tvärställda öglor, upptill en ögla. (426).
193. 2 st. armbyglar av brons. Båda är ornerade med parallella linjer och inslagna stämplor. Största bredden hos vardera 3,6 cm. (427, 428).
194. En överdrivet stor fingerring av brons, spiralvriden och med ett bredare, med fina kommalinjer ornerat mittstycke. De spiralvridna delarna gjorda av en i genomskärning trekantig bronsten. Föremålets längd 5,7 cm, diam. 2,9 cm. (429).
195. Fingerring av brons, spiralvriden och med försilvrat bredare mittstycke. Diam. 2,1 cm. (430).
196. Huvudprydnad till vilken hör två fullkomligt likadana dekorativa uppsättningar. Dessa består av följande på ylesnoddar uppträdda delar: överst två parställda grova rör av spiralvriden bronstråd, därefter en fördelare av dubbelvikt bronsbleck, från vilken utgår tre något längre bronsrör än de tidigare nämnda; dessa tre rör avslutas med en blå glaspärla och en bjällra av brons. (425).
197. 2 st. uppsättningar bjällror, vardera bestående av en gjuten hållare samt fyra gjutna stora bjällror, samtliga av brons. De två bjällruppsättningarna har hört till dekorativa, från midjan nedhängande tygstycken (fi.kaatterit).

198. En mindre bronsspiralkedekoration och några lösa spiraler, förmodligen från samma dräktdetalj (»kaatterit») som 197. (432, 442, 446). Se ingressen.
199. Smärre rester av ylletyg (420, 421, 425a, 436, 438—444).
200. En söndrig skära av järn (432).
201. Rester av organiska ämnen, såsom av trä, näver, gräs, löv, frukter (?). (424, 439—442, 445, 447—449, 452, 456, 457).

Grav C 40. Pl. 13.

Fynd 202, 203 (inv.nr 8723:458, 459).

Mansgrav, delvis under gravarna C 38 och C 39. Rikning NO—SW, huvudet i NO. Gravgropens längd ca 2,5 m. Skelettet helt förmultnat; endast en vag kontur utvisade kraniets plats.

Orsaken till gravens påfallande stora längd visade sig vara ett spjut, 202, som i hela sin längd placerats i gravgropen. Spjutskaftet kunde skönjas som en 2—3 cm bred strimma i sanden; spjutets längd, inklusive spjutspetsen, utgjorde minst 2,07 m. Spjutet var på den dödas högra sida med spetsen riktad mot huvudändan.

Ungefär i brösthöjd låg ett sönderkrossat lerkärl 203.

202. Spjutspets, en variant av typ G. Bladet är smalare och holken längre än vad som var vanligt för G-typen. Av träskaftet, vilket konturer ännu kunde urskiljas, se ovan, tillvaratogs ett mindre stycke närmast holken. (458).
203. Ett flatbottnat oornrat lerkärl. Mynningsdiam. 15,5 cm (459).

GRAV 40

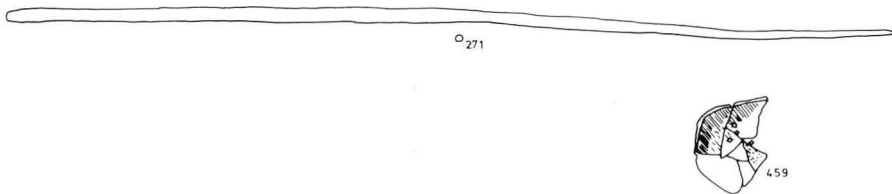

Fig. 26.

————— 1 m

Grav C 41. Pl. 14.

Fynd (204) (inv.nr 8723:(460)).

Tidigare förstörd grav nära markytan. Av bottenkiktet hade bevarats ett sammanhängande stycke av ca 60 cm:s längd och 60 cm:s bredd. Alldeles intill detta påträffades spännet (204), som med största sannolikhet hört till graven.

- (204). Hästskoformigt spänne av silver. Ändarna upprullade, bygelns genomskäring trekantig. Mittåsen snedstrierad. Diam. 4,2 cm. (460).

Grav C 42.

Fynd 205—208 (inv.nr 8723:461—468).

Kvinnograv. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Frånsett mindre stycken av skenben och fot var skelettet helt förmultnat. Bottenskiktet tydligast i gravens fotända. Liket har legat täckt med gräs och löv i en »träkista», ett trähölje av ett eller annat slag. Ett par spikar och event. en nitnagel torde ha hört till »kistan»; den ena spiken var i fotändan, ungefär i gravens mittlinje, den andra vid södra långsidan, nitnageln i huvudändan. »Kistan» har varit täckt med näver.

GRAV 42

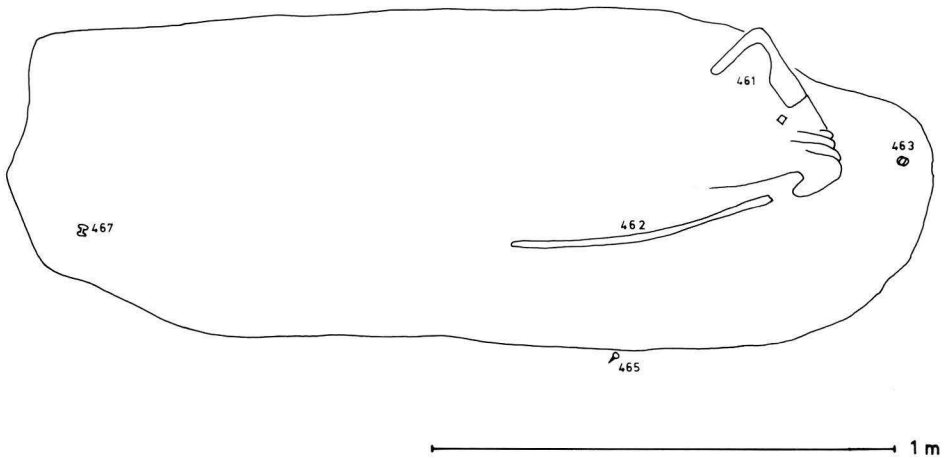

Fig. 27.

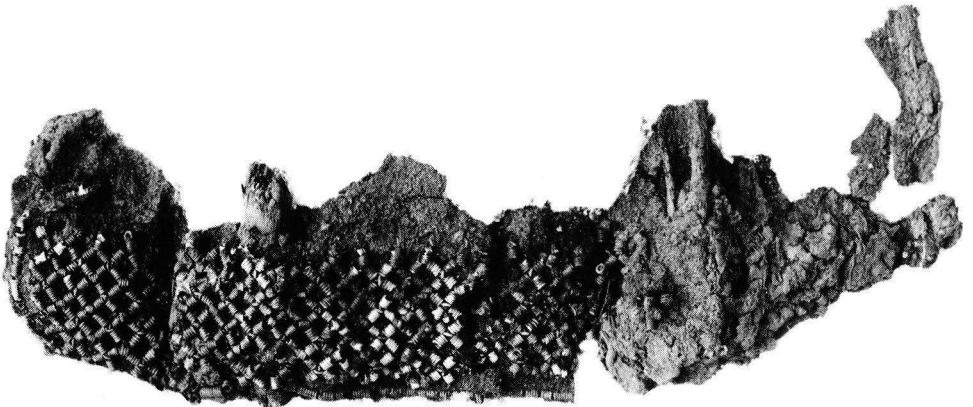

Fig. 28. Förklädsbård ur grav C 42.

Gravens främsta fynd utgjordes av bronsspiralkonstruktionerna till ett förkläde 205. En fingerringliknande bronsspiral 206 påträffades i gravens fotända.

205. En praktfull bred förklädesbård, bestående av ett sammanhängande mönster av korsställda bronsspiraler. Till förklädet har även hört rader av ganska smala, tämligen långa spiraler. Sådana har kantat plaggens långsidor. (461, 462).
 206. En fingerringliknande bronsspiral. Diam. 1,8 cm. (463).
 207. Två spikar och en nitnagel av järn. (465—467).
 208. Rester av trä, näver, gräs och löv, funna i samband med 205. (461).

Grav C43

Graven till största delen under vägen W-om grävningssområdet. Inga säkra fynd.

Grav C 44. Pl. 14.

Fynd 209—215 (inv.nr 8723:473—482).

Barngrav. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Tydligt bottensikt. Skelettet förmultnat; några tänder utvisade kraniet plats. En järnspik i huvudändans vartdera hörn tyder på förekomsten av ett förmodligen kistliknande trähölje.

Pärlorna 209 låg i en båge ett stycke nedan om kraniet. Spännet 210 befann sig invid norra kanten, ett stycke nedan om brösthöjd. Hängprydnaden 212 och fingerringen 213 var på den motsatta sidan av gravens. Stångkedjan 211 och ett par ringar från en vanlig bronskedja påträffades mellan kraniet och »kistans» WSW-kortända. Ett par små bronsspiraler tillvaratogs ungt. 30 cm från fotändan.

GRAV 44

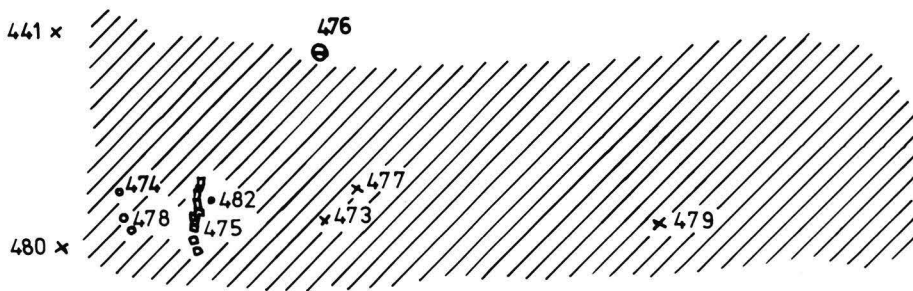

Fig. 29. 1 m

209. 14 st. pärlor av glasfluss, av vilka dock endast fyra hela. En pärla är röd, en gul, de övriga gulbruna. (475).
 210. Litet ringspänne, gjort av tunn bronstråd. Diam ca 2,1 cm (476).
 211. En led av en stångkedja av brons. L. 7,3 cm. I närheten påträffades även ett par ringar från en vanlig bronskedja. (474, 478).
 212. Hängprydnad av brons påminnande om en örslev. L. 6,9 cm. (473).
 213. Ett böjt bronsbleck (fingerring?). (477).
 214. 3 st. ytterst små bronsspiraler (479).
 215. 2 st. järnspikar (480, 481).

Grav C 45.

(Inv. nr 8723: 483—485).

Förstörd grav. Av skelettet återstod delar av kraniet och några mindre benstycken (483—485).
 Fläckar av bottensiktet fanns omkring kraniet. Inga säkra föremålsfynd.

GRAV 45

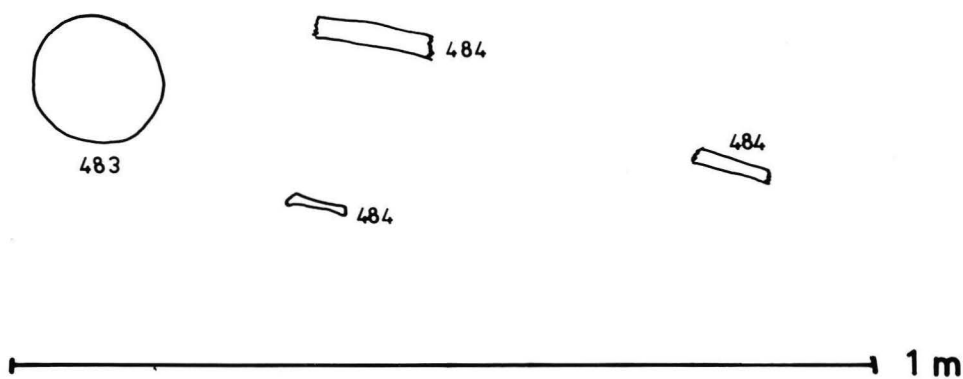

Fig. 30.

Grav C 46.

(Inv.nr 8723:486—488).

Skadad grav på ringa djup. Ett stycke av kraniet och några lösa benbitar påträffades (486—488).
 Inga säkra föremålsfynd.

GRAV 46

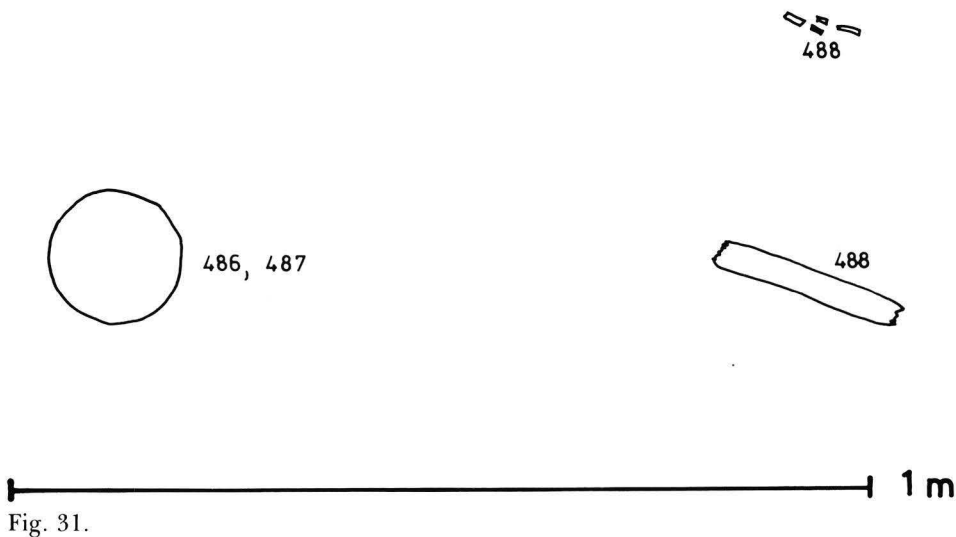

Fig. 31.

3. Undersökningarna 1934 (N. Cleve)

Gravarna C 47 — C 49.

Tre fyndtomma och skadade gravar i södra delen av det 1934 undersökta området. Riktningen hos samtliga WSW—ONO. I grav C 47 fanns spår av kraniet, i de övriga gravarna var skeletten helt förmultnade. Inga föremålsfynd.

Grav C 50. Pl. 14.

Fynd 216, 217, (218) (inv.nr 9831: (39, 49—51), 59, 60, 84).

En tidigare skadad kvinnograv på 70 cm:s djup inom 1934 års grävningsområde. Riktningen WNW—OSO. Skelettet förmultnat. Bottenskiktet tydligast utmed södra långsidan. På och omkring graven påträffades flere nitnaglar och några spikar, vilka möjligen har hört till gravens trähölje, (218). På en bronsspiralfigur 216, som låg vid mitten av södra långsidan, hade bevarats trä från »kistan», näver, med vilket denna varit täckt, samt rester av gräs från den bädd på vilken liket legat.

Ett sönderkrossat lerkärl 217 låg i gravens O-ända.

216. En bronsspiraldekoration och några med varandra förenade bronsspiraler (59, 60).

217. Ett oornerat flatbottnat lerkärl (84).

218. Ett flertal nitnaglar och spikar (39, 49—51).

Grav C 51.

Fynd 219—226 (inv. nr 9831: 85—98).

Kvinnograv under den 1934 uppförda stallsbyggnaden. Riktningen WSW—ONO, huvudet i WSW. Kraniets läge markerades av en tunn kontur, för övrigt var skelettet förmultnat. Bottenskiktet tydligt, ställvis bestående av en mycket mörk, nästan klibbig massa. Smärre trärester utvisar att liket legat i en »kista», som varit täckt med näver.

Den döda har legat insvept i en med bronsspiraler dekorerad mantel 224. Tre fingerringliknande spiralringar 223, vilka påträffades i gravens fotända, har måhända även hört till dräkten.

De flesta av pärlorna 219 samt bronsöglan 221 låg omedelbart intill kraniet, några få jämte bronspärlan 220 ett stycke längre ned på bröstet. Stångkedjan 223 påträffades vid högra axeln. Lerkärlet 225 låg sönderkrossat nära fotändan, i närheten fanns också några djurtänder.

219. 17 st. pärlor: a) 1 grön emaljpärla med röd-vita solstrållliknande fläckar; b) 14 blå glaspärlor, av vilka åtta enkla, fyra dubbla, en refflad samt en dubbelkonisk; c) 1 enkel färglös glaspärla; d) 1 söndrig lerpärla. (85, 87, 88).

220. En tredelad bronspärla, ornerad med tärningsögon. (87).

221. En ögla av brons, som antagligen hört till något silverbleck eller -mynt. (86).

222. 2 leder till en stångkedja, gjorda av järn och omlindade med bronstråd. (89).

223. 3 st. fingerringliknande spiralringar av brons (94—96).

224. Förklädesbård bestående av bronsspiralfigurer gjorda av alldeles små bronsspiraler. Till bården hör också fyrskaftigt ylletyg och på ett yllesnöre trädde bronsspiraler. (90—93).

225. Delar av ett ornerat flatbottnat lerkärl (98).

226. Trä, näver och några djurtänder. (93—97).

Grav C 52.

En skadad grav nära föregående. Riktningen WSW—ONO. Skelettet förmultnat. Gravgroppens gränser tydliga. I gravens östra ända en större sten. Inga föremål kunde med säkerhet hänföras till denna grav.

4. Icke sakkunnigt utgrävda gravar

Grav C A Pl. 14.

Fynd 227—241 (inv.nr 8602: 50—63).

Mansgrav. En av arbetarna upptagen jordklump, ett stycke av bottenskiktet, erbjöd vissa upplysningar om gravens struktur. Jordklumpen visade sig innehålla ett spänne 228, en knivslida 229, ett bälte 230, en läderbörs 231, i vilken fynden 232 och 233, samt rester av organiska ämnen både under och ovanpå föremålen. En undersökning av sistnämnda gav vid handen att den döda legat i en »kista», som varit täckt med näver. På bottnen av »kistan» hade man lagt gräs och löv. Övriga till denna grav hänförda föremål påträffades i likartad mörk jord som den ovan omtalade jordklumpen.

227. Tveeggat svärd, illa skadat av rost, men torde kunna hänföras till Petersens typ X. Vid klingan har fastrostat trä, möjligen från slidan, samt fragment av tunt bronsbleck (52), som möjligen härrör från någondera av knivslidorna 229 eller 235. (50).
228. Ett stort hästskoformigt spänne av brons. Knopparna upptill nästan kvadratiska och belagda med vit metall. Nålbasen försedd med en låg mittås. Spännet låg i den ovannämnda jordklumpen med knopparna nedåt och med nålen instucken i fyrskaftat ylletyg. (58).
229. En del av en kniv jämte slida, funna i samma jordklump som föregående. Av kniven återstår endast en bit av tången och träskaflet, som närmast eggen varit omlindat med bronstråd. Slidan har varit av läder och med kantbeslag av brons. (57, 59).
230. I samma jordklump som de två föregående föremålen påträffades resterna av det bälte, vid vilket kniven 229 varit fäst. Bältet har varit förfärdigat av yllsnoddar med påträdde bronsspiraler, vilka på bältets framsida bildade enkla geometriska ornament. Till bältet hörde upphängningsanordningar för antagligen två knivar. Ett sådant knivgehäng hade följande utseende: från ett kortare stycke med rätt grova spiraler i omväxlande enkla och dubbla rader förgrenar sig snodder med finare spiraler till slidans bägge öglor. (60).
231. Tillsammans med 228—230 tillvaratogs resterna av en läderbörs, vilken tydligen haft formen av en med lock försedd ficka. (57). Börsen, som låg ovanpå bältet, innehöll föremålen 232 och 233.
232. Två obestämbara fragment av ett västerländskt silvermynt (57).
233. Ett gjutet runt bronsbeslag (57).
234. 2 st. bronsöglor, vilka är något bredare än de som hör till knivslidan 229. Måhända har de hört till börsen 231. (57).
235. Delar av knivskaft (56), knivbett (63 a) och knivslida (61). Knivskaftet är av ben, knivslidefragmenten av brons. Knivslidefragmenten tyder på att slidan varit av ungefär samma typ som 229. Det har sålunda funnits två ungefär likadana slidknivar, motsvarande bältets två knivgehäng.
236. 2 st. fragmentariska fingerringar av brons. Båda är spiralvridna och försedda med bredare mittstycken. (62).
237. 2 st. söndriga vikter av järn, överdragna med en bronsmantel. (62).
238. En söndrig lie. Skaflet har varit fäst med envidjor. (51).
239. Rester av två- och fyrskaftat ylletyg, funna i samma jordklump som 228—234. (57).
240. Ett större stycke av ett oornrat flatbottnat lerkärl. (63).
- 241 Rester av trä, näver, gräs och löv, funna i samma jordklump som 228—234 och 239. (57).

Grav C B. Pl. 15.

Fynd 242—261 (inv.nr 8602: 64—88).

Kvinnograv. Föremålens inbördes läge obekant, emedan sakerna upplockats skilt för sig. Rester av organiska ämnen utvisar att näver lagts såväl ovanpå som under »kistan», samt att liket täckts med gräs och löv. Av skelettet återstod ett par ca 15 cm långa stycken av vartdera skenbenet.

242. 59 st. pärlor, nämligen: a) en mångkantig och mångfärgad emaljpärla; b) en grön med solliknande fläckar; c) 11 st. gula med olikfärgade solstrålliknande fläckar; d) 2 röda emaljpärlor med påsatta gula emaljbitar; e) 2 gula emaljpärlor med påsatta gröna emaljbitar; f) en gul emaljpärla med röda fläckar; g) 2 gula emaljpärlor med röda strimor; h) en refflad blå emaljpärla; i) 3 oornrade blå emaljpärlor; j) 25 blå glaspärlor, därav 19 enkla, 3 dubbla,

- en tredelad och 2 refflade, den ena melonformig; k) 3 ljusgröna glaspärlor; l) en citrongul glaspärla; m) en gul glaspärla med långsgående ränder; n) en gul glaspärla med sneda ränder; o) en dubbelkonisk lerpärla; p) 2 enkla lerpärlor. (64).
243. Hängsmycke av tunt silverbleck ornerat med instämplade cirklar. Diam. 3,12 cm. (65).
244. 5 st. med bronsöglor försedda arabiska silvermynt. (66).¹⁷
245. 7 st. gjutna hängprydnader i form av björntänder, samtliga av brons. Tänderna har hängt i ringar av järn. (67).
246. 2 st. runda spämbucklor av brons, typ D (68, 69).
247. Ett litet hästskoformigt spänne av brons. Ändarna upprullade. Bygeln, som är ornerad, har en nästan rund genomskärning. (70).
248. 3 st. genombrutna kedjehållare av brons. Formen går tillbaka på ett djurmotiv. Ytan ornerad med fina sicksacklinjer. Samtliga har varit försedda med ringar av järn. Två av föremålen torde ha nyttjats som kedjehållare, det tredje som hängprydnad. (71—73).
249. Bronskedjor av tre olika grovlekar samt en stångkedja med järnlänkar, vilka är omlindade med bronstråd. Bronskedjorna har dubbla ringar av 8 resp. 6,2 och 5,6 mm:s diam. En kedja som tydligen förenat de två spämbucklorna med varandra har 8 mm:s ringar. Den som hängprydnad använda kedjehållaren 248 har varit fästad vid en kedja med 6,2 mm:s ringar. Den klenaste kedjetypen har tydligen använts för hängprydnaderna 250—252 och bjällran 253 (77, 78, 78 a).
250. En fågelformig hängprydnad av brons. Ytan ornerad med fina kommalinjer. (74).
251. En fågelformig hängprydnad av brons. Till skillnad mot föregående är föremålet genombrutet. Stjærtstycket saknas; brottytan är släpad jämn, vilket visar att föremålet skadats redan innan det hamnade i graven. Ytan är ornerad med fina kommalinjer. (75).
252. Hängprydnad som består av övre delen av en korsformig prydnadsnål av brons. Ena sidan belagd med vit metall. (76).
253. En gjuten bjällra av brons, ornerad med fina streck. Vid föremålet är fästad en bronskedja med dubbla ringar av 5,6 mm:s diam. (se 249). (77).
254. 2 st. breda armbyglar av brons, båda ornerade med vertikala rader av segmentformiga, med tre punkter fyllda stämplor. Bakstyckena är ornerade med tärningsögon. Armbyglarnas bredd 4,8 resp. 4,5 cm. (79).
255. 2 st. fingerringar av brons, den ena a) helt spiralvriden av i genomskärning trekantig bronsten (80), den andra b) spiralvriden men med bredare mittstycke (81).
256. En bred bronsbeslagen knivslida. Bronsramen är till största delen bevarad, medan breddsidans ornerade tunna bronsbleck till största delen gått förlorad. Av knivbladet återstår några obetydliga fragment. (82,83).
257. En söndrig sax av järn (84).
258. Ett fragment av en skära av järn (87).
259. Ett dubbelviket bronsbeslag, som med tillhjälp av fyra nitlar varit fästad vid något föremål av trä. Bredd 2,3 cm. (85).
260. Delar av en bred förklädesbård, som varit dekorerad med tämligen grova bronsspiraler. (86).
261. Rester av trä, näver, gräs och löv. (86).

Grav C C. Pl. 16.

Fynd 262—267 (inv.nr 8602: 89—97).

Mansgrav. Bland de tillvaratagna fynden finnes ett par mindre bitar av kraniet, däremot inga rester av den dödas dräkt eller av »kistan».

262. Spjutspets av en variant av typ K. Holken har varit omlindad med tunna silvertrådar. L.41.6 cm. (89).
263. Fragment av ett knivskaft av trä. (91).
264. Ett dubbelt bronsbeslag, som hört till något träföremål. Vid beslaget fyra nitlar. Dim. 2,6–1,3–0,8 cm. (90).
265. Ett rundbottnat lerkärl, ornerat med tre parallella snörinjer och en tredubbel sicksacklinje. (92).
266. Ett ornerat flatbottnat lerkärl. (93).
267. Några kolstycken och andra organiska ämnen. (95,97).

Grav C D. Pl. 16.

Fynd 268—270 (inv.nr 8602: 98, 99).

Mansgrav. Vid spännet 269 har bevarats rester av organiska ämnen, vilka utvisar att den döda legat på ett träunderlag, som möjligen utgjort botten i en kista. Under liket fanns gräs och löv.

268. Tveeggat svärd. Typen numera svår att bestämma. (98).
269. Stort hästskoformigt spänne av brons. Knopparna har insvängda sidor. Bygeln facetterad. Nålen instucken i fyrskaftat ylletyg. (99).
270. Rester av trä, gräs och löv, funna under 269. (99).

Grav C E. Pl. 17.

Fynd 271—286 (inv.nr 8602: 100—120).

Kvinnograv. Endast smärre rester av textilier och trä. Sistnämnda torde utvisa att den döda legat i en kista eller i något annat slag av trähölje.

271. En enkel bärnstenspärla. (110).
272. 2 st. skadade västerländska silvermynt. Det ena (108) är präglat i Quedlinburg, troligen omkring 1000¹⁸, det andra (109) i Bryssel ungefär vid samma tid.¹⁹
273. 2 st. arabiska silvermynt (106, 107).²⁰
274. Hästskoformigt spänne av silver. De upprullade ändarna och nålbasen är ornerade med instämplade trianglar och punktlinjer. Bygeln försedd med mittås. Diam. 7,1 cm. (100).
275. Två runda spännbucklor, typ D. Ytekoren skarpt skuren. Tapparna höga. Nålarna av järn. Både under och ovanpå föremålen rester av ylletyg. (102, 103).
276. Ett litet hästskoformigt spänne av brons. Ändarna upprullade, bygeln genomskärning rund. En järnring har varit fäst vid spännet. Diam. 4,3 cm. (101).
277. Ett kedjegarnityr fäst vid två glasögonformigt vridna kedjehållare. Till garnityret hör två lika långa kedjor, den ena gjord av spiralringar, den andra av dubbla ringar av 8,9 mm:s diam. En tredje, numera förlorad kedja har antagligen förbundet den ena kedjehållaren med det hästskoformiga spännets 276 järnring. Måhända har det funnits ytterligare en fjärde kedja, i vilken nyckeln 278 hängt. (104).
278. Skaftet av en nyckel av järn. I skaftändan en bronsring. (105).
279. 2 st. spiralarmsringar gjorda av i genomskärning trekantigt bronsband. Två fina våglinjer följer mittåsen. (111,112).

280. Fingerring av brons. Ädarna kluvna och spiralvridna. Ringen ornerad med instämplade cirklar. (113).
281. Spiralfingerring av brons, gjord av i genomskärning trekantig bronstråd. Utmed mittåsen våglinjer på samma sätt som på armringarna 279. (114).
282. Ett mindre kantfragment av en bred, bronsbeslagen knivslida samt en del av knivbladet. Slidkniven har antagligen hängt vid fördelaren 283. (115, 118).
283. Rund remfördelare av brons. Mittstycket sköldformigt. Vid remfördelaren är fäst ett rembeslag, gjort av tredubbla bronsbleck, det översta genombrutet. (116).
284. Ett rembeslag av brons. Utmed kanterna påsatta bronsband. Beslaget hör antingen till remfördelaren 283 eller till en sölja som gått förlorad. (117).
285. Några fragment av en skära av järn. (119).
286. Rester av trä och tyg (102, 103, 118—120). Dessutom ett obestämbart järnfragment (120).

Grav C F. Pl. 18.

Fynd 287, 288 (inv.nr 8602: 121, 122).

Mansgrav. Inga rester av organiska ämnen.

287. Ett stort hästskoformigt spänne av brons. Knopparnas sidor insvängda. Diam. 8,3 cm. (121).
288. Ett mindre hängbryne. L. 6,8 cm. (122).

Grav C G. Pl. 18.

Fynd 289—291 (inv.nr 8602: 46—49)

289. Ett litet flatbottnat lerkärl, ornerat med fyra parallella snörinjer. (47).
290. Ett oornrat flatbottnat lerkärl (46).
291. Några djurben och kolstycken. (48, 49).

Grav C H. Pl. 19.

Fynd 292—297 (inv.nr 8602: 123, 126—129).

Trots förekomsten av två pärlor, 293, och en skära, 295, torde samtliga föremål höra till en mansgrav.

292. Spjutspets av typ Petersen fig. 26. Spetsen saknas, i holken rester av träskafvet. L.24,1 cm. (126).
293. 2 st. stora, svarta emaljpärlor: a) ornerad med solstrålliknande fläckar; b) ornerad som föregående, men dessutom med vita våglinjer som skära varandra. (123).
294. En söndrig järnvikt överdragen med en bronsmantel. (128).
295. Ett litet obestämbart fragment av ett silvermynt, som fastnat vid föregående. (128).
296. Skära av järn. (127).
297. Rester av tyg, som fastnat vid 294. (129).

Grav C I. Pl. 19.

Fynd 298—307 (inv.nr 8602: 130—137).

Mansgrav. Rester av organiska ämnen utvisar att den döda legat i en »kista», som varit täckt med näver; näver har måhända också funnits under »kistan». Inne i »kistan» har funnits gräs, antingen som en bädd på vilken liket legat, eller som ett täcke över den döda. Några ärter 306 har möjligen nedlagts i magiskt syfte. På svärdet 298 hade bevarats rester av organiska ämnen, vilka utvisa huru slidan och fästet varit konstruerade. Även sättet för liens 303 fästande vid skaftet framgår av de bevarade lämningarna.

298. Tveeggat svärd, närmast likt Nordman fig 205.²¹ Knapp och hjalt har varit silverornade. Fästet är enligt Pälsi konstruerat på följande sätt: närmast tången har lagts träspjälör, därefter har fästet omlindats först med yllesnören och sedan med läderremmar.²² Enligt Pälis iakttagelser har slidan varit gjord av trä, inåt fodrad med skinn, utåt beklädd med läder. (130).
299. 2 st. obestämbara fragment av silvermynt, vilka fastrostat vid vikterna 300. (133).
300. 5 st. vikter av järn och överdragna med bronsmantlar. Samtliga sönderrostade. (133, 134).
301. Ett bronsföremål i form av en upptill slutet 4. Den lodräta stapeln, som har rund genomskärning, har i den övre ändan en järnring, i vilken föremålet tydligen hängt; slutstycket i nedre ändan är likaså av järn. Det vinkelböjda utsprånget är platt och helt av brons. På föremålets bägge sidor har fastnat ylletyg (305), såväl två- som fyrskaftat, samt möjligen också rester av skinn (307). (136).
302. Spiralfingerring av brons. Ringen har fastnat vid svärdet 298. (132).
303. En fragmentarisk lie. Bettet har varit skaftat med hjälp av granvidjor. (131).
304. En söndrig sax av järn. (137).
305. Rester av a) tvåskaftat och b) fyrskaftat ylletyg (135, 136).
306. Några ärter. (131).
307. Rester av trä, näver och gräs (131, 135) samt skinn (135, 136).

Grav C J. Pl. 21.

Fynd 308—310 (inv.nr 8602: 138—140).

Mansgrav. Rester av trä har fastnat vid svärdet 308. Bland fynden också kolstycken, 310.

308. Ett söndrigt tveeggat svärd, som möjligen kan sammanställas med Petersens typ X. Knappens övre del saknas. Parerstången rak. (138).
309. Delar av ett oornrat flatbottnat lerkärl. (139).
310. Kol från bränder (140) samt rester av trä (138).

Grav C K. Pl. 22.

Fynd 311—325 (8602: 141—161).

Mansgrav. Från »kistan» har bevarats rester av trä och förmodligen även näver. Bland fynden också en bit av ett revben (159).

311. Ett söndrigt tveeggat svärd, närmast likt Nordman fig. 205.²³ Svärdsknappen och med all sannolikhet även över — och underhjält har varit silverbelagda. (141).
312. Spjutspets, tydligen en variant av typ G som har vissa likheter med typ M event. Typ K. L. 38 cm. (142). Föremålet hade rosttat fast vid svärdet 311.
313. Spjutspets, närmast jämförbar med typ K. Längden ca 59,5 cm, bredden endast 3,2 cm. (143). Vid holken hade föremålen 317 och 318 rosttat fast.
314. Ett stort hästskoformigt spänne av brons. Knopparna facetterade. Bygeln, även den facetterad, är ornerad med punktlinjer. Nålbasen försedd med mittås. Diam. 8,6 cm. (145).
315. Bronssölja. Bygeln framtill trekantig. Torn av järn. Till soljan hör ett rembeslag, som på övre sidan är försett med ett pånitat genombrutet bronsbleck. (149, 151).
316. Ena hälften av ett dubbelvikt remändbeslag av brons. Föremålet är ornerat med punktfyllda trekanter. L.4,8 cm. (150).
317. Rund remfördelare av brons. Mittstycket sköldformigt. Diam. 3,8 cm. Remfördelaren hade fastrosttat vid 313. (146).
318. Några bronsspiraler hade liksom remfördelare 317 fastnat vid spjutspetsen 313. Med all sannolikhet har bronsspiralerne och remfördelaren 317 hört ihop och utgjort delar av ett knivgehäng av samma slag som knivgehängen 230 i grav C A. (147).
319. Kniv jämte fragment av tillhörande slida. Slidan har varit bronsbeslagen och dekorerad med drivna cirklar. (153).
320. 4 st. obestämbara fragment av silvermynt. (154).
321. 2 små släta stenar. (157).
322. 2 st. flintskärvor. (156).
323. Lie av 50,1 cm:s längd; ett mindre stycke av spetsen saknas dock. (144).
324. Rester av ylletyg. (141. 160, 161).
325. Rester av trä och näver (141. 144, 158, 160). Dessutom en mindre bronsten (152), 2 små bronsringar (158) och några järnbitar (152, 155).

Grav C L. Pl. 22.

Fynd 326—341 (inv.nr 8602: 162—186).

Kvinnograv upptagen i ett större block. Under transporten till museet hade föremålen inbördes läge något förskjutits, vilket dock icke hindrade att vissa värdefulla iakttagelser kunde göras. Sålunda kunde fastslås att de två med bjällror försedda kedjegarnityren 332 hängt vid spännbucklorna 330. Det likarmade spännnet 331 har medelst kedjan 333 varit förenat med den vänstra spännbucklan, medan nyckeln 334 antagligen hängt vid den högra spännbucklan.

Av skelettet återstod några fragment av kraniet, ett par kotor samt delar av revben och fingerben. Däremot hade endast obetydliga lämningar bevarats av textilier, 340. Smärre rester av trä tyder på att liket legat i en »kista».

326. 16 st. glaspärlor, nämligen 11 blå, av vilka 6 enkla släta, 4 enkla refflade och 1 dubbel, 4 gula enkla, 1 brokig. Dessutom en dubbel emaljpärla. (162).
327. Ett som hängsmycke använt arabiskt silvermynt. (164).²⁴
328. 2 st. illa bevarade västerländska, förmodligen tyska²⁵ silvermynt, det ena försett med en ögla av brons. (165, 177).
329. Ett något skadat hängbleck av silver. Ögla av brons. (163).
330. 2 st. runda spännbucklor av brons, typ D. Skarpt skuret ytornament. Nålar av järn (166, 167).

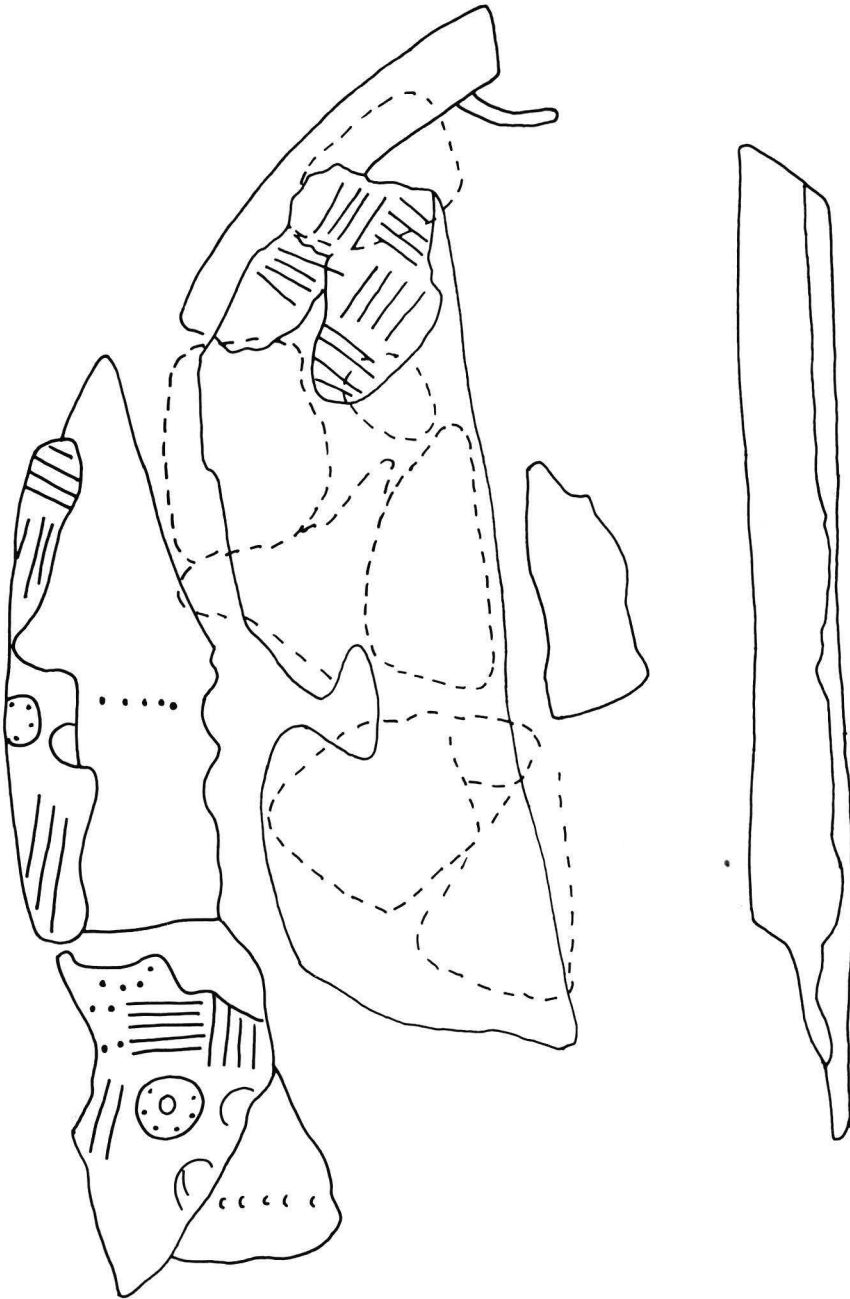

Fig. 32. Delar av kniv jämte slida ur grav CL.

331. Likarmat spänne av brons. Spännet är försett med höga tappar. Nål av järn. L. 8,6 cm. (168).
332. 2 st. kedjegarnityr av följande utseende: från en glasögonformig (icke gjuten) kedjehållare av brons hänger en 9 cm lång bronskedja som uppbar en tvärså. Från denna tvärså utgår tre mindre bronskedjor, vilka var och en avslutas med en bjällra. (169 b).
333. En bronskedja med av spiraler gjorda länkar. Kedjan har hört till spännet 331. (169 a).
334. Nyckel av järn. Föremålet har hängt i en kedja av samma slag som i kedjegarnityren 332. (170).
335. 2 st. spiralarmringar, gjorda av i genomskärning trekantigt bronsband. Utmed mittåsen fina våglinjer. (171).
336. 3 st. spiralfingerringar av brons. Fingerringarna är vridna i a) 9 varv (172), b) 6 varv (174) och c) 4 varv (174). Hos a) är ändarna upprullade.
337. 2 st. fingerringar av brons, båda spiralvridna och försedda med breda ornerade mittstycken. (173).
338. Delar av kniv jämte bronsbeslagen slida, sistnämnda av samma breda typ som i det följande benämnes Osmanmäki-typen. Närmast under den övre bredsidas ornerade bronsbleck har funnits ett lager näver. (175, 176).
339. En söndrig skära. (178).
340. Obetydliga rester av tyg (179) samt två bronsspiraler (177).
341. Rester av organiska ämnen, bl.a. trä (179, 185, 186). Dessutom en bränd benbit och en del av en hästtand (182).

Fyndplats C M.

Fynd 342, 343 (inv.nr 8602: 187—189)

Osäker grav (se s. 14).

342. En kantbit av ett lerkärl. Fragmentet bär spår av att ha varit i eld. (187).
343. Kol och hästtänder. (183, 189).

Grav C N. Pl. 23.

Fynd 344—351 (inv.nr 8613: 1—13)

Vid grävningar för en avloppsledning påträffades 1925 ung. 1,2—2 m W-om den liderbyggnad, som tidigare avgränsade fägården mot strandsidan, följande förmål, vilka torde kunna tillskrivas en och samma kvinno (flick?) grav.

344. En liten blå glaspärla (9).
345. 2 st. som hängprydnader använda tyska silvermynt, det enapräglat i Mainz för Konrad II (1024—1039)²⁶, det andra i Utrecht för biskop Wilhelm de Ponte (1054—1076).²⁷ (5, 6).
346. Hästskoformigt spänne av silver. Knopparna är fyrkantiga och flata. Bygeln försedd med mittås. Diam. 6 cm. (2).
347. Fragment av en armrings av brons. Armringsen, som är påfallande liten, är bredast vid mitten och avsmalnar starkt mot ändarna. (10).
348. 2 st. spiralfingerringar av brons. Diam. 1,7 resp. 1,8 cm. (7, 8).

349. Sax av järn. L. 17,8 cm. (1).
 350. Två med bronsspiraler dekorerade tygstycken, vilka består av fyrskaftat ylletyg. (3, 4).
 351. Två oornerade lerkärleksbitar (13) och några kolstycken (12).

Grav C O.

Fynd 352—355 (inv.nr 8613: 14—21).

Nedannämnda föremål, vilka påträffades nära intill varandra ung. 1 m från grav C N, förefaller att tillhöra en och samma mansgrav. På 40 cm:s djup låg ett kranium, däremot inga andra rester av skelettet. Möjligen hade graven redan tidigare skadats.

352. Spjutspets, en variant av typ G. L. 18,8 cm. (15).
 353. Ett fragmentariskt betsel. (14).
 354. Ett korsformigt järnbeslag, som antagligen hört till samma remtyg som betset 353. Korsarmarna av vilka endast en är oskadad, har avslutats med ögla. I föremålets mitt en korsformig skiva. (16).
 355. 2 st. järnfragment, en järnnit samt en spik. Vid det ena järnfragmentet (ett svärdsfragment?) har fastnat rester av skinn, vid det andra trä. (17—20).

Djurgravar

Förutom den i samband med grav C 26 omnämnda djurgraven påträffades inom 1926 års grävningsområde mellan gravarna C 10 och C 45 en annan djurgrav. Även i detta fall föreföll det vara fråga om en hund. Skelettet var dock så förmultnat att säker bestämning icke kunde göras.

B. Ströfynd

1. Dräktprydnader

Spännen

356. Rund spännbuckla av brons, ornerad med två djurfigurer. (8723:1019).
 357. Rund spännbuckla av brons, typ D. Vid föremålet har fastnat rester av tyg och näver. (8602:35).
 358. Likarmat spänne av brons, försett med dekorativa tappar. L 8,1 cm. Vid föremålet rester av tyg. Funnet på platsen för grav C 31. (8723:373).
 359. Fragment av ett likarmat spänne av brons. Ytornament i karvsnitt. (8723:843).
 360. Hästskoformigt spänne av silver. Ändarna upprullade. Bygelns genomskärning trekantig. Diam. 5,2 cm. Funnet tillsammans med armringen 408. (8723:944).
 361. D:o av silver. Ändarna upprullade. Diam. 4,2 cm. (8723:968).
 362. D:o av silver, fyrkantiga knoppar. (9831:11).
 363. D:o av brons. Helt »vallmoformiga» knoppar. Diam. 4,4 cm. (8602:36).
 364. D:o av brons. Stjärnformiga knoppar. Bygelns genomskärning fyrkantig. Vid nålen rester av ylletyg. Diam. 4,1 cm. (8602 A: 88).
 365. D:o av brons. Ändarna uppåtböjda, knopparna facetterade. Diam. 3,1 cm. (8602 A: 87).

366. D:o av brons, bygelns genomskärning oval. Ändarna upprullade. Diam. 3,5 cm. (8723:499).
 367. D:o av brons, bygelns genomskärning trekantig. Ändarna upprullade. Diam. 3,3 cm. (8723:743).
 368. D:o av brons, bygelns genomskärning trekantig. Ändarna upprullade. Diam. 5,2 cm. (8723:1072).
 369. D:o av brons, bygelns genomskärning trekantig. Ändarna upprullade, nålen av järn. Diam. 3,6 cm. (8723:1083).
 370. D:o, gjord av tvinnad bronstråd. Ändarna upprullade. Diam 3,8 cm. (8723:620).
 371. D:o av brons. Knopparna stjärnformiga. Rester av tyg. Diam. 3,8 cm. (8723:600).
 372. D:o av brons. Kubformiga knoppar, bygelns snedstrierad. Diam. 2,9 cm. (8723:577).
 373. D:o av brons. Ändarna upprullade. Diam. 3,4 cm. Rester av ylletyg. (9831:27).
 374. D:o av brons. Ändarna upprullade. Diam. 2,7 cm. Rester av tyg. (9831:31).
 375. D:o av brons, ändarna trattformiga. Nålen saknas. Rester av tyg. (9831:67).
 376. D:o av brons, bygelns genomskärning trekantig. Ändarna upprullade. Diam. 3,5 cm. Rester av tyg. (9831:72).
 377. D:o av brons. Fyrkantiga knoppar. Diam. 7 cm. (9831:78).

Prydnadsnålar

- 378 Prydnadsnål med korsformigt huvud, brons. (3574:506).

Kedjegarnityr

379. Fragment av en gjuten genombruten kedjehållare av brons. (8723:1031).
 380. Fragment av 2 st. glasögonformiga kedjehållare av brons, båda gjorda av rund bronstråd. (8723:608, 902).
 381. Några fragment av bronskedjor, i vilka länkarna utgöres av a) dubbla ringar (8602: (25—27); 8602 A:6, 15, 21, 35; 8723:374, 511, 533, 628, 1006; 9831:33); b) spiralringar (8723:533, 794, 1128); c) enkla ringar (8723:511, 705).
 382. Några fragment av stångkedjor: a) länkar av järn, av vilka åtminstone några varit omlindade med bronstråd (8602:25; 8723:122, 534, 547, 562, 796, 921 (?); b) en liten länk av brons, omlindad med bronstråd (8723:974).

Hängprydnader

383. Korsformig, genombruten hängprydnad av brons, ornerad med tärningsögon. Vid föremålet en bronskedja. (8602:27).
 384. Fågelformig hängprydnad av brons. L. 4,3 cm. (8602:28).
 385. D:o, l. 7,6 cm. (8602 A: 4).
 386. D:o, fragmentarisk. (8723:955).
 387. 8 st. stora gjutna bronsbjällror (8602:31) med tillhörande gjuten hållare (8602:24).
 388. 3 st. bjällror av brons. (8602 A: 1, 8723: 112, 842; 8723: 112 kan möjligen höra till grav C 10).
 389. En fyrkantig bjällra av järn. (8723:980).
 390. Klockformig hängprydnad av brons. (9831:10).
 391. En brakteatlikande hängprydnad av tunt bronsbleck, fragmentarisk. (8723:603).

Silvermynt

392. Silvermynt, fragmentariskt, präglat i Augsburg för biskop Liutolf (987—996)²⁸ (8602:37).
 393. D:o präglat i Emden för greve Hermann von Kalvelage (ca 1020—1051).²⁹ Funnen på platsen för grav C 43. (8723:470).
 394. D:o präglat i Utrecht för biskop Bernold (1027—1054).³⁰ Dessutom ett obestämbart fragment. (8723:1052).
 395. D:o präglat för Ethelred II (979—1016). Tillhör crux-typen.³¹ (8723:1008).
 396. D:o enligt bestämning av C. A. Nordman förmodligen en dansk, ev. anglosachsisk variant av mynt präglade för Vilhelm I (1066—1087). (8723:1055).
 397. Obestämbara fragment av åtm. 6 västerländska silvermynt. (8723: 699, 721, 811, 814, 1016, 1089, 1141).
 398. Ett eftergjort arabiskt silvermynt. Ögla av brons. (8723:929).

Pärlor

399. 3 st. bronspärlor, av dem en enkel (8602:(32)) och två dubbla. (8723:1070, (1173)).
 400. En dubbelkonisk pärla av tålgsten. (8723:755).
 401. 3 st. guldfoliopärlor av glas. (8723:607, 823; 9831:109).
 402. En silverfoliopärla av glas. (8723: (1179)).
 403. 2 st. blå glaspärlor, den ena dubbel. Möjligen ur grav C 14. (8723:586).
 404. 5 st. pärlor. av dem a) en grön och b) tre gula emaljpärlor, med solstrållliknande fläckar samt c) en grön glaspärla. Möjligen ur grav 20. (8723:231).
 405. En dubbelkonisk grön emaljpärla. Möjligen ur grav C 31. (8723:375).
 406. a) 6 st. gula emaljpärlor (8602: (32); 8723:1032, 1039), b) 1 röd pärla av glasfluss (8723:744); c) 22 st. blå glaspärlor, av vilka 17 enkla, 5 dubbla och 2 refflade (8602:(32); 8602 A:19; 8613:(23); 8723:543, 573, 643, 823, 1004; 8613:9, 23); d) 7 st. gula glaspärlor, av vilka en dubbel och en refflad (8602:32, 8723:1032, 1104, 1105); e) 1 grön glaspärla (8723:500); f) 2 lepärlor (8723:1070; 9831:108).

Halsringar

407. Litet fragment av en massiv halsring av brons. (8723:1181).

Armringar

408. Små fragment av en smal armring av silver, ornerad med punktlinjer. (8723:945).
 409. Fragment av en armring av silver, ornerad med punktlinjer och tärningsögon. Armringen har varit bredast vid mitten och smalnat starkt av mot ändarna. (8723:1156).
 410. En mindre armring av silver och med spår av förgyllning. Armringen är till större delen nästan jämbred, men avsmalnar något mot ändarna. Utmed mitten ett »spetsmönster» av kraftigt inslagna romber, utmed kanterna och på ändstyckena punktlinjer. (8723:1178).
 411. En bred armring av brons, ornerad med vertikala rader segmentformiga, med tre punkter fyllda stämplar. (8602A:27).
 412. Fragment av en ganska bred armring av brons, ornerad med punktlinjer. Ornamentet otydligt. (8723:652).
 413. Spiralarmsring gjord av i genomskärning trekantigt bronsband. Delvis tvärstrierad. (8602:34).

Fingerringar

414. Silverfingerring med brett mittstycke ornerad med inslagna kamliknande stämplar och med punktfyllda trekanter. Gjord av tunt silverbleck. (8723:852).

415. Fragment av två silverfingerringar med brett mittstycke: a) ornerad med punktlinjer (8723:667); b) oornrad (8723:1122).
416. 2 st. spiralfingerringar av tunn silvertråd (8602A:7; 8723:897).
417. a) Fingerring med brett mittstycke, brons. Mittstycket ornerat med punktlinjer. I ringen hade ett fingerben bevarats. (8723:1027); b—d) 3 st. spiralfingerringar med breda, ornerade mittstycken, samtliga av brons. (8602:(38—40).
418. Fingerring med bredare mittstycke, som är försett med en dekorativ mittås. (9831:26).
419. 14 hela och 20 fragmentariska spiralfingerringar av brons, nämligen: a) tolv hela och tio fragmentariska gjorda av rund bronstråd (8602:(41, 42); 8602 A: 13, 21; 8723:389, 469, 630, 764, 830, 856, 864, 888, 984, 1030, 1057, 1066, 1144, 1151. (1180); b) en hel och fem fragmentariska gjorda av i genomskärning segmentformigt bronsband (8602A: 34; 8723:380, 504, 769, 779; 9831:99); c) en hel och tre fragmentariska gjorda av i genomskärning trekantigt bronsband, två av fragmenten är ornerade med våglinjer (8723:681, 892, 1076, 1148); d) två fragmentariska ringar om de hört till en fingerring (8723:789, (849)); e) en hel fingerring gjord av i genomskärning ovalt bronsband (8723:498). Se även under 496.

Söljor av brons

420. Sölja av brons, utan rembeslag. Bygeln tvärstrierad. L. 3,2 c. (8602A:11).
421. Sölja av brons, utan rembeslag, fragmentarisk. Nålen saknas. Dåligt exemplar. (8723:718).
422. Sölja av brons utan rembeslag, fragmentarisk. Nålen saknas. (8723:725).
423. Sölja av brons. Bygel och rembeslag gjutna i ett stycke. Dåligt, oornrad exemplar. (8723:803).
424. Ganska stor sölja av brons, utan rembeslag. Bygeln, som är påfallande bred och flat, har tydligen varit ornerad. Nålen av järn. I samband med söljan fyrskaftat ylletyg. (8723:1035).

Rembeslag av silver och brons

425. Remändbeslag av brons, gjutet. Kanten pärlstrierad, i mitten ett otydligt ornament. L. 3 cm. (8602A:26).
426. 2 st. likadana gjutna remändbeslag av brons. Kanterna är pärlstrierade. I mittfälten ett otydligt palmornament. L. 3,1 resp. 2,9 cm. (8723:564).
427. Remändbeslag av brons, gjutet. Beslaget, som är illa bevarat, har varit ornerat med kraftigt inristade linjer. L. 4,1 cm. (8723:715).
428. Remändbeslag gjort av en hopböjd bronsten. L. 3,3 cm. (8723:865 a).
429. Remändbeslag gjort av en dubbelviken bronsten. Ögla tvärstrierad. L. 6,7 cm. (8723:963).
430. Genombrutet rektangulärt rembeslag av brons. Beslaget har antingen hört till en sölja eller en remfördelare. Ornerad med stämplade punktlinjer. (8602:30).
431. Djurhuvudformat rembeslag av brons. Beslaget har synbarligen hört till en remfördelare. Djurhuvudet degenererat. (8723:726).
432. Rembeslag av silver, gjutet och med spår av förgyllning. Otydligt ornament. (8723:232).
433. Förgyllt rembeslag av silver, gjutet och med spår av niello. Beslaget är sköldformigt och försett med en vidhängande silverring. Ornamentet utgörs av en stiliserad palmett. (8723:970).
434. 2 st. gjutna hjärtformiga rembeslag av brons. Stiliserat palmornament. (8723:752, 991).
435. Gjutet rembeslag av brons, illa bevarat, ornamentet otydligt. (9831:107).
436. 3 st. likadana små gjutna rembeslag av brons. Ornamentet otydligt. Vid ett av beslagen rester av läderrem jämte nit till ett beslag. (8723:774, 810; 9831:63).

437. 8 (9) st. fyrkantiga, något kupiga rembeslag av tunt bronsbleck. Beslagen har varit fastnitade vid en bronskena, som funnits fästad på remmens undre sida. Vid tre av beslagen rester av läderremmen. (8723:857, 863, 1023, 1078, 1088, 1140 (?), 1154).
438. Korsformiga remfördelare av tunt bronsbleck, ornerade med små drivna bucklor. Delar av de 1,5 cm breda läderremmarna bevarade.
439. 7 st. smala bronslameller, vilka med två nitar varit fästade vid läderremmar. (8723:382 (2 st.), 384, 874, 877 (2 st.) 910).
440. Delar av en läderrem dekorerad med likadana bronslameller som 439. (9831:24).
441. Bronsnitar möjligen från bältebeslag (8723:259, 976, 1015).

Diverse bronsprydnader

442. Litet krucifixliknande bronsföremål, försett med en ansiktsmask och ett stiliserat djurhuvud. L. 2,6 cm. (8723:720).
443. Ett hjulformigt bronsföremål, försett med fem tappar. (8723:928).
444. Litet bronsföremål påminnande om en pärla, men utan hål. (8723:110).

Dräktutsmäckning och textilfragment

445. 5 små bronsspiraler, vilka fastnat vid eldstålet 560. Spiralerna är tydligen i riktig relation till varandra och har möjligen hört till ett av spiraler sammansatt bälte. (8602:43).
446. En liten spiraldekoration, antingen ett hörnstycke eller från ett änneband, en fragmentarisk figur samt några lösa spiraler. (8602A:15).
447. En söndrig spiraldekoration sammansatt av alldeles små spiraler. (8602A:28).
448. Två i kors lagda spiraler från någon större dekoration (förklädesbård?) och två lösa spiraler från d:o. (8602A:81).
449. Små fragment av spiraldekorationer gjorda av oansenliga spiraler. (8602A:83, 86).
450. Fragment av bronsspiraldekoration, möjligen från ett hörnstycke. (8723:257).
451. D:o bestående av fyra lösa stycken av korsformigt förenade spiraler samt några små lösa spiraler. (8723:257).
452. Liten oval spiraldekoration, möjligen från ett änneband. (8723:271).
453. Oval spiraldekoration, möjligen från en mantel. Dekorationen består av radially ställda korta spiraler och är kantad av en krans av mindre spiraler. (8723:378).
454. Några obetydliga fragment av en spiraldekoration. (8723:379).
455. Fragmentarisk spiraldekoration, tydligen från en mantel, jmf Appelgren-Kivalo 1907, pl. VI:1 (den runda spiralfiguren). (8723:532).
456. Några små fragment av en spiraldekoration, tydligen av ungefär samma slag som 455. Spiralerna synnerligen klena. (8723:551).
457. Flere fragment av en större mantel(?)dekoration. De små spiralerna är tätt korsställda. Ett av fragmenten har rester av en yttre krans av mindre spiraler. (8723:583).
458. Hörndekoration till förkläde. Spiralerna grova, ca 6 mm. (8723:609).
459. Spiralkors, förmodligen del av förklädesbård, samt några små spiralfragment. (8723:723).
460. Liten spiraldekoration, förmodligen från ett änneband. (8723:742).
461. Fragmentarisk liten spiraldekoration, förmodligen från ett änneband. (8723:745).
462. Ett ca 10 cm långt fragment av en mantelbård av samma slag som Appelgren—Kivalo 1907, pl. XII:1, överst, dock med den skillnaden, att vid själva bårdkanten är fästade dubbla bronsringar (diam. 7 mm) på ett avstånd av ca 5 mm från varandra. (8723:754).

463. 7 st. fullständigt likadana 15 mm långa klena bronsspiraler, antingen från en förklädes- eller mantelbård (8723:756). Se även 464.
464. Fragment av tydligen samma bård som föregående. Fragmentet visar att spiralerna varit placerade parallellt med varandra. Rester av tyg. (8723:760).
465. Hörndekoration till förkläde, jmf Appalgren—Kivalo 1907, pl. VIII:7. (8723:767).
466. Ett litet fragment av en likadan mantelbård som 462. (8723:771).
467. Några små fragment av spiraldekorationer, bl.a. ett litet spiralkors. (8723:777).
468. Flere fragment av en förklädesbård sammansatt av kvadratiska spiraldekorationer på samma sätt som 172 i grav C 29 (Vahter 1928, fig. 6). Dekorationerna sammanställda av små spiralkors. Bården har varit kantad med ett vävt band. (8723:797).
469. Två hörndekorationer från samma förkläde som föregående, gjorda av rätt grova bronsspiraler. Dekorationen lik 458. Dessutom ett av två grova spiraler bildat hörnstycke, förmodligen från förklädets ena övre hörn. (8723:797).
470. Ett tiotal 15—17 mm långa rätt grova bronsspiraler, vilka tydligen som ett fortlöpande band kantat ett förklädes långsida. (8723:805).
471. Små fragment av en mantelbård. (8723:881).
472. Fragmentarisk spiraldekoration gjord av tätt till varandra placerade små spiraler. (8723:894).
473. Liten spiraldekoration, förmodligen från ett ännband. (8723:909).
474. Fragment av en mantelbård lik 462, dock utan bevarade kantringar. Dessutom två lösa ca 15 mm långa spiraler. (8723:915).
475. Liten spiraldekoration, förmodligen från ett ännband. (8723:916).
476. Obetydligt fragment av en spiraldekoration. (8723:918).
477. Obetydliga fragment av en mantelbård lik 474. (8723:930).
478. Fyra och en halv 15—18 mm långa bronsspiraler, tydligen från en förklädesbård snarlikt 470. (8723:931).
479. 16 st. spiraler och spiralfragment som föreg. (8723:938).
480. Fragmentarisk spiraldekoration av korsställda spiraler, jmf 468. (8723:946).
481. Flere fragment av en likadan spiraldekoration som föreg. (8723:959).
482. Fragment av bård, i vilken alldeles korta (2 varv) spiraler följer på varandra med ca 1 mm:s mellanrum. (8723:973).
483. En liten fragmentarisk spiraldekoration gjord av ytterst små spiraler. (8723:993).
484. 2 st. små spiraldekorationer, den ena fragmentarisk, tydligen av samma slag som föreg. (8723:998).
485. Fragment av bård, bl.a. ett hörnstycke, gjord av parallellt med varandra placerade ca 15 mm långa och ytterst klena bronsspiraler. (8723:998).
486. Fyrkantig spiraldekoration, bestående av diagonalt placerade korsställda spiraler. (8723:1003).
487. Flere fragment av mindre dekorationer, förmodligen samtliga från ett ännband. (8723:1010).
488. Ett litet stycke fyrskaftat, ganska fint ylletyg. (8723:1038).
489. Fragment av en av tätt intill varandra fästade bronsringar kantad bård till huvudbonad (Jfr Vahter 1928, fig. 7). (8723:1051).
490. Ett av organiska ämnen täckt litet fragment av en spiraldekoration. (8723:1060).
491. En fragmentarisk liten spiraldekoration, hörnstycke (?). (8723:1082).
492. Spiraldekorationer, vilka möjligen utgör delar av en och samma bård till huvudbonad (9831: 29, 30, 64).
493. På ett band upprädda tunna bronsspiraler. (9831:113).
494. Ett årtiotal lösa bronsspiraler av olika grovlek och längd. (8602A: 18, 28; 8723: 266, 524, 530, 546, 549, 590, 592, 596, 614, 617, 622, 632, 651, 665, 670, 673, 683, 710, 712, 738, 801, 809,

815, 832, 855, 898, 927, 1020, 1146; 9831: 3, 101, 117).

495. Söndrig spiral av tunn bronstråd, förmodligen från dräkten, men kan event. ha varit en fingerring, i synnerhet som i närheten påträffades ett benstycke, som möjligen var ett fingerben. Fyndet gjordes på platsen för den förstörda graven C 31. (8723:381).
496. 8 st. bronsspiraler, vilka påminner om små fingerringar, men tydligen varit fästade vid dräkten, jfr föreg. (8723: 629, 645, 697, 783, 903, 904, 1056, 1131 (?).)

2. Vapen

Svärd

497. Svärdsknapp av järn, Petersens typ Z. Överhjälets längd 8 cm. (8602: 1).
498. a) Fragment av svärds klinga, längd 16,7 cm. Vid föremålet har fastnat rester av skinn (närmast) och trä, tydligen från slidan. (8602:2). Till samma svärd hör måhända b) fem fragment av en svärds klinga. (8602:6).
499. Svärdsfragment med rester av fästet, underhjälet och klinga tydligen Petersens typ Z. Fästet har varit omlindat med bronstråd. Rester av grovt fyrskaftat ylletyg har fastnat vid föremålet. (8602:195).
500. Flere fragment av ett sönderrostat svärd av korstågstids typ. Knappen har varit rund eller obetydligt oval samt tillplattad från sidorna. Föremålet hörde till fyndkomplexet kring gravarna C 10 — C 11. (8723:75).
501. Svärdsknapp av triangulär form, närmast jämförbar med Petersens typ I. Bredsidorna är något avrundade, varigenom knappen verkar kraftigare än vanligt. Se för övrigt 502. (9831:68).
502. Svärds hjalt, påfallande kraftigt. Ändarna nedåtböjda. Hjälet, som kan jämföras med Petersens typ Z, är funnet nära föregående och har möjligen hört till samma svärd trots typolikheten. (9831:69).
503. Flere fragment av svärds klingor hörande till olika svärd. (8723: 701, 753, 696, (1165), (1184). Därtill en svärdstånge. (8723:696).

Spjutspetsar

504. Spjutspets med i förhållande till bladet påfallande lång holk. Bladet smalt och ryggat, typen närmast lik Petersens typ fig. 26. Längden, frånsett spetsen som saknas, 18,6 cm. (8602:3).
505. Fragmentarisk spjutspets påminnande om Petersens typ G, ehuru med avsevärt smalare blad; i det följande benämnes denna variant typ GM. Holken avbruten, återstående längd 19,1 cm. (8602:5).
506. Spjutspets med anmärkningsvärt lång holk, närmast lik Petersens typ M. Spetsen avbruten, nuv. längd 21,7 cm. Spjutspetsen har möjligen hört till grav C K. (8602:194).
507. a) Ett spjutblad, l. 14,5 cm. (8602A:2); b) Ett litet stycke av en spjutholk med isittande rester av spjutskaftet. (8723:568).
508. Ett 7,4 cm långt stycke av spetsen till en spjutspets, event. från en sådan av Petersens typ G. (8723:1012).
509. Ett likadant fragment som föreg., l. 10,2 cm. (8723:1186).
510. Spetsdelen av ett spjutblad, event. från en spjutspets av typ G. Fragmentets längd 11,8 cm. (9831:102).

511. Kort spjutspets med ovalt blad och bred, delvis uppfläckt holk, möjligen ett björnspjut från senare tid. L. 13 cm. (9831:81).
512. Kastspjutspets med en kraftig hulling på ena sidan; holkens genomskärning nästan fyrkantig. Spetsen och holkens avbrutna. Nuv. längd 19,1 cm. (8602:4).

Pilspetsar

513. Pilspets med tånge och rombformigt blad. Spetsen avbruten. Nuv. längd 10,6 cm. (8602A:20).
514. Pilspets med tånge och ovalt blad. Tången avbruten. Nuv. längd 7,8 cm. (8602A:78).
515. Pilspets med tånge och ovalt blad. L. 11,7 cm. (8723:733).

Yxor

516. Arbetsyxa med avrundad egg och utan särskilt markerad hammarända. L. 13,9 cm. (8723:901).
517. Miniatyryxa av järn. Eggpartiet bredare nedtill, skaftholken saknar skaffflikar. L. 9,5 cm. (8602A:77).

Sköldbucklor

518. Två fragment av en sköldbuckla utan särskilt markerad hals. (8602:7).
519. Ett stort och ett litet fragment av en likadan sköldbuckla som föregående. Till bucklan hör även en mindre järnnit. (8723:1183).

3. Redskap och andra personliga tillbehör

Knivar och knivslidor

520. En fragmentarisk bred bronsbeslagen slida. L. minst 23 cm. (8602:22).
521. Fragment av en bronsbeslagen slida, förmodligen av typen Tallgren 1925, fig. 146. (8602:23).
522. Flere små fragment av knivslidor som 520, 524, tillvaratagna på 11 olika ställen. (8723: 377, 531, 611, 615, 658, 669, 899, 934, 949, 1084; 9831: 73).
523. Bronsbeslag från spetsen av en knivslida. Ett litet fragment utvisar att slidan varit av läder. (8723:640).
524. Flere mindre fragment av en likadan knivslida som 520 samt ett av rost illa skadat knivbett. Slidan har varit gjord av läder. Vid föremålet har fastnat obetydliga rester av ylletyg. (8723:791).
525. Gjuten doppsko av brons till knivslida. (8723:924).
526. Fragment av likadana beslag som 523. I ett av beslagen rester av läder från slidan samt udden av en kniv. (8723: 716, 1037).
527. Ett mindre fragment av en läderslida med tunna kantbeslag av brons. (8723:1107).
528. Flere smärre fragment av bronsbeslagna slidor (8723: 553, 821, 1021, 1032(?), 1134(?), 1157, (1172).
529. Tre fragment av ett bronsbeslaget knivskaft. På beslaget drivna ornament. (8602:15).
530. En fragmentarisk mindre kniv med rester av träskaftet. Spetsen avbruten, nuv. längd 7,05 cm. Möjligen samband med grav C 10. (8723:92).

531. Två små brillformiga hängen av järn, vilka antagligen varit fästade i ändan av ett knivskaft. Se även 535. (8723:376). Två andra, sämre bevarade. (8602:(29); 8602A:25).
532. Kniv med spår av träskaftet. Knivudden avbruten. Tämmligen omärklig övergång mellan tånge och blad. Ryggen böjd. L. 10,2 cm. (8723:514).
533. Rester av ett knivskaft av trä. Skaftet har i ena ändan varit tätt omlindat med bronstråd. (8723:589).
534. Större delen av ett knivskaft av trä. L.ca 7 cm. (8723:698).
535. En mindre bronsmärta, vid vilken antagligen varit fästade hängen sådana som 531. Även rester av trä. (8723:861).
536. 2 st. fragmentarisk knivskaft av trä. (8723: 981, 1022).
537. En avbruten kniv med delar av knivskaftet bevarat. (8723:1167).
538. En fragmentarisk kniv, tånge och spets avbrutna. Tydligt markerad övergång mellan tånge och blad. Nuv. l. ca 9,7 cm. (8602:9).
539. Knivblad eller event. fragment av eggen på en sax. Tången saknas. Avtryck av ganska fint tvåskaftat tyg. L. 6,6 cm. (8723:523).
540. Kniv, starkt skadad av rost. Tången avbruten. Omärklig övergång mellan tånge och blad. Ryggen böjd. L. 10,8 cm. (8723:601).
541. Knivblad, starkt skadat av rost. Tånge saknas. Ryggen har tydligen varit något böjd. L. 9,1 cm. (8723:844).
542. Spetsen av en kniv, som av allt att döma haft en böjd rygg. (8723:933).
543. Kniv, något skadad av rost. Ingen markerad övergång mellan tånge och blad. Ryggen böjd. L. 11,2 cm. (8723:1040).
544. Kniv, skadad av rost. Merkerad övergång mellan tånge och blad. Ryggen böjd. Nuv. l. 9,6 cm. (8723:1094).
545. Kniv, något skadad av rost. Övergången mellan tånge och blad obetydligt markerad på ryggsidan. L. 13 cm. (8723:1174).
546. Kniv med rak rygg och trubbig spets, event. från senare tid. Tydligt markerad övergång mellan tånge och blad. L. 13,2 cm. (9831:119).
547. Flere fragment av åtm. fem knivar. (8723: 556, 582, 666, 696(?), 908, 1111, (1170).

Liar

548. Fragment av en lie. Spetsen trubbig. Fragmentets längd 15,9 cm. (8602:8).
549. Lie, starkt skadad av rost. L. ca 50 cm. (8602:190).
550. Fragmentarisk lie, starkt skadad av rost. Vid skaftet spår av bindningen. Nuv. l. ca 34,5 cm. (8602:191).
551. Talrika fragment av två fullständigt sönderrostade liar. Spår av skaftbindning. (8602: 192, 193).
552. Ett mindre fragment, spetsen av en lie. Fragmentets längd 5,2 cm. (8602A:8).

Skärar

553. Några fragment av tydligen en och samma skära, bl.a. ett skaftfragment. Fyndet sammanhänges möjligen med grav C 13. (8723: 124, 126).
554. En fragmentarisk, av rost illa skadad skära. Nuv. l. ca 21 cm. (8723:1182).
555. Flere fragment av åtm. fyra skärar. (8723:382 (event. ur grav C 35), 1130, (1185); 9831: 101).

Saxar

556. En fragmentarisk sax med åt sidorna utvidgad överdel. (8602:11). Till denna anmärkningsvärt stora sax hör möjligen även fragmentet 8602:10.

557. En fragmentarisk sax. Överdelen saknas. (8602:12).
 558. Eggen av en sax, bägge starkt skadade av rost. Möjligen ur grav C 10. (8723:76).
 559. 6 st. fragment av måhända fem olika saxar. (8723:125 (event. ur grav C 11), 515, 711, 1017, 1067).

Elddon

560. Ovalt eldstål, l. 7,6 cm. Vid eldstålet har fastnat bronsspiraler från ett bälte (?) (445), samt fyrskaftat grovt ylletyg. (8602:43).
 561. Fragment av ett ovalt eldstål (?). (8602A:14).
 562. Fragment av ett ovalt d:o. (8723:496).
 563. Fragment av ett ovalt d:o. (8723:612).
 564. Fragment av ett ovalt d:o (8723:804).
 565. Fragment av ett ovalt (?) d:o. (8723:940).
 566. 4 st. flintskärvor. (8602:45a; 8723:100 (möjl. ur grav C 10), 757; 9831:115).

Brynstenar

567. En större fyrsidig brynsten av grå skiffer. Ändarna obearbetade. L. 18,5 cm. (8602:17).
 568. 4 st. mindre brynstenar av grå skiffer. Tre av brynstenarna, av vilka två är alldeles smala och tunna, är försedda med ett hål i ena ändan. Brynstenarnas längder är resp. 7,4, 7,3, 7,25 och 6,55 cm. (8602:18).
 569. En mindre brynsten av gnejs. L. 6,8 cm. (8723:653).
 570. D:o av grå skiffer. Vardera ändan tunnslipad. L. 6,25 cm. Föremålet har spjälkts på längden. (8723:788).
 571. Fragment av en fyrkantig brynsten av sandsten. På vardera breddsidan skårer, vilka tydligt uppkommit vid vässande av nålar l.dyl. Dim. 3,7 – 2,3 cm. (8723:900).

Nycklar

572. Fragmentarisk järnnyckel med kvadratisk nyckelblad. Nuv. l. ca 7,3 cm. (8723:807, 808).

4. Handel

Vågar och vikter

573. Fragment av en vågarm av brons. (8723:550).
 574. Vågbalans av brons med tunga av järn. Vågskålar saknas. (8723:982).
 575. 2 små fragment av vågskålar. (9831:13, 25).
 576. 2 st. vågskålar av brons dekorerade med inristade koncentriska cirklar. (9831:71).
 577. Vikt av brons med 5 punkters värdebeteckning. (9831:82).
 578. En liten mångkantig bronsvikt med otydliga värdebeteckningar. Möjligen samband med grav C 36. (8723:391).
 579. Bronsvikt (?) i form av en kub. Inga värdebeteckningar. (8723:840).
 580. 2 st. deformerade vikter av järn, den ena förhållandevis stor, den andra något mindre. (8602:14).

581. En större vikt av järn, bronsmantlad, deformerad. (8602:16).
582. En mindre bronsmantlad vikt av järn. Deformerad. Möjligen ur grav C 31. (8723:385).
583. En fullständigt sönderrostad järnvikt. Möjligen ur grav C 36.
584. 2 st. sönderrostade järnvikter. (8723:729, 971).
585. En bronsmantlad järnvikt, rätt stor, men deformerad. (8723:860).
586. En helt deformerad järnvikt. (8723:939).
587. En mindre vikt av järn, deformerad. (8723:1100).

5. Hästmundering

588. Betsel med ledat munbett. Ringarnas diam. ca 6 cm. (9831:70).
589. Smärre fragment av förmodligen 3 st. betsel, av dem två ledade. (8723:525 (?), 817, 1073).
590. Järnsölja (bältesölja?) med fyrkantig ram och oledat rembeslag. L. 4,5 cm. Möjligen ur grav C 13. (8723:123).
591. Järnsölja med kraftigt, ledat rembeslag. (8723:602).
592. Korsformigt rembeslag av järn, fragmentariskt. I varje korsarm ett kraftigt nithuvud. (8723:728).
593. Korsformigt rembeslag gjort av två varandra korsande rektangulära bronsbleck fastnitade vid en fyrkantig stödskena, likaså av bronsbleck. (8723:739).
594. Korsformigt rembeslag av brons. I varje korsarm en bronsnit. Beslaget bär spår av eld. (8723:824).

6. Diverse

Diverse bronsföremål och -fragment

595. Bronsnål (synål?). L. 10,1 cm. (8602:33).
596. Litet fyrkantigt bronsbleck, som medelst en dubbelviken krampa är fäst vid ett annat tunt bronsbleck. (8723:682).
597. Litet fyrkantigt bronsbleck. I varje hörn ett bronsstift. (8723:858).
598. En liten bronsnål. Ena ändan böjd till en ögla. (8723:950).
599. Liten bronsring jämte beslag, i vilket en 0,7 cm lång bronsnit. Nitens längd tyder på att ringen varit fäst vid ett större föremål, event. en knivslida. (9831:105).
600. En liten nit med stjärnformiga huvuden (8723:618) samt flere obestämbara bronsfragment. (8723:113, 706, 709, 722, 739, 763, 812, 848, 873, 913, 920, 958, 978; 9831:10).

Spikar och nitar av järn

601. 137 st. spikar och spikfragment tillvaratagna på olika ställen inom grävningområdet. Se kartan.
602. 141 st. nitnaglar och fragment av sådana, tillvaratagna som föreg. Se kartan.

Diverse järnföremål och fragment

603. En mindre järnring. (8723:966).
604. 112 st. fragment av järnföremål, tillvaratagna på olika ställen i gravfältet.

Spel 1. magi (?)

605. En liten oval slät sten. L. ca 1,7 cm. (8602:14).
606. En liten rund, slät sten. Diam. 1,3 cm. Möjligen ur grav C 36. (8723:390).

Kärl av brons

607. Ett par kantfragment av ett bronskärl. (8723:1050).

Kärl (event. skrin) av trä

608. Dubbelviket bronsbeslag med inneliggande trärester. Beslaget är tydligen från kanten av ett träkärl. (8723:648).
609. Ett i sitt nuv. skick 16 cm långt och 3,1—3,2 cm brett bronsbeslag av tunt bronsbleck, som med minst fem par bronsnitar varit fästade vid ett träföremål, möjligen ett skrin, av vilket även trärester bevarats. (8723:847).

Keramik

610. Ett tiotal fragment av ett flatbottnat lerkärl. Kärlen har närmast mynningen varit ornerade med snörinjer. (8602:19).
611. Liten ornerat rundbottnat lerkärl av ganska fast gods. Dekoren består av fem vågräta snörinjer och därunder ett dubbelt sicksackmönster. Kärlens höjd ca 8 cm, diam. ca 10 cm. (8602:45).
612. Flatbottnat lerkärl ornerat upptill med fyra vågräta snörinjer. Höjd ca 14,6 cm. I kärlet några brända ben samt mat (?) rester. (8602:124).
613. Flatbottnat ornerat lerkärl. Höjd ca 11,5 cm. (8602:125).
614. 15 fragment av ett flatbottnat lerkärl. Detta har upptill varit ornerat med sex vågräta snörinjer. Det största fragmentet låg direkt under armringen 411. (8602A:29).
615. Lerkärlsfragment med ett fullständigt bevarat treflikigt öra. Lerkärlen har varit av ett gulbrunt tämligen fast gods. Event. spår av färg. (8602A:89).
616. Ett fyrtiotal små fragment från tydligen ett och samma ornerade rundbottnade lerkärl. (8723:101—105, 118, 120). F. på platsen för grav C 10.
617. Ett tiotal ornerade fragment av ett lerkärl. (8723:502, 503).
618. Ett tjugotal fragment av ett gråbrunt lerkärl. (8723:506).
619. 19 st. fragment av ett rödbrunt ornerat och flatbottnat lerkärl. (8723:565, 566 (?), 570, 587). F. invid grav C 14.
620. 3 st. fragment av en mindre lerkopp. (8723:595, 598).
621. Ett tjugotal fragment av ett med rutmönster ornerat rundbottnat lerkärl. (8723:638, 639, 869, 1137, 1168, 1177).
622. Ett tjugotal fragment av ett grovt ornerat lerkärl. (8723:646).
623. Ca 1/3 av ett ornerat flatbottnat lerkärl. (8723:686).
624. Ett trettiotal ornerade fragment av ett och samma lerkärl. (8723:741).
625. Söndrigt ornerat flatbottnat lerkärl. (8723:747).
626. Ca 1/3 av ett ornerat flatbottnat lerkärl av grått, fast gods. (8723:829, 837, 854 (?)).
627. Ett flertal mindre fragment av ett lerkärl av grått, fast gods. (8723:878).
628. 12 fragment av ett ornerat rundbottnat lerkärl. (8723:919).
629. Flere fragment av ett ornerat lerkärl av grått, fast gods. (8723:936, 937).
630. Ett tiotal fragment av ett ornerat rakbottnat lerkärl. Grått, poröst gods. (8723:1043).

631. Två fragment av ett mindre lerkärl av fast, gråbrunt gods. Dekoren, som är omsorgsfullt utförd, består av ett nätmönster. (8723:1150, (1171)).
632. Bottendelen av ett grovt flatbottnat lerkärl. (8723:1189).
633. Oornerat rundbottnat lerkärl. (9724:1).
634. Ett större stycke av ett oornerat flatbottnat lerkärl. (9724:2).
635. Större delen av ett oornerat, grovt lerkärl. (9831:1).
636. Ett tiotal fragment av ett oornerat flatbottnat lerkärl. (9831:20).
637. Snörornerade lerkärlsbitar. (8723:489, 1045).
638. Ca 200 oornerade lerkärlsbitar, bland dem flere kant- och bottenbitar. (8602:(187); 8602A: 80; 8723: 119, 265, 276, 489, 508, 509, 516, 517, 520, 566, 579, 595, 598, 605, 624, 625, 635, 637, 642, 644, 664, 677, 679, 687, 690, 691, 693, 700, 717, 735, 737, 746, 761, 762, 772, 799, 802, 806, 818, 819, 854, 870, 872, 905, 922, 932, 942, 947, 960, 964, 967, 977, 979, 988, 995, 999, 1002, 1011, 1025, 1029, 1044, 1053, 1095, 1119, 1123, 1126, 1127, 1136, 1142, 1149, (1159), (1164), (1171), (1175), (1187), mycket fast gods, (1188); 9831: 8, 9, 12, 21, 76, 79, 80, 83, (104), (110).

Lertrissor

639. Ett mindre oornerat fragment av en lertrissa. (8723:724).
640. Ett med intryckta rundlar oornerat fragment av en lertrissa. (9831:2).

Lerklining

641. Ett mindre stycke lerklining. (9831:58).

Slagg

642. Några slaggstycken. (8723:631, 730; 9831: 22, 100).

Näver, trä, kol

643. En större mängd näverbitar. (8602A: 5, 17, 28, 36; 8723:923).
644. Några mindre trästycken. (8602A: 28, 36; 8723:685).
645. Ett mindre antal kolstycken och delvis förkolnat trä. (8602: (21), (49); 8602A: 3, 5, 12).

Människoben (obrända)

646. Enstaka skelettdelar påträffades på flere olika ställen. (8602: (20) (delar av kranium), (48) (ett enstaka ben); 8602A:2 (två benbitar), 9 (tre benbitar), 24 (del av kranium), 36 (en benbit); 8723: 558 (delar av kranium), 571 (tänder), 575 (några benbitar), 585 (tand), 593 (käke och tänder), 748 (ett enstaka ben), 793 (två benbitar), 826 (två benbitar), 871 (tänder).

Djurben (obrända)

647. Säkra djurben påträffades på fyra olika ställen. Se även under *Djurgravar*. (8602A: 82 (hästkranium jämte delar av ryggraden); 8723:597 (käke jämte 2 benbitar); 9831:62 (kindben av nötkreatur), 114 (hästand).

Brända ben

648. Brända ben påträffades på olika håll i gravfältet, men endast en gång i större mängd, se grav C 10—C 11. (8723: 574, 629, 663 (ur fyllnadsjorden i grav C 19); 9831: 23, 61, 118).

Föremål som förvaras på Kjuloholm

649. Hästskoformigt spänne med knoppar, som utvidgar sig uppåt. (K 1 = Kjuloholm nr 1).
650. D:o, litet. (K 2).
651. Ett större fragmentariskt ornerat silverhängbleck. (K 3).
652. D:o, mindre. (K 4).
653. Gul emaljpärla med solstrålliknande fläckar. (K 5).
654. Vit emaljpärla med ett gult och grönt tvärband. (K 6).
655. Blå och gul glas (?) pärla. (K 7).
656. Enkel blå glaspärla. (K 8).
657. Enkel gul glaspärla. (K 9).
658. Gjuten kedjehållare med vidhängande 33 cm lång bronskedja, gjord av spiralringar av 9 mm:s diam. (K 10).
659. Liten bronskedja, längd 2,5 cm. Spiralringar av 4 mm:s diam. (K 11).
660. Liten spiralarmsring, ändarna tillbakaböjda. (K 12).
661. Spiralfingerring med brett mittstycke. (K 13).
662. 6 st. fragment av spiraldekorationer jämte ylletyg. (K 14).
663. Spjutspets, holken avbruten. (K 15).
664. Liten oornrad lerkärlsbit. (K 16).
665. Remfördelare av brons (medeltid?), funnen i en sandgrop mellan »övre» trädgården och kyrkan. (K 17).

III. Begravningsbruk

Gravskicket inom gravfältet C bygger på en lokal tradition från yngre folkvandringstid, men uppvisar därjämte några nya drag. Det mångsidigare materialet och de större jämförelsemöjligheterna med andra skellettgravfält ger oss en fylligare bild av tidevarvets begravningsbruk, än vad de två folkvandringstidsgravfälten A och B kunde erbjuda.

Liksom i gravfälten A och B utgjordes gravarna i gravfältet C av skellettgravar under flat mark. Endast en — därtill delvis förstörd — brandgrav påträffades.

A. Gravarna

1. Gravplatser och gravlämningar. Till följd av flere århundrades gårdsbebyggelse på platsen för gravfältet C har detta utsatts för upprepad skadegörelse. I markplanet är gravfältet knappast på en enda punkt intakt och inom stora områden är sanden genomgrävd till rätt avsevärt djup, varvid en stor mängd gravar förstörts eller skadats. Endast på några enstaka ställen kunde konturerna för gravgroparna fixeras, vilket också delvis berodde på att sanden under senare tid mättats med tillskott av humusämnen. Möjligheterna att studera gravanordningarna och begravningsbruk berodde sålunda helt på eventuellt förefintliga gravlämningar, rester av organiska ämnen och till gravgodset hörande artefakter.

I den orienterande översikten av gravfältet påpekades att de vetenskapligt utgrävda gravarnas antal utgjorde 51, vartill kom tillfälligt funna men under en viss kontroll tillvaratagna 14 (15?) gravar eller således sammanlagt 65 (66?) gravar. Om man beaktar de drygt 800 lösfynden och observerar de ännu oundersökta delarna av gravfältet (under vägar och byggnader) kan man förutsätta att gravfältet C rymt minst 150 gravar, måhända 200 eller t.o.m. flere.

2. Nedgrävningsdjup. I gravfältet C är det omöjligt att ange exakta siffror för gravarnas djup, emedan den ursprungliga markytan knappast längre kunde fastställas. Approximativt beräknat torde djupleken vanligen ha varierat mellan

ca 60 och 80 cm. Men därjämte fanns gravar på såväl större som även mindre djup. Någon skillnad i fråga om djupmättet mellan mans- och kvinnogravarna kunde icke observeras.¹

3. »*Familjegravar*». I fem fall låg två resp. tre gravar ovanpå varandra. Tre av dessa gravgrupper kunde tydligen med skäl betecknas som familjegravar, emedan i resp. gravgröpar två ovanligt rika gravar placerats på varandra, nämligen mansgravarna C 16 och C 17, kvinnogravarna C 28 och C 29 resp. C 38 och C 39. Under de två sistnämnda gravgrupperna låg gravarna C 37 (fyndtom) resp. C 40 (mansgrav), dock utan att helt sammanfalla, varför deras samhörighet med de ovanliggande gravarna är tvivel underkastad. I de två återstående gravkombinationerna C 26 och C 33 samt C 30 och C 32 var gravarna C 26 och C 30 mansgravar med föga märkligt gravgods, gravarna C 33 och C 32 tämligen fyndtomma.

Gravarna C 10 och C 11 företräda en annan typ av gruppering, nämligen en kombination av skelettgrav och brandgrav. Tyvärr hade gravarna råkat ut för en allvarlig skadegörelse som försvårade utredningen av gravarnas inbördes förhållande. Det är t.o.m. möjligt att på platsen funnits två skelettgravar — en mans- och en kvinnograv — förutom brandgraven, vilkens enda säkra föremålsfynd utgjordes av en bit av en benkam.

Två lik lagda bredvid varandra i samma nedgrävning har tydligen förekommit i grav C 21. Inga föremålsfynd gav närmare upplysningar om begravningsanordningarna i övrigt.²

4. *Gravarnas riktning*. Inom gravfältet C var gravarna lagda i riktningen W — O, WSW — ONO (flertalet) eller SW — NO sålunda, att den dödas huvud befann sig i W, resp. WSW eller SW. Endast i två fall var huvudet i NO, nämligen i mansgravarna C 17 och C 40. Jämför vi gravarnas riktning med förhållandena i gravfälten A och B (del I, s. 53 o. fig. 12) observerar vi att en viss stabilisering av gravorienteringen inträtt. Tendensen är uppenbarligen den kristna W — O riktningen. Dragningen från W — O till SW — NO beror tydligen, såsom Pälsi framhållit, på att man i Finland i forna tider icke känt till de exakta väderstreckriktningarna utan vridit hela kompassen ett sextondedels varv åt väster.³ När gravarna lades i riktningen WSW — ONO trodde man sig i själva verket lägga dem i den eftersträfvade W — O — riktningen. C.O. Nordman har funnit att liknande avvikelser förekommit även under medeltiden; sålunda är kyrkgrunden, gravgården och gravarna på Kyrkön i Hitis, liksom också större delen av gravarna vid Kirk'aila i Hollola, orienterade WSW — ONO. Detsamma gäller också en betydande del av gravarna i Korois och några gravar i Liikistö i Ulfsby (Ulvila).⁴

5. *Kistor och träskoningar.* I de två äldre gravfälten A och B tydde vissa detaljer på att liken i åtminstone en del gravar legat täckta av ett skyddande omhölje (del I, s. 49). Huru detta omhölje sett ut vet vi icke; måhända har det endast varit fråga om i jorden nedsänkta träskoningar samt botten och lock av lösa bräder. Några med spikar sammanfogade kistor kunde i varje händelse icke påvisas.

Icke heller inom gravfältet C påträffades större typiska kistfragment. Men medan det är mycket osäkert om portativa kistor överhuvudtaget förekommit i folkvandringstidens gravar, utvisar dock de bevarade träresterna, spikarna och nitnaglarna att sådana *kan* ha använts vid begravningar i gravfältet C. Därtill kommer att jämförelsematerial finns från andra samtida gravfält. Däremot kan man icke a priori förutsätta att samtliga »kistor» varit flyttbara. Även här kunde man tänka sig lösa i sanden nedsänkta träskoningar, ehuru sådana icke direkt kunnat påvisas.

De portativa kistorna har antagligen varit av två olika huvudtyper: dels kistor hopfogade av bräder, dels kistor bestående av en urholkad trädstam.

I gravar, i vilka större delen av kistan förmultnat, behöver frånvaron av spikar icke betyda att graven helt saknat kista eller att kistan varit gjord av en urholkad trädstam. Från senare tid vet vi att allmogen icke sällan avstod från att använda järnspik för kistornas tillverkning. Sådana behövdes endast för lockets fästande, kanske en i huvudändan, en annan i fotändan. Plankorna, vanligen av furu eller gran, sammanfogades med dymlingar.⁵ Ibland ansågs det t.o.m. olämpligt att använda järnspik.⁶ Ibland kunde kistan bindas ihop med rep.⁷

Då en kista faller ihop och förmultnar råkar spikarna vanligen i s.g.s. samma plan eller i varje fall på nivåer, som endast obetydligt skiljer sig från varandra. Sålunda är det oftast utomordentligt svårt att avgöra från vilken del av kistan spikarna härstamma. Om spikarna är endast två eller fyra finnes möjligheten att de hört till locket. Är de flere än fyra och icke enbart koncentrerade till kistans fyra hörn kan åtminstone en del av dem ha tillhört botten. Som jämförelsematerial kan här utnyttjas grav 14 i det samtida gravfältet i Taskula i S. Marie (Maaria). Bottenplankorna har här varit fästade med två spikar i vardera kortsidan och med förmodligen tre spikar i vardera långsidan; till följd av en partiell åverkan av graven saknades dock två spikar i den södra kortsidan. Spikarna i kistans kortsidor tyder på att bottenplankorna varit lagda i kistans längdriktning.

För kistornas hopfogning har det knappast funnits några regler. Sidostyckena har kunnat förenas med varandra på olika sätt; oftast har de väl fästats med dymlingar och endast undantagsvis med spikar eller nitnaglar. Enligt iakttagelser som gjorts på olika gravfält har kistorna i regel varit raka och jämbreda och det förefaller troligt att de mot fotändan avsmalnande brädkistorna blivit allmänna först efter korstågstiden.⁸ Jämbreda kistor användes dock ännu på 1200- och 1300-talen på Kyrkön i Hitis.⁹

Om de av bräder eller plankor hopfogade portativa kistorna har materialet från gravfältet C föga att rapportera. Inom gravfältet påträffades spikar i 12 (14) gravar. I 3 (5) gravar förekom endast en spik, i 2 gravar en spik och en nitnagel, i 2 gravar två spikar och en nitnagel, i 1 grav (C 16) förmodligen fyra spikar, i 1 grav (C 17) åtminstone sex spikar och fem nitnaglar, samt i en illa skadad grav (C 50) ett större antal spikar och nitnaglar. Av denna förteckning torde man kunna förmoda, att i två gravar, C 17 och C 50, kistorna med stor säkerhet varit hopfogade av bräder. En sådan kista har förmodligen även varit kistan i grav 16. Att brädkistornas antal i själva verket varit betydligt större är dock troligt med beaktande av det stora antalet som lösfynd tillvaratagna spikarna och nitnaglarna, av vilka säkert en del härrör från söndrade likkistor.

Den andra huvudtypen av kistor, stockkistan, är icke med säkerhet påvisad i gravfältet C på Kjuloholm, vilket likväl icke hindrar att kistor av detta slag kan ha förekommit även här, liksom på andra samtida gravfält. Av gravfält i vilka stockkistor påträffats kan nämnas Franttilannummi i Virmo (Mynämäki)¹⁰, Humikkala i Masku, Hakalamäki i Ritvala i Sääksmäki samt Hakamäki i Birkala (Pirkkala).¹¹ Dessa gravfält tillhör vikingatidens slut eller korstågstiden. Även i 1300-talsgravfältet vid Kirk'aila i Hollola har några stockkistor påträffats, av dem dock endast någon enstaka avsedd för en fullvuxen person, däremot tre stycken för små barn.¹² Stockkistan är i och för sig så enkel att man knappast hos den kan vänta nationella drag, lika litet som man hos oss behöver räkna med påverkan från något bestämt håll.¹³ Stockkistor har under senare tider även använts i Karelen samt av åtminstone lappar, tscheremisser och ostjaker¹⁴, vilket visar svårigheten att operera med kulturlån i fråga om en kisttyp, som faller sig naturlig i skogdominerade trakter.

Förutom kistor är även andra slag av *träskydd* tänkbara, närmast då anordningar till skydd för sidoras i nedgrävningen, möjligen också botten — ett »likbräde» eller en bår (se nedan) — kanske ett lock av plankor.¹⁵ Träskoningar i timmerkonstruktion lik korstågstidens timrade kammargravar i Karelen har icke kunnat påvisas och har knappast funnits i gravfältet C. Knuttimrade konstruktioner borde genom sin storlek rimligtvis ha lämnat spår efter sig, men icke ens den minsta tillstympelse till sådana har upptäckts.¹⁶

6. *Begravning utan kista eller något annat träskydd.* Av de 52 inom gravfältet C sakkunnigt undersökta gravarna saknades trärester helt i 30 gravar. Därmed är det dock icke sagt att samtliga dessa saknade kista eller träskoning; i själva verket tydde bottenskiktets tjocklek och konturer i en del gravar på förekomsten av kista, träskoning eller underlagsbräder. Men åtminstone några gravar måste tolkas så, att liket legat i gravgropen utan varje slag av träskydd eller träunderlag. Särskilt påtagligt var detta t.ex. i grav C 40. Av skelettet återstod visserligen endast en obestämd massa av kraniet, men i stället hade ett ca 2 m

långt träskafte till ett spjut bevarat så mycket av sin konsistens att skafte var fullt synligt till hela sin längd. Också om man räknar med att spjutskaftet varit gjort av ett hårdare träslag än kistorna i allmänhet, kan skillnaden knappast varit så stor att icke åtm. några delar av kistan motstått förmultningen. I denna grav fanns för övrigt inget sådant bottenskikt, som kunde ha uppstått genom trädelars förmultning.

En jämförelse med förhållandena i andra västfinska gravfält från vikingatidens slut och korstågstiden stöter på stora svårigheter. Visserligen förekommer i s.g.s. samtliga gravfält några eller flere gravar utan trärester resp. spikar. Men i de flesta fall synes fyndförhållandena vara sådana att man icke med säkerhet kan påstå att gravarna varit kistlösa. Men också om man räknade med att en del av dessa verkligen saknat kistor eller träskoningar är det dock säkert att man vid denna tid i västra Finland oftare begrov sina döda i kistor eller i kistliknande träskydd än helt utan.

Detta är en omständighet som är värd att observeras. Betraktar vi nämligen kistförekomsten på de västfinska kyrkogårdarna från 1200- och 1300-talen, finner vi att kistorna i dem var mycket fåtaliga. Vid Korois utanför Åbo torde omkring 9/10 av gravarna ha saknat kistor. Av de omkring 200 gravar, som framgrävts vid Liikistö i Ulfsby (Ulvila), innehöll knappt ett tiotal kistor. en större kistprocent konstaterades däremot på Kyrkön i Hitis och vid Kirk'aila i Hollola.¹⁷

Denna förändring i begravningsbruket åskådliggör skillnaden mellan övergångstidens och den katolska medeltidens sedvänjor och dödsuppfattning. Ingen kan bestrida att den senare vikingatidens och korstågstidens skelettgravar är kristet påverkade — orienteringen W — O måste betraktas som ett kristet inslag — men det låder mycket av hednisk tankegång vid själva begravningsbruket. Då den döda lägges fullt påklädd i kistan, iförd sina smycken och åtföljd av vapen, verktyg och event. även mat och dryck, bottnar detta i uppfattningen att den avlidna på andra sidan dödsgränsen lever ett liv som icke mycket skiljer sig från jordelivet. Enligt samma tankegång är gravkammaren, men på sätt och vis även kistan, en den dödas boning, gravfältet de dödas by.¹⁸ En sådan uppfattning skilde sig givetvis från den medeltida kyrkans dödsbegrepp, som bestämdes av uppståndelsetanken. För sitt läger i jorden behövde den döda ingenting annat än högst ett lakan, en svepa, att skylla sin nakenhet med; någon kista erfordrades icke. Under större delen av medeltiden var det regel att den avlidna bars till graven på ett likbräde eller en bår, täckt av ett bårtäcke.¹⁹ Vid de förmögnas begravningar kunde likkistor dock förekomma, men dessa skulle så vitt möjligt vara öppna under processionståget till graven.²⁰ Med reformationen infördes på nytt bruket att använda slutna kistor, ett bruk som snabbt grep omkring sig och som också upptogs av de lägre samhällsklasserna. Redan under senare hälften av 1500-talet nyttjades slutna kistor allmänt åtminstone i

städerna. I Helsingfors första kyrka i Gammelstaden, grundad omkr. 1550 och använd endast något över etthundra år, fylldes utrymmet under golvet med träkistor — en mycket signifikativ tidsbild.²¹ Men på sina håll förekom begravning utan kista ända in på 1800-talet, visserligen i en mycket begränsad utsträckning. I Pernå kyrka påträffades vid utgrävningarna åtta gravar utan kista från antagligen 1700-talet.²² Traditioner om begravning utan kista har upptecknats i olika delar av landet.²³

B. Gravläggningen

Det tillbudsstående materialet åskådliggör närmast slutklimaxen i gravläggningens händelseförlopp, det i gravgropen nedsänkta liket, med eller utan kista. Det oaktat kan ett närmare studium av lämningar och gravtillbehör erbjuda en insyn i de förberedelser som föregick gravläggningen.

1. Förberedelser. Då liket lades i kistan iordningsställdes en bädd åt den döda. I gravfältet C synes bädden ofta ha bestått av hö (event. gräs) eller löv.²⁴ Hö (gräs) hade använts åtm. i gravarna C 3, C 28, C 50, C A, och C D, löv åtm. i gravarna C 39, C 42, C A, C B och C D. I andra gravar ordnades för liket en bädd av djurfällar. Spår av skinn, bl.a. av ren eller älg, påträffades nämligen i gravarna C 1 (?), C 2, C 3, C 16 och C 28. Resterna var i samtliga fall obetydliga och det är t.o.m. tänkbart att en del tillhört något klädesplagg. Palsi omnämner djurhudar från gravar i Yliskylä i Bjärnä (Perniö) och Humikkala i Masku, liksom också från karelska gravar.²⁵

Förutom med eventuella klädesplagg eller djurfällar kan den döda också ha täckts med hö (gräs) och löv. Sålunda förekom hö (gräs) ovanpå liket åtm. i fem gravar, nämligen i gravarna C 15, C 28, C 39, C 42 och C B, löv åtm. i två gravar, nämligen i gravarna C 39 och C B.

I 16 gravar tillvaratogs rester av näver såväl under som ovanpå liket (C 1—4, C 15, C 18, C 19, C 25 — C 29, C 38, C 39, C 42, C 44, C 50, C 51, C A, C B, C E, C I — C L). Det framgick dock att nävern knappast använts som underlag eller som täckande hölje direkt för själva liket, utan att det lagts som ett skyddande skal runt kistan. Förmodligen har man med nävern försökt förhindra att sand trängde in i kistan, på samma sätt som man under senare tider av samma orsak klistrat tygremsor över kistornas springor.

På den i kistans botten iordningsställda bädden lades liket utsträckt på rygg. I de två fall, gravarna C 7 och C 28, där armarnas läge kunde bestämmas, var de böjda så att händerna vilade bredvid varandra ovanpå kroppen. Som jämförelse kan nämnas att i sex av gravarna på korstågstidsgravfältet i Humikkala i Masku

var armarna böjda på samma sätt, i ett par fall föreföll händerna korslagda. I en grav var den ena armen rak, den andra böjd. I två av Ella Kivikoski undersökta gravar från korstågstiden i Untamala i Letala (Laitila), den ena med, den andra utan kista, låg de döda likaså på rygg och med händerna förenade på bröstet.²⁶ På kyrkplatsen i Korois invid Åbo hade liken armarna oftast korslagda på bröstet, men det var heller icke ovanligt att armarna låg bredvid varandra ovanpå kroppen. Den korslagda armställningen var den vanligaste i 1200—1300-talsgravfältet vid Kirk'aila i Hollola.²⁷

Liken låg i graven fullt påklädda, en och annan möjligen insvept i sin mantel. Smycken och andra prydnader som hörde till dräkten var av allt att döma anbragta så som den avlidna burit dem under sin livstid. Av klädselns enskilda persedlar må här endast nämnas några i gravfältet (gravarna C 7, C 19 och C 28, lösf. 489) funna huvudkläden, med brosspiraler prydda dok, vilka förmodats ha hört till den gifta kvinnans dräkt; de ogifta gick barhuvade eller med ett av bronsspiralfigurer gjort änneband (i gravarna C 10 — C 11 och C 38 (?) samt flere lösfynd). Under hänvisning till att sådana »hustrudok» påträffats i fotändan av några gravar i Humikkala i Masku har Tyyni Vahter väckt frågan huruvida symbolisk brudklädsel av samma slag som vi känner till från senare tid förekommit redan då.²⁸ Något säkert belägg för en sådan rituell brudklädsel erbjuder icke fynden från Kjuloholm.

2. *Gravtillbehör.* Förutom till dräkten hörande utstyrel medföljde i graven föremål av olika slag, såsom vapen, verktyg mm. Både med hänsyn till användning och eventuella gravriten kan det vara av intresse att se huru olika föremålsarter fördela sig på mans- och kvinnogravarna.

Knivar förekom såväl i mans- som kvinnogravar. I de senare var knivarna försedda med breda bronsbeslagna slidor och hörde synbarligen samman med själva dräktens utstyrel. I dessa fall torde det sålunda icke vara fråga om knivar som i magiskt syfte placerats i kistan.²⁹ Icke heller mansgravarnas knivar torde ha haft någon annan innebörd än att vara gravgåvor, verktyg som den avlidna behövde i sin dödsvärld.

Detsamma torde också kunna sägas om de i gravfältet funna saxarna, även om det kanske kan förefalla egendomligt att saxar förekom både i kvinno- och mansgravar, d.v.s. i tre resp. två gravar. Gravinventarierna i de två mansgravarna — gravarna C 15 och C I — tyder på att de gravlagda personerna varit köpmän, vilket kunde förklara saxarnas förekomst.³⁰

Skärorna var tydligen utpräglade kvinnoredskap, ehuru de någon gång också kunde finnas i mansgravar. I gravfältet fördelade sig skärorna sålunda att 7 påträffades i kvinnogravar, 3 i mansgravar och 1 i en barngrav. Skärorna hade i regel fått sin plats i gravens fotända; i barngraven C 18 låg skäran, vilken var av mindre format än vanligt, i kistan huvudända, omedelbart ovan kraniet.

Liar förekom endast i mansgravar, d.v.s. i gravarna C A, C I och C K.

Ett enda eldstål ingick i ett gravfynd, mansgravnen C 26 (fyndförhållandena dock något oklara, se gravbeskrivningen). Lösa flintbitar fanns i tre gravar (C 22, C 38 och C K), av vilka två kvinnogravar och en mansgrav.³¹

De fåtaliga betslen förekom i lika antal i mans- och kvinnogravarna, d.v.s. 2 i vardera slaget av gravar. I de bägge kvinnogravarna (C 19 och C 27) låg betslat i fotändan, i mansgravnen C 15 påträffades betslat i gravens huvudända tillsammans med köpmannens tillbehör- en våg jämte fodral, ett lås och en sax. Betslets plats i den icke sakkunnigt framgrävda gravnen C O kan icke längre preciseras.

Ett hänglås påträffades i »köpmansgravnen» C 15, se ovan, men detta var också det enda i hela gravfältet. Nycklar har påträffats i två kvinnogravar och en nyckel har möjligen också funnits i barngravnen C 18. De två kvinnogravarna hör till de icke sakkunnigt tillvaratagna gravarna, varför nycklarnas läge icke med visshet kan bestämmas. Det förefaller likväl troligt att nycklarna ingått i dräktens kedjeuppsättning.

Våg och vikter utgjorde köpmannens naturliga redskap; en fullständig uppsättning påträffades i den tidigare nämnda köpmansgravnen C 15 och därtill sådana tillbehör som en näverask med förmodligen ineliggande penningpung, ett litet hänglås och ett betsel (se ovan). Förutom i grav C 15 påträffades vikter i med säkerhet 6 mansgravar, event. i 8 gravar, därtill 8 st. som lösfynd. Den omständigheten att så många gravar innehöll vikter torde utesluta förmodan att samtliga dessa gravar varit »köpmansgravar», varför man torde kunna förutsätta att vikterna var av sådan betydelse även för den vanliga bonden att någon eller några vikter kunde få följa med i gravnen. Det var tydligen också brukligt att låta vikterna åtföljas av några silvermynt.

Seden att lägga mynt i gravnen är väl känd från olika tider och kulturer.³² Under vikingtiden och korstågstenen förekom bruket endast sporadiskt i västra Finland och av fynden att döma framför allt i Satakunta.³³ Någon speciell mystisk magi torde icke kunna påvisas i samband med mynten utan även i detta fall torde det vara fråga om gravgåvor. När i mansgravarna mynten nedlades tillsammans med vikter bör detta förstås så att den döda utrustades för att även under de nya förhållandena bemästra hushållningens konst. Kvinnogravarnas mynt var enbart smycken, beståndsdelar av halsprydnader och som sådana mycket eftersökta, vilket också ger en naturlig förklaring till deras stora antal. De stora arabiska silvermynten, vilka var särskilt dekorativa, förekom endast i kvinnogravar.³⁴

Lerkärl i gravar bör väl förstås så, att den döda försetts med mat eller dryck. I sexton gravar påträffades sådana kärl, i två av dem, gravarna C C och C G, t.o.m. två krukor, den ena flatbottnad, den andra rundbottnad, sistnämnda möjligen avsedd för dryck. Det är tänkbart att gravar utan lerkrukor i stället haft träkärl, vilka förmultnat. I grav C 19 observerades sålunda invid kraniet en

cirkelformig kontur, som förmodligen utgjorde resten av ett förmultnat träkärl. Från sådana träkärl är måhända också några bronsbeslag i gravarna C B och C C. Slutligen kan nämnas att i gravarna C 51, C G och C M påträffades djurtänder och djurben, vilket påminner om de rester av djur, som förekom i gravar inom gravfältet A (Kjuloholm I, s. 51). Huruvida nötterna i grav C 15, frukterna i grav C 39 och ärterna i grav C I avsetts som föda eller om de haft en magisk betydelse diskuteras nedan.

I Kjuloholm I diskuterades frågan om föremålens läge i graven i beaktande av möjligheten av att det existerat en föreställning om att det som under en människas livstid är vänster efter döden är höger och tvärtom (Kjuloholm I, s. 50).³⁵ Problemet gällde närmast folkvandringstidsgravfälten, men också gravfältet C berördes i förbigående. Som resultat av undersökningen antecknades, att en föreställning av ovan nämnt slag knappast förefunnits och att man följt en så naturlig placering av föremålen som möjligt.

Ett förnyat och mer detaljerat studium av förhållandena i gravfältet C stöder de tidigare gjorda iakttagelserna, även om man måste tillstå att det i materialet förefinnes inkonsekvenser. Enhetligast förefaller situationen i fråga om smycken och övriga till dräktens prydnade hörande föremål. Givetvis är det omöjligt att avgöra om spännen i ett spännepar bytt plats eller om man gjort det med arm- och fingerringar. Å andra sidan låg den till kvinnodräkten närapå obligatoriska breda slidkniven i samtliga fall på sin naturliga plats på vänstra sidan, vilket tyder på att något byte från vänster till höger och tvärtom icke ägt rum. I sakkunnigt undersökta mansgravar låg svärdet i två fall (C 3 och C 17, i sistnämnda fall dock ytterom kistan) på vänstra sidan, vilket bör anses vara det naturliga läget. Däremot låg svärdet i grav C 2 till höger om liket, liksom också det mystiska svärdsfragmentet i grav C 15. Svärdet i grav C 16 låg antingen ovanpå eller bredvid kistan i gravens östra hörn, vilket icke säger så mycket. Spjutet tycks i flertalet fall ha legat på vänstra sidan (gravarna C 2, C 3, C 17, i sistnämnda fall dock ytterom kistan).³⁶ Endast i grav C 40 låg spjutet på den dödas högra sida. I samtliga fall med undantag för det ena spjutet i grav C 2 var spjutspetsen riktad mot gravens huvudända. Stridsyxan i grav C 16 låg alldeles riktigt vid högra axeln.

3. *Dödstro och gravmagi.* Huru vanskligt det än är att försöka klarlägga problem som sammanhänger med dödstro och gravmagi kan man dock knappast förbigå dem — även om resultatet i många hänseenden blir negativt. I det föregående har dylika frågor i någon mån tangerats, i det följande skall just de skärskådas närmare.

Att människorna vid denna tid föreställt sig ett liv på andra sidan dödsgränsen kan utan vidare förutsättas. Den utrustning de avlidna försetts med i graven kan icke förklaras på annat sätt. Likaså är det troligt att man föreställt sig graven som

den dödas boning (se ovan sid 81).

Då man föreställde sig ett andra liv var det fullt följdriktigt att den döda fick med sig allt sådant, som han antogs behöva i sin nya värld. Men huru gick det om man underlät att ge den döda vad honom tillhörde eller förbisåg någon annan för denne viktig detalj? Kunde man vara säker på att han icke vände åter och tog vad han ansåg vara sitt — och hämnades?

I själva verket har *fruktan* för de döda spelat en stor roll i alla tider, på en del håll mera, på andra mindre. Redan det att man med den döda i graven lade ned saker, som ofta kunde besitta ett mycket högt köpvärde, var icke enbart pietet inför den dödas minne, utan bottnade kanske än mer just i fruktan för att stöta sig med den avlidna. Men den döda kunde gå igen icke blott för att hämta sina ägodelar, han kunde hämnas en i livet honom gjord oförrätt eller fullgöra något som förblivit ofullbordat.

För att skydda sig mot gengångare hade man hjälpmedel. Vissa av dessa skyddsåtgärder gjordes redan medan den döda ännu befann sig under hemmets tak, andra under färden till gravplatsen, andra åter vid själva gravläggningen. Man frågar sig i vilken utsträckning en sådan gravmagi kan påvisas i denna tids västfinska gravar. Egentligen ganska litet. Många och mycket som i första hand synes vara magi kan i själva verket ha en naturlig förklaring. T.ex. kniven, som under senare tid varit ett vanligt skyddsmedel mot gengångare, förefaller att åtminstone på denna ort ha betytt ganska litet, se ovan s. 83. Detsamma torde också ha gällt saxen, som ju hört till de mest verksamma skyddsmedlen under senare tid, se ovan s. 83 och Kjuloholm I, s 51 f. Till samma kategori hör också nålarna; en synål av brons finns bland lösfynden.³⁷

En av de vanligaste skyddsåtgärderna har varit att avsiktligt söndra eller skada de föremål som lades ned i graven. Tankegången kan antingen ha varit den, att föremålen måste »dödas» för att kunna följa den avlidna, eller att den döda, i synnerhet om det gällde vapen, icke med dem skulle kunna skada de efterlevande.³⁸ Hackman har påvisat att förstöring av vapen förekommit i finländska brandgravar.³⁹ Pälsi uppger att även i skelettgravar observerats tecken på avsiktlig skadegörelse »i form av hak i eggarna på spjut och yxor».⁴⁰ På Kjuloholm var vapnen i regel så starkt angripna av rost, att säkra iakttagelser knappast kunde göras. Möjligen kan de böjda spjutspetsarna i grav 17 ha fördärvats med flit, men det kan också tänkas att deformationen skett genom sandens tryck. Det svårförklarliga svärdsfragmentet 89 i köpmansgraven C 15 kan vara en »pars pro toto», men vi torde få nöja oss med uttrycken kan eller kunde.

Ett av de effektivaste skyddsmedlen har ansetts vara att spika fast liket i kistan eller att i varje fall slå en spik i kistans huvudända.⁴¹ I en grav i Ritvala i Sääksmäki har Pälsi påträffat två avbrutna spjutspetsar, vilka stod upprätta i sanden på vardera sidan av kroppen och vilka tydligen använts som kistspikar. I

en annan grav hade en harpunspets använts på samma sätt.⁴² I Kernaala by i Janakkala sn har Keskitalo på Makasiinimäki undersökt en likartad grav från korstågstiden, som är desto intressantare som de som spikar använda spjutspetsarna vid tidpunkten för gravläggningen var omkring femhundra år gamla; förmodligen härrör de från ett brandgravfält på samma plats.⁴³ I fråga om Kjuloholm kan endast antecknas att någon liknande »vapenmagi» icke konstaterats. Däremot kan det finnas åtminstone en teoretisk möjlighet att de enstaka spikar, som påträffats i några gravar (C 1, C 2 (?), C 4 (?), C 15, C 18), slagits i kistan i avsikt att skydda mot gengångare.

Frön och frukter har allmänt ansetts vara ett verksamt skyddsmedel. För de föreställningar, som bestämt frömagin, finns olika förklaringar. Vi kan hänvisa till Hammarstedt, som förmodat att fröoffret först uppstått som »en frivillig gård av födoämne åt den döde», men att den fått sin magiska betydelse som ett åt den döda meddelat livskraftsämne; andarna nämligen hungra och törsta efter livskraft, livsämne.⁴⁴ C. W. v. Sydow ser i detta bruk ett sätt att binda den döda i graven. Då lin- och hampfrön ansetts vara mest effektiva förutsätter han att detta beror på att band, med vilka den döda bundits, gjorts av linne eller hampa. Därmed vore den utbredda folktron att den döda icke kunde stiga upp ur graven förrän han räknat dem alla en sekundär företeelse; först sedan seden tolkats som ett räknetvång har även andra frön, gryn o.dyl. kunnat få samma användning.⁴⁵ Troels-Lund beskriver användningen av frön på följande sätt: »Däremot spred man frö överallt, i synnerhet vid ingången och runt huset, stundom humlefrö, men helst linfrö i rikliga mängder. Detta var ett av de säkraste medlen mot gengångare. Ingen död kunde beträda ett hus, förrän han hade räknat alla frön.»⁴⁶

Med kännedom om frömagins stora utbredning är jag benägen att tyda de frön och frukter, som påträffats i gravfältet C, som magiska skyddsmedel. Detta gäller i synnerhet de hasselnötter 90 som låg i näverasken i grav C 15. Förutom på Kjuloholm har hasselnötter också påträffats åtminstone i ett par samtida gravar i Eura (Osmanmäki gr. 4633:18, Lauhianmäki gr. 1) och sådana finns även i fynd från äldre järnålder.⁴⁷ Men också ärterna 306 i grav C I kan ha nedlagts i magiskt syfte; ärter har ätm. i senare tiders föreställningar hört till de verksammaste skyddsmedlen.⁴⁸ Mera osäkert blir det i fråga om fruktkärnorna 201 i grav C 39; i detta fall har födosynpunkten starka sannolikhetskäl för sig.

I del I av detta arbete (Kjuloholm I, s. 54 ff) uttalades en förmodan att slagg, vävtyngder och lerklining använts som gravfyllning i skyddande syfte. I gravfältet B innehöll grav B 10 över 3 kg lerklining och mer än 5 kg lertrissor. Något motsvarande kunde icke påvisas i gravfältet C. Några slaggbitar, ett par fragment av lertrissor och ett lerkliningsstycke var allt som påträffades av denna art och det var omöjligt att avgöra om dessa överhuvud hade något samband med begravningsriterna.⁴⁹

I gravfälten A och B på Kjuloholm förekom gravar, visserligen ett fåtal, vilka varit täckta av stenflak ett stycke under markytan. Pälsi har publicerat utmärkta iakttagelser om sådana från Ritvala i Sääksmäki.⁵⁰ I en av de av honom undersökta gravarna kunde han konstatera att stenarna synbarligen ursprungligen placerats direkt på kistlocket och enligt hans mening har avsikten med dem varit att hindra de döda att återvända. I grav C 52 hade en sten av tydligen samma orsak vältrats ovanpå kistan; detsamma var måhända fallet även med ett par stenar i grav C 47. Stenflak av gravens längd, sådana som förekommit i gravfälten A och B eller i grannsocknen Eura, saknades däremot i gravfältet C. Det bör dock observeras att stensättningar nära markytan kan ha undanskaffats vid senare tiders schaktningsarbeten.

4. *Offer på gravnen.* De gravriten som följde efter gravgropens igenfyllning undanrar sig till största delen våra rekonstruktionsförsök. Vi vet sålunda icke ens om gravnen utmärktes med en gravkulle eller om marken jämnades helt. De antydningar som fanns rörande förekomsten av »familjegravar» (s. 78) kunde eventuellt tala för att gravarna på något sätt varit markerade.

Ett studium av ytlagren, vilka tyvärr knappast någonstans var helt intakta, gav till resultat en stor mängd spikar, nitnaglar och lerkärleksbitar. Spikar och nitnaglar kan härröra från förstörda kistor, men säkerligen endast en bråkdel, eftersom man såsom vi sett var sparsam med spikar i kistorna. För de övriga spikarna och nitnaglarna är sålunda en annan förklaring av nöden. Det ligger då nära till hands att tänka på det på många håll iakttagna bruket att på gravnen kvarlämna slädar, kärror, båtar eller de bårar, med vilka liket burits till gravnen. I synnerhet slädar tycks under senare tid ha spelat en stor roll i begravningsritererna.⁵¹ I några 1000-talsgravar i Ås i Jämtland hade de döda t.o.m. begravts i slädar.⁵² I Karelen har båtar åtminstone under nyare tid lämnats ovanpå gravarna, men bruket kan vara urgammalt, liksom också seden att bygga små med sadeltak försedda gravhus.⁵³ Att enbart på basen av lösfunna spikar och nitnaglar förutsätta likartade bruk i Kjulo på 1000—1100-talen är naturligtvis ogörligt. Men möjligheten av att sådana sedvänjor förekommit är i varje fall tänkbart och borde observeras vid framtida undersökningar av skelettgravar.

Oberoende av om gravarna varit markerade eller icke är det tydligt att riter av ett eller annat slag förekommit vid gravnen. På Käräjämäki och Osmanmäki i Eura har konstaterats tydliga sot- och kollager ovanpå gravarna och dessutom ett par fristående eldstäder. I gravfältet C var ytskiktet så pass förstört att några iakttagelser i detta avseende icke kunde göras.⁵⁴ Däremot påträffades nära markytan en utomordentligt stor mängd krukskärvor, vilka får sin naturliga förklaring som minnen av åminnelsemåltider på och invid gravarna.⁵⁵

I avsnittet om gravarnas »tillbehör» omnämndes i samband med i gravarna nedlagd föda djurben och djurtänder. Men i gravfältet påträffades också ett par

djurgravar. Tyvärr var skeletten illa förmultnade, men i bägge fallen torde det ha rört sig om hundar. Den ena hunden hade blivit lagd ovanpå grav C 33, men sedan blivit under den senare tillkomna graven C 26. Den andra hunden låg ensam för sig; i gravfältet var dess läge närmast mellan gravarna C 10 och C 45.

Om bestämningen hundskelett är riktig torde vi här ha exempel på hundoffer, som under den yngre järnålder tycks ha varit en tämligen allmän nordisk företeelse. Vi kan nämna av Arne publicerade gravar i Tåsjö, Ångermanland⁵⁶, eller av Kjellmark beskrivna fynd i Ås i Jämtland.⁵⁷ I en av gravarna i sistnämnda gravfält förekom också ett hästskelett. I gravfältet C på Kjuloholm påträffades i under senare tid omörd jord ett hästkranium och delar av ryggraden; på andra håll hittades enstaka hästtänder. Redan Rygh hade på sin tid observerat den talrika förekomsten av häst- och hundskelett i den yngre järnålderns gravar i Norge och påpekar att det var vanligt med gravar i vilka det endast fanns delar av djur, främst huvudet av häst. Ofta påträffades endast hästtänder, »vilka märkligt nog ofta äro färre än till ett djur».⁵⁸

5. *En brandgrav.* I skelettgravfältet C ingick också en brandgrav, som befann sig i samma nedgrävning som en eller möjligen två skelettgravar, se gravarna C 10 — C 11. Såsom av gravbeskrivningen (s. 28) framgår, var de brända benensammanlagt ca 220 gr — utspridda över hela det område där fläckar från skelettgravan eller skelettgravarna förekom. Bland de brända benen fanns också några skärvor av hästtänder. Det enda föremål, som kunde sammanställas med brandgravan, var ett litet fragment av en benkam, vilket bar spår av eld.

Brandgravan i gravfältet C är i sitt slag en motsvarighet till brandgravan A i gravfältet A, även om de brända benen icke var samlade i en behållare som i sistnämnda. För grav A I förelåg ett rätt stort jämförelsematerial från såväl folkvandringstid som vikingatid. Av särskilt intresse var i detta sammanhang gravfälten på Tuhkanummi vid N-ändan av Kjulo träsk, och på Myllymäki i grannsocknen Kumo (Kokemäki) och i själva verket är det just här som vi finner förklaringen till förekomsten av brandgropsgravarna i skelettgravfälten på Kjuloholm. (del I, s. 63 ff, s. 209).

Det föregående torde ha visat att i fråga om gravar med obrända lik är vår kännedom om vikingatidens och korståg tidens gravriten i många hänseenden bristfällig. Tolkningen av företeelser och fynd är ofta irriterande svår. Då jämförelser tagits från senare tiders begravningsbruk och gravmagi är det i full vetskap om det osäkra i huruvida man i enskilda detaljer kan räkna med en fortlöpande tradition. Vi får nämligen icke glömma att mellan den förkristna tiden och nyare tid ligger medeltiden med dess av kyrkan starkt påverkade gravskick. Å andra sidan torde man kunna räkna med att under speciella omständigheter, särskilt i perifera trakter, nedärvda gravriten trots allt i viss mån kunde bevaras. En del begravningsbruk, detta gäller framför allt gravmagin, är

dessutom geografiskt så utbredda och deras förekomst så likartad, att förekomsten av något motsvarande före och efter medeltiden icke behöver förvåna. Av samma orsak har jag ansett det fullt riktigt att söka jämförelsematerial långt utanför Finland. Dessa jämförelser behöver sålunda icke beteckna ett kulturinflytande just från resp. område. Jämförelserna är avsedda att visa att tolkningsförsöken rent ritmässigt är tänkbara.

IV. Föremålen

A. Prydnadsföremål

1. Spännen

Fynden från gravfältet C är, såsom vi i det följande flerfaldiga gånger kan konstatera, representativa för sin tid. Detta gäller icke minst dräkten och dess prydnadsföremål. Bland prydnadsföremålen finns sålunda knappast några överraskande föremålstyper och få är de vanliga typer som saknas. Smyckeurvalet är sålunda, frånsatt enstaka undantag, det normala i denna del av Finland.

Spännena utgör härvidlag inget undantag. Runda spännbucklor, likarmade spännen och hästskoformiga spännen är den yngre vikingatidens vanligaste spännetyper i västra Finland. De små hästskoformiga spännena dominerar korstågstiden. Ovanligt är däremot det lilla ringspännet 210 i gr. C 44.

De runda djurornerade *spännbucklorna*, vilka utgör den finländska kvinno-dräktens motsvarighet till de skandinaviska kvinnornas ovala spännbucklor, är exempel på den konservatism, som utmärker den yngre vikingatidens prydnadsföremål. Spänneformens uppkomst tillhör vikingatidens början eller årtiondena därförinnan. Den är lika populär under förra hälften av 1000-talet som 200 år tidigare.

Av de olika djurornerade spännbuckletyperna, som ursprungligen infördes i marknaden, erhöll »fyradjursspännet» den största spridningen och den största livskraften. »Tvådjursspännet» höll sig kvar genom större delen av vikingatiden, men kunde aldrig påräkna samma popularitet. Spännet med »karolingiska djur» (t.ex. Kivikoski 1951a nr 624; Appelgren-Kivalo 1913) överlevde knappast den äldre vikingatiden. I överensstämmelse med ovanstående är det karakteristiskt att inom gravfältet C påträffades 16 fyradjursspännen och ett tvådjursspänne, däremot ej ett enda med karolingiska lejonfigurer.

Det enda på Kjuloholm funna »tvådjursspännet» är tyvärr ett lösfynd. Som typ betraktat gör spännet ett tämligen ursprungligt intryck. De två inom varandra flätade uppfläktade djuren är tydligt tecknade. Detta gäller bl.a. extremiteterna. Slutligen kan antecknas att spännet saknar tappar, som ju ibland förekommer på sena exemplar.

Tvådjursspännen har behandlats av Appलगren (-Kivalo),¹ Kivikoski² och Arwidsson.³ Samtliga är överens om att djurmotivet har sitt ursprung i skandinavisk djurornamentik. Arwidsson preciserar härkomsten närmare. Hon jämför tvådjursspännenas djur med de trekantiga djurfigurerna i Vendelstil C, t.ex. Salin figg. 567—568 eller Valsgårde 6, pl. 21, vilka enligt henne förekommer under 700-talet. Arwidssons härledning av djurmotivet är utan tvivel riktig. Däremot finns ännu inga säkra belägg för att spännetypen verkligen uppträtt redan på 700-talet; de daterbara fynden tillhör vikingatidens senare del, 900-talet och tiden omkr. 1000.⁴ Oberoende därav är det troligt att typen uppstått redan omkring 800. Tvådjursspännet tillhör tydligen samma modenyhet inom dräktskicket som även skapade fyradjursspännen och de ormonerade bronskammarna (Nordman 1924, figg. 90,91).

Huru bör tvådjursspännet dateras? Vi konstaterar då genast att det saknar de tappar, som ibland förekommer på de yngre exemplaren. Teckningen är tydlig, vilket särskilt gäller extremiteterna. Av allt att döma är spännet ett typologiskt ganska tidigt exemplar och torde kunna dateras till 800-talet eller 900-talet början. Antecknas kan att föremålet påträffades ensamt för sig i grävningsområdets NO-hörn.

I stark kontrast till det enstaka tvådjursspännet står det stora antalet *fyradjursspännen*, hela 16 st.

Redan 1897 grupperade Appलगren (-Kivalo) de finländska fyradjursspännen i sex typer (A—F), en indelning som fortfarande används.⁵ Nordman anknöt 1924 spännenas dekor till skandinavisk 700-talsornamentik.⁶ Senare har Kivikoski granskat fyradjursspännenas förekomst i Finland och deras datering.⁷ Arwidsson har utrett ornamentikens ursprung⁸ och Korosuo behandlat spännen ur teknisk synvinkel; Korosuo benämner spännetypen missvisande hakkors-spännen.⁹ Det tekniska förfaringssättet vid spännenas tillverkning har senare också berörts av Edgren, som kommit till ett från Korosuos uppfattning avvikande resultat.¹⁰ Ett par mindre undersökningar berör fyradjursspänns förekomst i Sverige (Floderus 1930) och Ostbaltikum (Cleve 1934).

Arwidssons tolkning av fyradjursspänns ornamentik visar att Nordman var på rätt spår, då han såg förebilderna i extremitetlösa djurfigurer på svenska föremål och påvisar, att ormarna på fyradjursspännen tillhör vendelstil D och kan jämföras med t.ex. Arwidsson 1942, figg. 29, 51, 62 (överst) och 69 eller med en del av beslagen i betselgarnityret II i Valsgårde grav 6 (Valsgårde 6, pl. 22-23). Sistnämnda betselgarnityr hör till de yngsta föremålen i Valsgårde 6, som tillkommit ca 750. Arwidsson påpekar ytterligare att fyradjursspännets ramverk, öglekorset i mitten och reliefmaskerna i korsarmarnas ändpunkter har motsvarigheter i Skandinavien på föremål från 700-talets slut.¹¹ Arwidssons utredning förefaller övertygande och det verkar troligt att spännetypen uppstått vid slutet av 700-talet eller omkring 800. Denna datering stödes av ett av

Kivikoski påpekat fynd från Pitkäsmäki i Lundo (Lieto), fyndkomplex 1, till vilket bl.a. hör ett fyradjursspänne av typ B samt en ringhuvudnål, som knappast kan dateras senare än till 70-talets slut eller ca 800.¹² Ytterligare kan man hänvisa till depotfyndet från Papinsaari i Kuhmois (Kuhmoinen), till vilket visserligen icke hör något fyradjursspänne, men däremot en bronskam, ornerad med likadana extremitetlösa djur. Detta fynd har av Nordman daterats till ca 800.¹³ Till 800-talets början kan tämligen säkert dateras den intressanta graven nr LXII på Anivehmaanmäki i Yläne, vilken förutom bl.a. ett spänne med karolingiska lejonfigurer innehöll fyradjursspännen av typ A.¹⁴

De på Kjuloholm funna fyradjursspännena belyser på inget sätt spännetypens uppkomst. Samtliga 16 expl. tillhör den sena varianten Appelgrens typ D, en kronologiskt i och för sig viktig omständighet. Förutom i den skadade graven C 29 förekom de parvis. Ett av spännena bör antecknas som lösfynd.

3 (2 st.)	ur gr. C 1,	avb. pl.	1
37 (2 »)	» » C 4,	» »	3
144 (2 »)	» » C 28,	» »	8
161	» » C 29,	» »	10
190 (2 »)	» » C 39,	» »	12
246 (2 »)	» » C B,	» »	15
275 (2 »)	» » C E,	» »	17
330 (2 »)	» » C L,	» »	22
357	(ströfynd)		

D-spännet är som konsthantverksprodukt betraktat en ganska barock företeelse. Skållan är stor och tung. Ornamentet är helt missförstått och ersatt med inskurva streck, som endast antyda huru ormarna slingrat sig på de ursprungliga spännena. På de ställen där de stilrena B-spännena varit genombrutna, finnes borrhålar. Karakteristiska är ytterligare de åtta tapparna, fyra i ytterråmen och fyra kring mitthålet; tapparna i ytterråmen ersätter B-spännenas reliefmasker.

Ett studium av D-spännena tycks utvisa att vi har att göra med en massproduktion utan större konstnärlig ambition. En förbluffande likhet mellan några av dessa spännen kunde tyda på att dessa kommit från en och samma verkstad. Jag tänker då närmast på en nästan konformig typ, hos vilken ornamenten är ovanligt skarpa, ytterråmen bred och tapparna kraftiga; mittapparna är därtill vanligen trekantiga. D-spännen av denna speciella variant är spännena i gr. C 28 (pl. 8:144), C E (pl. 17:275) samt C L (pl. 22:330).

Övriga i gravfältet C funna D-spännen (pl. 1:3, 3:37, 10:161, 15:246, 357) är mindre särpräglade. Vi kan dock nämna att spännena i gr. C 1 (pl. 1:3) har nästan cylindriska tapparna och kring tapparnas bas finnes en cirkelformig

fördjupning; varje tapp är ornerad med ett tärningsöga. Även på spannet i gr. C 29 (pl. 10: 161) är tapparna försedda med tärningsögon. Dessutom löper en bård av punktfyllda trianglar runt ytterrämen.

För dateringen av D-spännena finnes rätt goda fyndkombinationer. Till inventariet i gr. C 1 hörde två silvermynt, det ena, märkbart slitet, präglat i Metz för biskop Adalbero I (929—964), det andra i Strassburg för biskop Erkambold (965—991). Grav C 29 innehöll ett böhmiskt mynt präglat för antingen Boleslaus I (992—1025) eller för Boleslaus II (1058—81). I gr. C E fanns ett mynt präglat i Quedlinburg för Adelheid I (999—1044).

De äldsta mynten ingår sålunda i gr. C 1. För gravens datering är det yngre myntet med gränsåren 965 och 991 bestämmande. Om man räknar med att förslagsvis minst tio år förflutit från det att myntet lämnat präglingsverkstaden till dess det hamnat i jorden i Finland — observeras bör också att myntet använts som hängprydnad — förskjuts det tidigast tänkbara nedläggningsåret till ca 975. Under sådana förhållanden förefaller en datering av gr. C 1 till 900-talets sista årtionden eller till de första decennierna av följande århundraden fullt sannolik. Om man håller fast vid ovannämnda minimimarginal om tio år mellan präglingsår och nedläggningsår, erhålles för gr. C E — myntet präglat mellan 999 och 1044 — en bortre gräns för gravens datering till omkr. 1010. I själva verket kan graven ha tillkommit betydligt senare. En datering till ca 1010—1050 förefaller sannolik. Dateringen av gr. C 29 synes vid första påseendet problematisk, emedan det i graven funna böhmiska silvermyntet kan vara präglat antingen av Boleslaus I (992—1025) eller av Boleslaus II (1058—81). Gr. C 29 kan dock icke höra till gravfältets yngsta gravar, emedan det låg under gr. C 28, som i stort sett måste vara samtida med gravarna C 1 och C E. Av denna orsak är det troligast att myntet präglats för Boleslaus I (992—1025) och att graven tillkommit under 1000-talets förra hälft.

Ovanstående data torde ge vid handen, att typiska D-spännen förekommit fr.o.m. 900-talets sista årtionden (eller omkr. 1000) till närmare 1000-talets mitt. En sådan datering stämmer ganska väl med slutna fynd på andra håll. En skelettgrav i S. Marie (Maaria), Saramäki, Marttila, vilken innehöll två D-spännen av samma specialtyp som spännena i gr. C E, har av Kivikoski daterats till 900-talets slut eller senast omkr. 1000.¹⁵ Dateringen bygger närmast på tre silverhängprydnader i tidig Jellingestil. Till tiden omkr. 1000 eller förra hälften av 1000-talet daterar Kivikoski gr. 7 i Lundo (Lieto), Merola.¹⁶ I en studie rörande korstågstens kronologi har Pekka Sarvas berört den förändring i dräktskicket, som ersatte de runda spännbucklorna med små hästskoformiga axelspännen. Denna omsvängning fixerar Sarvas till ca 1025.¹⁷

Som tredje spänne i kvinnodräktens spännegarnityr förekom ibland ett *likarmat spänne*. I gravfältet C påträffades fem sådana, av dem 3 i gravar. De likarmade spännena är följande:

38	ur gr. C 4,	avb. pl.	3
145	» » C 28,	» »	8
331	» » C L,	» »	22
358	(lösfynd)		
359	(lösfynd)		

De på Kjuloholm funna likarmade spännena skiljer sig rätt mycket från varandra och företräder, med ett undantag, sena, degenererade former. Framställningen i det följande följer Kivikoskis gruppering av de finländska likarmade spännena, som även berörde exemplaren från Kjuloholm.¹⁸

Det äldsta och typologiskt ursprungligaste spännet är 359, som hör under Kivikoskis grupp 4. Typen utmärkes av kraftiga utsprång, vilka ofta är försedda med lösa knoppar. Spännena är försedda med en enkel streckornering, som påminner om karvsnitt. Kivikoski har framhållit att flere av de i Finland funna spännena av grupp 4, bland dem fragmentet 359, är importerade från Skandinavien och tydligen sammanhänger med sydvästra Finlands handel med Mellansverige.¹⁹ En mindre, lokal tillverkning av dylika spännen kan event. ha förekommit i Nystadstrakten. Likarmade spännen av grupp 4 tillhör — detta gäller i varje händelse de rent skandinaviska exemplaren — närmast 800-talet. Det lilla fragmentet pl. 359 torde sålunda utgöra ett av de äldsta föremålen i gravfältet C.

Till Kivikoskis grupp 7 hör spännena pl. 3:38 ur gr. C 4 och pl. 22:331 ur gr. C L. Det senare spännet är ett gott exemplar, det förra däremot ett konstlöst kläparstycke.

Spännen av grupp 7 utgör tydligen en rent finländsk variant av vikingatidens likarmade spännen.²⁰ Förebilden bör väl sökas i sådana skandinaviska spännen som Birka I, pl. 80:1. Med sina tappar och sin massivitet är denna spännevariant en motsvarighet till de runda D-spännena och förekommer jämnsides med dem. Enligt Kivikoski tillhör typen »säkert 900-talets andra hälft och 1000-talet, men kan möjligen även vara något äldre». Det är tänkbart att typen haft en så lång livslängd ehuru detta icke direkt kunnat påvisas genom slutna fynd. Gravarna C 4 och C L torde kunna dateras till tiden omkr. 1000 eller 1000-talets första årtionden. Till senast omkr. 1000 daterar Keskitalo ett par gravfynd från Puttola i Jämsä, i vilka förutom likarmade spännen av detta slag ingick runda spännbucklor av typ E; personligen skulle jag dock gärna lämna bort ordet »senast».²¹

En avart av typ 7 utgör det föga sköna spännet 358. Spännet verkar att vara en högst tillfällig produkt, men märkligt nog har det en motsvarighet i ett spänne från S. Marie (Maaria), Kivikoski a.a. fig. 19. Intetdera spännet kan dateras med hjälp av fyndkombinationer; 1000-talets förra del förefaller troligast.

Det femte av de på Kjuloholm tillvaratagna spännena, funnet i gr. C 28 och

här avbildat i pl. 8: 145, tillhör Kivikoskis grupp 8. Spännena inom denna grupp är tämligen smala, konturerna mjukare än hos andra typer av likarmade spännen. En datering till 1000-talet torde vara säker.

Det väldiga i Finland funna materialet av *hästskoformiga spännen* har sorterats och granskats av såväl Ella Kivikoski²² som H. Salmo.²³ Bägge har i sina utredningar medtagit de i gravfältet C funna exemplaren.

Vikingatidens hästskoformiga spännen kan ledas tillbaka till 700-talet, då enkla spännen i hästskoform och med upprullade ändar togs i bruk. En del av dessa spännen var gjorda av järn och det är t.o.m möjligt att just det billiga materialet bidrog till deras spridning och popularitet. Förmodligen var spännena i början i själva verket mera praktiska bruksföremål än dräktprydnader i egentlig mening.

Hästskoformiga spännen användes såväl i kvinnodräkten som i mansdräkten. I det följande först de hästskoformiga spännen, som med säkerhet tillhört *mansdräkten*. Vi börjar med spännet

314 ur gr. C K, avb. pl. 21

Ifrågavarande spänne kännetecknas av de facetterade, upptill något avsmalnande knopparna, vilka utgör en direkt fortsättning på bygelns; knoppens och bygelns undersida är sålunda i samma plan. Bygelns är flat med facetterade kanter, sistnämnda ornerade med instämplade dubbla punktrader. Spår av silverbeläggning finnes såväl på knopparna som på bygelns. Nålbasen är försedd med en hög kam. Spännets diameter är 8,6 cm.

Spännen av detta slag utgör en variant av den stora gruppen spännen med »facetterade ändknoppar» (= Salmos grupp 7). Den variant, som det här är fråga om och som Kivikoski benämner *hästskoformiga spännen med höga, uppåt avsmalnande ändknoppar*, är varierande såväl i fråga om storlek, utseende som kronologi. Det här avbildade spännet kan dateras till förra hälften av 1000-talet; till samma grav hör ett svärd (pl. 20:311) av typ T samt en sölja (pl. 21:315) och en remfördelare (pl. 21:317) av icke alltför sena 1000-talsformer. Spännetypens utbredning i Finland framgår av Kivikoskis karta fig. 5, som också återger spridningen för följande spännetyp.²⁴

Gruppen *hästskoformiga spännen med trattformiga ändknoppar* (= Salmos grupp 10, Salmo 1956, s. 46 ff.) är väl företrädd i gravfältet C. Till denna typ hör sex spännen, av vilka två likväl är lösfynd:

16	ur gr. C 2,	avb. pl. 2
228	» » C A,	» » 14
269	» » C D,	» » 16
287	» » C F,	» » 18

375 (lösfynd)

377 (»)

De sex spännena i gravfältet C är goda företrädare för spännetypen. Detta gäller alldeles särskilt de två största spännena, 16 (pl. 2) och 228 (pl. 14).

Bygeln är hos denna spännetyper mycket karakteristisk. Genomskärningen är mer eller mindre sexkantig, men trots sidofasetterna är linjerna mjuka; ibland verkar genomskärningen t.o.m. spetsoval. Endast tre av de på Kjuloholm funna exemplaren har bygeln ornerad: spännet 16 (pl. 2) har fina dubbla kommalinjer utmed fasetterna, 375 har mittfältet täckt av ett fint trekantsmönster, på 377 är bygeln mittfält ornerat med en enda rad små rundlar.

Knopparnas fyrkantiga uppåtvända sida har hos den i gravfältet C förefintliga varianten (se nedan) vanligen mer eller mindre insvängda konturer, vilket ger spännet en viss elegans. Ibland är knopparna dessutom ovanpå belagda med silver eller någon annan vit metall, såsom på spännet 228 (pl. 14). Knopparna på spännena 16 (pl. 2) och 377 är ornerade med tärningsögon, en vanlig dekor på dessa spännen. På spännet 16 är ytan dessutom inramad av fina kommalinjer, detsamma även på spännet 287 (pl. 18). Ytterligare kan nämnas att på spännet 228 (pl. 14) är nålbasen försedd med en låg mittås.

Enligt Kivikoski var antalet i Finland funna spännen med trattformiga knoppar år 1951 sammanlagt 71 st. fördelade på två olika varianter, dels sådana vilkas knoppar har raka kanter (36 st.), dels sådana med tydligt insvängda kanter (35 st.), sådan som det här är fråga om. Utbredningen i Finland är ungefär densamma för båda varianterna, d.v.s. västra Finland jämte Tavastland med ströexemplar norr- och österut (Kivikoski 1951, s. 52, karta fig. 5). Utanför Finland har spännetyper en stor spridning, särskilt i Ostbaltikum men också på Gotland och i mindre grad också på det svenska fastlandet. Den är också påvisad i Ingermanland jämte trakterna S-om Ladoga samt som ströfall på andra håll i Ryssland.²⁵

Såväl Kivikoski som Salmo sätter tyngdpunkten för spännetyperns förekomst till omkr. 1000 och påpekar att spännen av detta slag funnits redan under föregående århundrade. Salmo hänvisar (Salmo a.a., s. 53) till ett gravfynd från Pappilanmäki i Eura, som förutom ett spänne av detta slag innehöll bl.a. en spjutspets av typ E och ett svärd av typ H, vilka kunde ge en datering till omkr. 900. Bägge dessa vapentyper har dock använts långt in i 900-talet, varför det är tänkbart att graven i själva verket härstammar först från århundradets mitt.²⁶ Exemplet från gravfältet C kan till den del de ingår i gravfynd dateras till 1000-talets början. Grav A 2 har ett typiskt inventarium från denna tid med bl.a. ett svärd, 13, av typ X och två spjutspetsar, 14—15, av närmast typ M (pl. 2). Ett svärd, 227, av typ X ingår också i fynden från gr. C A, vilka även i övrigt tyder på en datering till 1000-talets början.

Kvinnogravarnas hästskoformiga spännen är i regel av betydligt anspråkslösare dimensioner. Detta gäller brons- och silverspännen, men det förekommer dock även undantag, närmast bland silvervarianterna.

Vi inleder vår utredning med silverexemplaren och börjar med *hästskoformiga spännen med flata ändskivor och med platt bygel, försedd med mittås* (= Salmos grupp 18 »trekantiga hästskoformiga spännen med platta knoppar», Salmo a.a., s. 75 ff) I gravfältet C påträffades två spännen av denna typ:

346 ur gr. C N, pl. 23

362 (ströfynd)

Av dessa två spännen är det i kvinnograven C N funna exemplaret 346 av medelstorlek (diam. 6 cm) medan spännet 362 är av ett för typen ovanligt litet format (c. 2,5 cm). På det större spännet, pl. 23:346, är åsryggen ornerad med snett inslagna punktrader, sidorna med punktfyllda trianglar. Även nålskölden är dekorerad med trianglar och punktlinjer och förmodligen har också knopparna haft stämpelorning, ehuru detta numera icke längre framgår med full tydlighet. Också det mindre spännet har bygeln ornerad, mittåsen med grupper av snett inslagna punktstämplar, sidorna med punktrader. Nålbasen är på samma sätt som hos föregående ornerad med punktrader och punktfyllda trianglar. Knopparna eller ändskivorna, vilkas hörn är svagt nedböjda, är dekorerade med instämplade kors.

Såväl Kivikoski som Salmo daterar spännen av detta slag till 1000—1100-talen, Salmo föreslår dock en början närmare mitten av 900-talet. Ett av de äldsta daterbara fynden i vilket ett sådant silverspänne ingår är den tidigare (s. 94) omnämnda skelettgraven nr 6 i S. Marie (Maaria) — Marttila — Saramäki. Denna grav är av stort intresse även i vårt speciella fall, emedan det hästskoformiga spännet (Kivikoski, Auraflyssgebiet, pl. XXIX) är en mycket nära motsvarighet till spännet 346 i gr. C N (pl. 23). Graven har daterats till slutet av 900-talet eller senast omkr. 1000, en datering som jag gärna skulle se utvidgad att omfatta även 1000-talets början och i närmare konformitet med Kjuloholmspännet. Sistnämnda är nämligen funnet tillsammans med mynt präglade för Konrad II i Mainz (1024—1039) och biskop Wilhelm de Ponte i Utrecht (1054—1076). Graven kan sålunda ha tillkommit tidigast under den sistnämndas episkopat och tiden sålunda närmast betecknas som senare hälften av 1000-talet.

Det lilla spännet är ett ströfynd och för dess datering ger fyndförhållandena icke säkrare anvisningar än att gravarna i denna del av gravfältet tydligen tillhör senare hälften av 1000-talet och 1100-talets början.

De fyra *silverspännena med upprullade ändar* är följande:

- 204 ur gr. C 41, avb. pl. 14
 274 » » C E, » » 17
 360 (ströfynd)
 361 (ströfynd)

Dessa fyra spännen kan räknas in under Salmos grupp 17 »hästskoformiga spännen med trekantig ring och upprullade ändar», vilken grupp dock även inbegriper spännen av brons (Salmo 1956, s. 72 ff.). Kivikoski använder för dessa silverspännena benämningen »silverspännena med långa (cylinderformiga) ändrullar (Kivikoski 1951, s. 49 ff, utbredningskarta fig. 3; dens. 1951a, s. 4, bild 649).

Det största av de på Kjuloholm funna silverspännena med upprullade ändar, 274 ur gr. C E (pl. 17) har en helt ornerad bygel med kraftigt markerad mittås. De cylindriska knopparna och den jämbreda nålskölden är däremot ornerade med instämplade punkter och punktfyllda trekanter. De tre övriga silverspännena skiljer sig från föregående, förutom i fråga om storleken, genom den fina stämpelorneringen på mittåsen närmast ändarna bestående av små fyrkanter eller trekanter. Stämplarna är placerade snett över åsryggen, en detalj som är värd att observera. Ändrullarna har en diskret ornering med punktlinjer.

Hästskoformiga spännen av här ifrågavarande variant tillhör 1000-talet, men det är tänkbart att den uppkommit redan i slutet av föregående århundrade och att den fortlevat ett stycke in i 1100-talet.²⁷ I varje händelse är spännet pl. 17:274 ur gr. C E med säkerhet tidfäst till 1000-talet och förmodligen till dess förra del; i graven påträffades två silvermynt, av vilka det ena är präglat i Quedlinburg omkr. 1000, det andra i Bryssel ungefär vid samma tid.

Den yngre vikingatidens *hästskoformiga bronsspännena med upprullade ändar och i genomskärning rund eller oval bygel* är en högst traditionsbunden typ, vars ursprung från den tidigaste vikingatidens — även 700-talets — enkla hästskoformiga spännen icke kan betvivlas, trots att beläggen för typens förekomst under den mellanliggande tiden är sparsamma.

Hästskoformiga spännen av denna typ är följande:

- 4 ur gr. C 1, avb. pl. 1
 247 » » C B, » » 15
 276 » » C E, » » 17
 366 (ströfynd)
 373 (»)
 374 (»)

Bygeln hos dessa spännen består av en alldeles enkel oornerad rund eller oval (spännen 4 och 366) bronsten. Också ändrullarna är oornerade; endast på spännet 366 är dessa försedda med lätt inslagna punktlinjer. Spännet 276 (pl. 17) har den största diametern eller 4,3 cm, spännet 4 (pl. 1) den minsta, nämligen 2,6 cm.

Av till denna grupp hörande spännen är tre funna i myntdaterade gravar. Grav C 1, i vilket det lilla spännet pl. 1:4 påträffades, innehöll ett myntpräglat i Metz för biskop Adalbero I (929—964) och ett annatpräglat i Strassburg för biskop Erkambold (965—991). I fynden från gr. C B ingick fem dirhemer, av vilka den ena av de två yngsta är präglad A. H. 315 (A. D. 968/9), den andra under åren A. H. 361—363 (971—973/4). Om man, såsom Beatrice Granberg föreslagit, räknar med en tidsmarginal om ca 30 år bör nedläggningstiden ha varit omkr. 1000 eller något senare.²⁸ Mynten i gr. C E berördes redan i samband med hästskoformiga silverspännen med upprullade ändar; två mynt från omkr. 1000 — det enapräglat i Quedlinburg, det andra i Bryssel — daterar till förra hälften av 1000-talet. Tidssamhörigheten mellan de tre gravarna framgår också av att i samtliga ingår bland fynden runda spännbucklor av typ D.

Bronsspännen med upprullade ändar och bygelnsgenomskärning rund eller oval förefaller att ha minskat i användning under korstågstiden. Enstaka spännen av detta slag förekommer dock ännu i korstågstidsgravar, såsom i gravarna 17, 37 och 44 i Humikkala i Masku.²⁹ Av spännena i gravfältet C torde 373 och 374 tillhöra korstågstidens början. Föremålen är visserligen ströfynd, men fyndplatsernas läge i gravfältet tyder på en så pass sen tidsbestämning.

Hästskoformiga bronsspännen med upprullade ändar och i genomskärning trekantig bygel förekommer i fyra exemplar:

- 367 (ströfynd)
- 368 (»)
- 369 (»)
- 376 (»)

Dessa spännen utgör en motsvarighet i billigare material till de ovan behandlade silverspännena med upprullade ändar och i genomskärning trekantig bygel.³⁰ Sambandet framträder tydligt hos spännet 376 som har en ornering likartad den, som förekommer på silverspännena; bl.a. har stämplarna även här placerats snett över åsryggen.

Samtliga i gravfältet C funna spännen av denna typ är ströfynd, varför ingen datering på grund av fyndförhållandena kan presteras. Å andra sidan förefinnes ingen orsak att betvivla samstämmigheten i tid mellan exemplar av silver och brons. En datering till 1000-talet kan försvaras, i synnerhet om man räknar med en mindre marginal både bakåt och framåt i tiden.

Ensam i sitt slag är ett *hästskoformigt spänne* med *upprullade ändar och bygel* gjord av två *tvinnade bronstenar*.

370 (ströfynd)

Salmo berör detta spänne i samband med sin grupp 4 (»hästskoformiga bronsspännen med upprullade ändar», Salmo a.a., s. 21 ff.) och anför som enda motsvarighet ett spänne i Ingermanland. Med hänsyn till det smala nålhuvudet daterar Salmo spännet, som är ett ströfynd, till tiden omkring 1000.³¹ Även om motiveringen förefaller osäker, kan dateringen vara befogad. En mera allmänt hållen tidsfästelse till 1000-talet hade kanske varit att föredra.

Till spännetyper som var i användning under 1000-talet hör även *hästskoformiga spännen med vallmoformiga knoppar* (= Salmos grupp 11, Salmo 1956, s. 54 ff.). Ett sådant spänne påträffades i gravfältet C:

363 (ströfynd)

Spännen av denna typ har rund, oval — såsom i detta fall — eller sexkantig bygelgenomskärning. Ändarna böjer sig uppåt och avslutas i knoppar, som påminner om fröhuset hos en vallmoblomma. Vårt exemplar är såtillvida icke typiskt, att det saknar fördjupningen, som vanligen finnes i knopparnas mitt. Salmo anför antalet i Finland funna hästskoformiga spännen med vallmoformiga knoppar till 24, men trots det rätt stora antalet har det brustit i fråga om för dateringen tillfredsställande fyndkombinationer och dateringen till 1000-talet har sålunda främst byggts på utländskt jämförelsematerial — från Gotland, Estland, Lettland, Olonetz (Salmo 1956, s. 54 ff.). Ett senare tillkommet fynd från Kinnula, Aittokallio bestyrker dateringen till 1000-talet; depotfyndet innehöll bl.a. ett par runda spännbucklor, fyradjursspännen av typ D.³²

Små *hästskoformiga spännen med uppåtböjda ändar och oftast små och låga fasetterade knoppar* är den dominerande spänneformen under korstågstiden. Dessa spännen förekomma i olika varianter, av vilka den med skarpkantad ryggås (bygelns genomskärning ofta nästan kvadratisk) är den allmännaste. Dessa spännen finnes hos Kivikoski behandlade under beteckningen »hästskoformiga spännen med flata ändskivor» (Kivikoski 1951, s. 53, ds. Eisenzeit II, avb. 973 jämte bildtext s. 30). Salmo hänför dessa spännen till sin grupp 13, som han rubricerar »hästskoformiga spännen med fyrkantig ring och kantiga knoppar» (Salmo 1956, s. 59 ff.). Av denna typ är det i gravfältet C funna spännet

365 (ströfynd)

Spännet är litet, endast 3,1 cm i diameter. Bygel, som starkt smalnar mot ändarna, är vid mitten ornerad med lätt inristade eller stämplade, numera otvetydliga ornament. Knopparna är små och med obestämda konturer.

Denna spännetyp är vanlig i de stora korstågstidsgravfälten, såsom i Yliskylä i Bjärnä (Perniö), Humikkala i Masku, Myllymäki, Moisio i Nousis (Nousiainen) eller Rikala i Halikko, och man kan utgå ifrån att den var korstågstidevarvets karakteristiska spänneform. Enligt Kivikoski uppträder dessa spännen efter år 1050 »allmänt som axelspännen i de västfinska gravarna», Salmo anser att enstaka exemplar såväl i Finland som även på Gotland kan härröra från slutet av vikingatiden. Såsom tidigare nämnts har Sarvas daterat den förändring i dräktskicket, som innebar att de runda spännbucklorna ersattes med två hästskoformiga spännen som axelspännen, till ca 1025 (Sarvas 1971, s. 59). Oberoende av om denna förändring skett ca 1050 har det nya modet förblivit bestående i minst etthundrafemtio år, förmodligen t.o.m. ännu längre. I fråga om dessa hästskoformiga spännens förekomst under korstågstiden och tidig medeltid hänvisas till Sarvas' ovannämnda välverifierade artikel.

Jämförbara med föregående är små *hästskoformiga spännen med uppåtböjda ändar och blomformiga knoppar*. Bygeln är skarpkantig, genomskärningen nästan kvadratisk (Salmos grupp 14; Salmo 1956, s. 63 ff.; Kivikoski 1951, s. 53 ff. o. utbredningskarta fig. 7). Till denna typ hör följande spännen:

364 (ströfynd)

371 (»)

Bägge dessa spännen är smäckra och tekniskt väl utförda. Bygeln smalnar starkt mot ändarna, som är uppåtböjda och bär upp de flata, fyrflikiga bladliknande knopparna. På vardera spännet är bygelns mittparti ornerat med instämplade punktfyllda trianglar; på spännet 364, pl. 23, avslutas dekoren åt vardera sidan av punktlinjer, vilka bildar dubbla vinklar och avslutas i spetsarna av två cirklar. Den breda nålbasen är ornerad med punkt- eller kommalinjer.

Endast ett tiotal spännen av detta slag har påträffats i Finland. En datering till 1000-talets senare hälft och början av följande århundrade torde kunna försvaras.

Till de mindre grupperna hör också *hästskoformiga spännen med snedstrierad bygeln* (Salmos grupp 19 »räffelornerade hästskoformiga spännen», Salmo a.a, s. 78 ff.). Ändarna är uppåtvända och avslutas av låga fasetterade knoppar. I gravfältet C endast ett exemplar:

372 (ströfynd)

Detta spänne skiljer sig genom sin ringa storlek (diam. endast 2,9 cm) från gruppens övriga spännen (diam. ca 5—6 cm) och Kivikoski har icke heller medtagit det i sin utbredningskarta (Kivikoski 1951, s. 53, utbredningskarta fig. 2). Kivikoski avbildar spännet i Die Eisenzeit Finnlands II, fig. 257 och ger det i bildtexten en datering till 1000-talet. Salmo daterar sin grupp 19, i vilken han

medtagit även detta exemplar, till slutet av 1000-talet och framförallt 1100-talet (Salmo 1956, s. 80).

Till korstågstedens spännetyper med början redan på 1000-talet hör *hästskoformiga spännen med mittvulst*, d.v.s med ett avgränsat förtjockat parti vid bygelns mitt (= Salmos grupp 15 »hästskoformiga spännen med vulstring», Salmo 1956, s. 65 ff.; Kivikoski 1951, s. 54 o. utbredningskarta fig. 6). I gravfältet C finns ett spänne av denna variant:

52 ur gr. C 7, avb. pl. 3

Detta spänne är obetydligt, diam. 2,9 cm, och hör i själva verket till de minsta i sin grupp. Bygeln är endast svagt välvd och ornerad med dubla vinklar av punktlinjer på vardera sidan om mittvulsten; den yttersta vinkeln avslutas av en liten cirkel. Mittvulstens eventuella ornering osäker. Bygelns ändar böjer sig uppåt och avslutas av låga fasetterade knoppar.

Grav C 7, i vilken spännet påträffades, har ett för korstågstiden typiskt inventarium med bl.a. ett silverhängbleck, 51 och två armbyglar av zinkhaltig brons, 55 (pl. 3). Fyndkombinationen tyder närmast på en datering till 1100-talets förra hälft.

Det sista av de i gravfältet C funna spänna är ett litet helslutet *ringspänne*

210 ur gr. C 44, pl. 14

Spännet är gjort av alldeles tunn, i genomskäring rund bronstråd; ringens diam. ca 2,1 cm. Nålen är jämntjock och utan markerad nålbas. Spännet låg i en barngrav, som bl.a. innehöll 14 glasflusspärlor, ett fragment av en stångkedja samt en gjuten hängprydnad av brons, pl 14. Gravinventariet tyder på korstågstad.

Förutom detta rätt simpla spänne har jag kännedom om endast ett annat ringspänne från västra Finland, som med största sannolikhet bör dateras till 1100-talet, nämligen en liten silversölja från gr. 25 i gravfältet på Myllymäki i Moisio i Nousis (Nousiainen). Sarvas, som i sin artikel om korstågstedens kronologi även berört ringspännens förekomst i västra Finland, anför Nousis-exemplaret som det enda som icke härstammar från gravar av uppenbart kristen karaktär, och påpekar att ringspänna i hela Nord-Europa främst tillhör 1200- och 1300-talen.³³ Till samma tid hänför också Nordman och Kivikoski och Salo de karelska spänna från korstågstad-medeltid.³⁴ En så sen tidsbestämning förefaller dock otänkbar för spänna från Nousis och Kjuloholm, varför det är tänkbart att ringspänna i själva verket börjat uppträda redan tidigare — event. vid mitten av 1100-talet — ehuru detta ännu icke kan påvisas med hjälp av myntdaterade gravfynd.³⁵ Ragnar Blomqvist tycks också förutsätta en förekomst redan på 1100-talet. Enligt honom kom ringspänna i bruk sedan »hästkospanna kommit ur modet med 1100-talet eller kort därefter».³⁶

2. Prydnadsnålar.

Huvudet till en korsformig prydnadsnål, nedan 378, är det första fynd som veterligt gjorts på platsen för gravfältet C. Detta fynd är i själva verket det enda från gravfältet C av en prydnadsnål, som tydligen använts för sitt ändamål. Ett par andra korsformiga nålhuvuden har visserligen påträffats, men dessa har sekundärt använts som hängprydnader. I det följande behandlas dock samtliga som prydnadsnålar, vilket de ju ursprungligen varit. Ehuru de tre exemplaren allmänt kan ges benämningen korsnålar, representerar de dock två skilda varianter.

Av typen *enkla korsnålar* är nålhuvudet:

378 (ströfynd) avb. fig. 6

Nålhuvudets fyra korsarmar är fullständigt lika varandra. Den lätt inristade streckorneringen är otydlig.

Till typen *dubbelkorsnålar* hör två nålhuvuden, vilka bägge använts som hängprydnader:

148 ur gr. C 28, avb. pl. 8

252 »» »» C B, »» »» 15

Nålen pl. 8:148 har den undre vågräta korsarmen bevarad, medan den saknas hos pl. 15:252. Ett närmare studium visar dock att även den senare ursprungligen varit en dubbelkorsnål. Denna sistnämnda nål har varit försedd med en järnring överst i den mittersta korsarmen. Nålen pl. 8:148 har däremot ett i den nedre tvärsån borrat hål, vilket tyder på att föremålet hängt upp och ned. Bägge har den för dubbelkorsnålarna karakteristiska i relief gjutna geometriska ornamentiken. Ytan har varit försedd med silverbeläggning; tydliga spår av denna ses på bägge exemplaren.

Korsnålarna är typiska östbaltiska prydnadsföremål och viktiga beståndsdelar i det förhärskande dräktbruket. Som föremålsform har de en lång utvecklingshistoria bakom sig. Moora har redogjort för prototyper under romersk järnålder och folkvandringstid och för den diskussion, som förts kring dem.³⁷ Den korsnålsvariant, som vårt exemplar 378 företräder, har utförligast behandlats av Šnore i hans monografi över de lettiska prydnadsnålarna.³⁸ Enligt honom har utvecklingen från ett slags korsnålar med ett genombrutet, rombformigt mittparti skett redan under den mellersta järnåldern, framför allt i Semgallen, som också senare tycks ha varit ett centrum för denna nåltyp. De enkla korsnålarna, som under vikingatiden visade en tendens till större format, vann popularitet förutom i det övriga Lettland särskilt i Litauen, Memelområdet och spred sig också till Estland.³⁹ Ett mycket sent exemplar har påträffats i Ingermanland.⁴⁰

Nålen från Kjuloholm, ett ströfynd, hör till de i fråga om formen mindre avancerade enkla korsnålarna, vilket skulle tyda på en datering till senast 900-talet. I sitt slag torde nålen vara en unik föremålstyp i Finland. Ett fragment från Leikkimäki i Kumo (Kokemäki)⁴¹ kan event. vara en bit av en dylik enkel korsnål, men de i relief gjutna ornamenten tyder snarare på att det härrör från en dubbelkorsnål (se nedan).

Dubbelkorsnålarna är en estnisk variant, som främst tillhör 1000- och 1100-talen. Den för typen karakteristiska undre tvärsån torde kunna betraktas som en efterbildning av den tvärsån för kedjans fästande, som förekommit på nålar av andra slag.⁴² Kännetecknande för en stor del av dubbelkorsnålarna är också den gjutna ornamentiken bestående av koncentriska cirklar i relief på korsarmarnas rundlar och en rombformig figur i de övre armarnas skärningspunkt. Därtill kommer en med denna ornamentik sammanhängande beläggning med silver eller någon annan vit metall. Liknande ytdekor förekommer visserligen också på enkla korsnålar, men reliefverkan är hos dem sällan så markant som på dubbelkorsnålarna.

Förutom de två exemplaren från Kjuloholm har i Finland påträffats tre andra säkra exemplar, d.v.s. ett alldeles helt från Rusko — Vähä-Piikkiö—Kankuri, ett söndrigt (huvudet och en del av nålen) från Tenala—Bonäs—Lillmalmsbacken, ett till spänne omändrat huvud från Eura—Osmanmäki.⁴³ Därtill kommer måhända det ovan omnämnda svårbestämbara fragmentet från Leikkimäki i Kumo (Kokemäki). Fynden från Lillmalmsbacken hänför sig huvudsakligen till 800-talet, vilket skulle ge Tenala-nålen en väsentligt tidigare datering än huvudmängden av dubbelkorsnålarna. Även om denna tidiga datering kunde ifrågasättas med hänsyn till fyndomständigheterna, förefaller nålen i varje händelse äldre än 1000-talets mera utpräglade dekorativa nålar. Nålspannet från Eura saknar visserligen det geometriska reliefornamentet, men har å andra sidan varit försett med ett påsatt dekorativt silverbleck. Föremålet är funnet i en grav tillsammans med bl.a. ett arabiskt mynt från 900-talets förra hälft och en bred knivslida, densamma som här varit förebilden för gruppen knivslidor av Osmanmäki-typ (se nedan s. 173).⁴⁴

De två på Kjuloholm funna nålhuvudena härrör från två ganska väl daterbara gravar, nämligen gravarna C 28 och C B. Den senare graven har i ett tidigare sammanhang daterats till tiden omkr. 1000 eller något senare (s. 100); tidsbestämningen byggde främst på tolkningen av de fem dirhemer som ingick i gravens föremålsbestånd. I gr. C 28 påträffades likaså fem dirhemer, av vilka det yngsta var präglat i Bulgar A.H. (36)6 (A.D. 976/7), de övriga på 930—50-talen.⁴⁵ Tidsskillnaden mellan gravarna C B och C 28 förefaller sålunda icke vara stor men ett i graven funnet silverhängbleck torde förutsätta några årtionden in i 1000-talet. Bägge gravarna innehöll också en knivslida av Osmanmäki-typ.

En intressant samstämmighet till tiden, event. med en mindre förskjutning längre in i 1000-talet, uppvisar ett myntdaterat fynd av en dubbelkorsnål från Bjurhovda i Västerås. I en brandgrav påträffades här huvudet av en nål av ovannämnt slag — även det använt som hänge — sex pärlor, en bjällra lik pl. 13:197 samt tre för Ethelred II präglade mynt, av vilka de två yngsta var präglade ca 991—997.⁴⁶

3. Kedjeprydnader.

I tretton av gravarna i gravfältet C påträffades kedjeprydnader, antingen stora och prålande uppsättningar eller också alldeles enkla, bestående kanske av endast några stångkedjeleder. De praktfullaste och fullständigaste fanns i gravarna C 1, C 4, C 28, C B och C E. Ensamt i sitt slag var kedjemontaget i gr. C L (se nedan s. 108). De stora kedjegarnityren består av två långa bronskedjor, vilkas ändar är fästade vid var sin kedjehållare, som i sin tur är fästade vid axelspännena; i gr. C 1 saknas dock de förmedlande kedjehållarna. En tredje och kortare kedja förenar den ena kedjehållaren med ett tredje spänne mitt på bröstet. Från kedjehållarna kan ytterligare hänga ett obestämt antal kortare eller längre kedjor för hängprydnader av olika slag.

Kedjorna kan indelas i två huvudgrupper: a) bronskedjor hopfogade av ringar, i det följande »ringkedjor», och b) brons- eller järnkedjor med stångleder, i det följande »stångkedjor». Vi behandlar dem här skilt för sig.

Ringkedjor har i Finland använts som bröstprydnader sedan romersk järnålder. En större användning av dem börjar dock först under den yngre folkvandringstiden, tydligen under påverkan från Ostbaltikum, där kedjeprydnader varit synnerligen allmänna redan sedan den romerska järnåldern, särskilt i Lettland, Litauen och Memel-området (Kjuloholm I, s. 82 ff.). Förhärskande vid denna tid var kedjor gjorda av enkla öppna ringar av trekantigt bronsband, den typ som Ella Kivikoski i en av henne använd typindelning betecknar som typ 1.⁴⁷ Kedjor av denna typ är i hög grad karakteristiska för vikingatidens början, men förlorar senare i popularitet, vilket tydligt framgår av fynden i gravfältet C, där kedjor av detta slag saknas; nedan uppräknas dock några bestående av enkla ringar, men dessa är gjorda av rund bronstråd. Vid denna tid föreskrev modet tydligen närmast kedjor av typ 2, d.v.s. sådana sammansatta av dubbla ringar, en typ som visserligen sporadiskt förekommit tidigare, men som först under vikingatidens senare del blivit allmän. Detsamma gäller kedjorna av Kivikoskis typ 4, nämligen kedjor av spiralringar.

Kedjor med dubbla ringar (= Kivikoskis typ 2).

5 a—e ur gr. C 1, delar av större garnityr. Ringdiam. 6,0—7,0 mm., avb. pl. I
39 b » » C 4, delar av större garnityr. Ringdiam.: 7,0—8,0 mm.

- 54 ur gr. C 7, kedja av ca 40 cm:s längd. Ringdiam.: 6,5 mm.
 146 » » C 28, fullständigt garnityr. Ringdiam.: 5, 0,7, 8,0, o. 9,0 mm.,
 avb. pl. 8
 164 » » C 29, delar av garnityr. Ringdiam.: 5,5 o. 7,5 mm., avb. pl. 8
 191 » » C 39, kedjar för hängprydnader. Ringdiam.: 6,7 o. 8,0 mm.
 211 » » C 44, endast ett par ringar
 249 » » C B, delar av garnityr. Ringdiam.: 5,6, 6,2, o. 8,0 mm.
 277 » » C E, den ena av två kedjor i ett garnityr. Ringdiam.: 8,9 mm.
 332 » » C L, två kedjegarnityr med bjällror (se s. 124). Ringdiam. 6,5 o.
 7,0 mm. Pl. 22
 381 a (ströfynd), Ca 35 st. fragment av bronskedjor. Ringarna av olika
 dimensioner

Kedjor av spiralringar (= Kivikoskis typ 4).

- 191 ur gr. C 39, den ena av två kedjor i ett garnityr samt ett mindre stycke
 som fogats till en kedja med dubbla ringar (se ovan)
 277 » » C E, den ena av två kedjor i ett garnityr (se ovan). Spiralernas
 diam. ca 9,5 mm. Pl. 17
 333 » » C L, en kedja som tydligen förenat det likarmade spännet 331
 med någondera av spännbucklorna 330. Pl. 22
 381 b (ströfynd) 3 st. fragment av bronskedjor. Spiralerna av olika dimen-
 sioner

Kedjor med enkla ringar av rund bronstråd.

- 5 d ur gr. C 1. några enstaka ringar tillsammans med stångkedjan 5 d
 381 c (ströfynd) ett par små fragment

Vid en granskning av ovanstående förteckning kan man fästa sig vid att i ett och samma garnityr ibland förekommer ringdimensioner av olika slag. I de flesta fall är de för hängprydnader avsedda kedjorna av andra dimensioner än själva garnityret. Det förefaller sålunda tydligt, att dessa hängprydnader med tillhörande kedjor tillsatts efteråt, varvid man icke ens alltid haft tillgång till lämpliga kedjelängder utan skarvat med stumpar av olika slag. I kedjegarnityret 277 ur gr. C E är den ena kedjan gjord av dubbla ringar, den andra av spiralringar. I gr. C 39 har de två spännbucklorna varit förenade med dels en kedja gjord av spiralringar, 191a, dels med en stångkedja, 191 b.

Fyndförteckningen ovan åskådliggör också att kedjor av dubbla ringar varit i användning åtminstone under 900-talets slut och förra hälften av 1000-talet; detta framgår av gravarna C 1, C 4, C 28, C 29, C 39, C B, C E och C L. Endast C 7 torde dateras till 1100-talets förra hälft eller tidigast till slutet av föregående

århundrade (se s. 103). För kedjor med spiralringar ger gravarna C 39, C E och C L en tidsbestämning till 900-talets slut eller 1000-talets förra hälft, event. mitt.

De i gr. C L funna kedjorna med dubbla ringar ingår i två ganska märkliga uppsättningar, pl. 22:332, som avviker från vad som vid denna tid var vanligt i Finland. De två exakt likadana garnityren, vilka varit fästade vid var sin spännbuckla, består av en kombination av korta kedjor och bjällror. Från en dubbelspiralformig kedjehållare av bronstråd hänger som första led en ca 9 cm lång bronskedja, som slutar i en tvärslå, ett ca 2,5 cm långt bronsband med ändarna uppåtböjda. Från denna utgår i sin tur tre bronskedjor, av vilka de två yttersta är lika långa, ca 4 cm, medan den mittersta är något kortare, ca 3 cm. I ändan av varje av dessa tre kedjor är fästad en bjällra.

I fråga om dessa kedje- och bjällergarnityr förefaller ursprunget tämligen klart. I Lettland förekommer under 1000-och 1100-talen olika former av mindre kedjeuppsättningar, i vilka bjällror spelar en viktig roll, och det är mer än troligt att garnityren i gr. C L införts därifrån.⁴⁸

Stångkedjor. En stångkedja består av — såsom namnet antyder — en rad med varandra förenade metallstänger. En sådan stångled kunde vara av olika utseende och konstruktion. De på Kjuloholm funna stångkedjorna var i stort sett gjorda i samma teknik, oberoende om stängerna var enbart av brons eller av järn, men omlindade med bronstråd. Stommen i en sådan stångled består av en dubbelvikt ten — av brons eller järn — som formats så att öglor bildats i vardera ändan. För att hindra den dubbelvikta tenen att öppna sig var denna tätt omlindad med bronstråd. Genom öglorna trädde sedan de ringar, som förenade stånglederna med varandra. Förutom denna typ av stångkedjor förekom i västra Finland även sådana som var gjorda av hoptvinnade bronstenar⁴⁹ och sådana, där hela stångleden inklusive öglorna gjutits.⁵⁰

1. Stångkedjor helt av brons.

- 191 ur gr. C 39, en kort stångled, omlindad med bronstråd
 211 »» »» C 44 en 7,3 cm lång stångled, omlindad med bronstråd, ringarna av järn. Pl 14
 382 b (ströfynd), en liten stångled, omlindad med bronstråd

2. Stångkedjor av järn, men en del av dem omlindade med bronstråd.

- 5 d ur gr. C 1, ett par stångleder omlindade med bronstråd. Vid lederna har varit fästade bronskedjor av enkla ringar
 39 c »» »» C 4, några deformerade stångkedjeleder, omlindade med bronstråd. En av lederna fästad vid en kedja av dubbla ringar
 106 »» »» C 19, ett par stångkedjeleder, vid den ena har varit fästad en fingerring

- 130 ur gr. C 26 I. C 33, några deformerade stångkedjeleder
 165 »» »» C 29, ett tiotal fragment av en kedja med dubbla leder, sist-
 nämnda omlindade med bronstråd
 191 ur gr. C 39, sönderrostad kedja som tydligen förenat två spännbucklor
 av typ D. Lederna har varit omlindade med bronstråd
 222 »» »» C 51, ett par stångleder omlindade med bronstråd
 249 »» »» C B, ett par bitar av stångleder
 382 a (ströfynd), ett tiotal mer eller mindre sönderrostade bitar av stång-
 leder

På grund av de iakttagelser, som gjordes i samband med gravfynden, förefaller det som om här nämnda stångkedjor i allmänhet brukats för olika slag av hängprydnader. Endast i gr. C 39 torde en stångkedja ha använts för att förena två spännbucklor med varandra.

Även stångkedjorna torde ha sina förebilder i Ostbaltikum, där de vid denna tid särskilt förekom i Estland och Livland.⁵¹ Hos de östbaltiska exemplaren är lederna placerade två och två, tre och tre eller t.o.m. fyra och fyra. Av kedjorna från Kjuloholm har den i gr. C 29 varit dubbel, de övriga tydligen enkla. Huru en sådan dubbel stångkedja sett ut i ett tämligen oskadat skick, har vi ett gott exempel på i ett fynd från Kinnula, Aittokallio.⁵²

Det även på annat sätt (s. 110) intressanta fyndet från Kinnula har av Luho daterats till tiden omkr. 1000. Till ungefär samma tid hör flertalet av de på Kjuloholm funna stångkedjefragmenten; i samband med ringkedjorna nämndes redan att de här aktuella gravarna C 1, C 4, C 29, C 39 och C B kan tidsbestämmas till 900-talets slut eller 1000-talets förra hälft. Endast gr. C 44 torde kunna hänföras till korståg tiden.

I de större kedjegarnityren var kedjorna fästade vid *kedjehållare*, vilka i sin tur häktades fast vid axelspännena. Dubbelspiral- eller brillformiga kedjehållare utgjorde de vanligaste vid vikingatidens slut. Undantagsvis förekom dock även andra, främst från Ostbaltikum importerade typer.

De *dubbelspiralformiga* (brillformiga) kedjehållarna är antingen a) gjorda av bronstråd eller b) gjutna.

- a. 146 a,b ur gr. C 28, avb. pl. 8
 277, a,b »» »» C E, »» »» 17
 332 a,b »» »» C L, hör till kedjegarnityren pl. 22:332
 380, a,b (ströfynd)
 b. 39 a (2 st.) ur gr. C 4, avb. pl. 3
 162 a,b ur gr. C 29, avb. pl. 10

Långa och grova »kedjehållare» med spiralvridna ändar, 197 a och 387, vid vilka bjällror direkt varit fästade, hör till höftprydnader och behandlas i samband med dem (s. 199).

De dubbelspiralformiga kedjehållarna har, såsom kedjeprydnaderna överhuvud, sina närmaste motsvarigheter i Ostbaltikum. Små dubbelspiral- eller »brillformiga» hängen har visserligen förekommit i Finland redan under yngre folkvandringstid och t.o.m. ännu tidigare (Kjuloholm I, s. 84 jämte not 1). För vikingatidens dubbelspiralformiga kedjehållare torde man dock få räkna med direkt östbaltiskt formlån.⁵³ I det praktfulla kedjegarnityret från Papinsaari i Kuhmois (Kuhmoinen), som enligt C. A. Nordman nedlagts c. 800, eller i intet fall före slutet av 700-talet, ingår, visserligen som mellanstycken, fullt utbildade dubbelspiralformiga kedjehållare, elegant formade av bronstråd.⁵⁴ Vi torde få räkna med att dylika kedjehållare av bronstråd, event. också av järntråd, varit i bruk genom hela vikingatiden. Fynden från Kjuloholm hör i själva verket till de yngsta och sista, d.v.s. från 1000-talets förra hälft eller de sista årtiondena av föregående århundrade (gravarna C 28, C E och C L).

Men det är tydligen också just vid denna tid, som man övergår till att gjuta skivformiga kedjehållare med de dubbelspiralformiga av tråd gjorda hållarna som förebild. Enligt Ella Kivikoski har typen uppstått i västra Finland.⁵⁵ Därifrån försvinner den dock snart samtidigt med de stora kedjegarnityren, men lever vidare under korstågstiden på karelskt område.

En gjuten kedjehållare med *segmentformig* överdel torde icke ha någon exakt motsvarighet i Finland:

192 ur gr. C 39, avb. pl. 12

Föremålet, som sekundärt använts som hängprydnad, är på främre sidan belagd med vit metall. Utmärkande för kedjehållaren är förutom den segmentformiga överdelen tre utsprång nedtill, vilka avslutas i rundlar och är förenade medelst en tvärslå. En likadan rundel kröner också den halvrunda överdelen. Varje sådan rundel är ornerad med koncentriska cirklar och på den mellanliggande ytan finnes ytterligare två likadana cirkelornament. Till dekoren hör även ett kantornament av rader av punkter och trekanter.

Kedjehållare med segmentformig överdel och tre eller fyra utsprång nedtill har varit vanliga i hela Ostbaltikum. Allmännast och tydligen ursprungligast är den variant som saknar tvärslån nedtill och som på ett utmärkt sätt exemplifieras genom kedjehållarna i det präktiga stångkedjegarnityret från Aittokallio i Kinnula (s. 109).⁵⁶ Den typ som kedjehållaren i gravfältet C företräder förefaller att vara mera begränsad till tiden, d.v.s. med början först på 1000-talet, vilket stämmer väl överens med inventariet i gr. C 39. Det är möjligt att Kjuloholms-exemplaret införts från Estland, där typen varit i bruk särskilt på öarna. Det förefaller dock som om denna form av kedjehållare ursprungligen hört hemma längre söderut, i Memel-området; påverkan därifrån har skett antingen över Semgallen eller direkt från Kurland till de estniska öarna.⁵⁷

Av de tre i gr. C B funna kedjehållarna, vilka sinsemellan är alldeles likadana,

har två uppburit kedjegarnityret, medan den tredje hängit i detta som en hängprydnad:

248 a—c ur gr. C B, avb. pl. 15

Kedjehållare av denna typ återger ett *djurmotiv*, som dock helt förvanskats. Ursprungligen har motivet tydligen utgjorts av två från varandra vända sammanväxta djurfigurer, men en exakt förebild har mig veterligt icke påvisats. Det ligger dock nära till hands att tänka på sådana sammanväxta djur, som särskilt inom liviskt område använts som hängprydnader.⁵⁸ Från dessa är steget icke långt till en sådan komposition, som i degenererad form framträder på kedjehållare av denna typ.

De tre på Kjuloholm funna exemplaren är typiska i sitt slag. De är skivformiga, tämligen tunna och framsidan är på dem försedd med ytterst fina kommalinjer. Förutom de tre exemplaren från Kjuloholm finnes ytterligare två förtecknade från Finland, nämligen ett från S. Marie (Maaria), Virusmäki (inv.nr 6659:18) och ett från Pälkäne, Ristiänmäki (inv.nr 9848:2).⁵⁹ Bägge dessa fynd torde kunna dateras till 1000-talet. Kivikoski omnämner från grannländerna fyra från Estland, ett från Lettland och ett från Ingermanland samt slutligen ett från svenska Lappland.⁶⁰ Sistnämnda exemplar hör till lapska offerfynden från Unna Saivva.⁶¹ Grav C B, i vilken de tre kedjehållarna från Kjuloholm påträffades, har ovan (s. 107) daterats till 900-talets slut eller 1000-talets förra hälft.

Ett litet fragment av en gjuten kedjehållare

379 (ströfynd)

Fragmentet utgör tydligen en bit av en kedjehållare av typen *Tallgren*, ZAE II, fig. 102. Typexemplaret härstammar från Estland och det förefaller som om kedjehållare av detta slag närmast vore en estnisk företeelse.⁶²

Kedjehållaren från Kjuloholm är liksom de estländska skivformiga och saknar såväl tappar som utstående öglor. Framsidan är dekorerad med fint graverat streckornament. I sitt slag torde exemplaret från Kjuloholm vara det enda i Finland.

En »kedjehållare» på sitt sätt utgör det enkla föremålet

53 ur gr. C 7

Föremålet består av en rak bronsten, som är något bredare och tillplattad vid ändarna; längden är ca 3,5 cm. En klenare ten är böjd kring axelten likt en spännennål. Förmodligen har denna primitiva kedjehållare fasthållit kedjan 54 vid det hästskoformiga spännet pl. 3:52.

Någon motsvarighet till föremålet känner jag icke. Grav C 7 har ovan (s. 103) daterats till 1100-talets förra hälft.

Till de stora östbaltiska kedjeprydnaderna hörde förutom kedjehållare ofta även *kedjefördelare*, vilkas funktion var att hålla de olika kedjorna åtskilda. I Finland, där kedjegarnityren sällan hade flere än två kedjor, var kedjefördelarna däremot mindre av nöden.

En *rektangulär* kedjefördelare har påträffats i gravfältet C, nämligen:

163 ur gr. C 29, avb. pl. 10

Detta exemplar har fyra tvärställda öglor i nedre kanten, medan sådana saknas i den övre; i sistnämndas ställe finnes här två hål. Det skiljer sig sålunda från andra i Finland funna kedjefördelare av detta slag, vilka har lika många och på samma sätt anbragta öglor även i den övre kanten.

Dessa kedjefördelare, vilka kan betraktas som en vanlig östbaltisk form, har förekommit i Finland sedan slutet av folkvandringstiden, men det sammanlagda antalet tillvaratagna exemplar är trots detta icke stort.⁶⁴ Kedjefördelaren i gr. C 29 kan myntdateras till 1000-talets förra hälft (s. 94).

En kedjefördelare i form av en dubbelpärla:

399 b (ströfynd)

Föremålet förefaller vid första påseendet vara en dubbel bronspärla bestående av två med varandra sammankopplade fyrkantiga pärlor. »Dubbelpärlan» är dock icke genomborrad på längden, utan på tvären, vardera pärlan skilt för sig. En likadan pärlliknande kedjefördelare finnes i ett fynd från Hauho, Tapola, Männistö, gr. 4 (inv.nr 9766:18). Något avvikande är ett par från Virmo (Mynämäki), Tursunperä, Myllymäki och Bjärnä (Perniö), Paarskylä (se Kivikoski, Eisenzeit, fig. 706 jämte bildtext s. 10). Kedjefördelare av detta slag tillhör 1000-talet och de närmaste motsvarigheterna torde stå att finna i Estland.

4. Hängprydnader.

Särskilt under 1000-talet var det brukligt att i kedjegarnityret fästa hängprydnader av olika slag. I det föregående har redan omnämnts två fall, då huvudet av en prydnadsnål (s. 104 f.) använts på detta sätt, samt likaså två fall, då kedjehållare (s. 110 f.) sekundärt använts som hängprydnader. I det följande skall vi stifta bekantskap med några andra typer av hängen, som kompletterat kedjegarnityren eller på annat sätt använts till dräktens prydnad. Här medtages också de silverhängen, som ingått i halsbanden, medan pärlor och mynt behandlas skilt för sig.

Antalet i gravfältet C funna *silverhängbleck* är rätt betydande, sammanlagt 13 st.:

35	a—f	ur gr. C 4,	a—d	avb. pl. 3
51	»	»	C 7,	
140	»	»	C 28,	» » 8
141	»	»	»	» » 8
143	»	»	»	(illa skadat).
179	»	»	C 38,	avb. » 11
243	»	»	C B,	» » 15
329	»	»	C L,	» » 22
651	(ströfynd)			
652	(»)	

Ehuru ornamentmotiven i viss mån varierar hör dessa hängbleck nära ihop och betecknar ett intressant inslag i Finlands yngre vikingatid. C. A. Nordman har tidigare utförligt behandlat de hängbleck, som var kända 1924, då han publicerade sitt arbete »Karelska järnåldersstudier». ⁶⁵ Senare har Ella Kivikoski gett en belysande utredning av de »sköldformiga» hängbleckens förekomst i Finland, till vilken grupp hon hänfört hängblecken i gravarna C 4 och C L. ⁶⁶

Silverhängbleck av det slag som det här är fråga om uppträder under 900-talet på skandinaviskt område — enbart i Birka har ett femtontal påträffats och sprider sig därifrån österom Östersjön. ⁶⁷ De västfinska hängblecken står i början förebilderna — de sköldformiga — nära, senare uppstår varianter, vilka i sin tur kan ha påverkat de karelska och estniska hängprydnaderna.

I allmänhet är dessa silverhängbleck både i konstnärligt och tekniskt hänseende tämligen enkla arbeten. Dekoren är dels driven, dels stämplad och bägge förfaringssätten kan förekomma på ett och samma bleck. De vanligaste ornamenten utgöres av: 1) en eller flere drivna bucklor och olika slag av stämplor (rundlar, punktfyllda trekantar, punktlinjer o.s.v.) ordnade i varierande geometriska mönster; 2) huvudmotivet utgöres av ett kors; 3) ett växtornament. Samtliga dessa tre dekorationstyper är företrädade bland hängblecken på Kjuloholm.

Till den första gruppen, som inom sig rymmer de »sköldformiga» hängblecken, hör följande i gravfältet C funna exemplar: 35 a—e ur gr. C 4, 140 ur gr. C 28, samt de något avvikande 243 ur gr. C B och ströfyndet 652. Av dessa står blecken 35 b, 35 c och 35 d synnerligen nära varandra och de företräder variationer av samma motiv: i mitten en driven buckla från vilken utgår stämpellinjer liksom ekrarna i ett hjul. Närbesläktade är också 243, som dock saknar mittbucklan samt 652, sitnämnda utan ekrar. Motivet med mittbucklan och tillhörande ekrar — vanligen böjda — är möjligen en solsymbol ⁶⁸ och det avgjort vanligaste hos de skandinaviska förebilderna. ⁶⁹ På blecket 35 b bildar ekrarna ett kors och kunde sålunda även hänföras till följande grupp.

Ett slags virvelmotiv (event. solmotiv, se ovan) har hängblecket 35 a. Kring

den drivna mittbucklan har med tillhjälp av halvcirkelformiga stämplat erhållits ett virvelliknande ornament. Detta bleck saknar ekrar; runt kanten löper en dubbelkontur av punktfyllda trianglar. Motivet har tydligen utgått från enkla stämpelmönster, såsom t.ex. Stenberger, *Schatzfunde* II fig. 49:1 o. 211:1.

Någon direkt motsvarighet till det starkt skadade blecket 35 e känner jag icke till. De fyra bucklorna i centrum har var och en förhöjning i mitten och är därtill omgivna av en punktring; gruppen som sådan omges likaså av en punktkrets. Ytterom denna krets omväxlar grupper av punkter och streck med varandra; strecken i fråga avslutas i vardera ändan av en punkt.

Silverhängblecket 140 ur gr. C 28 är det största av samtliga. Dekorens tyngdpunkt ligger i fem drivna cirklar, den största av dem i centrum. Varje sådan cirkel omges av en punsad ringd, mittcirkeln ytterligare av en ring av punktfyllda trekantar; likadana stämplat förekommer också inom mittcirkeln, medan de övriga har tärningsögon. Kring ytterkanten finnes tre koncentriska kretsar av punktfyllda trianglar (innerst), rundlar samt korta tvärstreck (ytterst). Drivna cirklar är en ingalunda okänd ornamentalt detalj, ehuru sällsynt. Till den av Nordman beskrivna skatten från Luurila i Hattula hör ett litet brottstycke av ett hängbleck med flere drivna små cirklar mellan koncentriska kretsar. Nordman hänvisar också till ett par norrländska fynd, det ena från Allmänninge i Valbo sn i Gästrikland, det andra från Tåsjö i Ångermanland.⁷⁰ Man kan också observera en uppenbar likhet i mönstret mellan detta bleck från Kjuhoholm och sådana där de fem grupperna av drivna cirklar motsvaras av fem drivna bucklor. Som tidiga exempel på denna mönstertyp kan nämnas ett av blecken från det ovan nämnda fyndet från Allmänninge i Valbo i Gästrikland och ett annat från Suderbys i Dalhem sn på Gotland.⁷¹ Med dessa kan jämföras ett bleck från Luurila i Hattula, avbildat Nordman a.a., fig. 56. Närmare Kjuloholms-exemplaret kommer dock några estniska vilka utmärkas av en rikare stämpelornering.⁷²

Ovan behandlade i gravfältet C funna silverhängbleck kan tack vare gravfyndens sammansättning hänföras till perioden 900-talets slut — 1000-talets mitt (gravarna C 4, C 28, C B).

Till följande grupp, som utmärkes av att huvudmotivet består av ett kors, hör fyra hängbleck, nämligen 141 ur gr. C 28, 179 ur gr. C 38, 329 ur gr. C L samt ströfyndet 651. Man kan, om man så vill, också medta blecket 35 b, hos vilket ekrarna placerats korsformigt (se ovan).

Av de fyra (fem) hängblecken överensstämmer 329 och 651 (samt 35 b) med de föregående i den mån (förutom 243), att mönstret samlar sig kring en kraftigt markerad mittbuckla; hos 329 betonas sistnämnda ytterligare genom två koncentriska cirklar av punsade små rundlar. På blecket 651 fäster man sig särskilt vid den rika användningen av trepunktstrianglar, men också vid de tre rundlarna i korsvinklarna.

Trepunktstrianglarna och korsvinklarnas rundlar återfinns hos hängblecket *141* och på detta exemplar, som saknar mittbuckla, är mönstrets kors-karaktär helt tydligt; korset är dock placerat snett i förhållande till upphängningsöglan. Själva korset har åstadkommits medelst rader av små drivna bucklor och med konturerna markerade genom korta streck och trepunktstrianglar. I vinklarna finnes grupper av fyra drivna punkter. Bleckets ytterram består av två koncentriska kretsar, den ena framställd av inslagna små rundlar (innerst), den andra av trepunktstrianglar.

Till detta hängbleck finnes en motsvarighet i skattfyndet från Hattula, Luurila, avbildat Nordman 1924, fig. 54. Olikheten består endast däri, att triangelraden utmed korskonturerna saknas på Luurila-blecket och likaså ytterramens inre krets. Förekomsten av drivna punkter i korsvinklarna är här av särskilt intresse. Till samma speciella grupp av korsornerade hängen hör också två bleck från Rautu, avb. Nordman 1924, figg. 44 och 47, och två bleck i det stora skattfyndet från Sysmä, Voipala.⁷³ Avvikelserna i detaljer är i dessa fall dock större, bl.a. har själva korsens utformats på olika sätt. På det ena Rautu-blecket saknas rundlarna eller punkterna i korsvinklarna helt, medan punkterna på det andra placerats i ändan på strålar, som löper ut från korsmitten. Sistnämnda arrangemang har gett Nordman anledning att jämföra detta bleck med reversen på Aethelreds mynt av sk. stråhjälmsstyp, avb. Nordman a.a., fig. 58. Sammanställningen, som stöds av ett hängbleck från Sibbenarve i Öja sn på Gotland,⁷⁴ förefaller väl motiverad och det torde också vara riktigt att i jämförelsen taga med samtliga sådana korsornerade hängbleck, som är försedda med rundlar eller punkter i korsvinklarna, såsom fallet är med *141* och *651* i gravfältet C. Också i sådana fall då korsets konturer utförts i relief kunde ett sådant samband med Aethelreds ovannämnda crux-mynt tänkas; jag avser sådana bleck som två exemplar i Luurila-fyndet (Nordman 1924, figg. 53, 55), det bleck i Rautu-fyndet som saknar strålarna och rundlarna i korsvinklarna (Nordman 1924, fig. 47), ett litet primitivt hänge från Lundo (Lieto), Sauvala, Anttila (Kivikoski 1939, fig. XXXIII:7).

Aethelred-mynt av här aktuell typ är präglade någon gång under perioden 1000—1016, vilket ger en terminus post quem för hängbleckens datering.⁷⁵ Andra goda hållpunkter får vi av de nyss nämnda skattfynden. Den tidigaste dateringen erbjuder Luurila-fyndet, som av såväl Nordman som Salmo daterats till ca 1040.⁷⁶ Skatten från Voipala i Sysmä anser Salmo vara nedlag vid 1000-talets mitt eller senare hälft.⁷⁷ För Lundoskatten finnes så snäva dateringar som 1060—1065 (Salmo) och 1065—1070 (Nordman).⁷⁸ Mycket nära överensstämmande är också Nordmans och Salmos bestämmingar rörande nedläggningstiden för Rautu-skatten; Nordman anför 1070-talet, Salmo »tidigast 1070».⁷⁹

Huru förhåller sig hängblecken *141* resp. *651* till dateringarna ovan? Såsom tidigare (s. 105) blivit utrett, innehöll gr. C 28, i vilket blecket *141* påträffades,

fem dirhomer, av vilka det yngsta varpräglat i Bulgar A. H. (36)6, d.v.s. A. D. 976/7. Dessa mynt kunde antyda en datering av graven till ca 1000. Å andra sidan hör blecket 141 till den grupp, som enligt min mening med största sannolikhet efterbildar Aethelred-mynt av ovan anført slag. Detta betyder att smycket icke kan ha tillkommit så tidigt som ca 1000, utan först något eller några årtionden senare; vi kan också hänvisa till att Luurila-skatten, som innehöll ett hänge snarlikt det från Kjuloholm, hamnat i jorden först ca 1040. Grav C 28 bör sålunda dateras till en något senare tid än vad man annars vore benägen att förmoda, tidigast till 1000-talets andra årtionde, senast kanske 1030-talet. Blecket 651 är ett ströfynd och vi får nöja oss med en mera generell datering till 1000-talets förra hälft. Föremålet står de »sköldformiga» nära. I än högre grad är detta fallet med 329 och 35 b, vilka knappast alls har något samband med Aethelred-myntens korsmotiv, utan utgör exempel på tidiga och mera tillfälliga korsornament.

Korsblecket 179 är ensamt i sitt slag. Sidokonturerna svänger klocklikt, nedtill är avslutningen trekantig. För upphängningen finnes en större ring, även den av silver. Korset är format med dubbla drivna linjer och ytterligare markerat med rader av små korta streck.

Även om hängblecket 179 saknar direkta motsvarigheter torde det likväl vara berättigat att kombinera föremålet med en del andra silverhängbleck, bland dem de s.k. yxformiga hängblecken, en sen, tydligen estnisk grupp, som också finnes företrädd i Finland.⁸⁰ I fråga om sistnämnda grupp är det dock svårt att peka på konkreta beröringspunkter. Som en mellanform torde kunna nämnas ett litet hängbleck i ett skattfynd från Tavastehus⁸¹ samt blecken i ett kedjegarnityr från Vardö i Finmarken.⁸² Enligt Salmo har skatten från Tavastehus hamnat i jorden omkr. 1100, Vardö-fyndet kan t.o.m. vara något äldre med hänsyn till den tydligen estniska dubbelkorsnål, som ingår i fyndet. Kjuloholms-exemplaret hör till gravgodset i gr. C 38, som tack vare ett i Regensburg för Henrik VI (III) den svarte (1026—1040) präglat mynt torde kunna dateras till 1000-talets mitt.⁸³ Detta skulle betyda att hänget är ett av de tidigaste inom sin grupp, vilket i och för sig icke behöver förstås så, att smycket tillverkats i Finland. Trots bristen på belägg förefaller det troligt att hängen av detta slag hör hemma i Ostbaltikum, där man vid denna tid hade en särskilt stor förkärlek för trapetsformiga hängbleck — visserligen av brons — fästade vid de mest olika slag av föremål, såsom halsringar, kedjeuppsatser, huvudprydnader o.s.v.⁸⁴

Det sista av de i gravfältet C funna silverblecken, hänget 51 ur gr. C 7, är det enda med vegetabil ornamentik. Föremålet är visserligen starkt skadat genom oxidering, men ornamentet är dock fortfarande fullt tydligt. Något större konstverk är det icke, även om det icke heller saknar en viss dekorativ effekt.

Också i detta fall är huvudornamentet, en förkrympt dubbelsidig palmett, utfört medelst drivning. Palmettens konturer markeras av delvis dubbla

punktlinjer. Runt blecket löper en yttre ram av tre koncentriskas kretsar av punkter och streck.

Någon motsvarighet till hänget ur gr. C 7 har jag icke lyckats finna. Man kunde kanske peka på ett hängbleck i grav 6 på Kekomäki i Kaukola.⁸⁵ I detta virriga ornament, som Nordman förliknat vid en bläckfisk, står två palmetter med baserna mot varandra, medan en tredje kilat sig in från sidan. Om man enbart håller sig till ornamentet och bortser från bleckets form, är ett yxformigt hänge från Tavajärvi, Ukonlahti, i Kuusamo av intresse i detta sammanhang.⁸⁶ Motivet, två sammanväxta från varandra vända palmetter, är jämförbart med det på Kjuloholms-exemplaret, dock med den avvikelsen, att bladen böjer sig utåt och icke inåt som på sistnämnda. På Tavajärvi-hänget är ornamentet graverat, medan det på vårt exemplar är drivet, vilket kan ha bidragit till den kraftiga stiliseringen.

Bägge här anförda fynd kan betraktas som för korstågstiden tidstypiska och stöder antagandet att också hänget i gr. C 7 tillhör denna period. Nordman har daterat Kekomäki-graven till omkr. 1200⁸⁷, Äyräpää har för sin del förmodat att Tavajärvi-skatten hamnat i jorden under förra hälften av 1100-talet.⁸⁸ Med hänsyn till det övriga gravinventariet i gr. C 7 förefaller det knappast troligt att sistnämnda grav är så sen som ovannämnda Kekomäki-grav, däremot torde en tidsjämförelse med Tavajärvi-skatten vara både tänkbar och sannolik. En datering av hänget i gr. C 7 till 1100-talet förra hälft ger ett stöd åt den för graven i ett annat sammanhang gjorda tidsbestämningen.

Även *silvermynt* har i många fall använts som hängen, vanligen då i halsprydnader tillsammans med pärlor. De som hängen nyttjade mynten behandlas icke i detta sammanhang, utan tillsammans med övriga mynt (s. 181 f.).

Ett *brakteatliknande hänge* av brons utgör ett halssmycke av billigare material:

391 (ströfynd)

Föremålet är gjort av tunt bronsbleck och är ensidigt präglad; en ögla finnes fäst vid det ena av de två bevarade fragmenten. Ornamentet är numera omöjligt att rekonstruera. På det större fragmentet ses flikar, vilka påminner om fjädrarna i en vinge och kring den ursprungliga yttre kanten löper en krets av drivna punkter. Än så länge förefaller hänget att vara ensamt i sitt slag i Finland.

De till halsprydnader hörande *pärlorna* behandlas skilt för sig i eget kapitel (s. 125 f.).

Av hängprydnader i anslutning till kedjegarnityr kan vi som första nämna en grupp genombrutna korsformiga hängen, av vilka två förekommer i fynden från Kjuloholm:

8 ur gr. C 1, avb. pl. 1

383 (ströfynd)

Hänget 383 är det bättre utförda av de två; föremålet är dock numera något defekt. På detta exemplar är de tvärsår, vilka s.a.s. håller ihop armarna, tydligt utformade, medan de på hänget 8 är i någon mån deformerade. Det förstnämnda föremålet är dekorerat med tärningsögon, det senare med tunna streckornament.

Ella Kivikoski har fäst sig vid att dylika korshängen i Finland påträffas i kedjeuppsättningar tillsammans med fågelformiga hängen (se nedan), en viktig iakttagelse som torde utvisa, att dessa hängen trots sin korsform betraktats som vanliga hängprydnader utan kristen men kanske i någon mån magisk innebörd.⁸⁹ Detta hindrar icke att formen, även om den icke direkt utgått från kristna — kanske närmast byzantinska — kors, påverkats av sådana. Kivikoski har sammanställt typen med livländska korsformiga hängen⁹⁰, en typ som senare uppträder också i Karelen. Formbehandlingen är visserligen olika, men formspråket är detsamma. Detta framgår tydligt av ett fynd från Tammiku i östra Estland, som Tönnisson publicerat.⁹¹ Hänget från Tammiku kan lämpligen jämföras med 383 från Kjuloholm; trots olikheten i komposition är överensstämmelsen i utförandet påfallande, vilket också gäller orneringen med tärningsögon utmärkta med mittpunkt. Enda kruset utgör skillnaden i fyndens datering, en differens omfattande ca etthundra år.

Förutom de två korsformiga hängena från Kjuloholm omnämner Kivikoski sådana från S.Marie (Maaria), Taskula gr. b, Nousis (Nousiainen), Myllymäki gr. 7 samt från Eura, Osmanmäki. Om dessa fynd kan sägas att tidsbilden är typisk för 1000-talet. Hänget 8 från gr. C 1 passar väl in i sammanhanget. De i graven funna mynten kunde tyda på en datering till 900-talets slut⁹², men gravens sammansättning i övrigt tyder dock på en något senare tidpunkt. Hänget 383 är visserligen ett ströfynd, men med hänsyn till tidskaraktären kan skillnaden i tid knappast vara stor mellan detta och övriga i västra Finland funna.

Lika litet som korshängena ovan varit kristna trossymboler torde en typ av breda hammarliknande hängprydnader ha varit utmanande hedniska sådana (»torshammare»). Det förefaller ju också meningslöst att till en hednisk symbol foga ett skaft starkt påminnande om den kristna korssymbolen. Två hängen av detta slag har påträffats på Kjuloholm:

40 a—b ur gr. C 4, avb. pl. 3

Föremålsformens ursprung är oklart. Formen påminner om ganska likartade föremål, pincetter och hängprydnader, från yngre folkvandringstid och tiden omkr. 800, men något samband med dem har man icke kunnat påvisa.⁹³ Hackman har varit benägen att tolka dessa tidiga hängen som verkliga »torshammare».⁹⁴ Förutom de två i gravfältet C funna antecknar Kivikoski tre med dem jämförbara, nämligen ett från Letala (Laitila), Kansakoulunmäki, ett från Kalanti, Kalmumäki och ett från Lundo (Lieto), Merola, samtliga tydligt

tidspräglade till 1000-talet⁹⁵; en sådan detalj som de gjutna mittåsarna på de sistnämnda exemplaren överensstämmer omisskännligt med reliefdekoren på de tidigare omtalade dubbelkorsnålarna (s. 104 f.)

Exemplaret från Kjuloholm är det enda som ingår i ett slutet fynd. Gr. C 4 kan med tillhjälp av bl.a. ett likarmat spänne och två runda spännen av typ D dateras till början av 1000-talet.

I gravfältet C påträffades förvånansvärt många flata *fågelformiga* hängen. Av dessa förekom tre olika typer, vilka vi här benämner a, b och c.

a. Fåglar med S-formig hals och insnörd stjärt; kroppen ogenombruten.

7 ur gr. C 1, avb. pl. 1
250 » » C B, » » 15
385 (ströfynd)
386 (ströfynd)

Fågeln återger tydligen en sjöfågel; huruvida en svan ursprungligen avsetts må dock vara osagt, i synnerhet som fåglarna oftast försetts med en tydlig kam på huvudet. Tvärs över den korta stjärten går två tvärband. De helt flata föremålen är ornerade med fint graverade streckornament, i undantagsfall (t.ex. 385 och ett i Birka funnet exemplar)⁹⁶ även med stämpelmönster bestående av trianglar och rundlar.

Liksom de hammarliknande hängena har även dessa föregångare dock icke som hängen, men som nålar — under äldre tid, utan att direkt samband har kunnat påvisas. Dylika fågelnålar har påträffats både i Finland och Norge och tidsbestämningen för dem blir i stort sett 450—550 (event. — ca 600). Gjessing, som i en uppsats berört både de norska och finländska fågelnålarna, har fäst sig vid likheten mellan en del av dem — enligt honom en yngre grupp — och de här aktuella fågelformiga hängena.⁹⁷ Och likheten är, frånsatt formatet och det plastiska utförandet av nålarnas fåglar, förbluffande stor; svanhalsen, stjärtens tvärband är så lika att man gärna förutsätter ett samband, vilket Gjessing också gjort. Men detta gåtfulla samband — om ett sådant förefinnes — är oerhört svårt att förklara, eftersom inga fynd från den mellanliggande tiden kan påvisas. Europaeus — Äyräpää har förmodat att fågelnålarna återgår på tidiga kristna symboler på östromerskt område⁹⁸, en teori som godtagits av såväl Gjessing som Nordman.⁹⁹ Det är tänkbart att den eventuella symboliken hos fågelnålarna i en eller annan form levat vidare för att på nytt göra sig gällande i dräkternas smyckeural några hundra år senare. Detta kunde tolkas så att denna yngre grupp av fågelformiga hängen hör till gruppen av magiska föremål och att de m.a.o. kunde betraktas som amuletter. Däröfver mera i ett annat sammanhang (s. 188 f.).

Fågelformiga hängen av denna typ är, såsom Kivikoski framhållit, uppenbart

inhemska former, men står på sätt eller annat i sammanband med fågelformiga hängprydnader i Lettland, framför allt i Livland.¹⁰⁰ Dessa saknar dock, så vitt jag kunnat finna, genomgående tvärbanden över stjärten och likaså kammen. Huru detta sammanhang bör förklaras är jag ännu icke beredd att besvara.

Dateringen av typ a underlättas genom förekomsten av slutna fynd. Till 900-talet kan hänföras ett i grav 759 i Birka funnet exemplar, vilket med största säkerhet torde härstamma från västra Finland.¹⁰¹ De två gravarna i gravfältet C innehöll även de 900-talsmynt, av vilka de yngsta var i gr. C 1 präglade 965—983, i gr. C B 971—974¹⁰², men dessa gravar torde dock, såsom tidigare nämnts, vara något yngre, troligen från 1000-talets början. Ett fågelhänge i gr. b i gravfältet i Taskula i S. Marie (Maaria) kan med tillhjälp av Aethelred II mynt dateras till förra hälften eller mitten av 1000-talet.¹⁰³

b. Fåglar med S-formig hals och genombruten kropp:

251 ur gr. C B, avb. pl. 15

Fågeln utseende överensstämmande med föregående, förutom att kroppen är genombruten. Sistnämnda detalj bör uppfattas som en påverkan från de genombrutna fågelhängena, som förekom i Ladoga-området och Ostbaltikum. Huruvida stjärten varit snörd som hos variant *a* framgår icke med säkerhet, emedan stjärtstycket saknas. Föremålet hade tydligen gått sönder redan före dess nedläggning i graven, vilket ses av att brottyorna jämnats.

Då föremålet 251 påträffades i samma grav som 250 är dessa två varianter tydligen samtida. Någon motsvarighet till hänget 251 känner jag icke till, varken från eget land eller från annat håll.

c. Fåglar med kort hals och genombruten kropp:

384 (ströfynd)

Denna variant står mycket nära de ovan omtalade genombrutna fågelhängena i Ladoga-området och i Ostbaltikum; närmast Livland.¹⁰⁴ Fågeln har samma klumpiga kropp som dessa trots det genombrutna arbetet. Den har också samma oansenliga huvud. En sådan för hängena i Ostbaltikum och vid Ladoga främmande detalj som den insnörda stjärten tyder dock på att vårt exemplar tillverkats i västra Finland.

Raudonikas daterar fågelhängen av detta slag till 1000-talets början¹⁰⁵, en datering som även torde kunna tillämpas på hänget från Kjuloholm.

En *hästformig hängprydnad* kompletterar gruppen av hängen med djurmotiv:

6 ur gr. C 1, avb. pl. 1

Hästen — förmodligen är det fråga om en sådan — har endast en svag

antydanden till framben och bakbenen är helt rudimentära. Föremålet är skivlikt liksom fågelhängena.

Mer eller mindre hästliknande hängprydnader förekommer inom samma områden som fågelhängen av grupp c. Varianterna är flere, men bland dem har jag icke funnit någon, som helt motsvarar exemplaret från Kjuloholm. Förmodligen är hängtet tillverkat i västra Finland.

Föremålet är funnet i gr. C 1 tillsammans med ett fågelhänge av variant a och torde kunna tidsbestämmas till 1000-talets början.

Björntandsliknande hängen av brons har i ett rätt stort antal påträffats i västra Finland. I gravfältet C har 7 st. sådana tillvaratagits, samtliga funna i en och samma grav:

245 (7 st.) ur gr. C B, avb. pl. 15

De sju björntänderna, som är fullständigt lika varandra, imiterar till form och storlek äkta björntänder. Runt »tandens» övre del finnes tvärrefflor, vilka återger de äkta tandamuleternas infattning. Huru förebilderna sett ut framgår av några till hängen apterade verkliga björntänder i en grav på Osmanmäki i Eura (1913:9). Runt tandens övre del är lindat en bronstråd, som upptill slutar i en ögla; det är denna bronstråd som återges som tvärrefflor på de gjutna bronsänderna. Spiralinfattningar av samma slag som på Osmanmäki-exemplaren finnes också i fynd från Kallela, Kalmumäki i Nykyrko (Kalanti) (9502:126, 128).

Det är, såsom Ella Kivikoski framhållit, knappast något tvivel om att även de gjutna bronsänderna använts som amuletter.¹⁰⁶ Från västra Finland har hon antecknat ett sjuttioal björntänder av brons, bland dem ett exemplar från Åland. Trots det stora antalet möter hängenas tidsbestämning svårigheter. Enligt Kivikoski härrör sig de yngsta från 1000-talet, flertalet dock från den egentliga vikingatiden, — närmast med hänseende till deras rikliga förekomst i till denna period daterbara brandgravfält. Hon framkastar t.o.m. möjligheten av att ett exemplar från Lukkarinmäki i Uskela eventuellt kan vara från tiden omkr. 800.

Flertalet av de finländska björntandshängena är av samma verklighetstroga form som de sju från Kjuloholm; om gr. C B:s datering till 1000-talets början se t.ex. s. 120. Det på Lukkarinmäki funna hängtet har en klenare¹⁰⁷, i genomskärning nästan rombisk form och detsamma gäller också de yngsta hängena från 1000-talets slut, t.ex. hängen funna i Masku-Humikkala, gr. 13 eller i Halikko, Rikala.

Amuletter av riktiga björntänder har under den yngre järnåldern förekommit i hela Ostbaltikum, alldeles särskilt i Livland, där också bronskopior snarlika de finländska påträffats. Av det publicerade materialet att döma ha dessa björntänder, såväl äkta som oäkta, varit fästade vid kvinnodräktens präktiga

kedjegarnityr.¹⁰⁸ Förmodligen har också en stor del av de finländska björntands-amuletterna använts just på detta sätt. Ella Kivikoski har likväl kunnat påvisa att gjutna björntänder även använts häktade vid »kaatterit», från midjan nedhängande tygstycken (se nedan s. 199).

En fullkomligt unik *genombruten hängprydnad* är föremålet 212 ur gr. C 44, avb. pl. 14

Föremålet, som är av brons och gjutet, påminner om ett remändbeslag, men är tydligen enbart en hängprydnad, isynnerhet som det är försett med en ögla för upphängning. Från föremålets övre ända förgrenar sig två runda tenar och förenar sig åter vid den nedre spetsen, där de böjer sig bakåt i form av bladflikar. Vid förgreningen upptill en palmett.¹⁰⁹

Föremålets form kan verkligen ge en illusion av en remtunga och det finns sålunda en viss likhet t.ex. mellan detta och en remtunga från Hulkkunanmäki i Lundo (Lieto) eller en liknande från Ösel.¹¹⁰ Idén kan ha hämtats från remändbeslag av detta slag, palmettutstyrseln sammanhänger med den under korstågstiden omtyckta palmettornamentiken.

Barngraven C 44, i vilken föremålet 212 påträffades, innehöll också det lilla ringspännet 210. Sistnämnda torde utvisa att graven tillhör de yngsta i gravfältet och tydligen kan dateras till 1100-talets mitt, se ovan s. 103.

En tydligen ganska tillfällig form företer också en *hängprydnad*, som påminner om ett stycke av en *dubbel stångkedja*:

147 ur gr. C 28, avb. pl. 8

Föremålet är gjutet, materialet brons. Förebilden är just vad föremålet liknar, en dubbel stångkedsled. Såvitt jag vet är föremålet ensamt i sitt slag.

Hänget 147 härrör ur gr. C 28, som kan dateras till början av 1000-talet (se s. 105).

Av förmodligen östlig härkomst är en liten *klockformig bronsprydnad* 390 (ströfynd)

Föremålet, som är gjutet, är upptill försett med ett hål. Då föremålet utgör ett ströfynd, är det omöjligt att säga huru det använts. Förmodligen har det hängt i ändan av ett snöre eller en tunn läderrem.

I västra Finland är dessa små berlocker icke ovanliga; jag har förtecknat ett trettioal och det finns med all säkerhet ännu flere. Utseendet kan något växla; några är nästan helt koniska, andra är försedda med en upphöjd rand både uppe vid hålet och nere vid mynningen. Av detta slag är bl.a. två i Osmanmäki-gravfältet i Eura funna exemplar, vilka varit fästade i ändan på en av bronsrör sammansatt hårprydnad.¹¹¹ En del av de i västra Finland funna klockformiga hängprydnaderna är måhända tillverkade i eget land, andra har införts med handeln öster ifrån, där föremål av detta slag är synnerligen vanliga, börjande

från Ladoga-området över hela norra Ryssland till Kama-floden i öster. Man kunde också tänka sig ett östbaltiskt ursprung, eftersom till de lettiska ogifta kvinnornas dräkt hörde en hårprydnad av det slag som påträffats på Osmanmäki i Eura.¹¹² — De i Finland funna exemplaren tillhör såväl vikingatiden som korstågstiden.

Förutom den ovan berörda klockformiga prydnaden påträffades i gravfältet C även ett annat till utseendet ganska likartat, men betydligt större föremål:

77 ur gr. C 15, avb. pl. 4

Detta föremål hittades i den s.k. »handelsmansgraven» C 15 tillsammans med vikter, mynt, en djurklo mm. i en näverask. På grund av dessa fyndomständigheter är det svårt att sluta sig till föremålets egentliga ändamål. Det kan ha varit en hängprydnad, som handelsmannen sparat av en eller annan anledning, men det kan också varit något helt annat.

Bjällror användes såväl i samband med kedjegarnityr av olika slag som i vissa dräktpersedlar; ett par exempel på sistnämnda omtalas i det följande. Bjällror av järn torde härröra från seldon. I detta sammanhang skall vi dock närmast beakta bjällrornas form och utförande.

I fråga om det tekniska utförandet kan vi konstatera att bjällror förekommer såväl gjutna som tillverkade av brons- eller järnbleck. Materialet från gravfältet C grupperas nedan dels med hänsyn härtill, dels med beaktande av bjällrornas form.¹¹³

1. Gjutna bjällror av brons, runda:

166	ur gr. C 29, avb. pl. 10
196 a-c	» » C 39, » » 13
197 a-h	» » » » » 13
253	» » C B, » » 15
387 a-h	(ströfynd)

Av de ovan nämnda bjällrororna är 196 a-c ur gr. C 39 tillhör till en hårprydnad, som hängts ned i nacken. Bjällrororna 197 a-h, ur samma grav och 387 a-h har hört till »kaatterit», på höfterna fästade dekorativa tygstycken, medan 166 ur gr. C 29 och 253 ur gr. C B däremot ingått i resp. kedjegarnityr.

De bjällror, som hör ihop med »kaatterit» är ovanligt stora och fullständigt likadana. På vardera uppsättningen är bjällrororna ornerade med tärningsögon. På samma sätt ornerade är också de betydligt mindre bjällrororna från den nämnda hårprydnaden, liksom även bjällran 166. Den något större bjällran 253 har en otydlig ornering av punktrader.

Oberoende av storleken är formen hos samtliga här omnämnda bjällror praktiskt tagit densamma. Själva kroppen är nästan helt rund och saknar

profiler; föremålet är gjutet i ett stycke. Ytterligare kan nämnas att öglan hos samtliga är fyrkantig. Åtminstone i några av bjällrorna är skramlan av järn, vilket medfört att bronsmanteln skadats.

De till »kaatterit» hörande bjällrorna är fästade 4 + 4 vid långa spiralvridna »kedjehållare» (se nedan s. 199).

Bjällror tillhörande denna grupp torde kunna betraktas som tillverkade i västra Finland. En i Birka funnen bjällra är så fullständigt lik dem från »kaatterit», att man kan förmoda att den kommit till Birka från Finland.¹¹⁴ Bjällror av detta slag är också främmande för de östbaltiska områdena.

Till tiden torde bjällrorna kunna hänföras till 900-talet och 1000-talets början. För en datering redan till 900-talet talar bl.a. förekomsten av dylika bjällror i brandgravfältet på Tuhkanummi i samma socken; detsamma kan man också säga om det tidigare nämnda exemplaret från Birka. Gravarna C 39 och C B har redan i ett annat sammanhang daterats till början av 1000-talet.

2. Gjutna bjällror av brons, päronformiga.

70 ur gr. C 10—11

332 ur gr. C L; avb. pl. 22

Mellan den övre, nästan pyramidformiga delen, och den nedre mera avrundade delen finnes en tydligt märkbar gräns. Den nedre delen är därtill ornerad med tätt ristade streck.

Bjällror av denna typ är vanliga i Ostbaltikum, där också streckornering förekommer; särskilt omtyckta synes dessa bjällror varit på lettgalliskt område. Bjällrorna 332 *b-d* resp. 332 *f-h* ur gr. C L hör till var sitt kedjegarnityr, som har sina direkta motsvarigheter i Lettland (se sid. 108).

Om dateringen av gr. C L till början eller mitten av 1000-talet se sid. 108.

3. Bjällror gjorda av bronsbleck:

388 *a-c* (ströfynd)

Dessa bjällror är tillverkade av en fyrkantig bronsplåt på så sätt, att denna klippts i fyra flikar, vilka böjts ihop mot varandra. Öglan är fästad genom ett hål i bronsbleckets fyrkantiga mittstycke; i ett fall (388 *b*) är öglan av järn.

Det simpla arbetet kan tyda på att bjällror av detta slag har en mer eller mindre tillfällig karaktär. Å andra sidan är det möjligt att de på samma sätt som järnbjällrorna från början avsetts för seldon, se följande.

4. Bjällror gjorda av järnbleck:

389 (ströfynd)

Järnbjällran är av samma utseende och utförande som föregående, men gjord av järn i st.f. brons.¹¹⁵ Ögla saknas på vårt exemplar. Förmodligen har soljan hört till en hästmundering, se nedan sid. 287.

5. Pärlor.

Den stora mängd pärlor av olika slag, som tillvaratagits i gravfältet C, erbjuder ett vidlyftigt och svårbearbetat material. En gruppering och granskning av pärlorna inom ett lokalt och till tiden ganska begränsat gravfält kan måhända vara till nytta för framtida mera djupgående och mera omfattande undersökningar.

Grupperingen nedan är gjord med hänsyn till materialet i pärlorna.

A. Pärlor av *silver*:

24 ur gr. C 2, avb. pl. 2

Pärlhalvan som bevarats härrör från en filigranpärla av rätt god kvalitet. Pärlan har varit rund, ihålig och sammanfogad av två skilt för sig gjorda halvsfäriska skällor. Det granulerade ornamentet utgöres av ett likarmat kors, i vilket korsets konturer lämnats släta, medan armarnas mittparti och de omgivande fälten fyllts med filigrankorn.

Granulerade silverpärlor av denna art har kommit till landet med östhandeln.¹¹⁶ Sådana ingår i skattfynden från Halikko¹¹⁷ och Nastola¹¹⁸; två pärlor i Nastola-fyndet är fullständiga motsvarigheter till exemplaret från Kjuloholm. Till samma grupp hör också en pärla från gr. 3 i Räisälä—Hovinsaari.¹¹⁹ Samtliga dessa fynd tillhör korstågstiden, 1100- och kanske t.o.m. 1200-talen (Nastola). I den händelse pärlan 24 verkligen hör samman med gr. C 2 eller med en annan tidigare på platsen förstörd grav (se sid. 21) skulle detta betyda att pärlan bör dateras till 1000-talet, vilket i och för sig ingalunda är otänkbart, eftersom besläktade granulerade pärlor i Sverige ingår i fynd från 1000-talet.¹²⁰

B. Pärlor av *brons*.

1. enkla:

399 a (ströfynd)

därtill en dubbelkonisk pärla (?), som icke är genomborrad:

444 (ströfynd)

2. tvådelade:

399 c (ströfynd)

3. tredelade:

220 ur gr. C 51

Ella Kivikoski har framhållit att enkla bronspärlor till skillnad från de två-, tre eller flerdelade endast i ringa antal påträffats i Finland.¹²¹ Dessa enkla pärlor är av olika form och storlek, närmast runda, tunnformiga, fasetterade och några av dem ornerade. Kjuloholm-exemplaret, som torde höra till de yngsta bland de enkla bronspärlorna, har en mer eller mindre konisk form.

Den dubbelkoniska bronspärlan, som egendomligt nog saknar hål, har medtagits här, emedan den tydligen sammanhänger med en grupp av bronspärlor, vilka varit vanliga i Ladoga-området, men också förekommit längre österut.¹²²

I motsats till de enkla bronspärlorna är de två-, tre- eller flerdelade pärlorna tämligen allmänna i Finlands vikingatidsfynd. Av dem förekommer två olika huvudtyper, dels pärlor med de enskilda delarna avrundade, dels sådana med varje led fyrkantig.¹²³

På Kjuloholm har endast en tvådelad och en tredelad bronspärla påträffats, bägge av typen med fyrkantiga leder och med avfasade hörn. Vardera pärlan är därtill ornerad med tärningsögon. Den sparsamma förekomsten av dylika pärlor i gravfältet C torde förstås så, att dessa vid denna tid icke längre var i allmänt bruk. Bronspärlornas försvinnande omkring 1000 sammanhängde förmodligen med en ökad användning av färgade glas- och emaljpärlor.

C. Pärlor av *bärnsten*.

Ensam i sitt slag i gravfältet C är pärlan:

271 ur gr. C E. avb. pl. 17

Ifrågavarande pärla är av medelstorlek och från sidorna avplattad. Såsom Kivikoski påpekat är bärnstenspärlorna överhuvudtaget sällsynta under vikingatiden.¹²⁴ Pärlan i gravfältet C har tydligen betraktats som en dyrbarhet, eftersom den var den enda pärlan i graven och förmodligen hängt i samma halsband som två arabiska och två västerländska mynt. Yngst bland dem är ett mynt präglat för Adelheid I (999—1044) i Quedlingburg.¹²⁵

D. Pärlor av *karneol*:

139 a (7 st. runda) ur gr. C 28, avb. pl. 8

187 a (2 st. avlånga) » » C 39, » » 12

De små karneolpärlorna har storleken av en ärt, de avlånga är ca 2 cm långa och slipade mångkantiga.

Karneolpärlorna tycks ha varit en eftertraktad, men säkert också en rätt dyrbar handelsvara. Belysande härvidlag är att karneolpärlorna utgör ett markant inslag i pärlmaterialet från Birka.¹²⁶ En ståtlig uppsättning karneolpärlor har hamnat på Åland.¹²⁷ På Finlands fastland är förekomsten av karneolpärlor

lor kanske mindre än vad man kunde ha väntat sig¹²⁸, vilket till en del torde bero på att karneolen illa motstått den dominerande likbränningens likbål. Karneolpärlorna tillhör uppenbarligen samma östliga importström, som förde med sig bl.a. beslag (se sid. 151), arabiska mynt o.s.v. Man kan följa dess väg längs de gamla handelslederna; den östligare vägen markeras av karneolfynd från bl.a. Bolgar, från kurgangravfälten vid Vladimir och från Ladoga-området¹²⁹, den västligare av karneolfynd från bl.a. Gnezdovo vid Smolensk.¹³⁰

De i gravfältet C funna karneolpärlorna ingick i smyckeuppsättningarna i de rika kvinnogravarna C 28 och C 39. Det är knappast förvånande att till smyckeurvalet i bägge dessa gravar också hörde flere arabiska silvermynt, ett av dem därtill präglat i Bolgar!

E. Pärlor av *täljsten*:

400 (ströfynd)

Den ovanligt stora pärlan av täljsten torde vara tämligen ensam i sitt slag i Finland; åtminstone jag har icke funnit någon motsvarighet till den. Pärlan är dubbelkonisk, dock icke helt symmetrisk. Det vore frestande att anse föremålet för en sländtrissa, men det ringa formatet gör en sådana förklaring knappast trolig. Åtminstone i Norge har pärlor av täljsten förekommit.¹³¹

F. Pärlor av *glas och med guld- eller silverfoliebeläggning*.

I. Guldfoliepärlor:

97 ur gr. C 17, avb. pl. 6

178 » » C 38, » » 11

401 a-c (ströfynd)

Här förtecknade guldfoliepärlor är av närmast tunnform. Den största och vackraste pärlan utgör 97 ur mansgraven C 17. Ganska stor är också pärlan 401 a, obetydligast är 401 c, som förövrigt är söndrig.

Pärlor med guldfolie förekom i Finland, liksom också i Skandinavien och Ostbaltikum redan under yngre romersk järnålder.¹³² Från den äldre folkvandringstiden saknas fynd av dylika pärlor hos oss, men sådana visar sig på nytt och blir särskilt vanliga mot vikingatidens slut. För den tidigare gruppen pärlor har man förmodat en fabrikation på romerskt område.¹³³ För den yngre gruppen är ursprunget oklart och svårutrett, men de flesta i Finland funna guldfoliepärlorna torde dock ha hört till den östliga importgruppen. Också för deras del är införselvägarna påvisliga genom föremålsfynd och man kan göra iakttagelsen att fyndspridningen följer samma vägar som karneolpärlornas ovan beskrivna import.¹³⁴ Helt entydigt är problemet dock icke. Den östliga proveniensen torde

i stort sett stämma ifråga om den yngre vikingatidens pärlor av detta slag, Men gäller det också korstågstens? På den frågan torde något helt acceptabelt svar knappast kunna ges utan mycket vittomfattande specialforskningar.

Av de i gravfältet C funna guldfoliepärlorna hör de två, som ingick i gravfynd, till övergångstiden mellan vikingatid och korstågstitid. Gr. C 38 kan tidigast dateras till 1030- eller 1040-talet; till gravgodset hör nämligen ett mynt, präglad i Regensburg för Henrik den svarte (1026—40).¹³⁵ Den rika mansgravnen C 17 torde vara något yngre, se nedan sid. 164. Sistnämnda gravfynd är av intresse också därför, att vi här har ett exempel på förekomsten av en pärla i en mansgrav.

2. Silverfoliepärlor:

34 a ur gr. C 4 (söndrig)
402 (ströfynd)

Bägge pärlorna är små, till formen cylindriska. Fynden i gr. C 4 ger för pärlan 34a en datering till tiden omkr. 1000, se t.ex. sid. 95.

Vad som i det föregående sagts om guldfoliepärlor torde för den yngre järnålderns del även gälla de silverfolierade. Det bör dock påpekas att sistnämnda är tämligen fåtaliga i finländska fynd. Av intresse med hänsyn till handelsvarans ursprung är ett fynd från Lempäälä—Lempoisten kylä (7260:11), till vilket också hör sex fasetterade karneolpärlor. Detta stämmer överens med att silverfoliepärlor österut påträffats i samma områden som pärlor av karneol, t.ex. i kurgangravfälten vid Vladimir.¹³⁶

G. Pärlor av *emalj* (glasfluss):

I gravfältet C påträffades ett stort antal emalj- eller glasflusspärlor, de flesta av dem dock enkelt dekorerade. Några enstaka rikare ornerade pärlor förekom likväl.

1. Tunnformig, ornerad med olika breda zoner och våglinjer. Färgerna mörkblått (huvudfärg) — rött — vitt:

34 b ur gr. C 4, avb. pl. 3

Pärlan hör till de största från gravfältet C och är utan tvekan den dekorativaste. Utförandet är gott. Två andra likadana pärlor har jag antecknat från Finland, den ena från Letala (Laitila), Kansakoulunmäki (2548:37), den andra från Kivijärvi — Kinnula — Perälä (2918:1). Snarlik är också en pärla (2995:11) ur gr. 11 på Käräjämäki i Eura, en grav som kan dateras till yngre folkvandringstid. Ytterligare kan nämnas en pärla från Dalhem sn på Gotland.¹³⁷

Gr. C 4 tillhör tiden omkr. 1000 eller 1000-talets första årtionden. Huru likheten mellan pärlan i gr. C 4 och den säkert till yngre folkvandringstid daterbara pärlan i gr. 11 på Käräjämäki i Eura skall förklaras är jag icke säker på och frågan lämnas här öppen.

2. Avlång fyrkantig pärla, bottenfärgen mörkblå, på varje sida i mitten en vit rombformig figur. Jämförelsevis liten:

139 b ur gr. C 28, avb. pl. 8

En fullständigt likadan pärla ingår i skattfyndet från Hattula-Luurila, vilket torde kunna dateras till omkr. 1040.¹³⁸ En annan (3574:285) är funnen i brandgravfältet på Hiukkavainionmäki i Hvitits (Huittinen), en tredje i gr. 39 i Humikkala i Masku (8656 gr. 39:4). Sistnämnda fynd tillhör korstågstidens början. För pärlan från Kjuloholm får vi genom mynten i gr. C 28 en datering till 900-talets slut eller 1000-talets början.¹³⁹

Några exemplar av denna kännsypaka typ har jag antecknat från Sverige. I grav 3 på Långön i Tåsjo sn, Ångermanland, har påträffats 4 st. pärlor av denna typ tillsammans med bl.a. en rund bronspärla samt ett litet hästskoformigt spänne med upprullade ändar.¹⁴⁰ Ytterligare finnes en pärla från Hemse sn, Annexhemman, gr. 6, på Gotland.¹⁴¹

En antydning om vilka vägar pärlor av detta slag kommit till Finland och Sverige erbjuder fyndet av en sådan pärla från ett kurgangravfält i kretsen Vladimir.¹⁴²

3. Månghörniga pärlor av matt glasfluss och med oregelbundna fläckar i olika färger:

187 b (6 st.) ur gr. C 39, avb. pl. 12

242 a » C B, » » 15

Bottenfärgen är närmast orange, i fläckarna ingår rött, vitt, grönt, en skiftning också i blått. Pärlorna kan med tillhjälp av de övriga fynden i gravarna C 39 oc C B dateras till tiden omkr. 1000 eller till 1000-talets förra hälft (sid. 107).

I gr. 31 i korstågstidsgravfältet vid Humikkala i Masku har påträffats 4 st. likadana pärlor; i samma uppsättning ingick också två långa fasetterade karneolpärlor och fyra stora gula emaljpärlor med solliknande fläckar, medan de övriga utgjordes av enkla pärlor av närmast korstågstidstyp. Ett i graven påträffat arabiskt mynt ger för dateringen en bortre gräns vid 997—1000 (Sarvas, 1972, fynd 49, s. 109); graven torde dock vara minst ett halvt århundrade yngre.

En pärla av denna typ har jag antecknat från Hellvi vid Stora Ihre på Gotland.¹⁴³

Som stöd för antagandet att även denna pärltyp hör till den östliga

importgruppen framgår av fynd från Ladoga-området¹⁴⁴, från kretsen Vladimir¹⁴⁵ samt från Bolgar.¹⁴⁶

4. Svarta emaljpärlor med två varandra korsande våglinjer, mellan dem något utstående solliknande fläckar med strålar i olika färger:

293 b ur gr. C H, avb. pl. 19

Ifrågavarande pärla kännetecknas av vita våglinjer, röda och vita strålar i de solliknande fläckarna, vilka därtill har ett grönt mittparti. Graven C H, i vilken pärlan påträffades tillsammans med pärlan *293 a*, var en mansgrav.

Denna lätt igenkännliga pärltyp är karakteristisk för vikingatiden. Vanligen är våglinjerna vita, men även gula och ljusblå förekommer. Solstrålarnas färger varierar, men vitt och rött torde vara de vanligaste; ibland ersätts de solliknande fläckarna av helt enfärgade. Men det finnes också varianter med röd, grön eller gul bottenfärg, varvid våglinjerna är gula, resp. röda och gula. Dessa sistnämnda varianter är dock sällsynta.¹⁴⁷ Av den vanliga typen med svart botten hade jag före ca 1950 förtecknat något mer än 30 expl. från Finland; det skulle icke förvåna mig om antalet senare hunnit fördubblas. Flertalet av de nämnda pärlorna härrör från vikingatidens typiska brandgravfält. Till de yngsta torde pärlan från Kjuloholm kunna räknas; en datering av gr. C H till mitten av 1000-talet förefaller trolig.¹⁴⁸

Pärlor av detta slag är icke heller okända i Sverige och i Ostbaltikum. Den förekommer i tre olika varianter i Birka (Arbman 1940 pl. 121: 10 b, 13 a o. 18 b), den finnes också påvisad på Gotland.¹⁴⁹ Den förekommer även i Estland, Lettland och Memel-området, där pärlor annars icke är vanliga.¹⁵⁰ Om typens samband med östligt importgods vittnar dess vidsträckta förekomst utmed de gamla handelsvägarna i öster.¹⁵¹

I grav 39 tillvaratogs en pärla av obestämd massa och med våglinjer och utstående knoppar. Färgerna förstörda:

187 l ur gr. C 39, avb. pl. 12

En svart emaljpärla med varandra korsande vita våglinjer som enda ornament. Pärlan är tämligen liten och starkt tillplattad vid ändarna:

1 a ur gr. C 1, avb. pl. 1

Gallermotivet förenar denna med de nyss beskrivna pärlorna och ett gemensamt ursprung är tänkbart. Denna pärltyp tycks dock icke ha varit populär på samma sätt som de föregående, ehuru även den förekommit i andra

färger än svart. I Finland är den känd i endast några enstaka exemplar.¹⁵² Om dateringen av gr. C 1 till tiden omkr. 1000 eller 1000-talets början se sid. 94.

5. Tämliigen stora emaljpärlor dekorerade med enbart något upphöjda solliknande fläckar med strålar i olika färger. Bottenfärgen svart, röd, grön eller gul. Sådana pärlor kan också vara blå eller vita, men sådana saknas i gravfältet C.

a. Pärlor med svart bottenfärg:

293 a ur gr. C H, avb. pl. 19

Hos denna pärla är solstrålarna röd-vita, centrum grönt.

Ifrågavarande variant är jämförelsevis sällsynt. Från Finland har jag antecknat en enda pärla förutom den på Kjuloholm, nämligen en i det ovan nämnda fyndet från Pertunmaa—Kuusela (not 148). Ursprung och utbredning torde vara ungefär densamma som för de svarta pärlorna med varandra korsande våglinjer och solliknande fläckar. På samma sätt som i Pertunmaa-graven har i gr. 676 i Birka påträffats en pärla av vartdera slaget. (Arbman, Birka I, pl. 121:18 c).

b. Pärlor med röd eller rödbrun bottenfärg:

1 b (1 st. + en ljusbrun) ur gr. C 1, avb. pl. 1

34 d » » C 4, » » 3

50 b » » C 7

Icke heller denna variant är särskilt vanlig. Av intresse är därför förekomsten av flere sådana pärlor i den nämnda graven från Pertunmaa—Kuusela. Solstrålarna är genomgående svart- vita, centrum grönt. Gr. C 4 är från tiden omkr. 1000 eller 1000-talets första årtionden (s. 129), Pertunmaa-graven tillhör ungefär samma tid eller inom »en tidsram begränsad av 900-talets och 1000-talets mitt» (Kivikoski 1938, s. 23).

c. Pärlor med grön bottenfärg:

34 e (2 st.) ur gr. C 4, avb. pl. 3

219 a » » C 51

242 b » » C B, » » 15

404 (möjl. ur gr. C 20)

Solstrålarnas färger antingen rött—vitt—gult (34 e, 219 a) eller rött—vitt -blått (242 b). Mittfältets färger antingen svart (34 e, 219 a) eller blått (242 b).

Den gröna pärlvarianten tycks ha varit något vanligare i Finland än de två föregående. Det största antalet exemplar, 10 st., innehåller även nu den ovannämnda Pertunmaa-graven. Solstrålarna är hos dessa röd—vita eller svart-röd- vita, i mitten svart. Gravarnas datering som ovan.

d. Pärlor med gul bottenfärg:

<i>1 b</i>	(7 st.)	ur gr. C 1,	avb. pl. 1
<i>34 f</i>	(9 st.)	» » C 4,	» » 3
<i>50 a</i>	(12 »)	» » C 7,	
<i>139 g</i>	(4 »)	» » C 28,	» » 8
<i>187 d</i>	(4 »)	» » C 39,	» » 12
<i>242 c</i>	(11 »)	» » C B,	» » 15
<i>404 b</i>	(3 »)	möjl. ur gr. C 20.	
<i>406 a</i>	(2 »)	(ströfynd).	

Antalet i gravfältet C funna pärlor med gul bottenfärg och solliknande fläckar utgör sålunda 52 st. I de solliknande fläckarna förekommer följande färgkombinationer: vitt—svart—gult, vitt—rött, vitt—rött—grönt, vitt—rött—gult, vitt—gult—grönt, vitt—lila, mitten antingen röd eller grön.

Den rika förekomsten av den gula varianten i gravfältet C motsvaras av ett stort antal från andra orter i Finland; i Pertunmaa-fyndet ingick 12 pärlor av denna typ. Kjuloholms-fyndet ger en datering till tiden omkr. 1000 och förra hälften av 1000-talet, men denna liksom de andra varianterna har förmodligen uppträtt redan något tidigare under vikingatiden.

Emaljpärlor med solliknande fläckar har tydligen ett likartat ursprung som de svarta pärlorna med likadana fläckar och varandra korsande våglinjer. De förekommer inom samma trakter, såväl inom Östersjö-området (Arbman 1940, pl. 121: 16) som österut.¹⁵³

6. Tämligen stora emaljpärlor med påsatta små emaljbitar av annan färg än botten.

a. Pärlor med röd eller rödbrun bottenfärg:

<i>1 b</i>		ur gr. C 1,	avb. pl. 1
<i>34 d</i>	(4 st.)	» » C 4,	» » 3
<i>187 c</i>	(13 »)	» » C 39,	» » 12
<i>242 d</i>	(2 »)	» » C B,	» » 15
Sammanlagt 20 st.			

De påsatta knopparna är i samtliga fall utom ett gula. Det enda undantaget, en av pärlorna *34 d*, har svarta knoppar. Röda pärlor med gröna knoppar förekommer i andra finländska fynd, bl.a. i Pertunmaa-fyndet (se ovan).

b. Pärlor med grön bottenfärg:

<i>159 c</i>		ur gr. C 29,	avb. pl. 10
<i>187 f</i>	(4 st.)	» » C 39,	» » 12
Sammanlagt 5 st.			

Samtliga fem pärlor är försedda med gula knoppar.

c. Pärlor med gul eller gröngul bottenfärg:

1 b (2 st.) ur gr. C 1, avb. pl. 1
34 f (2 ») » » C 4, » » 3
187 d (7 ») » » C 39, » » 12
242 e (2 ») » » C B, » » 15
 Sammanlagt 13 st.

I flertalet fall är knopparna gröna (10 st.), endast i tre fall röda.

Mycket talar för att emaljpärlor med påsatta emaljbitar har samma ursprung som pärlorna av typerna 4 och 5. Redan pärlornas utseende är mycket lika, storleken är ungefär densamma, glansen och färgerna överensstämmande. Därtill kommer att de oftast är sammanblandade i samma pärluppsättning. Det förefaller dock som om pärlorna med påsatta knoppar (typ 6) kommit i handeln först senare än de ovan nämnda typerna, förslagsvis i slutet av 900-talet; den omständigheten att pärltypen icke tycks ha förekommit i Birka tyder också på ett ganska sent skede. Som exempel på en mycket sen förekomst må nämnas en pärla (10137:1) från gravfältet i Hollola—Untila—Kirkkailanmäki.

7. Emaljpärlor med stora enfärgade fläckar i ytans plan. Emaljytan matt. Tämligen stora pärlor.

139 f ur gr. C 28, avb. pl. 8
242 f » » C B, » » 15

De båda pärlorna har gul bottenfärg. Fläckarna på pärlan *139 f* påminner om pärlemor, fläckarna på pärlan *242 f* är enbart röda. Utförandet är gott.

Några fullständiga motsvarigheter till dessa två pärlor har jag icke lyckats finna i finländskt material. Gravarna ger en datering till tiden omkr. 1000 eller 1000-talets förra hälft.

8. Emaljpärlor med olikfärgad flammig emaljyta, som i sig själv är tämligen matt. Medelstora, enkla och dubbla.

187 g (enkel) ur gr. C 39, avb. pl. 12
326 (dubbel) » » C L, » » 22

Den enkla pärlan *187 g* är gul—violett—vit—flammig, den dubbla, *326*, har gul botten och silvreglänsande, delvis lilafärgade strimmor.

Från Finland har jag antecknat en dubbel och 15 enkla pärlor, som antingen är fullständigt lika pärlorna ovan eller står dem så nära att de kan hänföras till samma grupp. Tio enkla pärlor och en dubbel hör till det tidigare nämnda fyndet från Pertunmaa. Hos dessa är botten gul och flammorna eller vindlingarna nästan svartlila. Till skattfyndet från Toijala i Ackas (Akaa) hör en pärla ornerad med både flammor och rundlar. Även i detta fall är bottenfärgen gul,

flammorna och rundlarna vita. En flammig pärla hör också till skattfyndet från Luurila i Hattula; botten gul, flammorna rödlilavita. Dessutom förekommer typen i fynd från Kangasala—Jauhia (2 st., inv.nr 9220:117 o. 9392:120) och Sääksmäki—Huittula (inv. nr 10201:7).

Fyndförteckningen ger vid handen att pärlor av detta slag förekommit i handeln åtminstone på 1000-talet. Detta gäller Pertunmaa-fyndet, skattfynden från Luurila¹⁵⁴ och Toijala (kan dock även vara något yngre)¹⁵⁵ samt fyndet från Sääksmäki—Huittula. Kangasala—Jauhia utgör ett brandgravfält med talrika vikingatidsfynd.¹⁵⁶

9. Refflade enfärgade emaljpärlor:

187 h (9 st.) ur gr. C 39, avb. pl. 12

242 h » » C B, » » 15

Sammanlagt 10 st.

Pärlorna i fråga är medelstora. Färgen är blå, med en svag skiftning i grönt. Refflorna tämligen glesa.

Motsvarigheter från Finland atm.: Kumo (Kokemäki)—Leikkimäki 3 st. (2001:75) och Vittis (Huittinen)—Hiukkavainionmäki (3574:288). Kjuloholmsgravarna ger en datering till tiden omkr. 1000 eller 1000-talets förra hälft.

10. Oornerade medelstora runda emaljpärlor:

34 g (en ljusblå) ur gr. C 4, avb. pl. 3

139 d (2 st. blå) » » C 28, » » 8

139 e (1 st. grön) » » C 28, » » 8

187 d (2 » gula) » » C 39, » » 12

242 i (3 » blå) » » C B, » » 15

Sammanlagt 9 st.

De nio här förtecknade pärlorna kan väl närmast betecknas som enkla komplement till de tidigare behandlade mera dekorativa pärlor som förekom i handeln fr.o.m. ungefär 900-talets slut till 1000-talets mitt.

11. En mycket stor röd glasflusspärla:

34 c ur gr. C 4, avb. pl. 3

Pärulan är från sidan starkt tillplattad. Någon motsvarighet till den har jag icke funnit i finländskt material.

12. Jämförelsevis små tunnformiga pärlor med fläckar i två färger i ytans plan.

50 (3 st.) ur gr. C 7

Två av pärlorna är röda, en är gul. Fläckarna hos samtliga blå-vita. Pärlorna förefaller att vara ensamma i sitt slag i Finland. Fyndbeståndet i gr. C 7 tyder på en datering till 1100-talets förra hälft (se ovan s. 103).

13. Jämförelsevis små tunnformiga emaljpärlor med tvärrandning i olika färger.

50 d (2 st.) ur gr. C 7

Färgerna hos vardera vitt och olika skiftningar av gult och grönt.

Pärlor av detta slag har påträffats i korstågstidsgravfältet i Humikkala i Masku (gravarna 1, 9, 33 och 44). Ett exemplar (11587:22) har jag också antecknat från Pappilanmäki i Reso (Raisio). Typen tillhör tydligen korstågstiden; om dateringen av gr. C 7 i gravfältet C se ovan.

14. Oornerade små tunnformiga glasflusspärlor med matt yta.

50 c (2 st.) ur gr. C 7

406 b (ströfynd)

Sina närmaste motsvarigheter har dessa pärlor i korstågstidsgravfälten i Masku — Humikkala, Bjärnä (Perniö) — Yliskylä och Nousis (Nousiainen) — Moisio — Myllymäki. Förutom sådana röda eller rödbruna som de ovan nämnda förekommer även orangegula. Alla dessa oornerade och mer eller mindre matta glasflusspärlor är så lika varandra, att man kan förmoda ett gemensamt ursprung.

Glasflusspärlor av likartat slag och av nästan samma färger var allmänna under den yngre folkvandringstiden och förmodligen också vid vikingatidens början (Kjuloholm I, s. 86 ff.). Trots den uppenbara likheten förefaller det knappast troligt att något samband kan påvisas mellan dessa tidiga glasflusspärlor och motsvarande under korstågstiden.

H. Pärlor av *glas*.

1. Blå glaspärlor.

	a. enkla, släta:	b. dubbla:	c. tredelade:
Gr. C 1	1 a 3 st.	1 a 2 st.	1 a 1 st.
» C 4	34 h 5 »	—	—
» C 7	50 e 2 »	50 e 2 »	—
» C 19	105 a 1 »	—	—
» C 28	139 h 14 »	—	139 h 1 »
» C 29	159 a 1 »	—	—
» C 39	187 i 84 »	187 i 23 »	187 i 1 »
» C 51	219 b 8 »	219 b 4 »	—
» C B	242 j 19 »	242 j 3 »	242 j 1 »
» C L	326 v 6 »	326 b 1 »	—
Ströfynd 403	1 »	403 1 »	—
» 406 c	17 »	406 c 5 »	—

161 st. enkla

41 st. dubbla

4 st. tredelade

d refflade:			e. dubbelkoniska		
Gr. C 1	<i>1 a</i>	6 st.	<i>1 a</i>	2	st.
» C 4	<i>34 h</i>	3 »	—	—	
» C 7	<i>50 e</i>	2 »	—	—	
» C 28	<i>139 h</i>	1 »	<i>139 h</i>	1	»
» C 29	<i>159 b</i>	1 »	—	—	
» C 39	<i>187 i</i>	1 »	—	—	
» C 51	<i>219 b</i>	1 »	<i>219 b</i>	1	»
» C B	<i>242 j</i>	2 »	—	—	
» C L	<i>326 b</i>	4 »	—	—	
ströfynd	<i>406 c</i>	2 »	—	—	

23 st. refflade

4 st. dubbelkoniska

2. Gröna glaspärlor

a. enkla			b. dubbla	c. trede- lade	d. refflade	e. dubbel- koniska	
Gr. C 5	<i>49</i>	1 st.	—	—	—	<i>49</i>	1 st.
» C B	<i>242 k</i>	3 »	—	—	—		
Ströfynd	<i>404 c</i>	1	—	—	—	—	
»			—	—	—	<i>406 d</i>	1 »

5 st. enkla

1 st. dubbelkonisk

3. Gula glaspärlor

a. enkla			b. dubbla	c. trede- lade	d. refflade	e. dubbel- koniska	
Gr. C 1	<i>1 a</i>	1 st.	—	—	—	—	—
» C 4	<i>34 i</i>	3 »	—	—	<i>34 i</i>	1 st.	—
» C 7	<i>50 f</i>	4 »	—	—	—	—	—
» C 28	<i>139 j</i>	6 »	—	—	—	—	—
» C 39	<i>187 j</i>	22 »	<i>187 j</i>	1 st.	—	<i>187 j</i>	2 »
» C B	<i>242 l</i>	1 »	—	—	—	—	—
» C L	<i>326</i>	4 »	—	—	—	—	—
ströfynd	<i>406 d</i>	5 »	<i>406 d</i>	1 »	»	<i>406 d</i>	1 »

46 st. enkla

2 st. dubbla —

4 st. refflade—

4. Ofärgade glaspärlor.

Gr. C 51 219 c 1 st. (enkel)

5. Glaspärlor med vågräta eller sneda ränder.

	a. vågräta ränder:	b. sneda ränder:
Gr. C 28	—	139 i 2 st.
» C 39 187 k 1 st.	—	—
» C B 242 m 1 »	—	242 n 1 »

2 st. m. vågräta ränder

3 st. m. sneda ränder

Av ovanstående förteckning framgår tydligt att pärlorna av glas var de vanligaste i Finland under den yngre vikingatiden. Vi ser även, att de släta enkla glaspärlorna är i överväldigande majoritet med 161 st., därnäst de gula enkla med 46 st., dubbla blå med 41 st. och blå refflade med 23 st.; däremot var de blå tredelade endast 4 st och de blå dubbelkoniska lika många, de gula refflade 4 st. och gula dubbla 2 st. Gröna och ofärgade samt randiga glaspärlor hör icke bara på Kjuloholm utan också på andra håll till sällsyntheterna.

Glaspärlor av ovan anförda typer visar sig redan under 800-talet, är vanliga under 900-talet och 1000-talets förra hälft, men förefaller att plötsligt upphöra vid 1000-talets mitt; i de typiska korstågstidsgravfälten är glaspärlorna förvånansvärt fåtaliga. Grav C 7, som kan dateras till 1100-talets förra hälft, se ovan, har dock 10 glaspärlor av sammanlagt 29 st.

Ett studium av glaspärlornas spridning förefaller att ge till resultat en utbredning likartad den som är karakteristisk för emaljpärlorna med solliknande fläckar med eller utan våglinjer. Sålunda förekommer också samtliga glaspärlstyper- enkla, dubbla, tredelade, refflade, dubbelkoniska, diskusformiga — utmed de ryska handelsvägarna.

I. Pärlor av *lera* eller massa av obestämt slag.

a. enkla runda pärlor:

1 c (1 st.)	ur gr. C 1
34 j (2 »)	» » C 4
50 g (1)	» » C 7
139 k (6 »)	» » C 28
187 m (2 »)	» » C 39
219 d (1 »)	» » C 51
406 f (2 »)	ströfynd

15 st.

b. långa facetterade, påminnande om karneolpärlor:

105 b (3 st.) ur gr. C 19

139 k (3 ») » » C 28

6 st.

c. dubbelkoniska:

139 k (1 st.) ur gr. C 28

242 o (1 ») » » C B

2 st.

De här nämnda olika slagen av »lerpärlor» tarvar knappast några närmare kommentarer.

Betraktar vi resultatet av ovanstående översikt av pärlmaterialet från gravfältet C finner vi att det är vissa pärltyper, som varit förhärskande under den yngre järnåldern, särskilt tiden omkring 1000. Blå glaspärlor, enkla och dubbla, gula enkla glaspärlor, emaljpärlor med solliknande fläckar, samt emaljpärlor med pålagda emaljbitar var de allmännaste och förekom tillsammans i samma pärlhalsband. Tillsammans med dem förekom också dyrbarare pärlor sådana som pärlor av karneol, med guld- eller silverfolio, vissa emaljpärlor (typerna 1—4, 7, 8). När pärlband av detta slag kom i bruk är svårt att avgöra. Till ett äldre bestånd kan räknas framför allt bronspärlorna, vilka förmodligen till stor del tillverkades inom landet. Rätt tidigt förekom också karneolpärlor, guld- och silverfoliopärlor, enstaka stora svarta emaljpärlor med vita våglinjer och solliknande fläckar, men man fäster sig också vid huru litet av de pärltyper, som förekommit i Birka, se Arbman, Birka I, pl. 115—124, ingår i finländska fynd. Däremot är det tydligt att under 900-talet blir pärlorna mera dominerande bland dräktsmyckena. Östhandeln marknadsför stora och färgrika emaljpärlor, mängder av färgade glaspärlor, förutom fortfarande de säkert ganska dyrbara pärlorna av karneol. Denna sammansättning av pärlgarnityr var utmärkande för tiden fr.o.m. ca 950 ett århundrade framåt. Omkr. 1050 eller något senare ändrar pärlbanden åter karaktär. Pärlorna blir nu jämnstora med förkärlek för röda och orangefärgade tunnformiga glasflusspärlor (typ 14 ovan). Ytterst vanliga är dessutom små emaljpärlor med solliknande fläckar, vilka pärlor dock tydligt skiljer sig från de äldre av samma slag. Typiska men mindre vanliga är sådana små emaljpärlor som nr 12 och 13 ovan. Av detta slag är pärluppsättningar genom hela korstågstiden. Möjligen ger de byzantinska mynt, som i flere fall ingår i korstågstidens halsgarnityr en antydning även om pärlornas ursprung.

Bristen på detaljundersökningar om pärlförekomster har medfört att pärlor sällan har ansetts ha värde som fynddaterande komponenter. Enstaka pärlor

kan knappast tillerkännas större bevisvärde, men när det är fråga om större pärluppsättningar kan tidskaraktären anses vara väl bestyrkt.

6. Ringsmycken.

Någon fullständig *halsring* hittades icke i gravfältet C utan endast ett obetydligt fragment:

407 (ströfynd)

Ehuru fragmentet är mycket obetydligt förefaller det dock tämligen säkert att det utgör ändstycket till en flätad halsring av typen Kivikoski 1951 a fig. 676, fränsett att öglan brustit. Kivikoski har för Finlands del — typen förekommer också i Ostbaltikum — daterat dessa halsringar till 850—1050¹⁵⁷, varvid det bekanta fyndet från Pertunmaa — Kuusela utgör ett av de yngsta beläggen.¹⁵⁸ Överhuvudtaget förefaller det som om halsringar av brons under loppet av 1000-talets förra hälft mer eller mindre kom ur bruk, möjligen som en följd av pärlhalsbandens stora popularitet.

a. *Armringarna* från gravfältet C representerar de viktigaste av den yngre vikingatidens och den begynnande korstågstadens typer. Ingen av dem är dock talrikt företrädd.

Vi inleder vår översikt med *spiralarmringarna*, emedan denna armringsstyp har de äldsta traditionerna:

9	fragmentarisk	ur gr. C 1		
41 a-b		» »	C 4	
149 a-b	6 — 6 varv,	» »	C 28,	avb. pl. 9
279 a-b	7 — 8 »	» »	C E,	» » 17
335 a-b		» »	C L,	» » 22
413	ströfynd			

Av ovanstående är 9 gjord av ett i genomskärning segmentformigt bronsband, medan hos de övriga bandet är trekantigt. De vackraste exemplaren är 149 a och 149 b ur gr. C 28. Bronsbandet är här skarpt trekantigt och försett med en fin våglinje utmed ryggåsen. Bronsbandets ändar är något bredare än bandet i övrigt och avslutas kilformigt; ändarnas ornering består av ytterst fina tandliknande stämplor. Även de övriga armringarna med trekantig genomskärning är ornerade med våglinjer utmed ryggåsen, men arbetet är icke lika förnämt som hos de nämnda ur gr. C 28. Armringarna 41 a och 41 b har förutom våglinjerna på var sida om mittåsen ytterligare en fint inristad konturlinje samt dessutom tvärsträck närmast ändarna. Likadana tvärsträck förekommer också på 413. Det segmentformiga bandet 9 har endast en inristad linje utmed ena kanten.

Förekomsten av spiralararmringar i Finland fram till vikingatidens ingång har behandlats i Kjuloholm I, s. 97 f. Ella Kivikoski har utrett spiralararmringarna från vikingatiden (Auraflyssgebiet, s. 106 f.). Av dessa undersökningar framgår, att spiralararmringarna har en gammal tradition bakom sig, men man frågar sig det oaktat om den sena vikingatidens armringar enbart utgår ifrån denna gamla tradition. Knappast. Sådana exemplar som ringarna 149 a och 149 b med deras skarpt trekantiga genomskärning, karakteristiskt formade ändar och fint graverade ornament har fullständiga motsvarigheter i Ostbaltikum. Likartad gravyr förekommer också på de övriga armringarna i gravfältet C, med undantag för den simpla armringen 9. Denna likhet kan icke vara tillfällig. Enligt min mening får vi räkna med en förnyelse av spiralararmringsmodellerna, en förnyelse genom införda östbaltiska exemplar, vilka sedan eftergjorts. Detta bör ha inträffat under senare hälften av 900-talet och tiden omkr. 1000.

En armringstyp i än högre grad finländsk än den föregående är den tunga *armbygeln med stämpelornament i form av halvcirklar eller trekant*, var och en fylld med tre punkter.

167 (1 st.) ur gr. C 29, avb. pl. 10

254 (2 ») » » C B, » » 15

411 (1 ») ströfynd

4 st.

Armbyglar av här i fråga varande slag är bredast vid ändarna och jämnmala vid mitten. Den egentliga dekoren — vertikala rader av D- eller triangelformiga, med tre punkter fyllda stämplor — omfattar de närmast ändarna varande tredjedelarna av bygeln. Den sista tredjedelen, bygelns smalaste parti eller »ryggen», är antingen helt ornerad eller dekorerad med varierande stämpelmönster. Ryggpartiet begränsas av oftast snedstrierade tvärband; liknande förekommer också i bygeländarna. Sjäva byglarna är antingen tjocka och segmentformiga eller jämförelsevis tunna och breda, sådana som exemplaren från Kjuloholm. Den förra typen är såsom Ella Kivikoski påvisat den äldre.¹⁵⁹ Förutom dessa två varianter finnes ett par former, i vilka stämpelraderna vuxit ihop till vertikala sicksacklinjer, mellan vilka punkter inplacerats eller där sicksacklinjerna förenats till ett rutmönster utan andra ornament.

De fyra på Kjuloholm funna exemplaren tillhör samtliga den bredaste varianten, vilken jag vore benägen kalla typ A: 2 till skillnad från den smalare och tjockare varianten A: 1 och från de två varianterna med sicksackmönster B: 1 (med punkter) och B: 2 (med rutmönster utan punkter).

Kjuloholms-exemplaren är förvånansvärt lika varandra. Bredden är 4,6—4,8 cm, samtliga är tekniskt väl utförda. Tvärränderna, som avgränsar byglarnas dekorytor, är på alldeles likartat sätt snedstrierade. Däremot varierar ornamenten på ryggpartiet. Rikast ornerad är i detta hänseende bygeln 411, som har ett

rätt invecklat ornament av punktfyllda trekantar jämte rundlar och strecklinjer. Ett vinkelmönster sammansatt av trekantar och koncentriska cirklar ser vi på armbygelⁿ 167. De två byglarna 254 a-b ur gr. C B har en numera otydlig ornering av punktfyllda rundlar. Överhuvudtaget är ryggstyckena på denna typ av armbyglar genomgående olika ornerade; jag har icke funnit två par med samma mönster bland de fyrtiotal armringar som jag granskat.

Ella Kivikoski har utförligt behandlat denna armringsstyps uppkomst och kronologi och jag hänvisar till hennes framställning i Auraflussgebiet, s. 179 ff. Enligt henne tillhör typen huvudsakligast 900—1000-talen och hon påpekar att den i ingen händelse funnits redan före vikingatiden. Ett senare fynd, grav XLII från Yläne-Anivehmaanmäki är ett tillförlitligt belägg för att armbyglar av den smalare varianten, därtill med en sicksackornamentik kombinerad med punkter, förekommit redan under 800-talet¹⁶⁰ och sålunda hör ihop med det självständiga bronssmide, som då tillförde Finland flere nya, i början kvalitativt verkliga goda smyckeformer.

För dateringen av den i gravfältet C företrädda varianten finnes enligt Kivikoski ett användbart fynd från Pertunmaa-Kuusela, som visar på 1000-talets förra hälft. Till i stort sett samma tid kan gravarna C 29 och C B hänföras, vilket icke hindrar att vår variant uppstått redan i slutet av föregående århundrade.

De fyra på Kjuloholm funna ringarna är så lika varandra, att man frestas att förutsätta en och samma verkstad.

Mindre vanliga i Finland än föregående är *armbyglar ornerade med horisontala streck och punktlinjer*.

193 (2 st.) ur gr. C 39, avb. pl. 12
event. även 412 (fragment), ströfynd

De två armbyglarna 193 bildar ett garnityr och är följaktligen likadana. Bygelns form påminner om de ovan behandlade breda armringarna med D- eller triangelformig stämpelornering; de är dock icke fullt så breda som dessa, största bredden är 3,6 cm. Närmast ändarna är ett av snedstrierade tvärband omgivet smalt fält, som är ornerat med två varandra korsande vinkellinjer, vilka bilda ett rutmönster. Vinkel- eller sicksacklinjerna är fint tvärstreckade. I mitten av varje ruta finnes ett tärningsöga. Frånsett bygelns mittparti, som är odekorerat, är bygelⁿ i övrigt ornerad med omväxlande horisontala hela linjer och dito punktlinjer. Sistnämnda är medelst vinklar förenade med varandra och varje sådan vinkel stöter mot en annan likadan i upprepningsmönstret. Närmast ryggen, som är helt oornrad, avslutas varje vinkel av tre tärningsögon. — Det lilla fragmentet 412 härrör förmodligen från ett ändstycke med helt förvanskad ornamentik.

Ursprunget till denna armringsstyp är utredd av H. Moora i en uppsats »Armringe, deren Endteile mit Wellenlinien (und Flechtmuster) verziert sind»

(Mooras 1929, s. 25 ff.). Rubriken på Mooras uppsats verkar i vårt sammanhang kanske något överraskande, emedan man på våra armbyglar varken ser våglinjer eller flätmönster. Saken är dock fullt klar. På de ursprungliga estländska exemplaren finnes verkligen våglinjer, där vi på våra armbyglar endast har parallella streck och punktlinjer, likaså har de ursprungliga estländska exemplaren flätornament, där Kjuloholms-exemplaren har ett rutor-
 ornament. Men redan i Estland har det ornamentala mönstret småningom förändrats och varianter uppstått, som står de här aktuella armbyglarna nära. Om sådana varianters förekomst i Finland se Kivikoski, 1951 a figg. 684—686, bildtext s. 7—8.

Gr. C 39 daterar det på Kjuloholm funna armringsparet till 1000-talets början (se ovan s. 108). Ringarna kan vara tillverkade i Finland; redan den uppenbara likheten med den breda varianten av armbyglar med D- eller triangelformiga stämplar tyder härpå. Men man kan också peka på de snedstrierade tvärränderna, som inramar de smala fälten i bygeländarna, och vilka fullständigt överensstämmer med tvärränderna på de ovannämnda utan tvekan finländska breda armbyglarna.

Till de jämförelsevis sena armringsstyperna hör sådana med *tämligen breda konkavkonvexa byglar, vilka är bredast vid mitten*:

55 (2 st. av zinkhaltig brons)	ur gr. C 7,	avb. pl. 3
347 (fragment, brons)	» » C N,	» » 23

De två armringsstyperna 55 är vid mitten ornerade med tvärs över bygeln instämplade punktfyllda trekant, placerade så att mellan dem bildas ett sicksackornament. På vardera sidan om detta mittmönster, till vilket också hör ramar av punktlinjer, löper tre band av dubbla punktrader, ett utmed vardera kanten och ett mitt emellan. Ett stycke från ändarna avslutas dessa av ett enkelt korsformigt punktornament.

Fragmentet 347 är tydligen från en likadan armbygel som de föregående. Ändstyckets dekor är i detta fall ett vinkelmönster, bestående av mot varandra ställda vinklar, av vilka en är dubbel. Vinklarnas spetsar avslutas med rundlar.

Denna armbygelstyp finnes såväl i brons som i silver. Bygelformen är densamma hos dem alla, men ornamenten kan växla betydligt. Som exempel på förekomsten i Finland kan nämnas bronsexemplar från Lundo (Lieto), — Ristinpelto (inv. nr 10246: 1—2, Kivikoski, Auraflussgebiet pl. XXXV: 4), Masku—Humikkala gr. 15 (inv. nr 8656), Virmo (Mynämäki) — Franttilanummi, gr. 1 (inv. nr 9750:6), Kumo (Kokemäki) — Kalvomäki (inv. nr 1763:13); Bjärnä (Perniö) — Yliskylä, gr. 5. Tre silverarmringar i de sammanblandade skattfynden från Janakkala och Kuolajärvi påminner om Kjuloholms-exemplaren även i fråga om tvärbandet i byglarnas mitt. Av en något smalare typ än de föregående är silverarmringarna från S. Marie (Maaria) — Saramäki,

gr. 6 (Kivikoski, Auraflyssgebiet pl. XXIX: 6) och S:t Marie (Maaria) — Taskula, gr. B.

Förebilderna till denna grupp av armbyglar torde böra sökas i Ostbaltikum, där de förekommer i brons och silver både i Estland och Lettland. Jag har t.ex. antecknat två expl. från Allaži i Lettland (Tartu A.K. 1935:3) funna tillsammans med ett Aethelred II-mynt; dessa två står exemplaren från Kjuloholm mycket nära. Schmiedehelm uttalar sig om typen sålunda: »Die dünnen etwas hohlwandigen Armringe sind eine für Estland sehr gewöhnlicher Typus, der entsprechend in Silber oder Bronze gearbeitet in Schatz- sowie Grabfunden vorkommt».¹⁶¹

Enligt Ella Kivikoski förekommer armringar av detta slag i Finland tidigast under 1000-talet (Kivikoski, 1951 a, bildtext till fig. 693). Denna tidsbestämning bestyrks av Kjuloholms-exemplaren. Grav C N kan med stöd av i graven funna mynt dateras till senare hälften av 1000-talet (se ovan s. 183); grav C 7 är tydligen något yngre, förmodligen från 1100-talets förra hälft (ovan s. 196). Dyliga armringar tycks dock ha varit tämligen fåtaliga i korstågstidens gravfält (Kivikoski, 1951 a, bildtext till fig. 1021).

En annan armringstyp, som mycket påminner om föregående men är mera *bandlik*, förekommer nästan enbart i silver. På samma sätt som hos föregående *avsmalnar bygeln mot ändarna*, bygeln är endast föga konkavkonvex eller ofta t.o.m. nästan rak.

408 (fragment, silver), ströfynd

409 (fragment, silver), ströfynd

410 (något skadad, silver), ströfynd

Silverarmringen 410, den enda någorlunda fullständiga av de i gravfältet C funna exemplaren, avsmalnar endast obetydligt mot ändarna. Vid bygelns mitt finnes ett mindre mönster av kraftigt inslagna rombformiga stämplor; grupper av liknande stämplor också närmare bygeländarna. Utmed ytterkanterna finnes dubbla punktrader.

Det obetydliga fragmentet 408 är förmodligen en bit av en armring av samma slag som föregående. Fragmentet 409 härrör däremot tydligen från en något bredare armring än 410. Dekoren består av punktlinjer utmed kanterna och mellan dem ett nätverk i punktmaner med rundlar i korsvinklarna.

Nära motsvarigheter till dessa armringar är en silverarmring ur grav 13 i Taskula-gravfältet i S.Marie (Maaria), antagligen från mitten av 1000-talet¹⁶², samt en silverarmring från Nousis (Nousiainen) — Nikkilä från samma tid.¹⁶³ På sistnämnda ses ett ornament som är besläktat med det ovan beskrivna på fragmentet 409.

b. *Fingerringar*. Av den stora mängden *fingerringar*, som påträffades i gravfältet C, utgjorde *spiralringarna* påtaglig majoritet. I det följande skall vi först

betrakta de vanliga spiralfingerringarna *utan bredare mittstycke*. I nedanstående förteckning grupperas de med hänsyn till arten av den bronstråd, som använts i resp. ring, d.v.s. antingen rund, segmentformig (1. platt, oval) eller trekantig bronstråd:

	<i>rund</i>	<i>segmentformig</i> (platt 1. oval)	<i>trekantig</i>
Gr. C 1		10a 1 st. (4 varv), pl. 1	
» C 2		19 1 st. (7 varv), pl. 2	
» C 4	43 2 st. + fragm. (6 + 8 varv).	43 fragm.	
» C 19			106 b 1 st. (4 varv) pl. 7
» C 28 v.	150 3 st. (4 + 8 + 8 varv), pl. 9	150 1 st. (1½ varv), pl. 9	
» C 28 h.	151 2 st. (c. 6 + c. 8 varv), pl. 9		
» C 29		169 a 2 st. (3 + 7½ varv), pl. 10	169 b 1 st. (6 varv), pl. 10
» C 32		176 (½ varv), pl. 11	
» C B			255 a 1 st. (c. 4 varv) pl. 15
» C E			281 1 st. (5 varv) pl. 17
» C I	302 1 st. (? varv, fastrostad) pl. 19		
» C L	336 a-c 3 st. (4 + 6 + 9 varv), pl. 22		
» C N	348 2 st. (2 + 2 varv), pl. 23		
Ströfynd:	419 a 12 st. + 10 fragm. (2—6 varv)	419 b,d, e 2 + 7 fragm. (2—3 varv)	419 c 1 + 3 fragm.) (3½ varv)
	25 st. + 11 fragm.	8 st. + 8 fragm.	5 st. + 3 fragm.

Anmärkingar:

106 b är fästad som hängprydnad vid stångkedjan 106. 255 a, 281 är ornerade med våglinjer. 336 a—c har tillbakaböjda ändar. 419 c utgörs av 2 st. fragment ornerade med våglinjer.

Av ovanstående tabell framgr att de av rund bronstråd förfärdigade spiralfingerringarna är de vanligaste, därefter de segmentformiga, platta eller ovala

och sist fingerringarna med trekantig genomskärning. Sistnämnda är dock i fråga om kvaliteten de bästa, av dem är bl.a. 3 st. ornerade, därefter kommer enstaka ringar av rund bronstråd — främst 336 a med tillbakaböjda ändrar (se nedan) — medan de segmentformiga och platta i regel är av synnerligen dåligt utförande.

Spiralfingerringarna erfordrar icke någon utförligare utredning. Typen har varit känd i Finland sedan romersk järnålder och var särskilt vanlig under yngre folkvandringstid och vikingatid (Kjuloholm I, s. 99 f.). Däremot saknas den i korståg tidens stora skelettgravfält, vilket gör det troligt att spiralfingerringarna småningom kommit ur bruk under loppet av 1000-talet.¹⁶⁴

Spiralfingerringarna utgör en karakteristisk östbaltisk-finländsk företeelse. Under den yngre järnåldern var de mycket utbredda i Lettgallen, men vanliga också i Sengallen, Kurland och Memel-området.¹⁶⁵ Sådana förekom också i Estland.¹⁶⁶ De lettiska spiralringarna är ofta ornerade med streckmönster och våglinjer. Spiralfingerringar med tillbakaböjda ändrar tillhör samma kulturområden; ibland är ringarna av detta slag försedda med vidhängande bronsbleck.¹⁶⁷

Förutom ovan uppräknade spiralfingerringar av brons påträffades två fingerringar gjorda av tunn silvertråd: Ströfynd 416.

Ganska talrika, ehuru icke så vanliga som föregående, är *spiralfingerringarna med brett mittstycke*. På en variant av dem är mittstycket försett med en vågrät mittås.

Gr. C 1	10 b	1 st.	(endast mittstycket),	
» C 3	30	1 »	(fragmentarisk),	
» C 4	42	2 »	(fragmentariska),	
» C 29	168	1 »	(ornamentet otydligt),	avb. pl. 10
» C 39	194	1 »	(mycket stor, l. 5,7 cm), (tydligt använd som hängprydnad)	» pl. 12
» C 39	195	1 »	(försilvråd),	» pl. 12
» C A	236	2 »	(fragmentariska)	
» C B	255 b	1 »		» pl. 15
» C L	337 a-b	2 »		» pl. 22
Ströfynd 417 a-d		4 »	(en något fragmentarisk)	
» 418		1 »	(med mittås)	
Summa		17 st.		

Flertalet av de i tabellen upptagna föremålen är helt typiska för de finländska spiralringarna med bredare mittstycke. På samma sätt som de vanliga spiralfingerringarna är dessa ringars trådliknande delar gjorda av i genomskärning rund (337 b), segmentformig (168) eller trekantig (194, 337 a) bronstråd. Ornamenten är oftast graverade, i ett fall (417 b) både graverade och stämplade, i två fall

enbart stämplade (195, 417 c). Motiven varierar betydligt. Särskilt karakteristiska är vinkel- och flätbandsmotiv (42, 236, 255 b samt 337 a, b), likaså de enkla mönstren med inslagna punktfyllda trianglar. Till vinkelmönstret 417 b finnes t.ex. en fullständig motsvarighet i en ring från Vittis (Huitinen—Hiukkavainionmäki (3574: 197). Till flätmönstret 337 b finns motsvarigheter t.ex. från Kalanti—Varhela—Pilppu (9245:16) och Vittis (Huitinen)—Hiukkavainionmäki (3574: 130) o.s.v.

Den stora »fingerringen» 194 är däremot ensam i sitt slag. Den är i själva verket så stor, att man knappast kan tänka sig den använd som eller ämnad till fingerring. Vid utgrävningen av gr. C 39 uppfattades den som en hängprydnad fästad vid kedjegarnityret 191.

En försilvrad fingerring 195 i samma grav som föregående verkar främmande i vår samling av spiralfingerringar med brett mittstycke. Det är tänkbart att den införts från Östbaltikum, där försilvring icke var ovanligt — detsamma gäller också stämpelorneringen — och där ringarnas trådliknande del sällan översteg 1—1½ varv.¹⁶⁸

Liksom de vanliga spiralfingerringarna är de med bredare mittstycke mycket karakteristiska för Finlands vikingatid. Enligt Kivikoski uppträder ringtypen redan omkr. 500 e.Kr.¹⁶⁹ Även typen med mittås förekommer tidigt; en ring av detta slag (6746:128) ingår i fyndgrupp 6 från S.Karins (Kaarina) — Ristimäki och tillhör sålunda folkvandringstidens slut.¹⁷⁰ På samma sätt som de vanliga spiralfingerringarna tycks även de med bredare mittstycke i stort sett ha kommit ur bruk under loppet av 1000-talet. Enstaka exemplar kan dock förekomma ännu i korstågstidens början (Masku—Humikkala, gr. 37).¹⁷¹

Nära besläktade med föregående är de öppna fingerringarna av silver, vilka har en bred mittsköld och ändstyckena löpande förbi varandra.

Gr. C 24	117	1 st. (fragment)
Ströfynd	414	1 »
	»	415 a, b 2 » (fragment)

Det enda hela exemplaret, 414, är inget kvalitetsarbete; de med tre punkter fyllda triangelornamenten är vårdslöst stämplade, silverplåten är tunn och valhänt formad. Icke heller de små fragmenten 117 och 415 a, b kan anses vittna om förnämbara silverarbeten.

Det kanske tidigaste belägget på typens förekomst i Finland utgör en fingerring i skelettgraven nr 6 från S.Marie (Maaria)—Saramäki—Marttila, av Kivikoski daterad till slutet av 900-talet eller tiden omkr. 1000.¹⁷² Typens utbredning under 1000-talet kan påvisas genom några daterbara fynd, t.ex. S.Marie (Maaria), Taskula, gr. 14. Typen fortlever även under korstågstiden. I Masku—Humikkala ingår ringar av detta slag i fynden från gravarna 2 och 7.

Ringen ur gr. 2 påminner till sin struktur och dekor om de små fragmenten 117 och 415 b.

Fingerringar av detta slag har förekommit såväl på Gotland som i Östbaltikum. De gotländska ringarna (Stenbergers typ Fr 2) tillhör 1000-talet och närmast dess förra hälft.¹⁷³ Förmodligen är det ungefär vid samma tid som typen uppträder även i Östbaltikum, där den sedan höll sig kvar atm. genom 1100-talet, event. in i 1200-talet.¹⁷⁴

En silverfingerring av betydligt större konstnärligt värde än de föregående är ringen

98 ur gr. C 17, avb. pl. 6

Ringens, som är sluten, har ett rektangulärt framstycke, på vardera sidan omgivet av en rundel. Dekoren är utförd i niello. I varje hörn av mittrektangeln finnes två koncentriska bågar och i rektangelns mitt ett enkelt likarmat kors. Botten är punkterad förutom mellan hörnbågarna. I sidorundlarna utgöres dekoren av ett kors med tvärsår på korsarmarna och en ring i korsets mitt. Även här är botten punkterad. Ringens smalare del är ornerad med ett trappstegsmönster.

Ella Kivikoski har påvisat förekomsten av besläktade fingerringar från S. Marie (Maaria) — Taskula, Kaukola-Kekomäki samt — något avvikande — från Messuby (Messukylä) — Vilusenharju.¹⁷⁵ Dessa fingerringar har påträffats såväl i kvinnogravar som även — liksom Kjuloholms-exemplaret — i mansgravar.

Återstår att beröra ytterligare en östbaltisk-finländsk fingerringstyp, nämligen *fingerringar med dubbelspiralformiga ändar*. Materialet är brons.

29 ur gr. C 3, avb. pl. 2

280 » » C E. Två av spiralerna saknas.

Fingerringen 29 är ett gott och karakteristiskt exemplar med stora och kraftiga spiraler. Själva ringen är hos bägge föremålen bandlik och helt jämbred samt ornerad, i det ena fallet (29) med rader av korta tvärstreck, i det andra (280) med rundlar.

Typen är företrädd såväl i Östbaltikum som i Finland redan under romersk j.å.; i Finland dock i ett enda exemplar.¹⁷⁶ Under vikingatiden uppträder den på nytt inom vardera området och denna gång tydligen allmännare. För Finlands del har Kivikoski förtecknat 5 st. förutom de 2 på Kjuloholm funna.¹⁷⁷

7. Bälteprydnader.

De föremålsgrupper, som inrymmes under begreppet bälteprydnader utgöres av söljor, remfördelare och rembeslag. I detta sammanhang behandlas endast

söljor av brons, vilka torde kunna förmodas verkligen härröra från bälten, medan järnsöljorna på likadana sannolikhetsgrunder hänföras till avsnittet »hästmundering».

Bronssöljorna är av flere typer och varianter, en del av dem tydligen importstycken.

Vi kan som första nämna en ganska vacker sölja med *femflikig bygelkontur och bygeln ornerad med degenererad bandornamentik och en pärlrad*.

17 ur gr. C 2, avb. pl. 2

Exemplaret är gott. Till söljan hör ett alldeles enkelt dubbelt rembeslag av brons. Av sistnämnda återstår dock endast rester tillsammans med delar av läderremmen. Söljetornen har gått förlorad.

Förebilder och motsvarigheter till denna sölja finnes bland Birka-fynden; se närmast söljorna Arbman, Birka I, pl. 87:6 ur gr. 71 och 87:7 ur gr. 229, vilka kunna dateras till 900-talet. Att dessa sena varianter förekommit ännu under förra hälften eller mitten av 1000-talet framgår bl.a. av ett fynd från Rösta i Ås sn, Jämtl.¹⁷⁸ Förutom exemplaret från Kjuloholm torde endast ett annat ha påträffats i Finland, nämligen en sölja (2001:58) från Kumo (Kokemäki), Leikkimäki.¹⁷⁹

Till de under 1000-talet vanligaste söljeformerna hör *söljor med tvådelad ram*. På dessa söljor är remmen icke fästad vid samma tvärså som tornen, utan på en annan som förenar bygelns utdragna ändar. Bygeln är oval, bredast vid mitten, där den ibland skjuter ut i en liten spets. Om den stora och utbredda familj till vilken även våra exemplar kan räknas se en av mig tidigare gjord utredning.¹⁸⁰

119 ur gr. C 24 (fragment)
 124 » » C 25 avb. pl. 7
 420 ströfynd
 421 » (fragmentarisk)
 424 »

Till de för dessa söljor karakteristiska dragen hör att bygeln är »sluttande», såsom fallet är med söljorna 119, 421 och 424, och att utsprången, som håller fast remaxeln, är böjda såsom på söljorna 119, 420 och 424. De flata tvärstrierade byglarna på söljorna 124 och 420 sammanhänger tydligen med sådana gotländska söljor som Nerman, Verbindungen, fig. 121.¹⁸¹

De fem på Kjuloholm tillvaratagna söljorna är av mindre god kvalitet. Söljan 421 förefaller närmast halvfärdig.

En annan i Finland icke alldeles ovanlig typ har en *flat femkantig ram och oftast ett dubbelviket rembeslag av brons*. I sin mest karakteristiska utformning har beslagets översida en pånitad genombruten bronsskiva och ett likaså pånitat konturband.

Enligt Nerman är denna söljetyp, som främst tillhör 1000-talets förra hälft, en ursprungligen gotländsk form, som fått en spridning även i Ostbaltikum, Finland och västra Ryssland.¹⁸² Hos de av Nerman avbildade söljorna är rembeslaget icke fäst vid samma axel som tornen, utan på samma sätt som hos föregående söljetyp, på en andra tvärså. Enligt vad jag kunnat finna saknar de finländska exemplaren denna andra tvärså och skiljer sig sålunda från den gotländska ursprungstypen. De på Kjuloholm funna söljorna av denna typ är följande:

315 ur gr. C K (med beslag), avb. pl. 21
422 ströfynd (utan beslag)

Söljan 315 är av rätt god kvalitet. Bygeln är ornerad med fina pärlinjer och det numera söndriga beslaget har varit försett med en pånitad mönstrad genombruten skiva. Nålen, som är av järn, har en spjutliknande form. Exemplet 422 är däremot grovt; huruvida det ursprungligen varit försett med beslag kan icke längre utronas.

Ett genombrutet bronsbleck av samma slag som på rembeslaget till söljan 315 finnes bland lösfynden från gravfältet:

431 ströfynd

I fråga om detta beslag bör dock observeras att det likaväl kan härröra från en remfördelare. Ett på samma sätt ornerat beslag är fäst vid remfördelaren 283, se nedan.

De två återstående söljorna i gravfältet C skiljer sig från de föregående därigenom, att *bygel och beslag är gjutna i ett stycke*.

81 a ur gr. C 15
421 ströfynd

Söljan 81 a, som tyvärr är något skadad, har ett ganska långt och smalt beslagstycke, som är försett med ett gjutet ornament. Bygeln har varit tvärreffield. Övergången mellan bygel och beslag markeras av tredelade låga utsprång.

En sölja som denna kan utan vidare betecknas som östlig och sammanhängande med sådana remsöljor som Arne, La Suède et l'Orient, figg. 151, 152 och 249, 251. Det något skadade ornamentet på vårt exemplar torde återge en växtslinga av ungefär samma slag som på beslagen Arne a.a. figg. 139—140. På dessa beslag återfinnes också pärlinjen, som ses på söljebeslaget 81 a.

Även den andra av de på Kjuloholm funna söljorna torde vara importerad eller influerad österifrån. Det oornerade rektangulära beslaget är försett med fyra hål, tydligen nithål för remmens fästande.

Kivikoski har publicerat en tredje sölja av denna typ som påträffats i S. Karins

(Kaarina)—Ristimäki.¹⁸³ Hon nämner även ett par andra, den ena från S. Marie (Maaria)—Saramäki, den andra från Kumo (Kokemäki)—Kalvomäki. Vi kan ytterligare tillfoga ett fragment (5203:209) från Karkku—Palviala—Harsu.

Till ett fullständigt bältegarntyr hörde även en *remdelare*. Den enklaste formen var en ordinär *slät bronsring*:

81 b ur gr. C 15

Ringens, vars diam. är ca 2,5 cm, påträffades i samma grav som bältesöljan 81 a.

En över rätt stora områden utbredd hjulliknande form av *remdelare* är försedd med tre ekrar. Varianter av denna typgrupp har förekommit inom Östersjö-området, särskilt på Gotland och i Ostbaltikum.¹⁸⁴ En sådan variant, som i två exemplar finnes företrädd på Kjuloholm, är försedd med en *trekantig mittsköld*.

283 ur gr. C E, avb. pl. 17

317 » » C K, » pl. 21

De två på Kjuloholm funna exemplaren påminner mycket om varandra, endast sköldarnas dekor är olika. På föremålet 283 har skölden ett av allt att döma missförstått växtornament, på 317 finnes ett enkelt geometriskt mönster. I bägge fallen utgår hjulekrarna från tydligt markerade baser, var och en av dem dekorerad med två djupt inskurna parallella streck. Till den ena remfördelaren, 283, hör ett beslag med en ovanpå fastnitad genombruten skiva av samma slag som på beslaget till öljan 315, se ovan. Huruvida ett annat beslag

284 i gr. C E, avb. pl. 17

hört till remfördelaren 283 i samma grav är däremot osäkert; föremålet kan mycket väl ha varit fäst vid någon ölja som gått förlorad. Beslaget har en pånitad dubbelram och kan sålunda sammanställas med en del särskilt för Gotland och Ostbaltikum karakteristiska öljebeslag, som också förekommit fästade vid *remdelare*.¹⁸⁶

En annan variant av de med tre ekrar försedda hjulformiga *remdelarna* företräder

18 ur gr. C 2, avb. pl. 2

Denna intressanta *remdelare* består av två inom varandra placerade ringar förenade medelst tre plastiska djurhuvuden, vilka sålunda motsvarar ekrarna. Innanför den inre ringen finnes ytterligare ett gjutet bandornament. Ett annat ganska snarlikt exemplar hade tidigare påträffats i Angelniemi—Tammenpää

(2435:4). På sistnämnda är djurhuvudena stiliserade, se nedan, och mittringen har vuxit samman med dekoren innanför till en med tre hål genombruten skiva.

Närmaste motsvarigheter till de två i Finland funna remdelarna har jag antecknat från Ösel¹⁸⁷ och Livland.¹⁸⁸ Remdelaren från Ösel är ett ganska enkelt exemplar, utan rembeslag, medan det livländska har ett dubbelviket beslag fäst vid var och en av de tre cirkelsektorerna; dessa beslag är försedda med kantlister. Likadana beslag har också ett exemplar från Lazdin, Tauren i kretsen Cesu, Lettland, men djurhuvudena är här ersatta av gripklor¹⁸⁹, en dekorationsdetalj av möjligen gotländskt ursprung.¹⁹⁰

Av remdelare med *djurhuvudformiga beslag* påträffades i gravfältet C endast ett ensamt rembeslag utan tillhörande ring:

432 ströfynd

Beslaget är ovanligt litet och förefaller att vara en inhemsk kopia av dessa väl ursprungligen gotländska beslag. Ella Kivikoski har påvisat att remdelare med djurhuvuden förekommer i Finland under 1000-talet och under förra hälften av 1100-talet. Jag nöjer mig här med att hänvisa till Kivikoskis belysande undersökning i *Die Eisenzeit im Aurafussgebiet* (= Aurafussgebiet), s. 185 f. (se även Kivikoski, *Eisenzeit* 1973, figg. 893 och 1203 samt bildtexterna ss. 119 och 146) samt till Sernings utredning i *Serning, Offerplatsfynd*, s. 79 f.

Av *remändbeslagen* tillhör 4 st. en i Finlands vikingatid synnerligen vanlig typ, som består av ett *dubbelviket bronsband*, hopböjt så att remtungan avslutas med en ögla:

182 ur gr. C 38, avb. pl. 11

428 ströfynd

429 »

Till ovanstående ansluter sig ytterligare ett dubbelviket remändbeslag, som har öglan tillplattad från sidorna:

316 ur gr. C K (fragmentarisk), avb. pl. 21

Av här nämnda är 182 och 316 ornerade med två rader punktfyllda trekanter. Remtungorna 182 och 429 har en ornering med korta tvärstreck närmast och delvis på öglorna.

Remändbeslag av detta slag har haft en stor spridning såväl i Ostbaltikum som på Gotland och det svenska fastlandet, såsom i Birka (Arbman 1940, pl. 86:3,4 o. 87:1, 2(?), 4). I Östbaltikum är de ganska allmänna i Lettland och Memel, medan de tydligen varit ovanligare i Estland.¹⁹¹ Om typens förekomst i Finland se Kivikoski, *Eisenzeit* 1973, fig. 894 o. bildtext s. 119.¹⁹² Av den speciella varianten 316 har jag antecknat en motsvarighet från Tåsjö i Ångermanland, daterad till senare delen av 1000-talet.¹⁹³

Remändbeslag av omisskännlig *östlig* härkomst är följande:

- 182 ur gr. C 38, avb. pl. 11
 425 ströfynd
 426 » (2 st.)

En tydlig inhemsk kopia av ett östligt remändbeslag är:

- 427 ströfynd

Det ganska långa remändbeslaget 67 är det bäst bevarade och det samtidigt elegantaste av dessa exemplar. Beslaget har en karakteristisk triangulär avslutning och utmed kanterna löper en pärlinje. Dekoren i mittfältet består av tydligen en starkt stiliserad växtornamentik; mönstret — två olikriktade rader kommaliknande slingor — ses tydligare på ett likadant remändbeslag från Kumo (Kokemäki) — Kalvomäki, avbildat Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 905. Bägge torde kunna sammanställas med sådana remtungor som Arne, La Suède, figg. 153, 154.

De två remändbeslagen 426 tillhör av allt att döma ett och samma bältegarnityr. De har nära motsvarigheter i remändbeslag sådana som Arne, La Suède, figg. 141, 142 o. 158. Förmodligen till samma grupp hör också det illa bevarade beslaget 425. Se även Kivikoski, Eisenzeit 1973, bildtext till fig. 907.

Det avlånga beslaget 427 bör tydligen förstås som en dålig kopia av ett östligt remändbeslag. Förebilden är förmodligen sådana »fiskformiga» beslag som Arne, La Suède, figg. 263—267.¹⁹⁴ Det är icke mycket som återstår av förebildens dekor; fördjupningen i mitten är synbarligen en kvarleva av det avlånga mittornamentet på t.ex. rembeslagen Arne, La Suède, figg. 265—267. Om andra i Finland funna fiskformiga beslag se Kivikoski, Eisenzeit 1973, figg. 924—926, jämte tillhörande bildtexter.

Till *rembeslagen* av östligt ursprung hör också två av *silver*:

- 432, möjligen ur gr. C 20
 433, ströfynd

Av dem är 432 så pass skadat, att dess ursprungliga utseende knappast längre kan bestämmas. Spår av förgyllning kan dock iakttas.

Beslaget 433 är däremot väl bevarat och av god kvalitet. Det sköldliknande föremålet är undertill ihåligt. Vid mitten av den raka sidan finnes en ögla med vidhängande silverring. Föremålet är förgyllt och försett med inläggningar i niello. Ornamentet utgöres av ett palmettmönster. Själva palmettens tre blad är inkomponerade i sköldens avsmalnande del. Från stambasen utgår rankor eller halvpalmetter, vilkas hoprullade sidoblad har en viss likhet med fågelhuvuden. Mönstret med en palmettståndare i mitten och med denna sammanväxta rankor

eller halvpalmetter — ofta starkt stiliserade — på sidorna tycks ha använts rätt ofta, se t.ex. Arne, *La Suède*, figg. 215, 216.

Betydligt flere är de gjutna *bronsbeslagen*, vilka även de till största delen torde ha ett östligt ursprung.

63	7	st.	ur	gr. C 10,	avb.	pl.	3
64a	1	»	»	»	»	»	pl. 3
64b	3	»	»	»	»	»	pl. 3
65	1	»	»	»	»	»	pl. 3
80a	1	»	»	»	C 15,	»	pl. 4
80b	1	»	»	»	»	»	pl. 4
233	1	»	»	»	C A,	»	pl. 14
434	2	ströfynd					
435	1	»					
436	3	»					

Av ovan uppräknade är 80 a, 434 och 436 hjärtformiga, en för denna tids bältebeslag ganska vanlig form. I de starkt stiliserade ornamenten torde i samtliga fall kunna spåras palmettmotiv. Palmettens sidoblad har omformats till voluter, medan mittbladet lösgjorts till ett ovalt, — såsom hos 80 a — eller fyrkantigt fält, vilket såsom hos 434 kan vara fyllt med punkter. Sistnämnda detalj är densamma som på beslaget Arne, *La Suède* fig. 202 och beslag av just denna typ förekommer också i andra finländska fynd.¹⁹⁵ De tre små beslagen 436 är så pass slitna att mönstret nästan helt förstörts; några bågformiga streck förefaller att vara rester av ett eller annat stiliserat palmettornament.

De fyra små beslagen 64 a och 435 är likaså snarast hjärtformiga, men försedda med utsprång som förmodligen följt palmettbladets ytterkontur. Beslagen är dock alltför slitna för att medge en närmare bestämning.

Ett litet beslag av en sköldliknande form och med utsprång åt sidorna, 64 a har som enda rester av mönstret två från varandra vända S-formiga linjer. Även i detta fall är föremålet alltför slitet för att möjliggöra ett fastställande av mönstrets egentliga utseende.

De i gr. C 10 funna sju beslagen 63 är kvadratiska och försedda med en pärlrad utmed kanterna. Mittfiguren består av en fyrkant med avrundade hörn och ett snett över fyrkanten placerat enkelt kors. Ett par små beslag med ungefär likadana mittfält, men utan den pärlreffiade kanten ingår i ett fynd från Hattula—Ihalempi—Kevola (3146:2). Några andra motsvarigheter har jag icke funnit. Den kvadratiska formen och pärlkonturen återfinnes hos en annan och av allt att döma betydligt allmänare grupp beslag, vilka i mitten har en snedställd rosett, se t.ex. Kivikoski, *Eisenzeit* 1973, fig. 918. Släktskapen mellan dessa bägge slag av bältebeslag är uppenbar. Några exemplar med rosettmöster i det lapska offerfyndet från Unna Saiva visar tvärstreck över rosettarmarna

och åtminstone i två fall hela fyrkanter. Rosetten kan också ha likheten med ett kors.¹⁹⁶

Någon motsvarighet till det runda, knappliknande beslaget 80 b har jag icke lyckats finna; överhuvudtaget är den runda formen främmande för de gjutna bältebeslagen. Föremålet, som har rätt höga kanter, förefaller att ha varit oornerat. Huruvida det runda föremålet 233 överhuvudtaget är ett beslag må lämnas osagt.

Ensam i sitt slag åtminstone i Finland är också dubbelbeslaget 65. Beslaget består av två med varandra förenade rundlar med refflade kanter. På vardera sidan om stället, där de två rundlarna förenas, finnes ett treflikigt utsprång. Nitar eller stift har dragits genom de bägge rundlarnas upphöjda mittparti.

Av ett helt annat kynne är de bältebeslag, som gjorts av *tunt bronsbleck*. Av dem finnes såväl runda som fyrkantiga:

Runda:

120 10 st. ur gr. C 24, avb. pl. 7

Fyrkantiga:

437 8 (9) st. ströfynd

De starkt kupiga runda beslagen 120 är ornerade med drivna punkter utmed kanten. De fyrkantiga 438 är endast svagt kupiga och saknar den drivna punktorneringen.

Beslag av detta slag — särskilt de runda — förefaller att ha varit omyckta i Finland. Typen, såväl de runda som de fyrkantiga varianterna, torde såsom Ella Kivikoski förmodat vara hemmahörande i Ostbaltikum, där den förekom såväl i Estland som i Lettland.¹⁹⁷ Beslag av detta slag kan även ha tillverkats i Finland och jag är benägen att anse de svagt kupiga fyrkantiga beslagen 438 vara finländska lokala arbeten.

Östbaltiska till sitt ursprung är också bälten prydda med smala tvärställda *bronslameller*, ett nästan fullständigt sådant bälte har för övrigt påträffats i Tuukkala gravfältet i S:t Michel (Mikkeli). Bronslameller från dylika bälten är följande:

125 fragment ur gr. C 25

439 7 st., ströfynd

440 delar av en läderrem med bronslameller, ströfynd

Om denna bältetyps utbredning och ursprung se Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 1195 och bildtext s. 145. I Kivikoskis förteckning över finländska fynd (Eisenzeit 1973, s. 145) saknas bältefragmentet 440 från Kjuloholm (= 9831:24).

På Kjuloholm synes också ha funnits bälten dekorerade med *bronsspiraler*. Dessa bälten behandlas skilt för sig i samband med dräkten (s. 159).

Till bälten har möjligen också hört några bronsnitar:

66	2	st.	ur gr. C 10
441	4	»	ströfynd
600	1	»	»

Bronsnitarna 66 är funna i en grav tillsammans med ett dussin bältebeslag (63—65), vilket gör det troligt att nitarna härrör från samma bälte som beslagen. Nitarna har rätt stora, helt plana nithuvuden. *Bronsniten* 600 är av intresse på grund av nithuvudenas stjärnform.

8. Diverse prydnader

Bland prydnadsföremålen finnas också några om vilkas syfte och användningsätt man känner sig osäker.

Ett sådant ganska egendomligt föremål är

442 ströfynd

Det krucifixliknande föremålet är till formatet obetydligt; längden utgör endast 2,6 cm. »Krucifixets» korta tvärarmar är högt placerade och nedan dem finnes på mittståndaren ett plastiskt format kranieliknande människohuvud (?); ståndaren avslutas med ett mindre djur(?)huvud. Någon motsvarighet till detta gåtfulla föremål har jag icke lyckats finna. Idén till föremålets form kan ha varit ett krucifix, men någon speciell innebörd behöver man därmed icke tillskriva föremålet. Knappast är det fråga om ett hängsmycke, emedan det saknar upphängningsanordning; vid korsarmas skärningspunkt är endast en grop, icke ett hål. Mellan de två maskerna är en annan likadan grop. Föremålet är sålunda väl snarast ett påsyningsbeslag och det ligger då nära till hands att tänka på en väska av läder eller tyg. Som ett påsyningsbeslag på själva dräkten skulle ett så litet föremål knappast gjort sig gällande som prydnad.

En ungefär liknande användning har jag även tänkt mig för det *hjulformiga* och med tappar försedda föremålet:

443 ströfynd

Förebilden till detta är tydligen sådana hjulformiga föremål som Kivikoski, Auraflossgebiet, pl. XXXVIII: 10 från gr. 7 i Merola i Lundo (Lieto) eller ett liknande från Kuopio—Haminanlahti (Kivikoski 1973, fig. 80) eller i kombination med en kedjefördelare från S.Bertils (Pertteli)-Vihmala—Sipilä (Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 775). Föremålen från Lundo och Kuopio är försedda med öglor och det förra har tydligen använts som en upphängningsanordning för en sykrok. Exemplet från Kjuloholm saknar dock ögla, varför en sådan använd-

ning icke är tänkbar. Troligast förefaller förklaringen att även detta föremål är ett påsyningsbeslag t.ex. just från en liten väska av ett eller annat slag.

Ytterligare ett tredje föremål kan ha hört till en väska eller börs, nämligen den lilla *bronsknappen*

28 ur gr. C 3, avb. pl. 2

Dylika bronsknappar är rätt sällsynta i Finland. Ella Kivikoski nämner enstaka sådana från S.Marie-Saramäki, Vittis (Huittinen) — Hiukkavainionmäki och Karkku—Palviala¹⁹⁸ samt avbildar ytterligare ett åländsk exemplar från Finström.¹⁹⁹ I Masku, gravarna 21 och 23, förekom knappar i större antal hörande till mansdräkten, men åtminstone flere av dem bestod av små bjällror.²⁰⁰ I Birka har knappar av detta slag hört såväl till dräkten som till väskor. Då en bronsknapp förekommer ensam i en grav liksom föremålet 28 är man snarast böjd för att tänka på en väska eller börs.

En *knappliknande buckla* prydd med ett i relief modellerat kors påträffades tillsammans med en väska eller börs av något slag:

233 ur gr. C A, avb. pl. 14

Någon säker förklaring till föremålet har jag icke. Med en viss tvekan pekar jag på en likhet mellan detta och knoppar på dubbelskaliga ovala spännbucklor, t.ex. Birka I, pl. 68 o. 69.

Till de svårbestämbara föremålen hör också små *bronsfragment* i en näverask i gr. C 15:

79 ur gr. C 15, ett fragm.

De små bronsbitarna hittades tillsammans med bl.a. flere vikter och ett par silvermynt. Endast ett av fragmenten har spår av dekor.

Slutligen bör nämnas ett egendomligt *bronsföremål* ur en barngrav:

213 ur gr. C 44

Föremålet har formen av en liten skål, från vilken utgår två uppåtböjda armar med tillbakavikta ändar. Någon motsvarighet till detta föremål känner jag icke.

9. Bronsspiraler och spiralapplikationer

Ehuru det för dräkten reserverats ett eget kapitel, se nedan s. 198, kan det likväl vara på sin plats att här ge en presentation av fyndmaterialet till den del detta består av dräktdekorationer gjorda av bronsspiraler. Tyvärr är dessa dekorationer ofta illa skadade, ibland återstår endast enstaka lösa bronsspiraler, varför

det kan vara svårt, t.o.m. ogörligt, att bestämma från vilket plagg resp. dekoration härstammar. Förteckningen nedan gör därför icke anspråk på att vara fullkomlig.

a.) *Kvinnogravar*

			art och beskaffenhet	förmodat klädesplagg
12	ur gr.	C 1	3 st. spiraler trädde på en ylletråd	?
48	» »	C 4	flere lösa bronsspiraler, några funna invid knivslidan	event. förkläde
57	» »	C 7	två rader av tätt ställda ringar gjorda bård	huvudkläde (Vahter 1952, s. 153)
58	» »	»	bård av tunna brons- spiraler och små bronsringar	mantel
59	» »	»	bård av rätt grova spiraler samt hörnstycken	förkläde
68	» »	C 10—11	ofullständiga små spiraldekorationer	event. från pannband
110 a	» »	C 19	bård av bronsringar och bronsspiraler	huvudkläde (Vahter 1952, s. 153)
110 b	» »	»	två hörnstycken	förkläde
110 c	» »	»	två spiraldekorationer	mantel
110 d	» »	»	två sammanhängande spiraler	?
115	» »	C 23	en spiraldekoration	troligen mantel
133	» »	C 27	30 cm lång bård bestå- ende av på ett band trädde bronsspiraler	förkläde
134	» »	»	två små spiralfigurer	?
154	» »	C 28	delar av bård lik 110 a	huvudkläde (Vahter 1952, s. 153).
155 a-b	» »	C 28 1. C 29	två spiralfigurer	?
155 c	» »	» » »	spiralfigur, närmast ett hörnstycke	förkläde?

172	ur gr. C 29	längre stycke av en bård med stora spiralfigurer, därtill brickband	förkläde (Vahter 1928, s 64 f, fig. 6)
173	» » »	en liten spiralfigur och två fragm. av en större, 21 st. lösa bronsspiraler	?
184	» » C 38	bård av spiraler och ringar	huvudkläde
185	» » »	12 st. små spiralfigurer	mantel?
196	» » C 39	garnityr bestående av två likadana uppsättningar: överst två grova spiraler, sedan en fördelare av bleck och tre långa spiraler, vilka avslutas av en blå glaspärla och en bjällra av brons	prydnad till hårfläta
197-198	» » »	en mindre spiraldeko-ration jämte två garnityr av stora bronsbjällror	»kaatterit», se Vahter 1931—32, s. 40 ff.
205	» » C 42	praktfull bård med mönster av korsställda spiraler och kant av tunnare spiraler	förkläde, se Vahter 1928, s. 61, fig. 28.
214	» » C 44	3 st. små spiraler	?
216	» » C 50	större spiralfigur samt ett mindre bårdfragment	mantel ?
224	» » C 51	fragment av bård med små spiralfigurer samt på yllsnöre trädde spiraler.	förkläde
260	» » C B	delar av en bård av tämligen grova spiraler	förkläde
340	» » C L	2 st. bronsspiraler	?
350	» » C N	bård med mönster av tämligen små och korta spiraler	troligen förkläde

b. Mansgravar

22	ur gr. C 2	några bronsspiraler	bälte?
32	» » C 3	2 st. bronsspiraler	?
230	» » C A	ett längre stycke fort- löpande mönster samman- ställda av små spiraler	bälte

Med hänsyn till de förmodade klädesplaggen erbjuder förteckningarna ovan ett visst statistiskt material. Vi bör dock observera att bestämningarna i flere fall icke är helt tillförlitliga; trots detta torde fördelningstendensen vara ganska klart framträdande. Inom parentes anges motsvarande tal bland ströfynden.

Kvinnodräkten

Underklädnad	—	(—)
hängselkjol	—	(—)
förkläde	9	(8)
»kaatterit»	1	(1)
mantel	6	(10)
huvudkläde	4	(1)
pannband	1	(5)
flätprydnad	1	(—)

Mansdräkten har icke kunnat dokumenteras, frånsett av bronsspiraler sammanställda bälten (1 säkert fall).

Betydelsen av detta försök till statistik är enbart den, att siffrorna visar vilka plagg som främst varit försedda med iträdda eller applicerade metalldekorationer. Bland gravfynden kommer förklädet först med 9 förmodade fall, därefter manteln med 6. Anmärkningsvärt är att huvudkläden är antecknade i 4 fall. Att underklädnaden och hängselkjolen är helt odokumenterade är åtm. för den föras del ganska naturligt. Förmodligen har dessa plagg utstofferats på annat sätt, åtm. hängselkjolen antagligen med färgglada band.

Utanför ovanstående statistik är en grupp stora, nästan fingerringliknande bronsspiraler, av vilka åtm. en del hört till dräkten, men knappast alla. De i gravfältet C funna ringarna är följande:

44	ur gr. C 4	(kyinnograv)	3 st.	Anmärkning
69	» C 10—C 11	(dubbelgrav)	2 »	f. i gravens fotända
88	» » C 15	(mansgrav)	1 »	f. nära fotändan på S-sidan

107	ur gr.	C 19	(kvinnograv)	2 »	f. i gravens SW-hörn
108	» »	»	»	3 »	f. i gravens fotända
113	» »	C 22	?	1 fragment	f. i gravens östända
129	» »	C 26	(mansgrav)	1	
206	» »	C 42	(kvinnograv)	1	f. i gravens fotända
223	» »	C 51	»	3	f. i gravens fotända
325	» »	C K	(mansgrav)	1 fragm.	
496	ströfynd			8 (event. 9)	
Sammanlagt				26 (event. 27) st.	

Flertalet av ovanstående är vridna endast i 2—3 varv, 6 st. kan uppvisa 4—5 varv. Diametern växlar mellan 1,4 och 2,0 cm. Oftast är ringen gjord av rund bronstråd (17 st.), därefter segmentformig (8 st.), de övriga av fyrkantig tråd (2 st.).

Såväl Hackman som Kivikoski har tidigare påpekat att en del spiralringar, som påminner om fingerringar, kan ha avsetts för olika ändamål. Sådana har förekommit t.ex. trädde på en halsring, som hårprydnader, som infattning åt björntänder eller som skoning på knivskaft.²⁰¹ I fråga om spiralringarna från gravfältet C är, såsom redan antydde, olika alternativ tänkbara, men oberoende därav förefaller det dock som om flere av dem, kanske t.o.m. de flesta tillhört gravens textilier. I de fall där spiralerna påträffades orubbade i gravarna låg de antingen i fotändan eller i huvudändan. I sex fall påträffades de i fotändan, i ett fall, gr. C 19, både i fotändan och huvudändan. Härom närmare s. 35.

B. Vapen

1. Svärd

I framställning nedan följer jag den av Jan Petersen givna typindelningen (Petersen, De norske vikingesverd). Jag hänvisar också till av C. A. Nordman gjorda kompletteringar i översikten "Vapnen i Nordens forntid" (Nordisk Kultur XII B) samt till artiklarna »Sverd» i Kulturhistoriskt lexikon XVII av Signe Horn Nordhagen och Ella Kivikoski. Av stort intresse är Leena Tomanteräs rapport »Kolme Köyliön Vanhankartanon miekkaa» över konserveringen av tre på Kjuholm funna svärd i SM 1972, s. 19 ff.

I förteckningen nedan avser typbeteckningen kt svärd av korstågstidstyp.

	Grav	Typ	Anmärkingar
13 skadat, längd ca 91 cm	C 2	X	Rester av slida: trä och läder.
26 skadat, längd ca 70 cm	C 3	X	Rester av slida: skinn, trä, läder.
89 fragment av klinga	C 15	?	

91	längd 107,5 cm	C 16	kt	flat rund knapp, parerstången lång och rak
93	sönderrostat i flere delar	C 17	T	Knapp och hjalte silverbelagda, rester av trä från svärds kavlen.
227	sönderrostat i flere delar	C A	X	
268	helt sönderrostat	C D	?	Underhjaltet rakt.
298	sönderrostat i flere delar, bitarna hopfogade	C I	T	Knapp och hjalt tauscherade med silver-, koppar- o. mässingstrådar, svärds kavlen beklädd med trä, tyg och ytterst läder, slidan av trä fodrad med skinn och beklädd med läder, överst tyg (Tomanterä svärd A, som dock felaktigt hänförs till gr. J.).
308	sönderrostat i flere delar	C J	T ?	Övre delen av knappen saknas, underhjaltet rakt. (Se anmärkningen ovan).
311	sönderrostat i flere delar, bitarna hopfogade	C K	T	Knapp och hjalt tauscherade med silver-, koppar- o. mässingstrådar. Svärds kavlen av trä har nedtill en silverbelagd hylsa. Slida av trä, fodrad med skinn och beklädd med läder. (Tomanterä svärd B).
497	svärdsknapp jämte hjalt, ströfynd		Z	
498	fragment av svärds klinga (1.16,7 cm) samt några osäkra dito, ströfynd		?	Rester av slida (?): skinn närmast metallen, trä.
499	svärdsfragment bestående av underhjalt, 1,5 cm av fästet och 10,5 cm av klingan, ströfynd		Z ?	Det böjda underhjaltet är ornerat med hamrad silvertråd. Svärds kavlen av trä har åtm. nedtill varit omlindat med silvertråd. (Tomanterä svärd C).
500	sönderrostat i flere delar	C 10	? kt	Knappen rund l. obetydligt oval och tillplattad från sidorna.
501	Svärdsknapp, ströfynd		?	Svärdsknappen har triangulär form. Bredsidorna något avrundade. Se 502.

502 Undre hjalt ströfynd	Z	Hjaltet böjt. Föremålet är funnet nära föregående och har trots den påtagliga typolikheten möjligen hört till samma svärd.
503 flere fragment av svärds klingor	ströf. ?	Förmodligen från olika svärd.

I den mån resp. typ kunnat anges blir fördelningen följande:

Typ T (T 2)	Sammanlagt	4 st. ²⁰²	
» X	»	3 »	
» Z	»	3 »	, av dem 1 osäkert
» kt	»	2 »	
<i>obestämbara åtminstone</i>		4 »	
Sammanlagt		16 st.	

Såsom tabellen ovan utvisar är antalet svärd anmärkningsvärt stort. Genom den kraftiga förrostningen är svärden tyvärr i ett mycket dåligt skick, vilket bl.a. försvårat typbestämningen. Särskilt beklagligt är att dekorativa detaljer förstörts eller illa skadats.

Tack vare ett mycket förtjänstfullt konserveringsarbete av fil.kand Leena Tomanterä, vilket gällde svärden 298 och 311 av typ T och 499 av typ Z, har några utmärkta prov på *utsmykning* kunnat räddas. De två förstnämnda (= Tomanteräs svärd A o. B) har såväl knapp som hjalten tauscherade med silver-, koppar, och mässingstrådar. Mönstret, som hos bägge är likartat, består av romber och trianglar; dessa sistnämnda, som uteslutande är av silver, har bevarats bäst. I romberna, där tauscheringen bestått av dels sammantvinnade silver- och koppartrådar, dels silver och mässingstrådar, återstår däremot mycket litet av kopparn och mässingen. Svärdet 499 (= Tomanteräs svärd C) av typ Z har på hjaltet bägge sidor tre stora romber efter varandra, fyllda med var sin spiral och 5—11 lodräta streck. På hjaltet översida finnes ett nätverk av silvertrådar.

Av de övriga svärden är det endast ett, även det ett T-svärd, som har en bevarad silverdekor, nämligen 93 ur gr. C 17. I detta fall är knapp och hjalten belagda med hela silverytor; dekoren består av degenererad växtornamentik; en palmettkomposition, som i mera oförvanskad form ses på det i Leppäahos vapenverk avbildade svärdet (inv. nr 10833:1) från S. Marie (Maaria), Taskula²⁰³; sistnämnda hör till en grupp svärd med silverbeläggning, vilka kännetecknas av palmettornamentik på knappen samt runstensornamentik på undre hjalt.²⁰⁴ Dessa arbeten i silver är i regel av god kvalitet och det har förmodats att

de utförts på Gotland.²⁰⁵ Svärdet från Kjuloholm är av en betydligt lägre kvalitet, varför det må lämnas osagt huruvida silverbeläggningen är ett gotländskt arbete eller icke.

Klingorna var nästan genomgående sönderrostade, varför ren metall endast här och där kunde påvisas. Av denna orsak är det naturligt att ingen form av utsmyckning har påträffats. Under sådana förhållanden är det omöjligt att uttala sig om klingornas ursprung.

Sakari Pälsi lyckades 1928 rekonstruera fästet till svärdet 298. I en artikel i SM 1928 (s. 78) förklarar han att *svärdskavlen* ytterst består av en läderrem, som lindats kring ett skikt av ylletråd, som för sin del täckte det trä, som låg närmast tången. Pälsi berättar vidare, att han i experimentsyfte lät göra just ett sådant fäste. Det visade sig då att en på detta sätt konstruerad svärdskavel var fullt användbar. Skiktet av ylletråd tjänade dels som en mjuk stoppning, dels som ett elastiskt hjälpmedel att pressa träet mot tången och förhindra att det lossnar när träet torkar ihop.

Tomanterä har bekräftat Pälis iakttagelse rörande svärdskavlen på svärdet 298 och meddelar att den använda läderremmens bredd varit 7 mm. (Tomanterä a.a., s. 24). Spår av tråkavel konstaterades också på svärden 311 (Tomanterä B) och 499 (Tomanterä C). I det förra fallet var däremot tråkaveln nedtill försedd med en silverbeslagen järnhylsa, i det senare fallet omlindad med silvertråd. Trä har också antecknats tillsammans med fästet till 93.

Huru *slidorna* varit konstruerade framgår likaså av Tomanteräs konserveringsresultat. Hennes svärd A och B (= 298 o. 311) visar att baljan varit gjord av trä och beklädd med läder samt fodrad med skinn. Detta torde ha varit den vanliga slidtypen (Pälsi 1928, s. 78) och spår av sådana slidor har påvisats i samband med svärden 13 (spår av åtm. trä och läder), 26, 498 (åtm. skinn och trä). På svärdet C (= 499) har Tomanterä iakttagit rostbitar av något som kunde tolkas som baljans munbleck. Endast en *doppsko* påträffades, nämligen:

525 ströfynd

Föremålet hör till en typ av ganska små doppskor av brons, vilka i mitten är försedda med en palmettliknande figur.²⁰⁶ Det ringa formatet utesluter icke möjligheten att doppskon hört till en knivslida, i synnerhet som inne i doppskon fanns spår av både läder och tyg. Å andra sidan fanns tät tvåskaftsväv ovanpå lädret till svärdet 298 (Tomanterä A, se Tomanterä a.a., s. 25).

I fråga om de i gravfältet C företrädde svärdstypernas kronologi erbjuder fynden ingenting nytt, icke ett enda av svärden ingår i en myntdaterad grav. X-typen är såsom Nordman framhållit ett menigmanssvärd, som varit i bruk en stor del av 900-talet och förra hälften av 1000-talet²⁰⁷; Kivikoski tillägger att

typen även förekommer på 1100-talet.²⁰⁸ Svärd av Z-typen torde ha kommit något senare i bruk än X-svärden och tillhör främst 1000-talet. De silverornade svärd, vilka här registrerats under typ T, men kanske hellre borde betecknas T 2 eller = Nordman fig. 205, får nöja sig med en allmänt hållen datering till 1000-talet.²⁰⁹ Den karakteristiska korstågdstypen med flat rund knapp och lång parerstång anser Kivikoski ha kommit i användning redan under 1000-talet, »ehuru dess livstid ofta förlagts först till 1100-talet».²¹⁰ De två i gravfältet C funna exemplaren erbjuder inga andra kronologiska fixpunkter än att svärdet 91 i gr. 16 låg ovanpå gr. C 17 med det silverdekorerade T-svärdet 93. Av detta kan man sluta sig till att svärdet 91 bör vara yngre än svärdet 93.

2. Spjutspetsar

Liksom svärden var spjutspetsarna i allmänhet illa bevarade, vilket försvårar deras typbestämning. Även här följes Petersens typindelning (Petersen, De norske vikingesverd). I förteckningen nedan avser J.P. 26 spjutspetsar av samma typ som fig. 26 hos Jan Petersen.

	Längd	Grav	Typ	Anmärkningar
14	24 cm	C 2	G	holken tämligen lång
15	21 »	»	G?	holken kort, bladet deformerat
27	19,9 »	C 3	E?	det lansettformiga bladet övergår direkt i holken
95	35,5 »	C 17	G	
96	32,5 »	»	G	
175	34,1 cm	C 30	G	bladet nedtill avrundat
202		C 40	G	lämningarna efter skaftet visade att spjutets hela längd varit 2,07 m. Bladet smalt, holken jämförelsevis lång
262	41,6 »	C C	G	tämligen lång holk, som varit omlindad med silvertråd
292	24,1 »	C H	J.P.26	spetsen saknas, i holken rester av träskaftet
312	38,0 »	C K	G	tämligen lång holk, i denna rester av träskaftet
313	59,5 »	»	K?	bladets största bredd 3,2 cm, holken lång, i denna trärester

352	26,3 »	C O	G	bladet nedtill avrundat
504	fragm., 18,6 cm	ströf.	J.P.26	spetsen saknas, holken tämligen lång
505	» 19,1 »	»	G	bladet nedtill avrundat, av holken återstår endast en mindre bit
506	» 21,7 »	(ev. C K)	M?	ett stort stycke av spetsdelen saknas
507 a	» 14,5 »	ströf.	?	a) bladfragment
507 b	»	»	?	b) en bit av holken, i denna trärester
508	» 7,4 »	»	?	spetsen till en spjutspets, möjl. av typ G
509	» 10,2 »	»	?	d:o
510	» 11,8 »	»	?	d:o
511	13,0 cm	»	nyare tid?	kort spjutspets med ovalt blad o. bred, delvis uppfläckt holk
512	19,1 »	»		kastspjutspets med hulling på ena sidan. Spetsen och holken avbrutna

Med en viss reservation med hänsyn till föremålens genomgående dåliga skick torde typfördelningen bli följande:

Typ E	sammanlagt	1 st.,	osäker
» G	»	9 »	av dem minst två osäkra
» K	»	1 »	osäker
» M	»	1 »	
» J.P.26	»	2 »	den ena osäker
med hulling	»	1 »	
fragm. av åtm.		4 »	
—		1 »	event. från nyare tid

Sammanlagt ca 20 st.

Bland de ca tjugo spjutspetsar, som påträffades i gravfältet C, finns knappast en enda som kunde betecknas som ett utpräglat typexemplar, även om man beaktar deformationerna genom korrosion. Flertalet eller 7—9 torde med ett visst berättigande kunna hänföras till typ G. Holken är kanske något längre än vad som i allmänhet är karakteristiskt för spjutspetsar av typ G och det ofta ganska smala bladet gör att Kjuloholms-exemplaren i någon mån erinrar om spjutspetsar av typ K eller M. Nedtill är bladet i de flesta fall trubbvinkligt, mera sällan

avrundat. Av trubbvinkliga kan vi anteckna n:is 14, 95, 96, 202 (ovanligt smalt blad), 262 (event. typ K), 312, 505. G-spjutspetsar med vid basen avrundat blad är: 175 och 352.

Variationer av ovan nämnt slag hos spjutspetsar av typ G tycks ha varit rätt vanliga under 1000-talet i västra Finland. I regel brukar därtill en avsevärd procent av G-spjutspetsarna ha därtill silverbeläggning, normalt med runstensornamentik.²¹¹ Sådant kan dock icke annoteras från Kjuloholm. Först sedan spjutspetsarna från gravfältet C ägnats en grundlig teknisk undersökning som inkluderar röntgengenomlysning, har vi möjlighet att utreda i vilken utsträckning å ena sidan silverdekor å andra sidan damaskering förekommit bland fynden.²¹²

En av de som osäkra antecknade C-spjutspetsarna, 262, bär spår av silverdekor bestående av tätt till varandra runt holken lindade silvertrådar, ett för G-typen egentligen främmande orneringssätt, som däremot förekommer hos typerna F och K. Av denna orsak kunde spjutspetsen eventuellt hänföras till någondera av dessa typer, närmast kanske till typ K. Till denna typ torde vi också kunna räkna en nästan 60 cm lång spjutspets 313, liksom föregående av rätt god kvalitet.

En spjutspets, 506, har antecknats tillhöra typ M — visserligen med ett bifogat frågetecken. Den har för övrigt alla de för typ M karakteristiska kännetecknen, men saknar facetterna nedanom bladet.

Till den smala typen Petersen fig. 26 har jag hänfört två spjutspetsar, nämligen 292 och — med en viss tvekan — 504. Utmärkande för typen är den rätt långa holken och det ytterst smala, ryggade bladet, som nedtill avslutas i två facetter.

Den lilla spjutspetsen 27, som utan tvivel äger alla för typ E fastställda karakteristika förutom linjeorneringen på holken som den saknar, utgör ett frågetecken. Man frågar sig dock om typen kan ha levat kvar ännu under slutet av 900-talet; äldre än så vore jag icke beredd att datera gr. C 3. Här vore en röntgenundersökning av nöden för att utreda förekomsten av damaskering och om sådan kan påvisas arten av denna.²¹³

Från de vanliga spjutspetstyperna avviker två exemplar, vilka tydligen bör betraktas som verkliga jaktspjut. Den ena spjutspetsen, 511, påminner om senare tiders björns pjut och kan väl betraktas som ett snarast hemmagjort sådant. Tyvärr är dess datering till förhistorisk tid mycket osäker; någon motsvarighet till spjutspetsen har jag icke observerat i något säkert förhistoriskt fynd. Å andra sidan hittades spjutspetsen — visserligen i omrörd jord — i en sådan del av gravfältet, i vilken fynden främst tillhörde korståg tiden.

Icke heller den andra spjutspetsen, 512, tillhör ett intakt gravfynd. Spjutspetsen är försedd med en kraftig hulling på ena sidan och skaftet har varit instucket i en lång och ovanligt klen holk. Spjutspetsar med hulling och holk

förefaller att ha varit mindre vanliga än sådana med hulling och tånge. En med Kjuloholms-exemplaret tämligen överensstämmande spjutspets har jag antecknat från Tuulos — Jutila — Haaksivalkama (inv. nr 708).

Antalet i gravfältet C funna spjutspetsar, ca 20 st., är icke exceptionellt stort, särskilt med hänsyn till att antalet svärd utgjorde 16 st. Det kan kanske vara av intresse att jämföra spjutspetsarnas och svärdens förekomst. Följande iakttagelser kan göras:

Svärd och 2 spjutspetsar förekom i 3 gravar (C 2, C 17, C K)

Svärd och 1 spjutspets förekom i 1 grav (C 3)

enbart svärd förekom i 6 gravar (C 15, C 16, C A, C D, C I, C J)

enbart en spjutspets förekom i 5 gravar (C 30, C 40, C C, C H, C O)

Slutligen kan det påpekas att de i gravfältet C funna spjutspetsarna knappast erbjuder nya bidrag till diskussionen om resp. typers kronologi.

3. Pilspetsar

Endast tre *pilspetsar* och av dem en mer eller mindre osäker kan antecknas bland fynden från gravfältet C.

513 längd 10,6 cm, osäker (ursprungligen katalogiserad som mejsel), ströfynd. Spetsen avbruten

514 » 7,8 » tången avbruten, ströfynd

515 » 11,7 » ströfynd

Pilspetsarna 514 och 515 är bägge försedda med tämligen flata ovala blad och skafttånge. Det som »osäkert» betecknade exemplaret 513 påminner om föregående, men bladet kan möjligen ursprungligen ha varit rombformigt.

Pilspetsar med ovalt blad var vanliga redan under folkvandringstiden och sådana förekom bl.a. bland fynden från gravfältet B på Kjuloholm (Kjuloholm I s. 135 f.). Under vikingatiden synes pilspetsar med flata och mer eller mindre ovala eller spetsovala blad ha hört till de vanligaste. Bladets form är nu kanske mera symmetriskt än tidigare.²¹⁴ Medan under folkvandringstiden bladets bredaste ställe ofta var placerat ganska lågt (Kjuloholm I, pl. 20:122 a-d), är den största bredden under vikingatiden vanligen vid mitten eller något ovanför denna på sätt som ses av 514.²¹⁵

4. Yxor

De i gravfältet C funna *yxorna* var likaså anmärkningsvärt få i förhållande till antalet svärd och spjutspetsar:

94 ur grav C 17, längd 15,9 cm, bladets bredd 14,4 cm, bredyxa, silverornerad, avb. pl. 6.

516 ströfynd, längd 13,9 cm, bredyxa
517 » » 9,5 » skäggyxa

Av de två bredyxorna är den i gr. C 17 funna yxan 94 en praktyxa av hög kvalitet, men tyvärr illa rostskadad. Yxan hör till Petersens typ M och har den för denna grupp karakteristiska svängda breda eggen. Själva eggpartiet, som består av hårdare järn än yxan i övrigt, markeras av en tydlig avsats. Särskilt anmärkningsvärd är den fina dekoren i silvertauschering, som pryder eller har prytt den övre delen av yxbladet jämte hela nacken; tyvärr har mycket av ornamentet skadats eller helt förstörts. Sålunda finns praktiskt taget ingenting kvar av nackens dekor.

Själva tauscheringsarbetet är väl utfört och för detta har man använt mycket tunna silvertrådar. Mönstret är sammansatt av palmetter, rankor och om öglerader påminnande våglinjer. Utmed vardera kanten löper en bred bård av akantusrankor, i övre delen av yxbladet finns en större komposition, vilken som en triangelformad spets skjuter in mot bladets mitt. I detta fält fyllt av palmetter och halvpalmetter ingår som centralt ornament ett i en cirkel inskrivet likarmat kors, vars armar utvidgar sig utåt; mellan armarna enkla strålar. Uppåt mot nacken avslutas kompositionen av tvärband med »öglelinjer» och av numera otydliga tvärställda mönster.

Likheten mellan denna yxa och en annan praktyxa, från Masku — Humikkala (Leppäaho 1966, pl. 61), är uppenbar. Mönstret på Masku-yxan innehåller likadana element som på vårt exemplar, men har dessutom spiraler som effektfulla inslag samt ett rutmönster. I detta fall är det dock nackpartiet som dekorerats, medan bladets triangelformade ornament utgör en förkrympt upplaga av motsvarande på Kjuloholms-yxan, dock utan korsmotivet. Vi fäster oss också vid att en del detaljer sådana som akantusrankor och »öglelinjer» är så fullständigt likadana att det kan anses vara motiverat att tillskriva de två yxorna samma verkstad. Samma karakteristiska våglinjer förekommer jämte ett rutmönster på en yxa från Posio (Leppäaho a.a., pl. 63). Ytterligare bör nämnas spår av en besläktad silverornering på ett skadat exemplar från Kuhmois (Kuhmoinen) — Rantala (Leppäaho a.a., pl. 62:3 a, b). Aktuell i detta sammanhang är också en elegant bredyxa från Pasilciems i Lettland.²¹⁶

Den typ av silverornering som utmärker den här refererade gruppen bredyxor förekommer också på andra slag av vapen från korstågstiden. Mest bekant är svärdet från Eura — Pappilanmäki (Leppäaho a.a., pl. 40), vilket kan betraktas som ett av vår förhistoriska tids märkligaste smidesarbeten. Men samma art av ornering ser vi också på några samtida spjutspetsar från Vesilaks

(Vesilahti) — Suomela, Ackas (Akaa) — Mainiemi, Messuby (Messukylä) — Vilusenharju och — i sämre utförande — från Räisälä — Särkisalo (Leppäaho a.a., pl. pl. 57:2, 58:1 och 58:2; Kivikoski Eisenzeit 1973, figg. 1181, 1182, 1184).

C. A. Nordman har berört de på detta sett utsmyckade vapnen såväl i »Konst» som i »Vapen» — banden av Nordisk kultur.²¹⁷ Han visar på förekomsten av en något likartad silvertauschering i östra Ryssland, t.ex. på vapen från Biljarsk, men ställer samtidigt frågan huruvida icke denna dekorationstyp snarare står i samband med nordisk ornamentik. Han hänvisar till svenska filigranornerade smycken från 1100-talet, gotländska glasmålningar från 1200-talet samt en tauscherad stigbygel från okänd ort i Sverige. Sistnämnda jämför han med engelska stigbyglar och påpekar att det finns sydengelska sådana och sporrar, vilka har en liknande tauscherering. Nordman gör följande konklusion: »Ett är i varje fall klart: att alla dessa vapen förfärdigats i ett centrum, där nordisk vapentradition från vikingatiden levde — se bredyorna — och där nya medeltida impulser gjorde sig gällande. Visserligen äro de endast kända från Finland, men utbredningen här — från Eg. Finland och Satakunda till Karelen och Nordösterbotten — talar snarast för att vapnen äro importerade, men varifrån må här förbli osagt.»

Peter Paulsen har i sitt arbete »Axt und Kreuz» berört de finländska praktyorna, vilka han betraktar som en nordisk-finsk grupp med en eller annan anknytning österut.²¹⁸ Han avbildar två av de i Biljarsk funna silvertauscherade yxorna, som Nordman hänvisat till (se ovan), men förmodar att ornamentiken tillkommit under nordisk påverkan.²¹⁹ Av de finländska yxorna intresserar honom Kjuloholms-exemplaret även på grund av ringkorset, som ingår i ornamentets rankverk, och han anser yxan vara en kult- eller rättssymbol.

Ett värdefullt inlägg i diskussionen har gjorts av V. Ginters i artikeln »Eine finnische Prunkaxt aus Lettland», som behandlar den redan tidigare nämnda yxan från Pasilciems.²²⁰ Ginters sammanställer utan tvekan yxan från Pasilciems med de finländska silvertauscherade yxorna. I fråga om de finländska praktvapnen anser han att man icke utan vidare kan avvisa tanken på en verkstad inom landet. Den omständigheten att fynden gjorts på vitt skilda håll behöver icke betyda att vapnen införts utifrån — se ovan Nordman — eftersom det gäller praktvapen för framträdande personer, stamäldste o.dyl.; av sådana vapen kan man icke vänta sig en lokal koncentration kring tillverkningsplatsen.

Ginters har också berört den ornamentik, som förekommer på de silvertauscherade vapnen. Han konstaterar att sådana element som akantusrankor, spiral- och palmettmotiv finnes såväl i den romanska ornamentiken i väster, som även i slavisk-byzantinsk ornamentik i öster med dess inslag av äldre östliga beståndsdelar. Ginters har bl.a. fäst sig vid dekoren på en spjutspets från Räisälä — Särkisalo (Leppäaho, 1966, pl. 58) och påvisar dess likhet med korstågstedens östligt påverkade karelska växtornamentik; som jämförelse nyttjar han en med

brons dekorerad knivslida från Sakkola—Leppäsenmäki (= Kivikoski, Eisenzeit 1951, fig. 1158).

Spjutspetsen från Räisälä hör icke till de mest karakteristiska företrädarna för gruppen och kommer kanske från en annan — karelsk — verkstad än de övriga. Ginters stiljämförelse är övetygande och det är säkerligen alldeles riktigt att östliga element ingår i ornamenten. Östliga motiv förekom utan tvivel också i västra Finland, men att sortera ut vad som är östligt och vad västligt förefaller vara tämligen hopplöst. Två typiska komponenter skulle jag dock gärna beteckna som västliga, närmast t.o.m. gotländska, nämligen de på flere av föremålen återkommande öglebanden samt sådana spiralornament, som pryder nackpartiet på Masku-yxan. Öglebandet är ett typiskt gotländskt motiv, vanligt på gotländska filigranarbeten²²¹; sådana återfinns vi på de tre yxorna från Kjuloholm, Masku och Posio. Typiskt gotländskt är också det nämnda spiralornamentet på Maskuyxan, som vi också kan se på Eura-svärdet och spjutspetsarna från Vesilaks (Vesilahti), Ackas (Akaa) och Messuby (Messukylä).²²² Särskilt dessa två komponenter — öglebandet och det särpräglade spiralmotivet — förefaller att tala för en västlig — således icke karelsk — enligt min mening gotländsk, mellansvensk eller västfinsk tillverkningsort.²²³ Närmare än så torde man icke kunna bestämma tillverkningsorten för praktyxan ur gravfältet C. Vi får också nöja oss med en allmän datering till korstågstiden.

Av enklare utförande och något större tyngd är yxan: 516. Den tämligen korta eggen är svängd och utan förtjockning. Nacken är kraftig och försedd med flikar både uppe och nere; de nedre flikarna är något längre än de övre. Även om vårt exemplar icke till alla delar är formriktigt kan man det oaktat hänföra det till bredyxornas familj.

Den tredje i gravfältet C funna yxan 517 är en alldeles liten skäggyxa; dess längd är endast 9,5 cm. Yxan har det för skäggyxor karakteristiska breda eggpartiet. Ryggkonturen är svagt böjd, nacken saknar skaftflikar. Dyliga små yxor av olika typer har förekommit över hela Finland, men vad sådana till formatet obetydliga yxor använts till är icke lätt att avgöra. Som ett förslag må anföras möjligheten av att de ingått i en jaktutrustning.

5. Sköldbucklor

Sköldbucklor hör till ovanligheterna i Finlands vikingatidsfynd; det ringa antalet kan bero på att man jämte järnbucklor även använde sådana av trä, vilka icke bevarats i gravarna.²²⁴ Fragment av två sköldbucklor av järn har dock påträffats på Kjuloholm:

518 ströfynd, två fragment
519 » » » jämte nit

Ehuru endast fragment bevarats är det likväl tydligt att de två bucklorna har varit av en konisk typ, av vilka ett tiotal påträffats i Finland.²²⁵ Karakteristiskt för dessa sköldbucklor är dels avsaknaden av en markerad hals, dels att brätten märkbart sluttar nedåt; sistnämnda detalj utvisar att själva skölden varit välvd.²²⁶ Den koniska sköldbuckeltypen har varit rätt vanlig i Sverige, den har också förekommit i Norge och i Ladoga-området.²²⁷ Den tycks ha tagits i bruk i mitten av 900-talet och användes ännu in på 1100-talet.

6. Vapenknivar

Knivmaterialet i gravfältet C är visserligen stort, men svårbearbetat; knivarna och knivslidorna är nämligen genomgående illa bevarade. Huvudparten av knivarna är av rätt ringa format, vilket tyder på att de först och främst bör betraktas som verktyg. Bland de närmare fyrtio knivar, som påträffades i gravfältet är det endast två som med skäl kan kallas vapen- eller huggknivar:

- 20 ur gr. C 2, nuv. längd 24,1 cm, tången avbruten
 229 » » C A, endast skaft och delar av slida

Kniven 20 är rakryggad, dock med en svag böjning närmast spetsen. Knivbladet är smalt i förhållande till bladets längd och jämbrett. Typen känner vi igen från Birka och Gotland, långa smala vapenknivar i slidor av samma längd.²²⁸ I Finland har vapenknivar av detta slag förekommit såväl under 900-talet som under 1000-talet.²²⁹

Den andra vapen- eller huggkniven är så fragmentarisk, att endast skaftet och slidan återstår. Skaftet av trä har dock en så pass stor längd, c. 12 cm, att det förutsätter en större kniv än en vanlig arbetskniv. Därtill kommer att knivslidan är av samma huvudtyp som de skandinaviska vapenknivarnas. Om slidan se nedan s. 173 f.

C. Redskap och personlig utrustning

1. Knivar

Knivarna till personligt bruk utgör en heterogen grupp. Oftast är ryggen på dessa knivar något böjd, men den kan också vara helt rak. Ibland förekommer ett knä mellan rygg och tånge på sätt som var vanligt på den tidigare vikingatidens knivar, men i regel synes övergången icke vara särskilt pointerad.

Längden är påfallande anspråkslös — bladets längd i medeltal ca 6—7 cm. Tyvärr är flertalet av knivarna illa skadade av rost.

Bladets form ger sålunda knappast möjligheter till en hållbar typindelning. I stället kan det vara skäl att betrakta de rester, som bevarats av skaft och slida.

Delar av *knivskaft* — ibland dock endast obetydliga spår av sådana — finnes på ganska många av knivarna. Av dessa lämningar framgår att skaftet oftast varit gjort av trä, i ett fall — kniven 235 ur gr. C A — av ben och i ett fall — 31 ur gr. C 3 — av horn. Bägge sistnämnda synes ha varit knivar av högre kvalitet.

På fem knivar var skaften nedtill omlindade med bronstråd, nämligen:

- 31 ur gr. C 3, avb. pl. 2
 45 » » C 4
 170 » » C 29
 229 » » C A
 533 ströfynd

Av ovanstående knivar är 31 samma som den tidigare nämnda med hornskaft. Kniven 45 ur kvinnograven C 4 hör till en bred knivslida av Osmanmäki-typ (se nedan). Av på detta sätt omlindade knivskaft finnes flere exempel från Birka (Arbman, Birka I, pl. 178:2, 179:1, 4—12). En del av dessa knivar har måhända införts, medan andra förfärdigats inom landet. En antydning om förekomsten av en inhemsk tillverkning utgör kombinationen av dylika knivskaft och de säkert inhemska slidorna av Osmanmäki typ, se ovan 45 ur gr. C 4.

En kniv, den förnämsta av alla, är försedd med silverbeslag både i övre och nedre ändan. Av intresse är också den tillhörande slidan:

99 ur gr. C 17, avb. pl. 5

De silverhylsor, som upptill och nedtill avslutar knivskaftet är utomordentliga arbeten, dekorerade med växtornament och nielloinläggningar.²³⁰ Slidan är icke mindre anmärkningsvärd. Den är till formen rektangulär, gjord av läder, men överdragen med dubbla lager tyg; underst fyrskaftigt ylletyg och ovanpå tvåskaftigt linne. Ena långsidan och nedre kortsidan har varit beslagna med smala dekorativa bronsribbor. Fyrbladslignande bronsbeslag har funnits på vardera bredsida och nedtill, likaså på vardera sidan, ett liggande bronslejon.

För knivens datering har vi hjälp av en knivslida i gr. 47 i gravfältet i Masku-Humikkala.²³¹ Denna slida visar så stora likheter med Kjuloholms-exemplaret, att man torde kunna räkna med samma ursprung. Bägge slidorna har fullständigt likadana kantbeslag. Masku-slidan är visserligen försedd med en doppsko, som motsvarar de två lejonerna på slidan från Kjuloholm, men doppskon och lejonerna är samma andas barn. Doppskon återger nämligen i själva verket ett djurhuvud och ytan är på samma sätt prickhuggen som

lejonkropparna.²³² Graven innehöll byzantinska mynt präglade för Basileios II och Konstantin VIII (976—1025), vilket kan motivera en datering till 1000-talets mitt eller början av korstågstiden.²³³

Då det gäller att utreda knivarnas upprinnelse har vi som främsta hållpunkter silverbeslagen samt lejonfigurerna. Växtornamentiken på silverbeslagen förefaller kanske i första hand östliga, men torde snarast vara en orientalistiskt färgad palmettornamentik i nordisk omformning, såsom Nordman påpekat i fråga om de silverornerade vapnen.²³⁴ Nordiskt romanska är också Kjuloholm-slidans liggande lejon. Vi kan samtidigt annotera att silverbeslagen på ett knivskaft (8656:29, 30) från Masku-Humikkala har en med Kjuloholm-knivens dekor jämförbar växtornamentik.

Tidstypisk på ett helt annat sätt än föregående är den breda med bronsbleck överdragna slida, som vi här efter det oftast avbildade exemplet benämner *Osmanmäki-typen*:

45	ur gr. C 4, tämligen fullständig
109	» » C 19, kantbeslag
135	» » C 27, »
152, 153	» » C 28, tämligen fullständig, avb. pl. 9
170	» » C 29, » »
256	» » C B, » »
282	» » C E, kantbeslag
338	» » C L, tämligen fullständig
520, 522, 524	ströfynd, fragment från flere slidor

De här uppräknade slidorna, vilka enbart påträffats i kvinnogravar, är varandra så lika, att de tydligen härstammar från samma verkstad.

Slidorna av Osmanmäki-typ är breda och flata. Själva slidan är gjord av läder och fodrad med skinn. Den utåt vända sidan är helt överdragen med ett tunt ornerat bronsbleck; mellan lädret och bronzen är lagd en skiva björknäver. Det hela är infattat i ett ramverk av kraftiga bronsrör. Runt mynningen finnes ett ca 1,2 cm brett stämpelornerat mynningsbeslag, som på bakre sidan gör en utböjning för knivskaftet.²³⁵

Bronsblecket, som täcker framsidan är över hela ytan ornerat med drivna ornament: nedtill ett flätbandmönster i vilket grupper av små bucklor inpassats, upptill enbart bucklor, var och en av dem försedd med en fin, driven pärlkontur.

Knivarna, som hör till dessa slidor, har anmärkningsvärt små blad. Ovan nämndes redan att åtminstone i två fall, knivarna 45 och 170, var knivskaften nedtill omlindade med tunn bronstråd. Ytterligare bör nämnas att kniven 152 i gr. C 28 hade en i skaftändan instucken bronsmärkla, i vilken hängde två dubbelspiralformiga bronsprydnader. Märklan har en motsvarighet i nr 535, som dock är ett

ströfynd. Bland ströfynden finns också dubbelspiral- eller brillformiga hängen, 531, vilka likväl är av järn, varför deras samhörighet med knivskaft är något osäker.

Tallgren (ZAE II, s. 113 f) och Kivikoski (Auraflossgebiet, s. 222) sammanställer dessa knivslidor med estniska av likartad form. Slidornas konstruktion är densamma, t.o.m. björknävern återfinnes hos de estniska som underlag för bronsblecket. Det sistnämnda är också hos de estniska drivet, men mönstret är ett annat; flätmotivet återfinnes dock på en del estniska exemplar (Tallgren 1926, pl. VIII:2). Förebilden kan således vara estnisk; de i Finland funna slidorna torde dock utan tvekan vara tillverkade inom landet.

Enligt Ella Kivikoski har slidtypen tagits i bruk i västra Finland omkring 1000 och sedan levat vidare in i korstågstiden.²³⁶ Sarvas ger för sin del en något tidigare datering; enligt honom tillhör de tidigaste breda knivslidorna redan mitten av 900-talet. Denna datering bygger på ett myntdaterat gravfynd, Eura-Osmanmäki gr. 4, med en präglingsmarginal från 950 till 960. Huvudparten av fynd visar dock på en koncentration till 1000-talets förra hälft.²³⁷ I fråga om slidornas utseende kan sägas att de äldre fram till 1000-talets mitt är förbluffande lika varandra, senare blir slidorna något klumpigare, något bredare i förhållande till längden. Av allt att döma har tillverkningen varit begränsad till enstaka verkstäder, eventuellt på en och samma ort.

De på Kjuloholm funna slidorna av Osmanmäki-typ synes samtliga tillhöra den äldre typen och är sålunda från 1000-talets förra hälft. Den enda olikheten mellan slidorna består i variationer hos stämpelornamentiken på mynningsbeslaget. Här har bronsmeden eller bronsmederna varierat på samma sätt som på de breda armbyglarnas mittstycken eller på spiralfingerringarna med bred mittsköld.

Medan slidorna av Osmanmäki-typ endast förekom i kvinnogravar tillhör de återstående knivslidorna mansgravar.

I den icke sakkunnigt utgrävda graven C A påträffades resterna av två knivar, av vilka den ena torde ha utgjort en vapenkniv. Då resterna av de två knivarna och knivslidorna delvis hopblandats, behandlas bägge samtidigt. Dessa knivar är:

229 ur gr. C A, fragmentarisk, rester av slidan

235 » » » » » » » »

Av de två knivslidorna är det endast den som hör till vapenkniven 229, som tillåter en någorlunda godtagbar rekonstruktion. Slidan har varit gjord av läder och till sin övre del försedd med ett ganska brett kantbeslag. Vid detta beslag, som är något kortare än knivskaftet och smalnar nedåt, är fästad en liten ögla. Ett stycke nedanom kantbeslaget, ungefär vid knivskaftets nedre ända, har ett 2.1 cm brett bronsbeslag varit placerat tvärs över slidan. Knivslidan torde även

ha varit försedd med en doppsko, ehuru denna gått förlorad. Denna doppsko har förmodligen haft samma långsträckt form som 523 och 526.

Den här beskrivna knivslidan återger i allt väsentligt en knivslida av en typ, som är välkänd från Birka (t.ex. Arbman, Birka I, pl. 6:1, 2 och 178:1). I stället för det på Birkaslidorna vanliga trappgavelmönstret är Kjuloholms-beslaget ornerat med instämplade trekanter, tärningsögon o.dyl. Likheterna mellan slidorna från Birka och vårt exemplar behöver icke betyda att de är samtida. Det väsentliga är att förebilderna till den kniv- och slidtyp, som förekommer i Finland, bör sökas hos sådana av ovannämnd art. En sådan detalj på Birkaslidorna som de små ca 1/2 cm breda kantbeslagen, som placerats mellan det stora beslaget upptill och doppskon, har en motsvarighet i ett litet knivslidefragment 527.

Huru den andra knivslidan, 235, i grav C A sett ut är svårare att avgöra. Förmodligen har den haft ungefär samma utseende som föregående, dock med den skillnaden, att den även varit försedd med både mynnings- och tvärbeslag. Ytterligare kan nämnas att vardera kniven säkerligen burits i vågrätt läge, vilket var det vanliga vid denna tid.²³⁸

Besläktade med föregående, ehuru möjligen en östbaltisk variant, är knivslidebeslaget:

521 ströfynd, fragment

Beslaget motsvarar det kraftiga sidobeslaget på slidan 229, men har en nästan trekantig form. Förebilden torde kunna sökas i östbaltiska knivslidor sådana som Tallgren, ZAE II, fig. 146 eller pl. VIII:3.

Ytterligare återstår att nämna kniv- och knivslidefragmenten:

319 ur gr. C K, kniv jämte fragm. av slida, avb. pl. 21

529 ströfynd, fragm. av knivskaft jämte bronsbeslag

Bägge fragmenten är täckta av ett tunt bronsbleck, i vardera fallet ornerat med drivna rundlar. Trots den ornamentala likheten kan det vara fråga om slidor av helt olika typer. Fragmentet 529 återger ett knivskaft av trä och detta har tydligen varit beslaget med bronsbleck. Upptill och nedtill avslutas skaftet av en bronsplatta. Detta är en anmärkningsvärd detalj, som vi återfinner på ett förnämt knivgarnityr från Enare (Inari)-Miihkalinjärvi.²³⁹ Intressant i detta sammanhang är att sistnämnda kniv på skaftet har en ornamentik, som påminner om den på kniven 529. I fallet 319 påträffades resterna av det ornerade bronsblecket ovanpå knivbladet, skilt från detta av ett skikt läder. Det förefaller sålunda troligt att bronsblecket hört till slidan, men dennas utseende kan knappast längre rekonstrueras.

2. Liar

De på Kjuloholm i gravfältet C funna liarna tarva icke ur typologisk synpunkt någon vidlyftigare utredning. Jag hänvisar till Hackmans och Vilkunas förträffliga undersökningar.²⁴⁰

Följande exemplar tillvaratogs:

238	ur gr. C A, skadad,	rester	av skaftbindning
303	» » C I, »	rester	» »
323	» » C K, »	nuv. längd	50,1 cm
548	ströfynd,	litet fragment	
549	»	illa rotskadad, nuv. längd	ca 50 cm
550	»	fragmentarisk, nuv. längd	34,5 cm, skaftbindning
551	»	talrika fragm. av två liar,	skaftbindning
552	»	litet fragment, spetsen	av en lie

Inom gravfältet C har sålunda tillvaratagits delar av åtminst 8, möjligen 9 liar, ett i förhållande till andra gravfält ganska stort antal. Samtliga är av en i västra Finland allmän typ, som kännetecknas av ett kort skaft och tämligen svag böjning på bladet. I skaftändan finnes ett vinkelrätt uppstående hak. Tack vare att skaftbindningen bevarats i några fall kan man sluta sig till att skaften varit fästade med en- eller granvidjor, som virats mycket tätt till en bredd av 8—10 cm.

Liarna 238, 303 och 323 påträffades i mansgravar.

3. Skärör

Antalet skärör i gravfältet C var ungefär det dubbla mot antalet liar. Skärör förekom framför allt i kvinnogravar, i tre fall dock också i mansgravar, nämligen i gravarna Cl, C 2 och C H.

Följande skärör påträffades:

11	ur gr. C 1, fragment, rester	av skaftbindning
23	» » C 2, söndrig	i flere delar
47	» » C 4, sönderrostad,	spår av skaftbindning
56	» » C 7, söndrig	
102	» » C 18, liten, endast	ca 18—19 cm, söndrig
171	» » C 29, söndrig	
200	» » C 39, »	, avb. pl. 13
258	» » C B, litet fragment	
285	» » C E, några fragment,	rester av träskaftet
296	» » C H, längd ca 31,7 cm,	brustit i fyra delar
339	» » C L, sönderrostad,	spår av skaftbindning

553—555 ströfynd, fragment av minst 6 st skärör

Även i fråga om skärorna hänvisar jag till Hackmans och Vilkunas ovan anförda undersökningar. I gravfältet C förekom två varianter, av vilka den ena har ungefär samma svaga böjning som liarna — detta gäller åtminstone skäran 554 — medan skäran hos den andra varianten böjer sig ganska kraftigt ett stycke ovanför skaftet, tydligt hos 47, 102, 171, 200, 285, 296. Däremot fanns bland skärorna ingen av den östfinska typen med dess karakteristiska knä mellan blad och skaft (t.ex. Vilkuna a.a., s. 288, fig. 5 a). På de i gravfältet C funna skärorna finnes i skaftändan ett vinkelrätt hak, som i något fall kan vara ganska kraftigt, t.ex. 555 d. Skaftbindningen är, där sådan finns kvar, likadan som hos liarna, se 11, 47, 339. I ett fall, 285, har rester av träskaftet bevarats; skaftet slutar skarpt mot bladet och förefaller att ha saknat bindning med vidjor.

4. Saxar

Av de saxar, som hör till säkra gravfynd, är tre från kvinnogravar och två från mansgravar:

- 46 urkvinnograven C 4, illa skadad
- 84 » mansgraven C 15, längd 19,5 cm, avb. pl. 4
- 257 » kvinnograven C B, söndrig, ursprunglig längd ca 28 cm
- 304 » mansgraven C I, »
- 349 » kvinnograven C N, längd 17,8 cm, avb. pl. 23
- 556—559 delar av minst 9 saxar, ströfynd

De 14 saxar, av vilka delar påträffats i gravfältet C, är alla av den för vikingatiden karakteristiska typen med överdelen utvidgad åt sidorna. Några dekoreringsmedel med bronstrådar l. dyl. förekommer icke. Anmärkningsvärd är dock den stora saxen 257 i gr. C B med en längd av ca 28 cm.

Hackman har gjort en noggrann undersökning om saxarnas typologi och deras förekomst i mans- och kvinnogravar (Hackman 1938, Pukkila, s. 156 ff.), vilken undersökning refererats i Kjuloholm I, s. 149 f. Av Hackmans utredning framgår, att saxar ingalunda var ovanliga i mansgravar. År 1938 hade Hackman antecknat sammanlagt 33 saxar från folkvandringstiden, 52 från vikingatiden och 8 från korstågstiden. Av folkvandringstidens saxar hade 14 med säkerhet eller med största sannolikhet tillhört mansgravar, 7 kvinnogravar och 2 dubbelgravar. Motsvarande siffror för vikingatiden var 16 i mansgravar och 14 i kvinnogravar medan korstågstidens saxar fördelade sig jämnt mellan mans- och kvinnogravar, d.v.s. 3 för vardera. Fördelningen av skäror på mans- och kvinnogravar i gravfältet C följer sålunda icke helt det allmänna mönstret, vilket likväl kan bero på tillfälligheter, i synnerhet som de 9 ströfynden måste lämnas obeaktade.

5. Elddon

Den yngre vikingatiden medförde inga nya eldstålstyper för dagligt bruk. Det är endast två olika former som allmänt användes, nämligen »lyrformen» och den genombrutna ovala, båda sådana som sedan levde kvar långt in i nyare tid.

Av lyrformen påträffades endast ett exemplar:

131 ur gr. C 26

Av den ovala typen tillvaratogs följande:

560 ströfynd, längd 7,6 cm.

561—565 fragment av åtm. 5 exemplar

Om uppkomsten av de olika eldstålstyperna se Kjuloholm I, s. 150 ff. Av utredningen framgår att bägge här nämnda eldstålstyper uppträder i finländska fynd redan under folkvandringstiden; det tidigaste belägget för den ovala typen torde vara det på Kjuloholm i gr. A 4 påträffade exemplaret, avbildat Kjuloholm I, pl. 9:49. Det är också denna enkla ovala typ, som dominerar i gravfältet på Kjuloholm.

Till eldstål hör givetvis *flinta*. Pälsi har fäst sig vid att eldstål och flinta icke nödvändigt behövde förekomma tillsammans i en och samma grav.²⁴¹ Pälsi uppger att i trettio tre undersökta gravar fanns i femton både eldstål och flinta, i aderton någotdera allena; enligt Pälsi berodde de bristfälliga elldonen på att man ville skydda de efterlevande. Förhållandena i gravfältet C motsäger på inget sätt Pälsis iakttagelser. I den grav, C 26, som innehöll eldstålet 131 fanns inga flintstycken. Å andra sidan förekom flinta i tre gravar, utan att något eldstål ingick i gravgodset, nämligen:

114 ur gr. C 22, 2 st.

183 » » C 38, 1 » , avb. pl. 11

322 » » C K, 2 » , avb. pl. 21

Förutom, ovannämnda tillvaratogs i gravfältet ytterligare 4 flintstycken, 566, som ströfynd.

6. Brynstenar

Antalet i gravfältet C funna brynstenar utgjorde ett tiotal:

85 ur gr. C 15, längd 9,4 cm, avb. pl. 4

288 » » C F, » 6,8 » , avb. pl. 18

567 ströfynd, » 18,5 » .

568 » 4 st., längd 6,5, 7,2, 7,3 och 7,4 cm

569	ströfynd	längd	6,8 cm
570	»	»	6,2 »
571	»	dim.	3,7 – 2,3 cm

Såsom av de ovan anförda dimensionerna framgår är de i gravfältet funna brynstenarna jämförelsevis små. Den längsta av dem, 567, har en längd av 18,5 cm och en bredd av ca 2,5 cm.; materialet är grå lerskiffer. Stenen 85 ur gr. C 15 har uppenbarligen varit en brynsten av samma slag, ehuru den brustit; nuv. längd endast 9,4 cm. Bägge är tydligen avsiktligt tillformade för sitt ändamål, men saknar hål för upphängning och motsvarar sålunda brynstenar sådana som Arbman, Birka I, pl. 187:1—5.

Typiska hängbrynen är däremot 288 och 568 a—c, samtliga av grå lerskiffer. Exemplaren 568 b och 568 c har bredsida genomborrad och påminner starkt om sådana brynstenar som Arbman, Birka I, pl. 186: 2 eller Kivikoski, Eisenzeit 1973; fig. 983. Hos nr:ris 288 och 568 a är hålet borrar från smalsida till smalsida.

Av de återstående brynstenarna är 568 d, 569 och 570 av samma storlek som föregående, men saknar hål. Ensam i sitt slag är den lilla av sandsten gjorda brynstenen 571; förmodligen har denna använts för slipning av nålar.

7. Lås och nycklar

Hänglås är jämförelsevis sällsynta i Finlands vikingatidsfynd och detsamma gäller även nycklar. I gravfältet C har tillvaratagits ett enda lås, men 3 event. 4 nycklar. Det enda låset är:

83 ur gr. C 15.

Detta lås har en cylindrisk form och hör till gruppen bultlås. Till ett sådant lås hör en bult spärrfjädrar; för att öppna låset måste spärrfjädrarna pressas mot bultaxeln med tillhjälp av en efter spärrfjädrarna anpassad nyckel; i vårt fall saknas dock nyckeln. Ett ganska likartat lås avbildar Kivikoski (Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 960) från Kalvola—Pahnainmäki; hon antecknar ytterligare 9 exemplar från Finland, Kjuloholms -låset medräknat. Denna ursprungligen östliga låstyp förekom sedermera ganska allmänt under medeltiden.²⁴²

I gravfältet C påträffades följande *nycklar*, samtliga av järn:

103	ur gr. C 18,	nyckelaxet	saknas,	skaftet	lik 334, l.	10 cm
278	» » C E,	»	»	längd	ca 9,1 cm,	avb. pl. 17
334	» » C L,	axet	spadlikt,	längd	ca 10,3 cm.	Fäst i bronskedja, avb. pl. 22
572	ströfynd,	axet	spadlikt,	skaftet	defekt.	Längd ca 7,3 cm

De spadliknande axen på nycklarna 334 och 572 är bägge fyrkantiga, den ena med 5 hål det andra med 3; dessa hål svarar mot den tillhörande låsmekanis-

mens spärrar. Även om axen saknas på de två övriga nycklarna, 103 och 278, tyder skaftens utseende på att även dessa nycklar haft likartade ax.

8. Vågar, vikter och mynt

Bygdens relationer utåt avspeglas i fynden av vågar, vikter och mynt. Av *vågar* påträffades en fullständig och delar av fyra andra:

- 72 ur gr. C 15, våg jämte dosa, brons, avb. pl. 4
- 573 ströfynd, fragm. av vågarm av brons
- 574 ströfynd, vågbalans av brons med tunga av järn
- 575 ströfynd, två små fragment av vågskålar
- 576 ströfynd, två vågskålar av brons dekorerade med inristade koncentriska cirklar

Våggarnityret 72 är ett utmärkt arbete. Skålarna är på inre sidan ornerade med koncentriska cirklar och i mitten med ett fembladigt ornament. Även de yttre kanterna är ornerade med ett mönster av koncentriska halvcirklar och med en rad tårningsögon. Bronsdosan är ett vackert arbete, men oornerat. Kivikoski har antecknat sammanlagt sju dylika bronsdosor från Finland, vågarnas antal är enligt henne 23.²⁴³

De övriga i gravfältet C funna vågdelarna tyder på att de tillhört både enklare och mindre vågar.

I gravfältet C påträffades ett ganska stort antal *vikter*, av vilka de flesta dock var så skadade, att deras värde och vikt icke längre kan bestämmas.

		märke (antal punkter)	gram	form	material
74 a	ur gr. 15	5=5	37.665	rund	brons
74 b	» » »	3	?	»	järn o. brons
»	» » »	?	?	»	» » »
»	» » »	?	?	»	» » »
74 c	» » »	1		reffield	brons
74 d	» » C 15	—		kubf.	brons
75 ?	» » »	—		kulf.	järn
118	» » C 24	?	?	rund	järn o. brons
123	» » C 25	4	6.535	mångk.	brons
128 a	» » C 26	5	?	rund	järn o. brons
128 b	» » »	4?	?	»	» » »
128 c	» » »	2?	?	»	» » »
237 a	» » C A	?	?	»	» » »

237 b	» » »	?	?	»	» » »
294	» » C H	?	?	»	» » »
300 a-e	» » C I	?	?	»	» » »
577	strö- fynd	5	?	»	brons
578	(event. gr. C 36)	(8)	2.780	mångk.	»
579	»	—		kubf.	»
580 a-b	»	?	?	rund	järn o. brons
581	»	?	?	»	» » »
582	» (event. gr. C 31)	?	?	»	» » »
583	» (event. gr. C 36)	?	?	»	» » »
584 a-b	»	?	?	»	» » »
585	»	?	?	»	» » »
586	»	?	?	»	» » »
587	»	?	?	»	» » »

De flesta vikterna är sålunda förfärdigade av järn, men beklädda med en bronsmantel. Då järnet rostat har bronsmanteln sprängts, vikten deformerats och förlorat sin ursprungliga vikt. För bestämningen av vikternas värde är det sålunda nästan endast bronsvikterna som kan komma i fråga; tre av dem ingår i Kampmans (Kenttämaa) värdetabell i SM 1928, s. 58 f. Enligt Kampmans undersökning tillhör dessa vikter marksystemet, som vid denna tid användes bl.a. i Skandinavien och Ostbaltikum.²⁴⁴ Viktenheten i detta system utgjorde örtugen, som i Finland synes ha växlat mellan 7 och 9 gram. Bronsvikten 74 a med 5 + 5 punkter har sålunda ett värde av 1 öre och 2 örtugar. De små mångkantiga vikterna är mindre än en örtug. Huru deras värde skall beräknas är oklart och det är tänkbart att de tillhör ett annat värdesystem.

I gravfältet C påträffades ett flertal *mynt*, såväl arabiska som västerländska. Fynden fördelar sig såtillvida olika, att de arabiska mynten endast förekom i kvinnogravar, medan de västerländska kunde finnas såväl i kvinno- som mansgravar.

De *arabiska* mynten har bestämts av Beatrice Granberg och resultaten har hon publicerat dels i artikeln »Arabiska mynt från ett skelettgravfält på Kjuloholm i Kjulo sn.» (FM 1952, s. 5 ff) dels i ett större verk »Förteckning över kufiska myntfynd i Finland (Studia Orientalia XXXIV). Förteckningen nedan är uppgjord efter Granbergs specialartikel om Kjuloholms-fynden: i fråga om detaljer hänvisas till denna artikel. I förteckningen anges för varje mynt resp. nummer hos Granberg i specialartikeln, medan nummern i det större arbetet tillfogas inom parentes.

36 a-b	ur gr. C 4	två sönderfrätta mynt Granberg 9—10 (1449, 1450)
142 a	» » C 28	abbasiddirhem ar-Radi billah (934—940), Nisibin 934/5. Granberg 11 (1451).
» b	» » »	samaniddirhem Nasr ibn Ahmed (913—942), Enderabah 934—40 Granberg 12 (1452)
» c	» » »	samaniddirhem Abdulmalik ib Nuh (954—961), Samarkand 955/6 Granberg 13 (1453)
» d	» » »	hamdaniddirhem Nasir-ed-daulah Abu Muhammed Hasan och Saif-ed-daulah Abul Hasan Ali (929—968). el-Mausil 943/4. Granberg 14 (1454)
» e	» » »	dirhem Mumin ibn al-Hasan (ca 976). Bulgar 976/7. Granberg 15 (1455)
188 a	ur gr. C 39	samaniddirhem Ismail ibn Ahmed (892—907). as-Sas 898/9. Granberg 16 (1456)
» b	» » »	samaniddirhem Mansur ibn Nuh (961—976). Buha-ra 971/2. Granberg 17 (1457)
» c	» » »	samaniddirhem Nuh ibn Mansur (976—997). as-Sas 980/81. Granberg 18 (1458)
» d	» » »	samaniddirhem eftermyntning. Nasr ibn Ahmed (913—942). Samarkand 913/32. Granberg 19 (1459)
» e	» » »	samaniddirhem eftermyntning. Abdulmalik ibn Nuh (954—961). Andarabah 957/8. Granberg 20 (1460)
189	» » »	ensidigt präglad silverbrakteat. Granberg 21
244 a	» » C B	samaniddirhem Ahmed ibn Ismail (907—913). as-Sas 909/10. Granberg 1 (1441)
» b	» » »	samaniddirhem Nasr ibn Ahmed (913—942). Samarkand 914/5. Granberg 2 (1442)
» c	» » »	samaniddirhem D:o as-Sas 927/8. Granberg 3 (1443)
» d	» » »	samaniddirhem Mansur ibn Nuh (961—976). Samarkand 968/9. Granberg 4 (1444)
» e	» » »	samaniddirhem D:o as-Sas 971—976 Granberg 5 (1445)
273 a	» » C E	samaniddirhem Ahmed ibn Ismail (907—913). Enderaba 911/12. Granberg 6 (1446)
» b	» » »	samaniddirhem eftermyntning. Nasr ibn Ahmed (913—942). Samarkand 920/21. Granberg 7 (1447)
327	» » C L	samaniddirhem Mansur ibn Nuh (961—976). Samarkand 964/65. Granberg 8 (1448)
398	ströfynd	samaniddirhem al-Muktadir billah (907—932)? Myntet fel- eller efterpräglat Granberg 22 (1449)

Huvudparten av de i gravfältet C funna arabiska mynten utgöres av samaniddirhemer, 16 st. Abbasiderna, hamdaniderna och volga-bulgarerna är representerade med var sitt exemplar. Granberg ha påpekat huru samaniddirhemerna täcker en representativ rad av emirer inom samaniddynastin, börjande med Ismail ibn Ahmed (892—907) och slutande med Nuh ibn Mansur (976—997). Granberg påpekar också att mynt för de tre sista emirerna i denna rad är jämförelsevis sällsynta både i Norden och Baltikum. Till de sällsyntare hör också hamdaniddirhemmen *142 d* och Volga-burgarmyntet *142 e*.

Av de västerländska mynten är de *tyska* bestämda i Salmos »Münzen in vorgeschichtlichen Funden Finnlands»; kompletterande uppgifter finns i Sarvas avhandling »Länsi-Suomen ruumishautojen raha-ajoitukset». Nedan hänvisas till dessa arbeten.

Kvinnogravar

		präglat för	ort	hänvisning
2 a	ur gr. C 1	Adalbero I (929—964)	Metz	Salmo 4:2
» b	» » »	Erkambold (965—991)	Strassburg	Salmo 78:61
160	» » C 29	Boleslaus II (967—999)	Böhmen	Sarvas s. 89
180	» » C 38	Henrik VI den svarte (1026—1040)	Regensburg	Salmo 87:37
181 a-b	» » »	obestämda fragment		
272 a	» » C E	Adelheid I (999—1044)	Quedlinburg	Salmo 58:4
» b	» » »	(1000-talets början)	Bryssel	Salmo 9:4
328 a	» » C L	Henrik II (1002, 1014—1024)	Strassburg	Salmo 78:17 a
» b	» » »	skadat, troligen tyskt		
345 a	» » C N	Konrad II (1024—1039)	Mainz	Salmo 75:190
» b	» » »	Wilhelm de Ponte (1054—1076)	Utrecht	Salmo 27:31

Mansgravar

76 a	ur gr. C 15	Sven Estridsson (1047—1076)	Viborg, Danmark	Salmo 1933, 59
------	-------------	--------------------------------	--------------------	----------------

76 b	ur gr. C 15	tyskt mynt		Salmo s. 17
» c	» » »	flere små fragment		
116 a	» » C 24	fragm. av anglosachs. mynt		Sarvas, s. 84
» b	» » »	fragm. av trol. tyskt mynt		Sarvas, s. 84
122	» » C 25	fragm. av trol. tyska mynt		Sarvas, s. 85
127	» » C 26	enl. Salmo Otto I 1. Otto II som kejsare präglat mellan 965 och 983. Enl. Sarvas möjl. Otto III (996—1002)	Köln	Salmo 35:181 Sarvas s. 86
232	ur gr. C A	två obestämbare fragm.		
295	» » C H	obestämbart fragment		
299 a—b	» » C I	två obestämbare fragm.		
320 a—d	» » C K	fyra obestämbare fragm.		

Ströfynd

392	biskop Liutolf (987—996)	Augsburg	Salmo 86:2
393	greve Hermann von Kalvelage (ca 1020—1051)	Emden	Salmo 31:30
394	biskop Bernold (1027—1054)	Utrecht	Salmo 27:27
395	Ethelred II (979—1016)	anglosachs. »	Nordman 1921 s. 22 f.
396	möjl. Vilhelm I (1066—1087)		
397	obestämbare fragm. av åtm. åtta västerl. mynt		

Av ovanstående tabeller kan vi sluta oss till att i gravfältet C påträffades följande antal mynt:

arabiska	22 st.	
tyska	14 »	+ flere fragment
böhmiska	1 »	
anglosachsiska	2 »	+ fragment
danska	1 »	
	<hr/>	
	40 st.	+ flere fragment

De arabiska mynten omspanner tiden 898/9 — 980/81. För de västerländska mynten kan icke lika exakta tidsbestämningar anges, eftersom de icke har präglingsåret angivet. Det är dock tydligt att av de tyska mynten fyra tillhör 900-talets senare hälft och nio 1000-talet. Yngst bland dem är ett för Wilhelm de Ponte (1054—1076) i Utrecht präglat mynt. Till de yngsta mynten hör också det enda danska myntet, som präglats för Sven Estridsson (1047—1076), och möjligen ett av de anglosachsiska, som event. kan tillskrivas Vilhelm I (1066—1087).

9. Penningpungar och viktfodral

Penningpungar kan förmodas ha förekommit åtminstone i några av de mansgravar, i vilka silvermynt påträffats. Likaså kan askar eller dosor ha funnits i gravar med viktsatser. Men då dessa pungar och viktfodral varit gjorda av läder, skinn, tyg, trä eller näver har de i de flesta fall helt förstörts.

I gr. C 15 påträffades dock resterna av en näverask av oval form och i asken resterna av förmodligen en skinnpung:

73 ur gr. C 15

Näveraskens bottendimensioner utgjorde 13,7 — 9,4 cm. Huru skinnpungen sett ut framgår icke av de bevarade resterna; man kunde också tänka sig att näverasken varit fodrad med skinn, men denna möjlighet förefaller mindre trolig. I asken och pungen fanns en hel del små föremål. Först och främst fanns där 6 st. vikter (74), 2 st. hela och flere fragment av silvermynt, ett av mynten (76 a) präglat för Sven Estridsson i Danmark (1047—1076), en djurklo (78), som tydligen använts som amulett, ett fragmentariskt klockformigt föremål, en liten järnkula (75) samt 7 st. obestämbara bronsföremål.

Den andra penningpungen, en läderbörs, hittades i gr. C A.

231 ur gr. C A

Läderbörsen tycks ha haft formen av en med lock försedd ficka, men de fåtaliga resterna tillåter ingen säker rekonstruktion. Det är sålunda osäkert om den haft samma utseende som flere läderbörsar i Birkafynden.²⁴⁵ Innehållet i börsen har åtm. bestått av två obestämbara fragment av västerländska silvermynt (232) samt ett runt bronsbeslag (233).

10. Hästmundering

Till hästmunderingen hör betsel samt remsöljor och beslag. Bland fynden saknas däremot t.ex. selkrokar och stigbyglar.

De i gravfältet funna *betslen* var nästan genomgående illa skadade av rost. Antalet betsel var ringa; delar av endast högst åtta betsel påträffades. Trots detta kunde bland dessa särskiljas tre olika typer, nämligen betsel med 1—, 2— eller 3-delat munbett.

82	ur gr. C 15	3-delat munbett, skadat av rost, avb. pl. 4
111	» » C 19	helt sönderrostat
137	» » C 27	2-delat, skadat av rost
353	» » C O	», bristfälligt
588	ströfynd	enledat
589	»	fragment av troligen 3 st. betsel

Samtliga betsel utgöres av ringbetsel. Om ringbetslets äldre förekomst i Finland och närgränsande områden hänvisas till Kjuloholm I, s. 153 ff. Av utredningen i Kjuloholm torde framgå, att de tredelade munbetten — den mellersta leden har ∞ -form — var den vanligaste under folkvandringstiden och detsamma torde också ha varit fallet under vikingatiden, särskilt under dess senare del (Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 999). De tvådelade har kanske blivit något vanligare än förut (Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 1000). Enledade munbett, sådana som 588, utgjorde däremot fortfarande undantag och har tydligen använts endast i undantagsfall.

I fråga om vikingatidens ringbetsel kan man iaktta en förändring av ringarnas storlek. Medan folkvandringstidens ringar hade en diameter varierande mellan 5 och 10 cm, varierade vikingatidens mellan ca 5 och 6,5 cm. De präktiga, välsmidda betslen med stora ringar har sålunda försvunnit, tydligen redan vid vikingatidens början.

Av *järnsöljor* som förmodligen hört samman med hästmundering förekom endast två exemplar.

590	ströfynd (möjl från gr. C 13)
591	»

Söljan 590 har en fyrkantig ram och ett vid ramen fastsmitt rektangulärt beslag. Söljan 591 har däremot en något avrundad ram, som är rätt hög och sluttar framåt. Beslaget är rörligt runt samma axel som tornen.

Dessa enkla järnsöljor har motsvarigheter på andra håll i sydvästra Finland. Som exempel kan nämnas ett par söljor (6367:43 o.80) från 1000-talsgravfältet på Virusmäki i S. Marie (Maaria).²⁴⁶

Till delar av hästmundering hör också *korsformiga rembeslag*

- 354 ur gr. C O, järn, endast en av armarna hel, i mitten en korsformig skiva
 438 ströfynd brons, tunt bleck, ornerad med drivna bucklor
 592 » järn, fragmentariskt, i varje hörn ett kraftigt nithuvud
 593 » brons, armarna fastnitade vid en fyrkantig stödskena
 594 » » , fragmentariskt, i varje korsarm en nit

Beslaget 354 är betydligt kraftigare än de övriga och korsarmarna har avslutats i öglor. Föremålet kan jämföras med ett korsformigt beslag från S. Marie (Maaria), Virusmäki, (avb. Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 1004) och med den tvåarmade remfördelaren från Kumo (Kokemäki), Leikkimäki Kivikoski a.a. fig. 1005; vårt exemplar och sistnämnda har nämligen exakt likadana armar. Vi kan också hänvisa till ett beslag från Ösel, som är fullständigt likt Kumo-exemplaret.²⁴⁷ Paulsen har behandlat denna grupp av beslag och ansett den tillhöra tiden omkr. 1000 eller första hälften av 1000-talet.²⁴⁸

Även de mindre beslagen, vilka kan ha hört till betslets remyg, har motsvarigheter på olika håll, såväl i järn som brons. Kivikoski omnämner två från Virusmäki i S. Marie (Maaria) (6367:45, 46) och från grav 12 i Taskula i samma socken.²⁴⁹ Beslaget 438 skiljer sig från de övriga genom att det förfärdigats av alldeles tunt bronsbleck. Föremålet kan jämföras med ett av Kivikoski i Eisenzeit 1973, fig. 934 avbildat korsformigt beslag; bägge är därtill ornerade med drivna bucklor

Till hästmundering kan man måhända även räkna en *bjällra* av järn

385 ströfynd

Bjällran är gjord av tämligen tunt järnbleck och saknar ögla. Den har motsvarighet bl.a. i en järn**bjällra** (6367:37, 108) från 1000-talsgravfältet i Virusmäki i S:t Marie (Maaria).²⁵⁰

11. Diverse för personligt bruk, magi

I denna grupp inrymmer några föremål, som icke direkt hör under någon av de föregående grupperna och närmast är personliga bruksföremål. Detta gäller en synål och ett kamfragment. Därtill kommer några föremål, som antingen är spel eller har något med magi att göra.

595 ströfynd, synål, längd 10,1 cm

71 ur brandgraven C 10, litet fragment av en benkam

Nålen är svagt böjd och har en längd av 10,1 cm. Den är gjord av en ganska tjock bronsten, vilket visar att nålen varit avsedd för sömnad i rätt grovt

material. Nålens övre ända med nålögat har gjorts något bredare, själva nålögat är runt. I det föregående har omnämnts en brynsten 571 (s. 278), som tydligen avsetts för vässning av nålar.

Det lilla kamfragmentet 71 vore knappast värt att omnämnas om det icke vore därför att det är det enda säkra föremålet ur gravfältets enda brandgrav. Fragmentet är så obetydligt att en bestämning av kammens ursprungliga utseende är utesluten.

Av större intresse än föregående är små släta runda eller ovala stenar:

21	2	st.	ur	gr.	C 2	(mangsgrav),	avb.	pl.	2
101	2	»	»	»	C 18	(barngrav)			
321	2	»	»	»	C K	(mansgrav),	avb.	pl.	21
605	1	»	ströfynd						
606	1	»	»						

8 st.

Observeras kan att två av tre gravar är mansgravar, den tredje en barngrav. Likaså kan man notera att stenarna förekommer i gravarna parvis.

Det är icke lätt att utröna vad som avsetts med dessa stenar. Det kan naturligtvis vara fråga om ett spel (observera barngraven) som spelas med två stenar, men något sådant spel har jag icke påträffat bland numera kända folklekar. Ett annat alternativ är att stenarna har en magisk innebörd och i detta fall finnes belägg från senare tider; sålunda har »käärmeenkeräjäkivi», »ormstenar», »trollstenar», »äلتstenar» spelat en viss roll i folklig övertro.²⁵¹ Ella Kivikoski har för sin del sammanställt stenarna i gravfältet C med detta folkloristiska material och förmodligen är detta alldeles riktigt.²⁵² Men varför två stenar? Har tvåtalet här någon bestämd, magisk betydelse? Frågan förblir öppen.

I den ena av de två mansgravarna, som innehöll »ormstenar», grav C 2, påträffades en halv pärla av silverfiligran. En pärla i en mansgrav tilldrar sig naturligt nog en viss uppmärksamhet och man frågar sig anledningen till pärlans förekomst i graven. Pärlan i gr. C 2 är dock icke det enda exemplet på pärlor i mansgravar. I gr. C 17 låg en stor guldfoliepärla, 97, i gr. C H två svarta emaljpärlor, 293, Kivikoski har i samband med »ormstenarna» även berört sådana fall, där pärlor, vanligen 2 eller 3, förekommit i mansgravar.²⁵³ I sin artikel framkastar hon möjligheten av att dessa pärlor haft ett magiskt syfte och icke enbart varit offergåvor; hon hänvisar till en liknande tolkning rörande pärlfynd i mansgravar, ibland tre per grav, från Ihre på Gotland.²⁵⁴

I en näverask i mansgraven C 15 påträffades bland mynt, vikter o.a. även en djurklo, tydligen ett personligt skyddsmedel. Djurklor liksom djurtänder — särskilt björntänder — har genom tiderna varit omtyckta skyddsmedel.²⁵⁵

Någon äkta björntandsamulett fanns icke bland fynden från gravfältet, däremot flere björntandliknande bronshängen (s. 121 ff), vilka tydligen haft samma funktion.

Även andra hängen än de björntandsliknande kan ha haft en viss skyddande mening. Detta gäller t.ex. de fågelformiga hängprydnaderna. I ett annat sammanhang (s. 119) framkastades möjligheten att dessa event. övertagit symboliken hos en äldre grupp fågelnålar, vilka av forskare ansetts återgå på kristna symboler på östromerskt område. Likheten hos fåglarna, vilka närmast påminner om sjöfåglar, är förbluffande stor, men avståndet i tid gör sambandet mycket osäkert. Å andra sidan vet vi från senare tiders folktro att även fåglar, bl.a. andfåglar, spelat en viss roll i magin.²⁵⁶

Yxan har varit en viktig symbol (t.ex. »torshammare»), men frågan är om de två hammarliknande hängprydnaderna, som omtalas s. 180, haft någon sådan betydelse, i synnerhet som skaften påminner om den kristna korsymbolen. Å andra sidan kan man kanske icke helt utesluta amulett-möjligheten; tanken vore då att två mäktiga krafter förenats i ett och samma föremål.

Oviss är också betydelsen av korsformen hos ett par genombrutna korsformiga hängen, omtalade s. 117 f. Detsamma gäller också korsmotiven på silverhängbleck, s. 114 ff. samt det egendomliga krucifixliknande föremålet 442 (s. 155). Frågan kommer ytterligare att beröras i ett annat sammanhang, nämligen i samband med frågan hedendom-kristendom, s. 207 f.

12. Kärll av brons, trä och lera

a. Kärll av brons

Något fullständigt bronskärll har icke påträffats i gravfältet C; vi bortser här från dosan, som innehöll vågen 72 och vilken berörts i ett annat sammanhang (s. 180). Däremot tillvaratogs ett par kantfragment:

607 ströfynd

Det är tydligt att dessa fragment härstammar från en enkel skåll av i stort sett samma form som Kivikoski 1973, fig. 1253. Nära motsvarigheter finns från gravarna 10 och 14 vid Taskula i S. Marie (Maaria) (Kivikoski, Auraflussgebiet s. 197).

b. Kärll (och skrin?) av trä

Icke heller något träkärll eller större del därav har bevarats. Däremot finnes några fragment, vilka räddats tack vare vid dem fastnitade bronsbeslag; ett par

av fragmenten torde härstamma från träkärl, det tredje synbarligen från ett träskrin.

- 264 ur gr. C C dubbelt bronsbeslag, som med fyra nitar varit fäst vid ett träföremål
 608 ströfynd dubbelviket bronsbeslag med inneliggande trärester
 609 » 16 cm långt bronsbeslag, som med fem nitar varit fäst vid ett träföremål.

Av de ovan nämnda fragmenten härrör tydligen 608 från ett skålformigt träkärl, som varit försett med ett kantbeslag av brons (jfr Arbman, Birka I, pl. 214).

Det långa bronsbeslaget 609 torde däremot med tämligen stor säkerhet vara ett beslag från ett träskrin. Förmodligen har skrinet varit beslaget med flere sådana bronsribbor tvärs över lock och sidor (jfr Arbman a.a., pl. 259). Varifrån det lilla fragmentet 264 härstammar är svårt att avgöra, men ett träkärl ligger närmast till hands.

c. Keramik

Keramikmaterialet från gravfältet C kan betraktas som representativt för den yngre vikingatiden — fränsett en enda skärva. För att underlätta översikten av materialet grupperas lerkärlen i rund- och flatbottnade; de förra är i regel av bättre kvalitet.

Men först den främmande skärvan:

615 ströfynd

Skärvan är en kantbit med ett fullständigt bevarat treflikigt öra. Kärlet har varit tämligen tjockväggat, men gjort av något finare material än det inhemska lergodset. Ytan är gulbrun med svaga spår av färg (rött?). Skärvan skiljer sig så pass mycket från vanlig samtida finländsk keramik, att man kan förmoda att kärlet införts till landet. Ett fragment av ett annat liknande kärl har påträffats i Kärsämäki i S. Marie (Maaria).²⁵⁷

Det övriga keramikmaterialet fördelar sig på följande sätt:

1. Rundbottnade kärl

265 ur gr. C C fullst. kärl, gråbrunt	ornament
ganska fast gods, avb. pl. 16	tre snör- och tre sicksacklinjer

611	ströfynd	fullst., h. 8 cm, gråbrunt ganska fast gods	fyra snör- och dubbla sicksack- linjer
621, 631	ströfynd	ett tjugotal fragment	rombmönster
616, 628, 633		ett femtiotal fragment	oornerade

2. Flatbottnade kärl

86	ur gr. C 15	fullst., svartbrunt fast gods, avb. pl. 4	oornerat
177	» » C 32	större delen av ett kärl, poröst gods, avb. pl. 11	fem snörinjer
203	ur gr. C 40	helt (rekonstr.), grovt gods, avb. pl. 13	oornerat
217	» » C 50	helt (rekonstr.), poröst gods, avb. pl. 14	»
225	» » C 51	sönderkrossat, grått fast gods	»
266	» » C C	ca 2/3 av ett större kärl, gråaktigt gods, avb. pl. 16	»
289	» » C G	ca 2/3 av ett kärl av ganska fast gråbrunt gods, avb. pl. 18	fyra snörinjer
290	» » »	ca 3/4 av ett kärl av tjockt gods, avb. pl. 18	oornerat
612	ströfynd	nästan helt kärl, brungrått gods	fyra snörinjer
613	»	nästan helt, brungrått gods	oornerat
614	»	15 fragment (1/3 av kärlet rekonstruerat)	sex snörinjer
623	»	ca 1/3 av ett kärl av fast gods	oornerat
626	»	ca 1/3 av kärl av grått fast gods	»
12, 610	»	ett tiotal skärvor	snörornament
62, 136, 157, 240, 309, 342, 617, 619, 625, 630, 632, 634, 636, 638		ett hundratal skärvor	oornerade

3. *Bottenformen osäker*

637 ströfynd	flere fragment	snörornament
351, 618, 620,	ett stort antal skärvor	oornerade
622, 624, 627,		
629, 635, 638		

Flatbottnade lerkärl av i stort sett samma slag som i gravfältet C förekom redan i gravfälten A och B och vi kan räkna med att typen varit i användning fr.o.m. senast den yngre folkvandringstiden genom hela vikingatiden till korstågstens början. Till de utmärkande dragen hos denna keramik hör svagt svängda, ibland nästan raka sidor och — oftast — en svag inknipning nedanomyningen (Kjuloholm I, s. 156 ff., pl. 28 o. fig. 48). I den mån ornering finnes består den av parallella linjer, vanligen snörinjer, runt kärlets övre del (Kjuloholm I, figg. 49 a o b.). I de fyra fall av tretton, som de flatbottnade krukorna i gravfältet C var ornerade, hade en av dem sex, en fem och två fyra parallella snörinjer. Från samma tid finns också exempel på våglinjer (Kivikoski, Eisenzeit 1973, fig. 1028, fr. Eura — Kärjäjäkäki).

De rundbottnade lerkärlen har tydligen visat sig senare i de finländska fynden än de flatbottnade. Till de äldsta säkert daterbara rundbottnade lerkärlen hör två sådana från Yläne — Anivehmaanmäki, det ena funnet i gr. XXXIII, det andra i gr. LXII; dessa två kan dateras till 800-talets förra hälft (Hirviluoto 1958, s. 44 ff). Bägge exemplaren är oornerade.

Till skillnad från de flatbottnade är de rundbottnade oftast låga skålar; skålen från Yläne — Anivehmaanmäki gr. LXII har en diameter om 15 cm — vid mynningen 14 cm, medan höjden endast är 8 cm. Ornering förekommer allmännare på de rundbottnade kärlen än på de flatbottnade, därtill kommer att själva ornamenten uppvisar en större variation. Krukorna från gravfältet C är i detta hänseende karakteristiska. Av de två enda bevarade rundbottnade kärlen, 265 och 611, är den ena ornerad med tre parallella snörinjer och därtill tre sicksacklinjer, den andra med fyra snörinjer och därunder dubbla sicksacklinjer. Därtill kommer ett tjugotal fragment med rombmonster.

De keramiktyper, som det här är fråga om, förekommer förutom i Finland även i Ostbaltikum och mellersta Sverige. För Sveriges del förefaller det till fullo klarlagt, att denna keramik — såväl den flatbottnade som den rundbottnade — antingen införts till landet eller tillverkats av förmodligen finländska hantverkare, troligen i Birka.²⁵⁸ Förekomsten av likartad keramik även på Åland²⁵⁹ förefaller att stödja tanken på ett sådant förmodat samband mellan sydvästra Finland och Mälardalen.

Oberoende av att det svenska materialet i första hand förefaller att peka mot Finland är det ingalunda säkert att denna keramik uppstått här. Vi bör också observera det tredje område, där keramik av detta slag förekommit, nämligen Ostbaltikum.

Keramikförekomsten i Ostbaltikum är mycket ojämn. Sålunda ingår keramik i gravgodset endast inom vissa områden; till dessa hör främst det liviska området vid nedre Düna-Daugava samt Ösel (Saaremaa).²⁶⁰ En väsentlig del av keramikmaterialet utgöres av svårdaterbar keramik från fornborgar.²⁶¹ Detta heterogena material gör det icke lätt att utreda uppkomst och utveckling, men att de två keramiktyperna härifrån spritt sig till Finland torde vara riktigt. En sådan överföring från Ostbaltikum till Finland har också Dagmar Selling (Selling 1955, s. 154 f.) förutsatt. Denna påverkan observeras bl.a. i slutet av folkvandringstiden, då flatbottnade skålar med starkt svängda sidor visar sig i Finland (t.ex. Karis Hönsåkerskullen och Saltvik — Kvarnbacken gr. 50. Kivikoski 1973, figg. 651 o. 653), en keramikart. som tydligen var en föregångare till de något yngre rundbottnade kärlen. Någon större import till Finland torde det knappast varit fråga om, tvärtom förefaller det som en egen livskraftig lerkärlsindustri ganska snart uppstått i sydvästra Finland med Kaland och möjligen även Eura som huvudorter.

V. Kronologi

Redan en hastig överblick över materialet ger en antydning om att tyngdpunkten för fynden — följaktligen också för gravfältets utnyttjande — infaller under tiden fr.o.m. de sista årtiondena av 900-talet till korstågstens början. Å andra sidan har i gravfältet C gjorts några fynd som kunde vara belägg för att även äldre gravläggningar förekommit; som sådana kan nämnas tvådjursspännet 356, det likarmade spännet 359 och den korsformiga prydnadsnålen 378, samtliga föremål som med största säkerhet kan hänföras till 800-talet eller senast 900-talets början. Som exempel på fynd yngre än huvudmassan av gravarna må nämnas ringspännet 210. Dessa kronologiska avvikelser i fyndmaterialet kunde dels betyda, att ingen lucka i tiden funnits mellan gravfälten B och C, dels att gravfältet C använts ända till dess den första kyrkan byggdes på holmen.

En undersökning av gravarnas kronologiska fördelning inom gravfältet är måhända påkallad. Vår närmaste uppgift blir då att försöka tidsbestämma gravfältets gravar var för sig.

Vid gravarnas datering har vi lyckligtvis att tillgå flere fyndkombinationer med mynt. En viss försiktighet bör naturligtvis iakttas; mynten daterar ju i främsta rummet föremålsbeståndet, icke själva gravläggningen.

Pekka Sarvas har ägnat ett ingående studium åt de västfinska skelettgravar, som innehåller mynt. I gravarnas rika fyndmaterial har han lyckats avskilja vissa föremålstyper, vilka med största sannolikhet kan inlemmas i en myntdaterad tidsmiljö. Egentligen rör det sig om två olika former av smyckeuppsättningar som avlöser varandra, nämligen den senare vikingatidens tunga, som främst karakteriseras av runda axelspännen med tillhörande stora kedjegarnityr, och korstågstens lätta med tämligen små hästskoformiga spännen och anspråkslösare kedjearrangemang. Denna mycket markanta förändring i dräktskicket, se nedan s. 196), inträffar enligt Sarvas omkr. 1025.¹

Den av Sarvas givna tidsbestämningen, som ju delvis bygger på myntdaterade gravar från gravfältet C på Kjuloholm (= Sarvas fynd nr 19—34) betyder en ganska anmärkningsvärd förändring i det arkeologiska tidsschemat, närmast en nydatering av övergången från vikingatid till korstågstid. Visserligen utgör förskjutningen bakåt i tiden endast 25 år, men med tanke på tidsbilden är dessa år dock ganska väsentliga.

Också en annan av Sarvas gjord observation är av betydelse. Enligt Sarvas har vikingatidens slutskede, för vilket spännbucklor av typen D är särskilt typiska, börjat redan omkr. 975, vilket är något tidigare än vad man vanligen antagit.

Korstågstiden, som sålunda enligt Sarvas börjat redan 1025 och icke 1050, har ett föga nyanserat föremålsbestånd, som knappast medger någon periodindelning. Om en sådan önskan kan en gräns naturligtvis dras vid 1150-talet, tiden för det första korståget till Finland.

Med hänsyn till ovanstående fördelas nedan gravarna och ett urval av ströfynden inom fyra grupper enligt följande schema: I = tiden före 975, II = 975—1025, III = 1025—1150-talet, IV = 1150-talet —.

I (800—975)

Ströfynden: 356 tvådjursspänne, 359 likarmat spänne (Kivikoskis typ 4), 378 korsformig prydnadsnål.

II (975—1025)

- C 1 (= Sarvas 19) mynt, spännb. typ D, fågel- o. hästformiga hängprydnader, en korsformig genombruten d:o, pärlor, stort kedjegarnityr, spiralarmringar o. -fingerringar mm.; datering efter mynt: 965—983 (Sarvas).
- C 2 svärd typ X, spjutspetsar, det ena typ G, stort hästskof. spänne med knopparna upptill plana och med insvängda konturer, silverpärla, solja med beslag o. remfördelare, spiralfingerring, kniv, små stenar mm.
- C 3 svärd typ X, spjutspets typ G, fingerringar, kniv.
- C 4 (= Sarvas 25) myntfragment, spännb. typ D, likarmat spänne av Kivikoskis typ 7, silverhängbleck, yxformiga hängprydnader, pärlor, stort kedjegarnityr, spiralarmringar och -fingerringar, knivslida av Osmanmäki-typ, sax mm.; datering efter mynt: — (Sarvas)
- C 19 knivslida av Osmanmäki-typ, leder till stångkedja, fingerringar mm.
- C 26 (= Sarvas 29) mynt, vikter, eldstål mm.; datering efter mynt: 965—1002 (Sarvas).
- C 27 knivslida av Osmanmäki-typ, förklädesbård mm.
- C 28 (= Sarvas 30) mynt, spännb. typ D, likarmat spänne av Kivikoskis typ 8, silverhängbleck, huvudet till korsf. nål, pärlor, stort kedjegarnityr, spiralarmringar o. -fingerringar, knivslida av Osmanmäki-typ mm.; datering efter mynt 976/7 (Sarvas).
- C 29 (= Sarvas 31) mynt, spännb. typ D, pärlor, stort kedjegarnityr, bred armring med inslagna stämplor, spiralfingerringar, knivslida av Osmanmäki-typ, skära; datering efter mynt 979—999 (Sarvas).
- C 39 (= Sarvas 33) mynt, spännb. typ D, pärlor, stort kedjegarnityr, breda armbyglar, spiralfingerringar, »kaatterit» mm., datering efter mynt 980—994 (Sarvas)

- C 42 förklädesbård av en för vikingatidens slut karakteristisk typ.
- C A myntfragment, svärd typ X, stort hästskof. spänne med upptill plana knoppar, spiralfingerring, läderbörs, kniv jämte slida, mm.; datering efter mynt —.
- C B (= Sarvas 20) mynt, runda spännb. typ D., hästskof. spänne med upprullade ändar, silverhängbleck, pärlor, björntandsliknande och fågelf. hängprydnader, huvudet till korsf. nål, stort kedjegarnityr, breda armringar, fingerringar, knivslida av Osmanmäki-typ, sax, skära mm.; datering efter mynt 971—974 (Sarvas).
- C C Spjutspets, variant av typ K, knivskaft, lerkärl mm.
- C D spänne med upptill plana knoppar med insvängda sidor, svärd av obestämd typ.
- C E (=Sarvas 21) mynt, spännb. typ D, hästskof. spänne m. upprullade ändar, stort kedjegarnityr, spiral armringar o. fingerring, fingerring med spiralvridna ändar, knivslida av Osmanmäki-typ mm.; datering efter mynt 999—1044
- C F hästskof. spänne med upptill plana knoppar med insvängda sidor, hängbryne.
- C H myntfragm., spjutspets typ Petersen fig. 26, 2 stora svarta emaljpärlor, vikt, skära mm. Datering efter mynt: —.
- C J svärd av typ X, lerkärl.
- C K (= Sarvas 22) mynt, svärd typ T, stort hästskof. spänne med facetterade knoppar, spjutspetsar av typ K (event. M), sölja, remändbeslag, remfördelare, släta stenar. Datering efter mynt: — (Sarvas).
- C L (= Sarvas 23) mynt, spännb. typ D, likarmat spänne, Kivikoski typ 7, silverhängbleck, pärlor, stort kedjegarnityr, spiralarmsringar o. -fingerringar, knivslida av Osmanmäki-typ, nyckel skära mm.; datering efter mynt 1014—1024 (Sarvas).

III (1025—1150-talet)

- C 7 hästskof. spänne med de facetterade knopparna uppåtriktade, pärlor, silverhängbleck, bronskedja, armbyglar av zinkhaltig brons, skära mm.
- C 15 (= Sarvas 26) mynt, våg jämte dosa, vikter, näverask, sax, lås mm.; datering efter mynt 1047—1076.
- C 16 svärd av korstågstyp.
- C 17 svärd med silverbeslaget fäste, spjutspetsar typ G, stridsyxor med silverdekor, kniv m. silverbeslag jämte slida, fingerring av silver och med ornering i niello.
- C 24 (= Sarvas 27) mynt, sölja, bältebeslag, fingerring, av silver; datering efter mynt: — (Sarvas).

- C 25 (= Sarvas 28) mynt, sölja, vikt; datering efter mynt: — (Sarvas).
C 30 spjutspets, variant av typ G.
C 38 (= Sarvas 32) mynt, silverhängbleck, pärla, remändbeslag mm.; datering efter mynt: 1026—1040 (Sarvas).
C 40 spjutspets av typ G, variant, lerkärl.
C 41 hästskof. spänne av silver, ändarna upprullade, bygelns genomskärning trekantig.
C 51 pärlor, led till stångkedja, mantelbård av alldeles små spiraler, lerkärl mm.
C I myntfragm. svärd med silverorn. fäste, vikter, fingerring, lie, sax mm.; datering efter mynt: —.
C N (= Sarvas 24) mynt, hästskof. spänne av silver, knopparna flata, armbygel, fingerringar, sax mm.; datering efter mynt: 1054—1076 (Sarvas).
C O spjutspets, en variant av typ G, korsformigt beslag mm.

IV (1150-talet —)

- C 44 ringspänne, pärlor av glasfluss, led till stångkedja mm.

Förutom ovan uppräknade gravar förekom i gravfältet C också sådana, vilka antingen var helt fyndlösa eller hade ett mycket svårdaterbart fyndmaterial, varför de här lämnas obeaktade.

Gravarnas gruppering torde i stort sett ge en ganska god bild av den hittills undersökta delen av gravfältet. Huvuddelen av gravarna har, såsom redan förmodades, tillhört tidsavsnittet 975—1025. Dessa gravar låg praktiskt taget alla inom gränserna för gödselstaden. De yngre gravarna, grupp III, påträffades framför allt i västra delen av området, enstaka dock även i SO och N. I norr låg också den enda graven i grupp IV. De tre ströfynden i grupp I härstammar från gravfältets östra del.

Kartläggningen ger sålunda inga säkra svar på de frågor vi ställde oss ovan. I fråga om sambandet mellan de två gravfälten B och C får vi nöja oss med att konstatera, att fynden ur grupp I är från platser, som ligger ganska nära den mellanliggande zonen. Den andra frågan gällde gravfältets avslutning uppåt i tiden, och i fråga om den kan fastslås att troligen endast en grav tillhör tiden från 1150-talet framåt; en obestämd faktor är dock de talrika fyndtomma eller annars odaterbara gravar. I varje fall förefaller det som om gravfältet i mindre grad använts under 1100-talet, vilket kan göra det troligt att ett nytt kristligt gravfält tagits i bruk vid denna tid på någon annan plats på holmen. Om detta närmare i ett annat sammanhang (s. 207).

VI. Kulturen

A. Den lokala sakkulturen

Trots det rikliga fyndmaterialet ur gravfältet C är det endast begränsade områden av den lokala sakkulturen som blir belysta. Materialet är visserligen rikligt, däremot icke tillräckligt mångsidigt. Bäst belyst blir dräktskicket, medan särskilt redskapen har föga att berätta om respektive hantverk.

1. Dräkten

I gravfältet C tillvaratogs ett stort antal dräktfragment (s. 156 f.), vilket ger oss möjlighet att rekonstruera dräktmodet åtminstone till den del som gäller kvinnodräkten.

Vid hednatidens slut bestod kvinnodräkten i västra Finland enligt Tyyni Vahter av följande klädesplagg: långärmad skjorta, ärmlös hängselkjol samt mantel.¹ Det är sålunda persedlar av detta slag, som dokumenteras av fynden från gravfältet C, visserligen i form av små dräktfragment, vilka bevarats främst tack vare vid dessa fästade små bronsspiraler.

Fynd från gravfälten A och B utvisar, att praktiskt taget samma dräkttyp funnits redan under vendeltid. Tyyni Vahter har trots sig finna att till den dåtida kvinnodräkten hörde »en underklädnad av jämförelsevis fin yllekypert², klänning av grövre grå yllekypert och mantel av vit yllekypert.³ De två axelspännen tyder på att klänningen även i detta fall varit en hängselkjol. Det är också uppenbart att hängselkjolen var den vanliga vid vikingatidens början, att döma av de parvis burna runda spännbucklorna av typerna A och B. Samma plagg känner vi också igen från Birka och det förekom också på andra håll i Norden.⁴ Tydligt har det också funnits i Estland⁵ samt förmodligen också på liviskt område. Hos letterna bestod dräkten av en vit linnesärk med långa ärmar samt en yllekjol, ibland också en jacka eller mantel.⁶

Dräktfragmenten i gravfältet C erbjuder ett värdefullt material.⁷ Vi skall betrakta de olika plaggen skilt för sig.

Underklädnaden har säkert ofta varit av yllekypert, men kan också ha varit av linne. I gr. C 7 påträffades spår av linnetyg i armbyglarna 55; av detta kan man också dra den slutsatsen att underklädnaden varit långärmad.

Hängselkjolen torde såsom nämnts ha varit av ylle och saknat annan dekor än mönstrade band vid halsöppningen och i axelklaffarna. Det dekorativa koncentrerade sig i stället till förklädet, som hade en rik utsmyckning av olika bronsspiralmönster. I dessa spiralmönster torde man kunna skilja mellan den sena vikingatidens grova fasoneringar — se t.ex. 205 ur gr. C 42⁸ — och korstågtidens enklare av tunna spiraler, t.ex. 224 i gr. C 51. Kring midjan kunde förekomma en med spiraler dekorerad gördel, såsom det rikt mönstrade 172 ur gr. C 39.⁹ I detta sammanhang bör omnämnas höftkläden, »kaatterit», med vidhängande bjällror; benämningen »kaatterit» har Tyyni Vahter hämtat från höftkläden av detta slag, som under senare tid burits i Ingermanland.¹⁰ Dyliga »kaatterit» utgjordes av rektangulära tygstycken, som hängde på höften, en på vardera sidan. På de i grav C. 39 funna exemplaren 197 är bjällrorerna ovanligt stora; bjällrorerna är placerade fyra och fyra och fästade vid grova »kedjefördelare».

Ytterplagget, manteln, var nästan lika utsmyckad med bronsspiralmönster som förklädet. En del av dessa mönster utgjordes av applikationer, andra var påträdda i arrangemang med bronsringar och fransar. Även här torde man kunna skilja mellan den sena vikingatidens och korstågtidens varianter.¹¹ Vikingatidens mantlar uppvisar enkla påsydda spiralfigurer, medan korstågstidens kan ståta med synnerligen påkostade arbeten.

I fråga om huvudets beklädnad är det uppenbart att såväl änneband som hucklen förekommit. Ännebandet har tydligen varit av den typ med nedhängande droppformiga spiralfigurer, som vi känner från Bjärnä, Yliskylä (Appelgren — Kivalo, Finnische Trachten pl. X: 1). Hucklen bestod av en uppvikt huvudduk kantad med en bård av tätt till varandra fästade öppna ringar. Vahter har rekonstruerat ett dylikt huckle, som jag tar mig friheten avbilda även här, fig. 33.¹² De i gravfältet C funna fragmenten härrör ur gravarna C 7, C 19 samt C 28, vilket tyder på att dylika huvuddukar använts såväl vid vikingatidens slut som i korstågstidens början.

Ett studium av dräkten kräver också ett studium av de smycken och andra föremål, som hörde samman med den. I själva verket har dessa bidragit till att ge dräkten dess tidsfärg.

Vikingatidens dräktsmycken präglades framför allt av de runda fyradjurs- och tvådjursspännena samt av de likarmade, m.a.o. två runda axelspännena samt ett tredje som antingen kunde vara ett mantelspänne eller ett skjortspänne. Smyckeuppsättningen med tre spännena förekom redan under vendeltiden och vikingatidens (Kjuloholm I, s. 178 ff) spännena var således enbart en modeväxling; om denna förändring i modet mera i ett annat sammanhang (s. 205).

Fig. 33. Huckle rekonstruerat av Tynni Vahter. Ur Vahter 1952.

Gravfältet C har, såsom vi sett, icke mycket att bjuda på av dräktsmycken, då det gäller vikingatidens början: ett runt tvådjursspänne, ett likarmat spänne och en östbaltisk prydnadsnål. Vårt material tillhör periodens slut, det avsnitt som enligt Sarvas (se ovan) karakteriseras av en »tung» prydnadsuppsättning.

Sarvas' karakteristik av dräktprydnaderna under vikingatidens slutskede är alldeles riktig. Intrycket av tyngd härleder sig kanske främst av de tunga kedjearrangemang, som förenar spännena med varandra. De två runda fyradjurspännena är med sina tappar i och för sig tunga nog; det likarmade spännet kunde senare utbytas mot ett hästskoformigt. Till intrycket av tyngd bidrog också armrिंगarna, en på vardera armen, antingen två stora spiralvridna ringar eller två massiva byglar; till detta kom också spiralfingerringarnas mångfald. Kring halsen bars ett eller flere pärlband med vidhängande silvermynt, särskilt arabiska; mera ovanligt var ett band med björntandsliknande bronshängen, se 245 ur gr. C B. Hängprydnader av olika slag var fästade vid kedjegarnityret. Synnerligen typisk var slutligen den breda bronsbeslagna knivslidan av Osmanmäki-typ, som var fäst vid bältet. Sådan var uppsättningen av dräktprydnader, till vilka också de praktfulla knivslidorna av Osmanmäki typ måste räknas.

Omkring 1025 tycks kvinnorna i västra Finland ha tröttnat på grannlåten. De runda spännbucklorna lämnades bort, likaså det likarmade spännet. I stället togs små hästskoformiga spännen i bruk såväl som axelspännena som tredje-spänne. Kedjorna antingen försvann eller levde kvar som upphängningsanordningar för enstaka föremål. Halsbandet blev diskretare likaså ringsmyckena.

Också knivslidorna blev anspråkslösare. Denna typ av prydnadsuppsättning var sedan den bestående korstågstiden igenom till dess hängselkjolen i tidig medeltid försvann och ett litet ringspänne, se ovan 210 i gr. C 44, var nog att fästa kjorteln vid halsen.

Om mansdräkten vid hednatidens slut påpekar Tyyni Vahter att man av de rester som bevarats kunnat fastslå förekomsten av skjorta av tvåskaftat ylletyg, däröver en rock av tre- eller fyrskaftat valkat ylletyg och att denna varit fästad med ett bälte.¹³ Som ytterplagg användes en rock, som räckte nedanom knäna. Hosor av något slag torde ha funnits.¹⁴

Fynden ur gravfältet C berikar knappast den av Vahter — och Charlotte Blindheim — givna bilden. Till de intressantare iakttagelserna hör kanske förekomsten av fyrskaftat ylletyg och mönstrat band i samband med det hästskoformiga spännet 16 i gr. C 2, bägge tydligen från rocken. För övrigt kan observeras att dessa stora hästskoformiga spännen kommo ur bruk vid vikingatidens slut samtidigt med kvinnodräktens tunga smyckesuppsättningar. Av övriga prydnader kan nämnas att även mannen kunde bära fingerringar. Sådana har antecknats i mansgravarna C 1, C 2, C 3, C 24 samt C A, i sistnämnda 2 stycken. I ett par fall förekom det pärlor i mangsgravar, i gr. C H två stora ornerade svarta pärlor 293, i gr. C 2 halvan av en silverpärla 24, vars samhörighet med graven dock icke är helt säker, ehuru trolig. I bägge fallen rör det sig om gravar från vikingatidens slutskede. På vilket sätt dessa pärlor använts är dock osäkert. Till den personliga utrustningen hörde naturligtvis en kniv jämte slida fästade vid bältet, av vilka remtungor, beslag och remfördelare påträffats i ett rätt stort antal. Märkligare notiser än detta erbjuder nog icke fynden från gravfältet C.

2. *Beväpningen.*

Enligt Nordman bar vikingatidens fulltutrustade krigare svärd, yxa, spjut och sköld.¹⁵ Nordman påpekar likväl, att icke ens i de rikaste gravarna är garnityret alltid fullständigt, ibland kunde utrustningen också kompenseras med pil eller någon vapenkniv.

I sitt arbete om merovingertidens vapen har Salmo gjort en skarp skillnad mellan ryttare och fotfolk. Typiskt för ryttargravarna under merovingertiden var förekomsten av ett enda spjut. Lika typiskt för fotfolkets gravar var förekomsten av två spjut och Salmo framhåller att detta var karakteristiskt för dem ända till järnålderns slut.¹⁶ Även om uttrycken ryttare och fotfolk kan vara missvisande för våra förhållanden (Kjuloholm I, s. 187) bör vi likväl försöka förvissa oss om särskilt »fotsoldatens» tvålanssystem kan dokumenteras i gravfältet C.

Vapenmaterialet i gravfältet C fördelar sig på följande sätt: svärd 16 st., spjutspetsar 20, yxor 3, pilspetsar 3, sköldbucklor 2 och vapenknivar 2 st. Vapnens förekomst i de olika gravarna är denna:

grav	svärd,	spjutspets	yxa	sköld,	pilspets	vapenkniv
C 2	x	x (2)				x
C 3	x	x				
C 15	x					
C 16	x					
C 17	x	x (2)	x			
C 30		x				
C 40		x				
C A	x					x
CC		x				
C D	x					
C H		x				
C I	x					
C J	x					
C K	x	x (2)				
C O		x				
	10	12	1	—	—	2
ströfynd	6	8	2	2	3	
	16	20	3	2	3	2

Av ovanstående kan vi bl.a. annotera, att enbart svärd förekom 6 gånger, svärd jämte en spjutspets 1 gång, svärd jämte två spjutspetsar 3 gånger, enbart spjutspets 5 gånger, Anmärkningsvärt är det stora antalet svärd i förhållande till spjutspetsarna. Bönderna har tydligen beväpnat sig med svärd, spjut, yxa och sköld efter råd och lägenhet; sköldarna förblir visserligen ett frågetecken eftersom deras handskydd vid denna tid förmodligen ofta var förfärdigade av trä. Från dessa »bondegravar» skiljer sig endast grav C 17 icke blott med hänsyn till vapnens antal — svärd, 2 spjutspetsar, yxa — utan framför allt genom deras kvalitet. Särkilt den silverornade yxan och det silverbeslagna svärdet gör det uppenbart att vi här har en hövdingens grav. Någon »fotsoldat» är det knappast fråga om.

3. Redskap

Antalet redskap är försvinnande litet i gravfältet C. Några iakttagelser om dem kan kanske likväl försvara sin plats.

a. Redskap för jakt.

Vapen för strid och redskap för jakt har förmodligen ganska litet skilt sig från varandra; detta gäller särskilt spjut, pil och båge samt vapenknivar (Kjuloholm I, s. 192). Det är sålunda osäkert om någon enda av de i det föregående behandlade spjutspetsarna kan rubriceras som hörande till ett jaktspjut, fränsett möjligen spjutspetsen 27i gr. C 3. Å andra sidan är det med tanke på en event. dubbel användning kanske symptomatiskt att de flesta av spjutspetsarna är påfallande smala — observera t.ex. varianterna av typ G — och därmed kanske mer lämpliga för jakt än normaltyperna av resp. typ. De tre pilspetsarna kan likaväl tänkas för jakt som för strid. Detsamma kan man säga om de två vapenknivarna.

b. Jordbruksredskap

Någon artskillnad bland liarna eller bland skärorna kan icke antecknas. I regel var föremålen visserligen illa skadade, men trots detta förefaller det som om samtliga skäror, liksom också liarna, varit av den normala västfinska typen.¹⁷ I fråga om gravfynden kan vi anteckna, att skäror förekom såväl i kvinno- som i mansgravar; av 11 skäror hörde nio till kvinnogravar, två till mansgravar. De tre liarna låg däremot enbart i mansgravar. Av gravfynden att döma var sålunda lien ett mansredskap, skäran i främsta rummet ett kvinnoredskap.

c. Redskap för textilslöjd

De enda föremål i gravfältet C som har samband med textilslöjd är 14 saxar, hela eller fragmentariska, och en synål. Saxarna hade samtliga den för den senare delen av järnåldern karakteristiska typen med åt sidorna utvidgad överdel (se ovan s. 177). Fyra av saxarna låg i gravar, av vilka två var kvinno- och två mansgravar. Saxars förekomst i mansgravar kan eventuellt bero på att den gravlagda personen varit köpman — i gr. C 15 fanns också våg och vikter — men kan också haft magisk innebörd (Kjuloholm I, s. 195).

d. Redskap som hänför sig till husdjur

Av de åtta betsel som påträffades i gravfältet C är ett tredelat, två är tvådelade och ett endelat. Ett så begränsat material är alltför obetydligt för att medge en gradering av de olika betseltyperna, men tendensen torde vara riktig. Den

tvådelade typen torde nämligen vid denna tid ha blivit allmän, medan den tredelade allt mer kommit ur bruk; de endelade hörde fortfarande till undantagen.¹⁸ Av ett visst intresse är betslens fördelning i gravarna; av fyra betsel låg två i mans- och två i kvinnogravar.

4. *Eget och främmande*

Vad är eget och vad är främmande i den kultur som återspeglas i fynden från gravfältet C? Denna fråga bör vi ställa oss för att få ett grepp om arten av tidevarvets kultur.

För att kunna besvara frågan bör vi först skilja mellan vikingatid och korstågstim, beakta den gräns som Sarvas (se ovan) dragit vid 1025.

Vi börjar med vikingatidens tidigare avsnitt och tar ett exempel från samma trakt som Kjuloholm, grav XLII vid Anivehmaanmäki i Yläne.¹⁹ Låt oss göra ett försök till analys.

Grav XLII på Anivehmaanmäki uppvisar två av de tidigaste runda spännen som ingår i vikingatidens spännegarnityr, två fyradjursspännen av typ A som axelspännen och förenade av en flätad bronskedja, samt som tredje spänne ett runt spänne med karolingiska djurfigurer. Armbanden består av fyra massiva byglar med stämpelornament i form av trianglar eller romber med ifyllda punkter. Runt halsen två pärlband samt en halsring med något förtjockade ändar. Med undantag för sistnämnda är föremålets karaktär »finsk-skandinaviska», motiven är skandinaviska men formerna och utförandet finländska. Samma förhållande finner vi hos de tre tidiga ströfynden från gravfältet C; det runda tvådjursspännet och det likarmade spännet är skandinaviskt påverkade, men som arbeten är de finländska, korsnålen representerar — liksom halsingen i Anivehmaanmäki — förbindelser söderut, till Ostbaltikum.

Betraktar vi närmare detta material från vikingatidens början blir vi förbluffade över den friskhet, som utmärker perioden. Det är ett gott konsthantverk och man förvånar sig över huru de finländska bronsgjutarna kunnat tillägna sig den skandinaviska djurornamentikens mystik. Vilken är orsaken? Huru skall detta tolkas? Jag tror att man med tämligen stor visshet kan förklara situationen som en följd av mycket nära förbindelser med Birka; tydligen har sydvästra Finland på sätt eller annat råkat in i Birkas intressesfär. Man kan kanske uttrycka saken så att »köpstaden i Mälaren blev ett ekonomiskt centrum icke blott för sveariket, utan även för de västfinländska bygderna. I Birka uppstod ett stadshantverk, som till en viss grad blev stilbildande på samma sätt som Stockholm under nyare tid. I Finland började man nyttja likadana knivar som i Birka, likadana yxor, likadana vapen och man försökte återge vissa av svearna brukade konstmotiv. Man övertog också några svenska smyckeformer».²⁰

Detta gäller 800-talet. Men för tiden omkring 900 blir bilden diffusare. Det är icke längre samma fräschhet och elegans som tidigare och man förmår icke skapa något nytt. Orsakerna: förmodligen handelspolitiska. Vi skall icke försöka lösa problemet utan nöjer oss med att konstatera förekomsten av denna period av avmattning, som föregår tiden för huvudparten av fynden från gravfältet C.

Omkring 975 börjar i västra Finland ett tidsavsnitt som är helt barockt till sin karaktär. Det är nu den tunga smyckeuppsättning kommer till, som Sarvas talar om (s. 194). »Sällan har dräktmodet i Finland stått det östbaltiska så nära som nu. Det är samma översvallande mängd av brons: stora bröstkedjor, stora spiralförmiga armringar eller kraftiga armbygglar, hängprydnader av olika slag, bronsbeslagna knivslidor, vilka mera är prydnadsföremål än redskap. Mantlar, förkläden — förses med tunga bårder av bronsspiraler, ordnade i dekorativa mönster.»²¹ Förmodligen är det handeln med Ostbaltikum — och även med Gotland som bidragit till att skapa välstånd i västra Finland, förutsättningen för det överdrivna modet.

Men vad är det som förorsakar denna »barocktids» hastiga slut omkring 1025. Gravarnas fattigdom återger knappast en fattigdom i verkligheten, tvärtom visar silverförekomsten på en rätt god levnadsstandard. Detta betyder såsom Sarvas (a.a., s. 51) påpekar en förändring i handeln; i stället för brons vill man ha silver och detta får man kanske främst via Gotland. Men detta förklarar i och för sig icke enbart den fullständiga förändringen i dräktens smyckeuppsättningar. Det kan förmodas att västra Finland — kanske förmedlat av Gotland — kommit i närmare kontakt med den kristna världens seder och bruk. De tunga smyckegarnityren lämnades bort och i västra Finland introducerades en diskretare modeform. När kristendomen, tydligen redan på 1000-talet, börjar sprida sig i sydvästra Finland, är dräktskicket lämpligt måttfullt, i varje fall icke avsiktligt utmanande. Detta gör att gränsen mellan hednisk tid och kristen tid i sydvästra Finland är mycket flytande: fyndmaterialet ger sällan säkra belägg för kristet kontra hedniskt (se nedan s. 207). Å andra sidan har personer gravlagts på hedniskt vis så sent som under senare hälften av 1100-talet, då hela sydvästra Finland åtm. till namnet borde ha varit kristnat (Sarvas a.a., s. 52).

VII. Bygden

I Kjuloholm I, s. 217 ff. ingår en utförlig beskrivning av nejden kring Kjulo träsk (Köyliönjärvi) och jag nöjer mig därför med ett kortare referat och lägger huvudvikten vid kristendomens ankomst till trakten.

Kjulo jämte grannsocknen Eura bildade under vikingatiden en mycket märklig enklav i den västfinska bygden, en enklav med helt andra begravningsbruk än trakterna i norr och söder. Sedan den yngre folkvandringstiden hade man här, liksom också i Yläne åtm. fr.o.m. vikingatiden, begravat sina döda obrända, medan likbränningen annars förhärskade i hela västra Finland. Vad som hade fört detta avvikande begravningsbruk till dessa trakter vet man icke. Desto märkligare är att detta bruk kunde hålla sig kvar genom flere århundraden.

Geografiskt låg Kjulo — Eura — Yläne väl till på förbindelselederna mellan sydvästra Finland och övre Satakunta jämte Tavastland. Bygden i Kjulo var samlad kring Kjulo träsk, en långsmal sjö med en hög, skogbeväxt holme i mitten, platsen för de här aktuella gravfälten. Bygden i Eura några km västerut låg ett stycke N-om den stora sjön Pyhäjärvi på bägge stränderna av Eura å; här fanns också ett Käräjämäki — en förmodad tingsplats.¹ I södra ändan av Pyhäjärvi ligger Yläne, där det stora skelettgravfältet vid Anivehmaanmäki har påträffats.² Yläne utgjorde under medeltiden ett slags utmark för Kjulo och Eura.³

Avståndet från Kjulo träsk till bebyggelsen i Kumo (Kokemäki) i norr är endast 10 till 15 km, vilket gör skillnaden i begravningsbruken desto märkligare. I själva verket hade likbränningen trängt sig närmare ända till sjöns nordända, där byborna under en stor del av vikingatiden brända sina döda och lade resterna i brandgravfältet vid Tuhkanummi.

Huvudbosättningen vid sjön var dock koncentrerad till västra stranden av det smala sundet väster- om holmen, det ställe som under medeltiden motsvarades av Polsu by. Av övriga tänkbara bosättningsplatser må nämnas Kepola något längre söderut och Karhia på sjöns östra strand.⁴

I denna bygd på det isbelagda Kjulo träsk (Köyliönjärvi) inträffade på 1150 — talet ett ödesdigert drama, dråpet på Finlands apostel biskop Henrik. Enligt traditionen, varom senare, var dråparen bonden Lalli från holmen eller Polsu by.

Innan vi går närmare in på händelserna kring detta drama är det kanske skäl att utreda kristendomens ställning i bygden. Var Lalli hedning eller kristen?

Enligt Rinne var Lalli kristen och biskopens besök gällde ett brott som denne tidigare begått.⁵ Vid den tid det här är fråga om hade kristendomen redan fått fast fot i SW-Finland även om man knappast kan tala om en kyrklig organisation före första korståget år 1155. Jaakkola talar om en övergångsperiod som han karakteriserar som barbakristendom.⁶ Ella Kivikoski har för sin del påvisat huru man under 1000-talet börjat övergå till att begrava de döda enligt kristet föredöme.⁷ Enbart övergången från brända till obrända lik behöver dock icke i och för sig betyda att kristendomens genombrott, men när gravarna orienteras enligt kristen sed i öster — väster (eller NO — SW) med huvudet i väster är sannolikheten för att det är fråga om kristna gravar mycket stor. Men det kanske icke räcker. Mera gripbart är kristna symboler, som påträffats i gravarna. Försiktighet kan också då vara av nöden. Men när kors eller krucifix påträffas i mansgravar, i vilka hängprydnader ju i vanliga fall icke brukar förekomma, torde man kunna utgå ifrån att dessa verkligen varit trossymboler.

Ser vi på gravfältet C observerar vi först och främst att gravarnas orientering i stort sett är den kristna (ovan s. 78). Sämre är det i fråga om föremålsfynden. Några krucifix påträffades icke med undantag för ett litet krucifixliknande påsyningsbeslag, 443. Däremot fanns i några förmögnare kvinnogravar silverhängbleck med korsmotiv, en föremålstyp vars symboliska karaktär dock är osäker. Intressantaste föremålen är ett par i »hövdingegraven» C 17: en korsprydd silverfingerring 98 samt en praktfull silverornerad stridsyx 94 med korsmotiv. En grav som denna stöder enligt min mening förmodan väl att gravfältet C är ett »barbakristet» gravfält och att bygden i Kjulo vid tiden för biskop Henriks besök var kristnad.

Om biskop Henriks korstågs- och missionsfärd till Finland berättar framför allt själva helgonlegenden, som torde ha funnits till redan 1296, då S:t Henrik erkännes som Åbo domkyrkas skyddspatron vid sidan av Jungfru Maria. Men jämsides med legenden förekom en folklig version, *Piispa Henrikin surmaruno* (biskop Henriks dödsruna) som enligt Maliniemi möjligen härstammar från slutet av 1200-talet, ehuru den i olika fragment upptecknats först fr.o.m. början av 1600-talet.⁸ Och det är denna dödsruna som lokaliserar dramat till Kjulo träsk.

I helgonlegenden berättas om huru biskopen fallit för mördarhand samt huru dråparen blivit straffad genom ett under; dråparen som hade tagit på sig biskopens huvudbonad, förlorade både hår och huvudsvål när han tog av sig den vid hemkomsten. Var detta skedde säger icke helgonlegenden. Men på den punkten vet dödsrunan och folktraditionen besked. Banemannen är storbonden Lalli i Kjulo.

Sannolikheten för att lokaliseringen till Kjulo bygger på reell grund anses

kunna bestyrkas av att holmen med gravfältet samt delar av Pölsu by tillföll biskopen i Åbo tydligen som gottgörelse för mordet på biskop Henrik.⁹ Även om man icke fäster sig vid detaljerna rörande biskopens besök på Lallis gård förefaller hänvisningarna till Kjölo visa på en intressant lokalkänedom. Om besöket på gården berättar traditionens versioner följande:¹⁰

1. On lalli lahden ta-
cana Hyvä neuwo
niemen pääs Sinä
me syömme, sijnä
me juoma Sinä
purtua pidämme | 2. Jo pian taloi tulepi
lalloila tacoa läh-
den | 3. Jo pujan talo tul-
lepi Laloila on ta-
koja Lähdet |
|--|---|---|

Av tolkningarna till dessa strofer må nämnas att filologen Ojansuu har hävdat att i stroferna omtalas även andra gårdar, förutom Lalloilla också Hyvä neuvo, Taco och Lähdet (event. by).¹¹ Huruvida denna tolkning är riktig må lämnas därhän. Det som intresserar mest är platsen för Lallis gård Lalloilla.

Traditioner från senare tid har velat göra gällande, att Lalli haft sin gård på holmen och till stöd för tanken bl.a. hänvisat till en underjordisk källare »Lallis källare», till vilken vissa händelser hänförts.¹² Källaren kan dock genast lämnas ur räkningen, eftersom den tydligen härstammar från den huvudbyggnad Johan III 1576 lät uppföra åt sin son Julius Johansson Gyllenhielm. Men huru är det med gravfältet C, är det ett gårds- eller ett bygravfält. Är det tänkbart att detta är hövdingegårdens egen gravplats eller är det hela byns gemensamma gravfält? Något gårdsgravfält torde det dock knappast vara fråga om. Dels är antalet gravar alltför stort för ett sådant, gravfältet är ju också endast delvis undersökt, dels är gravarna till sin typ alltför varierande. För mig förefaller det troligast att gravfältet är ett vanligt bygravfält, vilket icke hindrar att Lallis släkt och husfolk blivit här begravna. Den förmåna graven C 17 med dess silverbeslagna svärd och — framför allt — silverornerade yxa har säkert tillhört en hövdingeperson och även andra gravar kan tillskrivas förnämre bönder. Det är tänkbart att flertalet gårdar legat på andra sidan sundet och holmen framför allt varit en kultplats. För detta talar namnet på holmens södra ända, *Hiidenpää*. En parallell till denna kombination av ett gravfält och ett hiisi- namn har vi på sjöns östra strand, där nuv. Yttilänotta- udde — ett gammalt gravfält — tidigare burit namnet ~~Hiidenniemi~~.¹³

Resonemanget ovan synes ge till resultat, att Lallis gård — om det funnits en sådan, vilket jag är övertygad om — bör ha legat bland de övriga gårdarna i byn.

Det var tydligen den förnämsta av dem, eftersom biskop Henrik styrde dit sin väg. Det var ett ödesdigert val som sedan ledde till mordet på isen nedanför Lähteenkylä by. På ett litet grund i närheten av brottsplatsen uppfördes sedermera under medeltiden ett litet kapell till S:t Henriks ära.¹⁴ Här samlades årligen stora folkskaror och förbannade Lalli, som hade dräpt den helige mannen.

Noter

Kap. II Fyndbeskrivningar

- 1 För samtliga fynd användes här på samma sätt som i del I en fortlöpande nummerserie, som icke överensstämmer med inventarienumrorna. Inventarienummerna anges dock vid varje fyndbeskrivning inom parentes.
- 2 Salmo 1948, s. 46
- 3 Salmo 1948, s. 374
- 4 Appeltgren 1897
- 5 Jan Petersen, De norske vikingesverd. I det följande användes i fråga om vapen den i nämnda arbete använda typindelningen.
- 6 Granberg 1952, s. 8
- 7 Grävningberättelsens och huvudkatalogens grav X, som i själva verket omfattade minst två gravar, har här betecknats som dubbelgraven C 10 — C 11. Den tidigare grav XI upptas här som grav C 13 i st. f. den förut som grav XIII betecknade djurgraven.
- 8 Grav C 13 = grävningberättelsens och huvudkatalogens grav XI. Den tidigare grav XIII var en djur(hund?) grav.
- 9 Näverasken rekonstruerad av konservator M. Kenttämaa.
- 10 Djurhuden analyserad av fil. dr V. A. Korvenkontio, flugpupporna av fil. dr Harald Lindberg. Zoologiska museet, Helsingfors.
- 11 Salmo 1948, s. 17
- 12 Enligt analys av fil. dr R. Frey
- 13 Granberg 1952, s. 8 f.
- 14 Vahter 1928, s. 64 f.
- 15 Salmo 1948, s. 17; 390
- 16 Granberg 1952, s. 9 ff.
- 17 Granberg 1952, s. 5 f.
- 18 Salmo 1948 ss. 16 och 219.
- 19 Salmo 1948 ss. 16 o. 55.
- 20 Granberg 1952 s. 6 f.
- 21 Nordman 1943, s. 51.
- 22 Pälsi 1928, s. 78.
- 23 Nordman 1943, fig. 55.
- 24 Granberg 1952, s. 7 f.
- 25 Salmo 1948, s. 16.
- 26 Salmo 1948, s. 17 och s. 326, nr 190.
- 27 Salmo 1948, s. 17 och s. 105, nr 31.
- 28 Salmo 1948, s. 17 o. 383.
- 29 Salmo 1948, s. 17 o. 129.
- 30 Salmo 1948, s. 17 o. 105.
- 31 Nordman 1921, s. 22 f.

Kap. III Begravningsbruk

- 1 Enligt Pälsi (Pälsi 1938, s. 31) har kvinnorna på sina håll i västra Finland begravts på 40—60 cm:s djup, männen däremot på 60—120 cm:s djup.
- 2 Dubbelgravar, i vilka två personer — ibland man och kvinna — begravts bredvid varandra, synes icke ha varit alldeles ovanliga. Ett av de bästa exemplen bland flere är 700-talsgraven 2995/gr. 11 på Käräjämäki i Eura. Från samma tid är den något yngre graven 2995/gr. 4 (Appelgren-Kivalo 1907, s. 17). Vikingatidsgraven 6127/gr. VI på Osmanmäki i Eura torde även vara en dubbelgrav, liksom också 9855/gr. III i Nuoranne i samma socken. — Det material som hittills stått mig till buds kan dock knappast utan vidare utnyttjas som belägg för hustruoffer (Almgren 1904, s. 323 f.).
- 3 Pälsi 1938, s. 30 f.
- 4 C. O. Nordman 1939, s. 13 ff.
- 5 T.ex. Hagberg 1937, s. 168 ff. — SanS. »Kuolema» I:4,6, III:12, V:21a, 33, 34, 39, VI:41, VII:49, X:75, XII:104b, 105a.
- 6 Hagberg 1937, s. 171. — SanS. »Kuolema» III:12 (Somero).
- 7 SanS. »Kuolema» I:6 (Lappi T.I.), V:31 (Ruovesi).
- 8 Jämbreda eller något avsmalnande mot fotändan var kistorna på Ristinpelto i Lundo (Lieto) (Cleve 1952, s. 167). — Utmärkta beskrivningar av medeltida kisters typer och konstruktion ingår i arbetet Thulegrävningen 1961 (Blomqvist — Mårtensson 1963).
- 9 C. O. Nordman 1939, s. 24.
- 10 Cleve 1947/48, s. 72 o. fig. 2.
- 11 Pälsi 1928, s. 74; dens. 1938, s. 3; dens. 1939, s. 112. — Pälsi anför felaktigt att stockkistor påträffats på Luodonpää (= gravf. A) på Kjuloholm.
- 12 Berättelse av J. Voionmaa i NM:s arkiv. — För små barn har också under senare tid använts stockkistor. Sålunda finns det en uppgift från Honkajoki (Sat.) att små barn har begravts i kistor som gjorts av en urholkad aspkuube (SanS »Kuolema» V:29).
- 13 Rydbeck som framgrävt flere stockkistor från tidig medeltid i Lund, har i fråga om dem räknat med ett västeuropeiskt inflytande. Han framhåller att stockkistor från järnåldern och början av medeltiden icke har påvisats i Danmark, men väl på kontinenten och i England. I Sverige har stockkistor från 1000-talet påträffats invid och under Skara domkyrka. (Rydbeck 1945, s. 17).
- 14 Waronen 1898, s. 62 o. s. 64 f.
- 15 Som exempel på att t.ex. enbart skyddslock faktiskt använts under äldre tid kan nämnas de gravar i Lund från tidig medeltid, i vilken skeletten varit täckta av endast ett lock bestående av en eller flere plankor. Locket vilade på tvärs över graven lagda slåar. (R. Blomqvist — A. W. Mårtensson 1963, s. 99 ff.).
- 16 De karelska kammargravarna från korstågstiden består av en knuttimrad ramkonstruktion, ett golv av plankor och ett tak eller lock av plankor och näver (Schvindt 1893, s. 185 ff.). — Pälsi har påpekat att den karelska knuttimrade graven till sin karaktär är likadan som de gravhus, som ostjaker, voguler och mordviner använt ännu under senare tid (Pälsi 1939, s. 112).
- 17 För samtliga dessa begravningsplatser se grävningsberättelser och kartor i NM:s arkiv. Se även C. O. Nordman 1939.
- 18 Kulturhist. lexikon III, s. 444 (L. Honko).
- 19 J. Voionmaa har trots sig kunna konstatera förekomsten av bårar i gravfältet från 1200—1300-talet vid Kirk'aila i Hollola (gravarna nr 11, 13, 26—28). Rester av bårarnas handtag hade bevarats. Bårar har också påträffats i S. Olofs kloster i Åbo och i Pernä ka (Kulturhist. lexikon V, s. 443 N. Cleve). Det är ingalunda omöjligt att bårar eller likbräden använts även i vikingatidens och korstågstidens gravar; ibland har ju trärester påträffats endast under, men icke ovanpå föremålen. Måhända är det en sådan bår som Salmo grävt fram på Pappilanmäki i

- Eura (grav XIV). I ungefär ett tiotal gravar på Ristipelto begravningsplats från korstågstiden i Lundo (Lieto) var »kistorna» såtillvida bårliknande, att sidobräderna fortsatte utöver kistgavlar-
na (N. Cleve 1952, s. 167).
- 20 Se t.ex. Fürst-Olsson 1921, s. 69. — Troels-Lund 1941, XIV s. 119 ff. — Hagberg 1937, s. 176.
- 21 Grävningberättelse (N. Cleve) i Helsingfors stadsmuseums arkiv.
- 22 Grävningberättelse i NM:s arkiv.
- 23 SanS »Kuolema» I:6 (Lappi T.l.), II:9 (Kuusjoki), V:36 (Orivesi), XL:86 (Sortavala).
- 24 Hö och löv har också använts under senare tid, löv särskilt i östra Finland (SanS, samligen »Kuolema»). Vanligen användes björklöv, men allöv kunde även förekomma. Vi kan annotera att i en grav från 1700-talet i Pernå kyrka påträffades björkkvistar i kistans fotända. Jämsides med hö och löv har också använts linskävor eller -blånor (t.ex. i flere gravar i Åbo domkyrka och i Pernå kyrka).
- 25 Pälsi 1938, s. 31.
- 26 Kivikoski 1955, s. 67.
- 27 Grävningberättelser i NM:s arkiv.
- 28 Vahter 1928, s. 65; Dens. 1952, s. 151 ff. — Om likbrudar se t.ex. Hagberg 1937, s. 194 ff. Talrika uppteckningar om likbrudar i SanS samlingen »Kuolema». — Vid gravundersökningar i kyrkor har flere som brudar utstyrda lik, oftast barnlik, påträffats. Sålunda hade en liten flicka på huvudet både krona och krans (Pernå kyrka, grav 20).
- 29 T.ex. Hagberg 1929, s. 12; dens. 1937, s. 622.
- 30 Om saxens roll i senare tiders gravmagi se t.ex. Hagberg 1937, s. 124 f; Rosén 1923, s. 6.
- 31 Pälsi har fäst sig vid att av trettiotre undersökta sekelettgravar på olika håll i Finland innehöll femton både eldstål och flinta, aderton gravar endast någotdera slaget av dessa. Pälsi anser att när elddonen varit ofullständiga, d.v.s. antingen enbart eldstål eller enbart flinta, detta varit avsiktligt som ett skydd för de efterlevande. Pälsi 1938, s. 32.
- 32 T.ex. Troels-Lund 1941, s. 130 f.; Rosén 1923, s. 6.
- 33 Salmo 1948, s. 415 f.
- 34 Granberg 1952, s. 15.
- 35 Holmberg 1925, s. 27 ff.
- 36 Som jämförelse kan nämnas att på medeltida målningar håller krigarna spjutet med vänster hand och med spetsen uppåt.
- 37 Hagberg 1929, s. 13.
- 38 T.ex. Pälsi 1938, s. 32 och där anförd litteratur.
- 39 Hackman 1905, s. 123 ff.
- 40 Pälsi 1938, s. 32.
- 41 Pälsi 1938, s. 32 f. och där anförd litteratur. — SanS »Kuolema» 31 (Ruovesi), 32 (Kuorevesi), 75 (Pyhäjärvi V.l.), 85 (Sortavala), 112 (Viitasaari), 123 (Keuruu).
- 42 Pälsi 1938, s. 32.
- 43 Keskitalo 1950, s. 41 ff.
- 44 Hammarstedt 1903, s. 33 ff.
- 45 v. Sydow 1935, s. 98.
- 46 Troels-Lund 1941, s. 194. — Enligt en allmän uppfattning kunde gengångare icke räkna längre än till tre, varför räkneuppgiften för dem ofta blev ett hopplöst företag. Se Hammarstedt 1903, s. 28, Hagberg 1937, s. 627.
- 47 Hasselnötter ingår sålunda i fynden från Lupaja i Bjärnå (300—500-talet). Hackman betraktar nötterna som födoämnen för de döda och påpekar att hasselnötter icke är ovanliga i svenska och norska fynd från äldre och yngre järnålder. Hackman 1905, s. 122.
- 48 Rosén 1923, s. 9; Hagberg 1937, s. 626 ff.

- 49 Om förekomsten av slagg, vävtyngder och lerklining i järnåldersgravfält i Finland och Sverige se Kjuloholm I, s. 54 ff och där anförd litteratur.
- 50 Pälä 1938, s. 35. — Stensättningar av gravarnas längd men synliga i markytan har även förekommit på de medeltida kyrkogårdarna från 1200—1300-talen i Liikistö i Ulfby (Ulvila) och på Kyrkön i Hitis. Om stensättningarna i Liikistö uttalar sig Pälä på följande sätt: »De underjordiska sättningarna i Ritvala är tyngder för att hindra de döda att återvända, de synliga stensättningarna i Liikistö antagligen också gravmärken (Pälä 1938 loc.cit.). Kronqvist som också fäst sig vid likheten mellan stensättningarna i Ritvala och Liikistö jämför dem med radade hållar på stenkistor från tidig medeltid i de skandinaviska länderna. Han nämner som exempel gravar vid Roskilde domkyrka och på S. Klemens kyrkogård i Visby; med dem jämför han särskilt en stensättning på en skelettgrav på Frantilanummi i Virmo (Mynämäki) (Kronqvist 1938, s. 57 ff.). Det är möjligt att sammanställningen har fog för sig i fråga om stensättningarna på de kristna begravningsplatserna, men knappast beträffande de förhistoriska; observera t.ex. stenflaken på de väsentligt äldre gravarna i gravfälten A och B. I fråga om de förhistoriska stenflaken torde nog den av Pälä ovan givna förklaringen vara riktig.
- 51 Ambrosiani 1918, s. 204 ff.
- 52 Från Vilhelmina i Sverige finnes uppgifter om att lappar begravt sina döda i ackja (Pettersson 1912, s. 99 f). — Bland ostjaker, voguler och jakuter har det varit vanligt att lämna släden, med vilket liket transporterats ovanpå gravnen. Om båtar på gravar från järnåldern i Norge se Shetelig 1912, s. 233.
- 53 T.ex. Harva 1933, s. 222.
- 54 I sex av gravarna i gravfält C påträffades kol i botten av gravnen. Pälä förklarar liknande kolfynd från Moisis i Nousis (Nousiainen) så, att måltiderna iordningställdes förrän gravnen tillskottades »såsom Karjalainen nämner att ostjakerna göra» (Pälä 1938, s. 35). Detta är naturligtvis tänkbart; en annan förklaring vore att den frusna marken tinats upp med eld.
- 55 Om offermåltider på gravarna, vilket tycks av varit vanliga bland de finsk-ugriska folken se t.ex. Waronen 1898, s. 75 ff. — Arne beskriver några skelettgravar från 1000-talet i Tåsjö, Ångermanland, vilka hade tydliga spår av offereldar ovanpå gravarna (Arne 1926, s. 85 ff.).
- 56 Arne 1926, s. 85 ff.
- 57 Kjellmark 1905, s. 351 ff.
- 58 Rygh 1877, s. 168 f.

Kap. IV Föremålen

- 1 Appलगren (-Kivalo) 1897, s. 12.
- 2 Kivikoski 1939, s. 134; Kivikoski 1951 a fig. 621.
- 3 Arwidsson 1940, s. 121 ff; dens. 1942, s. 57 f.
- 4 Keskitalo 1963, s. 34 ff. (gravfynd från Hattula, Tenhola, Ruskeenkärki).
- 5 Appलगren (-Kivalo) 1897, s. 1 ff.
- 6 Nordman 1924, s. 107, not 4.
- 7 Kivikoski 1939, s. 131 ff.; dens. 1951 a, figg. 615—621 jämte text.
- 8 Arwidsson 1940, s. 121 ff; dens. 1942, s. 57 ff.
- 9 Korosuo 1946, s. 5 ff.
- 10 Edgren 1968, s. 37 ff.
- 11 Arwidsson 1942, s. 58.
- 12 Kivikoski 1939, s. 133.
- 13 Nordman 1924, s. 113.

- 14 Hirviluoto 1958, s. 44 ff.
- 15 Kivikoski 1939, ss. 16 o. 25.
- 16 Kivikoski 1939, ss. 25 o. 133.
- 17 Sarvas 1971, s. 59.
- 18 Kivikoski 1938, s. 10 f.
- 19 Kivikoski 1938 a s. 235 ff.
- 20 Ett i Västkinde sn på Gotland funnet fragmentariskt spänne närmast likt Kivikoski 1938 a, fig. 14 (Gotlands fornsal inv.nr C 9186:4) kan ha kommit till Gotland från Finland. Ett spänne snarligt pl. 3:38 ingår i Gråträskfyndet (Arne 1914, fig. 77).
- 21 Keskitalo, 1956, s. 50 ff, fig. 6.
- 22 Kivikoski 1951, s. 47 ff. — Se även Kivikoski 1938, s. 241 ff.; dens. 1939, s. 91 ff. o. 140 ff.; dens. 1951 a; dens. 1963, s. 79 f.
- 23 Salmo 1956.
- 24 Kivikoski 1951, s. fig. 5.
- 25 Se litt. hänv. Kivikoski 1939, s. 143; Salmo 1956, s. 48 ff.
- 26 Som en parallell till gravfyndet på Pappilanmäki i Eura kan nämnas en likartad fyndkombination i Närs, Slitehamn, Othems sn på Gotland, nämligen ett spänne av nu ifrågavarande art och en spjutspets av typ E. Graven hänföres likväl till 900-talet. Se Geijer och Holger Arbman 1940, s. 147 ff. — Om datering av spjutspetsar av typ E och svärd av typ H se Nordman 1943, s. 50 ff.
- 27 Salmo 1956, s. 74 hänvisar till ett av Gjessing (G. Gjessing 1927, s. 24, fig. 1) publicerat fynd från Vadsö, Ekkeröy i Finnmarken, i vilket förutom ett spänne av detta slag ingick två ovala spännbucklor och ett treflikigt spänne i Borrestil.
- 28 Granberg 1952, s. 5 ff.
- 29 Kivikoski 1951 a, bild 972 jämte bildtext s. 30. — Salmo 1956 s. 25. Serning 1956, s. 23, pl. 18:6, 36:7, 10, 11; 59:1. Thålin 1938, s. 159 ff.
- 30 Salmo hänför brons- och silverspännen till samma grupp, nr 17 (Salmo 1956, s. 72 ff.).
- 31 Salmo 1956, s. 27
- 32 Luho 1966, s. 14 ff.
- 33 Sarvas 1971, s. 59 ff.
- 34 Nordman 1924, s. 176 ff. — Kivikoski 1951 a, fig. 984—989 jämte bildtext s. 31. — Salo 1957, s. 48 f.
- 35 Ett ringspänne från Saramäki, Marttila i S. Marie (Maaria), avbildat av Kivikoski i Auraflyssgebiet pl. XLI:5, förefaller att stå de medeltida ringspännena nära. Härpå tyder ringens bredd och sicksackmönster.
- 36 Blomqvist 1947, s. 132.
- 37 Moora 1938, s. 214 ff.
- 38 Šnore 1930, s. 74 ff., s. 94 f. (referat på tyska), utbredningskarta pl. XXXI:2.
- 39 Moora räknar de enkla korsnålarna till de föremålstyper, som uppstått i Memel-området och därifrån via Semgallen nått Estland (Moora 1932, s. 70).
- 40 Spitsyn 1896, pl. XV:9.
- 41 Inv.nr 1174:33.
- 42 Tallgren 1926, s. 79 ff. — Jaanusson 1971, s. 93 ff.
- 43 Kivikoski 1951 a, fig. 669 och bildtext s. 6. — Hackman 1911, s. 241 ff (Rusko-nålen); Appलगren—Kivalo 1907, s. 13, pl. II:la—b (Eura, Osmanmäki-nålen).
- 44 Appलगren—Kivalo 1907, s. 10 ff. o. pl. II.
- 45 Granberg 1952, s. 8 f.
- 46 Jaanusson 1971, s. 99 f.
- 47 Kivikoski 1963, s. 90 ff.

- 48 Egna anteckningar från lettiska museer. — Om den lettiska kvinnodräkten se Balodis 1940, s. 205 ff. o. Die Letten, s. 411 ff.
- 49 Kivikoski 1951 a, fig. 705 jämte bildtext s. 10; dens. 1934, s. 195 f., fig. 3 d.
- 50 Appelgren-Kivalo 1907, pl. IX:2, bildtext s. 39 (Yliskylä gr. 3).
- 51 Tallgren 1926, s. 73 ff.
- 52 Luho 1966, s. 16 ff. — Se även Kivikoski, Kvarnbacken, s. 91 f.
- 53 Šnore 1930, pl. XVII:10. — Moora 1938, s. 257.
- 54 Nordman 1924, s. 113. — Kivikoski, Eisenzeit I, fig. 444 och bildtext s. 49.
- 55 Kivikoski 1951 a, figg. 712—713 o. 1044—1045, bildtexter s. 10 o. 35.
- 56 Luho 1966, s. 17 f.
- 57 Tallgren 1926, s. 74 ff., figg. 97, 100 o. 101; Moora 1932, s. 70, pl. 49:14; Kustin 1962, s. 125, pl. X:8, 9; Nagevičius 1931, pl. X.
- 58 Rig. Kat. 1896, pl. 18:17, 19.
- 59 Kivikoski 1951 a, fig. 715 o. bildtext s. 10.
- 60 Kivikoski 1939, s. 151 f.
- 61 Serning 1956, pl. 17:5.
- 62 Moora 1932, pl. 48:1; Rig. Kat. 1896, pl. 28:8.
- 63 Kivikoski 1951 a, fig. 735; dens. Aurafussgebiet, s. 151 f.
- 64 Kivikoski 1939, s. 101; Kivikoski 1947, fig. 446 o. bildtext s. 50; Kivikoski 1951 a, fig. 707 (= Kjuloholmsexemplaret) o. bildtext s. 10; Kivikoski 1963, s. 94.
- 65 Nordman 1924, s. 74 ff.
- 66 Kivikoski 1946, s. 49 f.
- 67 Stenberger 1958, s. 159 f.
- 68 Stenberger 1958, s. 159 jämte litt. hänvisning.
- 69 Arbman 1940, pl. 97:1—12, 14—17; Stenberger 1958, fig. 41:7, 10, 179:1 o. 230:4.
- 70 Nordman 1924, s. 79. Om fyndet från Allmänninge se Stenberger 1958, fig. 51:8.
- 71 Stenberger 1958, fig. 51:9, 153:1.
- 72 Jfr ett silverhängbleck från Lohavere fornborg, avb. Moora 1967, s. 87, fig. 13 och Tönisson 1962, pl. XXVII:3.
- 73 Salmo 1953, s. 16 f., fig. 4:b.
- 74 Stenberger 1958, fig. 251:2. — Ett ganska enkelt korsornerat bleck med punkter i korsvinklarna härstammar från Enggårda, Rone sn, avb. fig. 184:2.
- 75 Nordman 1921, s. 23, 28 f., 31, pl. 1:8.
- 76 Nordman 1924, s. 76; Salmo 1948, s. 29.
- 77 Salmo 1953, s. 18.
- 78 Nordman 1924, s. 76; Salmo 1948, s. 4.
- 79 Nordman 1924, s. 73; Salmo 1948, s. 36.
- 80 Kivikoski 1970, s. 88 ff. — Se även Äyräpää 1937, s. 60 ff., Björkman 1957, s. 20 ff. och Serning 1956, s. 59 ff.
- 81 Appelgren (-Kivalo) 1905, s. 21, fig. 21. — Kivikoski 1951 a, s. 6, bildtext 702. — Salmo 1948, s. 29 f.
- 82 Aspelin 1877/1884, fig. 1677—1681. Kivikoski 1970, s. 92, fig. 5. — Appelgren (-Kivalo) 1905, s. 8, fig. 9. — Gjessing 1927, s. 26 f.
- 83 Sarvas 1972, s. 34 o. 90. — Salmo 1948, s. 390.
- 84 T.ex. Rig. Kat. 1896, pl. 15:13 (halsringar), pl. 11:11, 12 (kedjegarnityr), pl. 11:7 (huvudprydnad), pl. 18:5 (hängen).
- 85 Nordman 1924, s. 85 f., fig. 66.
- 86 Äyräpää 1937, s. 60 f. — Kivikoski 1951 a. Taf. 133, fig. 1059.

- 87 Nordman 1924, s. 85. — Till samma fynd — Kekomäki gr. 6 — hör också ett hängbleck »prytt med en driven hakkorsranka». Likartade hängen ingår också i det stora skattfyndet från Voipala i Sysmä (Salmo 1937, s. 13 ff., fig. 4d.). Detta fynd, som också innehåller ett par olika varianter med palmettornering, kan med hjälp av mynten tidfästas till 1000-talets senare hälft.
- 88 Äyräpää 1937, s. 63.
- 89 Kivikoski 1939, s. 162, fig. 25. — Kivikoski 1951 a, s. 12, bildtext till fig. 731.
- 90 Rig. Kat. 1896, pl. 18:15. — Om de karelska motsvarigheterna se Kivikoski 1951 a, fig. 1042.
- 91 Tönnis 1973, s. 237 ff. fig. 3:9.
- 92 Sarvas 1972, s. 74.
- 93 Kivikoski 1947, fig. 424, 451 o. 452.
- 94 Hackman 1938, s. 114.
- 95 Kivikoski 1939, s. 163, pl. XXXIV:2. — Kivikoski 1951 a, text till fig. 727.
- 96 Arbman 1940, pl. 100, fig. 1. — Arne 1914, fig. 104 (teckning).
- 97 Gjessing 1931—32, s. 54 ff. — Se även Kivikoski 1936, s. 12 ff. — Kivikoski 1947, pl. 29, fig. 227, bildtext s. 34.
- 98 Europaeus (Äyräpää) 1926, s. 10.
- 99 Gjessing 1931—32, s. 64 f. — Nordman 1931, s. 182 — En grupp doppskor från vikingatiden har som motiv en fågel med utbredda vingar. På de ursprungligaste exemplaren har dessa fåglar en ring kring stjärtroten, stjärten är m.a.o. »snörd». T. J. Arne, som behandlat denna grupp, förmodar att förebilden till motivet bör sökas i sydöstra Europa och han avbildar som en indikation härpå ett dylikt från guvernementet Kiev, det andra från Gnesdovo invid Smolensk (Arne 1913, s. 379 ff). I dessa trakter förekommer likartade fåglar även på andra slag av föremål, t.ex. på en medaljong med en fågel i filigran (D. I. Prosorovsk 1870, pl. I:15) eller som ett hänge (MAR 28, pl. I:10). Exempel på fåglar med snörd stjärt kan också antecknas från östra Ryssland; ett fågelhänge — fågeln i profil — i museet i Perm visar stjärten insnörd med ett pärlband (anteckningar från museet i Perm).
- 100 Kivikoski 1939, s. 163. — Kivikoski 1951 a, bildtext s. 11, fig. 728.
- 101 Arbman 1940, pl. 100:1. — Kivikoski 1938, s. 17 f.
- 102 Sarvas 1972, fynd 19 och 20.
- 103 Sarvas 1972, fynd 38.
- 104 T.ex. Raudonikas 1931, s. 360, fig. 131. -MAR 20, pl. VII:16. — Rig. Kat. 1896, pl. 18:13.
- 105 Raudonikas 1931, s. 361 f.
- 106 Kivikoski 1965, s. 23 ff. — Se även Kivikoski 1939, s. 165 f., Kivikoski 1951 a, fig. 730, bildtext s. 12.
- 107 Kivikoski 1941, s. 14, fig. 1:3. Rig. Kat. 1896, pl. 12:3.
- 108 T.ex. Engel 1933, pl. 12; — Kruse 1842, pl:1, 3,5. Aspelin 1878/1884, fig. 2080.
- 109 Kivikoski 1951 a, fig. 841, bildtext s. 21. Förf. betecknar föremålet som remändsbeslag.
- 110 Kivikoski 1951 a, fig. 842, bildtext s. 21.
- 111 Appeltgren-Kivalo 1907, s. 8 ff., pl. I:16. — Kivikoski 1951 a, fig. 1198. — Serning 1956, s. 50 jämte litt. hänvisningar.
- 112 Balodis 1940, s. 208, bild på s. 209. — Hårprydnader av detta slag är särskilt vanliga på lettgalliskt område, men i stället för koniska berlocker har man främst använt bjällror och trapetsformade bleck.
- 113 Inga Serning har indelat bjällrorerna i de nordsvenska offerplatsfynden i tre grupper: a) bjällror med fyra på undersidan mot varandra riktade flikar, b) runda bjällror med en skära på undersidan, c) små bjällror gjorda i två delar, av vilka överdelen har ögla och underdelen en korsformig genombrytning. (Serning 1956, s. 50).
- 114 Arbman 1940, pl. 93:14.

- 115 Bjällran kan jämföras med ett exemplar från S. Marie (Maaria), Virusmäki, se FM 1915, s. 32, fig. 47.
- 116 Stenberger 1958, s. 214 f., s. 300 f. o. 334 ff.
- 117 Nordman 1944, s. 29 ff.
- 118 Nordman 1924, s. 10 f. o. s. 42.
- 119 Schwindt 1893, fig. 208, s. 54 ff. — Om de i graven funna ovala spännenas datering se Lehtosalo 1966, s. 30 f.
- 120 Stenberger 1958, s. 214 f.
- 121 Kivikoski 1939, s. 172 f. — Kivikoski 1963, s. 98 f. — Kivikoski 1951 a, bildtext 753—54.
- 122 Raudonikas 1930, s. 84, fig. 75. Raudonikas 1931, s. 359 f., fig. 130, 131. — Även egna anteckningar från museer i Moskva och Perm.
- 123 Kivikoski 1939, s. 173. — Kivikoski 1951 a, fig. 753, 754, bildtext s. 14.
- 124 Kivikoski 1951 a, fig. 760, bildtext s. 14.
- 125 Sarvas 1972, fynd 21, s. 77.
- 126 Arbman 1940, pl. 116, 117, 119, 120.
- 127 Kivikoski 1963, s. 100, pl. 11.
- 128 Kivikoski 1951 a, fig. 755—758, bildtext s. 14.
- 129 Anteckningar från museer i Moskva, Kazan och Samara. — Om förekomsten av karneolpärlor i Ladoga-området se Raudonikas 1930, fig. 92 b; — Raudonikas 1931, s. 358, fig. 132.
- 130 Spitzyn 1905, s. 55.
- 131 Petersen 1928, s. 162 ff.
- 132 Kivikoski 1939, s. 173 ff.
- 133 Kivikoski 1951 a, s. 173 f.; Europaeus (Äyräpää) 1927, s. 30 f.; — Hackman 1905, s. 201 f.
- 134 Egna anteckningar som ovan, även från museet i Perm.
- 135 Sarvas 1972, fynd 32, s. 90.
- 136 Anteckningar från museet i Samara.
- 137 Gotlands fornsal inv.nr. C 8273 enl. ant.
- 138 Salmo 1948, s. 28 f.
- 139 Sarvas 1972, fynd. 32, s. 90.
- 140 St. H. M. 13316:3
- 141 St. H. M. 5035 b. Till samma hör bla ett runt spänne typ Sv. forns. fig. 538 och två djurhuvudformiga spännen av typ d:o fig 535.
- 142 Museet i Samara, tillhör en större samling som härstammar från Uvarows eller Brandenburgs grävningar i kurgangravfältet i kretsen Vladimir.
- 143 Stora Ihre-Hellvi, gr. 503. Gotl. Fornsal C 9285:119.
- 144 Antropol. museet i Leningrad.
- 145 Museet i Samara, se not 5 s. 198.
- 146 Museet i Kazan. Bland fynden från Bolgar förekommer månkantiga pärlor även i andra färger, bla. pärlor med vit bottenfärg.
- 147 Samtliga tre varianter ingår i fynd från Kangasala-Tiihala-Juvenius, inv.nr 6095:15,17 o. 95.
- 148 Ungefär samtida eller något äldre är en pärla från Pertunmaa-Kuusela (inv.nr 9102:13), se Kivikoski 1938, s. 23. — Se även Schwindt 1893, fig. 198—200.
- 149 I Die Vendelzeit Gotlands avbildar Nerman på färgplansch V några pärlor med liknande gallermonster, av dem ätm. en med runda fläckar. Bottenfärgen är röd, våglinjerna vita eller vit med blå mittrand.
- 150 Enligt anteckningar i museerna i Tartu, Riga och Königsberg (Kaliningrad); — Nagevicius 1931, pl. VIII:9.
- 151 MAR 20, pl. XIV:21 (Ladoga-området); — MAR XXVI, pl. XXIV:56 (Kama-området); Spičín 1905, s. 55, fig. 17 (Gnezdovo).

- 152 Förutom pärlan från Kjuloholm känner jag endast ett smultet exemplar (9365:173) från Kalmumäki i Kalanti.
- 153 T.ex. MAR 26, pl. XXIV:37.
- 154 Salmo 1948, s. 28 f.
- 155 Appलगren (-Kivalo) 1898, s. 24 ff., fig. 9
- 156 Salmo 1952, s. 109.
- 157 Kivikoski 1939, s. 175 f.
- 158 Sarvas 1972, fynd 57, s. 119.
- 159 Kivikoski 1939, s. 179 ff.
- 160 Hirviluoto 1958, s. 51 f. och fig. 7.
- 161 Schmiedehelm 1929, s. 268
- 162 Kivikoski 1939, s. 183, pl. XXXV:3.
- 163 Kivikoski 1951 a, fig. 694 och boldtext s. 8 f.
- 164 Kivikoski 1939, s. 184 f.
- 165 Balodis 1940, s. 224. o. egna ant.
- 166 Tallgren 1926, s. 100.
- 167 Balodis 1940, s. 225, fig. 6.
- 168 Tallgren 1926, fig. 134. — Balodis 1940, s. 223. fig. 5.
- 169 Kivikoski 1939, s. 184 f.
- 170 Kivikoski 1951 a, pl. 50, fig. 441, bildtext s. 49.
- 171 Kivikoski 1939, s. 185 f. samt not s. 185.
- 172 Kivikoski 1939, s. 186, pl. XXVIII:3.
- 173 Stenberger 1958, s. 135 f.
- 174 Schmiedehelm 1929, s. 269.
- 175 Kivikoski 1973, pl. 122, fig. 1095 och 1096 jämte bildtexter s. 136.
- 176 Kivikoski 1973, fig. 757 jämte bildtext. — Moore 1938, s. 462 ff.
- 177 Kivikoski 1973, fig. 757 jämte bildtext s. 104. — Tallgren 1926, s. 100. — Balodis 1940, s. 222 o. 235, fig. 3.
- 178 Kjellmark 1903/05, s. 206, fig. 281. Ymer 1905, s. 351 ff.
- 179 Kivikoski 1973, pl. 103, fig. 887 o. bildtext s. 118.
- 180 Cleve 1929, s. 254 ff.
- 181 Se även Serning 1956, s. 81 f.
- 182 Nerman 1929, s. 124 f. o. fig. 122—123. — Nerman 1969, s. 13, fig. 8—9.
- 183 Kivikoski 1973, fig. 1199 o. bildtext s. 145 f.
- 184 Kivikoski 1939, s. 190 f. — Nerman 1929, s. 129 f. — Tallgren 1926, s. 109 f.
- 185 Kivikoski 1973, fig. 892 o. bildtext s. 119.
- 186 Kivikoski 1973, fig. 891 o. bildtext s. 119. — Nerman 1929, s. 124 f., fig. 120, 121, 123, 135.
- 187 Tallgren 1926, fig. 139:2.
- 188 Rig. Kat. 1896, pl. 14:11.
- 189 Riga Hist. M., egna anteckningar.
- 190 Nerman 1929, s. 129, fig. 133—136.
- 191 Tallgren 1926, s. 112.
- 192 Se även Kivikoski 1939, s. 192. — Kivikoski 1963, s. 101 f.
- 193 Arne 1926, s. 85 ff.
- 194 Arne 1914, s. 152 ff. — Serning 1956, s. 78.
- 195 Kivikoski 1973, fig. 910, bildtext s. 121.
- 196 Serning 1956, pl. 23:3, 4, 7, 8. Se även pl. 57:11 (Vindelsgransele samt fig. 16 från Vajkijaur, Jokkmokk sn. Några beslag från Brotjärn, Överluleå sn, fig. 14 a, b, d förefaller däremot att tämligen väl överensstämma med de på Kjuloholm funna.

- 197 Kivikoski 1939, s. 195. — Kivikoski 1973, fig. 932 o. 933 samt bildtext s. 123 jämte not 68.
- 198 Kivikoski 1939, s. 158 o. textfig. 22. — Kivikoski 1973, fig. 975.
- 199 Kivikoski 1973, fig. 938.
- 200 Pälsi 1928, s. 77, fig. 3 o. 4. — Kivikoski 1973, fig. 1210.
- 201 Hackman 1905, s. 226. — Kivikoski 1939, s. 184.
- 202 I typöversikten i Kulturhistoriskt lexikon, artikeln »Sverd» upptas en variant T 2 som motsvarar Nordmans variant fig. 205 i Nordisk Kultur XII B.
- 203 Leppäaho 1966, pl. 33:1. Se även bilderna 33:2 o. 3, 35:1, 38:1, vilka alla återger svärd med likartad ornamentik. Svärdet från Kjuloholm avbildas på pl. 34:2 a, b.
- 204 Kivikoski 1973, fig. 843, bildtext s. 114. Kivikoski uppräknar ett femtontal svärd av detta slag, varvid också Kjuloholmsexemplaret medtagits.
- 205 Nordman 1942, s. 286 f. — Nordman 1943, s. 53.
- 206 Paulsen 1953, s. 22 ff. — Arne 1913, fig. 30. Se även Nerman 1929, s. 98 ff. samt fig. 98.
- 207 Nordman 1943, s. 53.
- 208 Kivikoski 1973, fig. 837, bildtext s. 113 jämte not 53.
- 209 Nordman 1943, s. 53. Kivikoski hänför 93 till typ V, se Kivikoski 1973, bildtext 836, s. 113.
- 210 Kivikoski i Kulturhistoriskt lexikon XVII, artikeln Sverd, Finland, pag. 536. — Se även Kivikoski 1973, bildtext 1165 jämte not 12 (förteckning över i Finland tillvaratagna exemplar).
- 211 Kivikoski 1973, bildtext till fig. 895.
- 212 Leppäaho 1966, pl. 44—55 (silverdekorerade spjutspetsar av typ G).
- 213 Lena Thålin 1969, s. 185 ff.
- 214 Serning 1956, s. 86 f., se typ 5.
- 215 Kivikoski 1973, fig. 868 jämte bildtext.
- 216 Nordman, Nordisk ornamentik i Finlands järnålder. Nordisk kultur XXVII, s. 198 f. — Nordman 1943, s. 59 ff.
- 217 Kivikoski 1973, fig. 868
- 218 Paulsen 1939, s. 115 ff. jämte hänvisningar.
- 219 Paulsen 1939, s. 118 ff. o. fig. 52—54.
- 220 Ginters 1967, s. 115 ff.
- 221 Stenberger 1958, s. 221, t.ex. figg. 259:1—3, 261:1.
- 222 Stenberger 1958, s. 216 f., t.ex. fig. 171:2, 261:7, 8, 12.
- 223 Gunnar Westin avbildar en silverornerad stigbygel från Västmanland; i ornamentet ingår också ögleband. Fornv. 1941, s. 85 f., fig. 7.
- 224 Salmo 1940, s. 296 f.
- 225 Kivikoski 1973, fig. 851, bildtext s. 114. I fyndförteckningen saknas de fragmentariska sköldbucklorna från Kjuloholm.
- 226 Salmo 1952, s. 400 f.
- 227 Kivikoski 1939, s. 213 f. — Nordman 1943, s. 59. — Petersen 1919, s. 47. — Arne 1934, s. 62. — Raudonikas 1930, s. 57.
- 228 Arbman 1940, pl. 6:1, 2, 5.
- 229 Salmo 1940, s. 160. Salmo 1952, s. 393 f. — Nordman 1943, s. 54.
- 230 Jfr ett silverbeslaget knivskaft från Masku-Humikkala, se Kivikoski 1973, fig. 1218.
- 231 Sarvas 1972, fynd 51, s. 111.
- 232 Kivikoski 1973, fig. 1222.
- 233 Sarvas 1972, s. 46.
- 234 Nordman 1931, s. 198 f.
- 235 Typexemplaret från Eura-Osmanmäki finnes avbildat t.ex. i Appelgren-Kivalo 1907, pl. II:8 a, b eller Kivikoski 1973, fig. 968.
- 236 Kivikoski 1973, fig. 968, bildtext s. 126.

- 237 Sarvas 1972, s. 47 f.
 238 Vilkuna 1964, s. 65 ff. — Salmo 1952, s. 395.
 239 Vilkuna 1964, s. 66 ff. — Vilkuna 1934, s. 223 ff.
 240 Hackman 1938, s. 162 ff. — Vilkuna 1934, s. 223 ff.
 241 Pälsi 1938, s. 32.
 242 Arne 1914, s. 200. — Blomqvist 1940, s. 101 f. — Kulturhistoriskt lexikon XI, artikeln Lås, pag. 53, 54, 61, 62. — Blomqvist-Mårtensson 1963, s. 138 f.
 243 Kivikoski 1973, fig. 825 (dosa) och 823 (våg) jämte tillhörande bildtext s. 111 f.
 244 Brøgger 1921, s. 107.
 245 Arbman 1940, pl. 128, 129.
 246 Kivikoski 1939, s. 189.
 247 Tallgren 1926, s. 136, fig. 171.
 248 Paulsen 1938, s. 488 ff.
 249 Kivikoski 1939, s. 201.
 250 Hackman 1915, s. 32, fig. 47.
 251 Sirelius 1921 II, s. 559. — Hammarstedt 1920, fig. 25.
 252 Kivikoski 1965, s. 31.
 253 Kivikoski 1965, s. 33 f.
 254 Stenberger 1961, s. 53 ff.
 255 Kivikoski 1965, s. 22 ff.
 256 Sirelius 1921 II, s. 559 f.
 257 Kivikoski 1973, text till fig. 1020, s. 130.
 258 Selling 1955. främst s. 140 ff.
 259 Kivikoski 1963, s. 118 ff.
 260 Tallgren 1926, s. 136 — Rig. Kat. 1896, s. XLIII. — Kustin 1962, s. 93 ff.
 261 Muistse Eesti linnused: Iri Linnaperä o. Kuusalu Pajulinn.

Kap. V Kronologi

- 1 Sarvas 1972, s. 49 ff.

Kap. VI Kulturen

- 1 Vahter 1933, s. 284.
 2 Tygarten dock osäker, ehuru trolig. Kjuloholm I, s. 177, not 1.
 3 Kjuloholm I, s. 177.
 4 Geijer 1938, s. 138. — Blindheim 1958, s. 273 f. — Riitta Heinonens anmärkning i Kulturhistoriskt lexikon (del III, s. 290) att något samband icke föreligger håller sålunda icke streck.
 5 Moora 1932, s. 68.
 6 Balodis 1940, s. 205 f.
 7 Ursprungligen var avsikten att intendenten Tyyni Vahter skulle ha publicerat textilmaterialet från gravfältet C. Genom hennes frånfälle blev detta arbete tyvärr ogjort.
 8 Vahter 1928, s. 61 f.
 9 Vahter 1928, s. 64 ff.
 10 Vahter 1931—32, s. 40 ff. — Vahter 1932, s. 183 ff.
 11 Hirviluoto 1973, s. 60 ff.
 12 Vahter 1952, s. 151 ff.
 13 Vahter 1933, s. 185.

- 14 Blindheim 1958, s. 274.
- 15 Nordman 1943, s. 48.
- 16 Salmo 1940, s. 310 f.
- 17 Vilkuna 1934, s. 222 ff.
- 18 Se ovan s. 186. — Kjuloholm I, s. 195 f. — Salmo 1952, s. 405 f.
- 19 Hirviluoto 1958, s. 44 ff.
- 20 Cleve 1944, s. 61 f.
- 21 Cleve 1944, s. 64.

Kap. VII Bygden

- 1 Cleve 1943, s. 3 ff. — Huurre 1970, s. 54 ff.
- 2 Hirviluoto 1958, s. 44 ff.
- 3 Suvanto 1973, s. 80.
- 4 Suvanto 1973, s. 170.
- 5 Rinne 1932, s. 40.
- 6 Jaakkola 1938, s. 32 ff.
- 7 Kivikoski 1961, s. 229 ff.
- 8 Senast i Kulturhistoriskt lexikon VI, s. 451 ff.
- 9 Anthoni 1949, s. 39.
- 10 Cit. enl. Haavio 1948, s. 74 f.
- 11 Haavio 1948, s. 75 f.
- 12 Haavio 1948, s. 71.
- 13 Suvanto 1973, s. 29.
- 14 Rinne 1932, s. 94 ff. — Salminen 1905.

Litteraturförteckning

Förkortningar: ESA — Eurasia Septentrionalis Antiqua; FFT = Finska fornminnesföreningens Tidskrift; FM = Finskt Museum; Fornv. = Fornvännen; KVHAA Handl. = Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademiens Handlingar; SM = Suomen Museo.

- Almgren, O., 1904. Vikingatidens gravskick. Nordiska studier tillägnade Adolf Noreen. 1904.
- Ambrosiani, S., 1918. Slädens användning vid dödstro. Rig 1918.
- Anthoni, E., 1949. Biskopsgodsens i Finland. Hist. o. litteraturhist. Studier 24. 1949.
- Appelgren (-Kivalo), Hj., 1897. De runda djurspännena i Finland. FM. 1897.
1905. Die vielreihigen silbernen Gliederketten in finnländischen Funden. FFT XXIII.
1907. Suomalaisia pukuja myöhemmältä rautakaudelta — Finnische Trachten aus der jüngeren Eisenzeit. Hki 1907.
- Arbman, H., 1940. Birka I. Die Gräber. Uppsala 1940—43.
- Arne, T. T., 1913. Einige Schwertortbänder der Wikingerzeit. Opuscula archaeol. O. Montelio ... dicata. Stockholm 1913.
1914. La Suède et l'Orient. Uppsala 1914.
1926. Ett gravfält från vikingatidens slut i norra Ångermanland. Fornv. 1926.
1934. Das Bootgräberfeld von Tuna in Alsike. Stockholm 1934.
- Arwidsson, Greta, 1940. De finländska runda spännena med ornering i sen stil II. Fornv. 1940.
1942. Vendelstile, Email und Glas im 7.—8 Jahrhundert. Uppsala 1942.
- Aspelin, J. R., 1877/1884 Muinaisjäänöksiä Suomen suvun asumusaloilta — Antiquités du Nord Finno-Ougrienne. Helsinki 1877/1884.
- Balodis, F., 1930. Die Letten. Riga 1930.
1940. Det äldsta Lettland. Stockholm 1940.
- Björkman, T., 1957. Kuusamon Lämsän hopea-aarre. SM 1957.
- Blindheim, Charlotte, 1958. Kapitlet »Drakt» i Kulturhistoriskt lexikon III.
- Blomqvist, R., 1947. Spänne och söljor. Kulturen 1947.
- Blomqvist, R. — Mårtensson, A. W., 1963. Thulegravningen 1961. Archaeologica Lundensia. II. Lund.
- Cleve, N., 1929. Jungeisenzeitliche Funde von der Insel Berezan. ESA IV. 1929.
- 1929 a. Pakanuudenaikainen kalmisto Köyliön Vanhassakartanossa. Satakunta VIII. 1929.
- 1942/43. Domarringen på Käräjämäki i Eura. Åbo stads historiska museum Årsskrift 1942/43.
1944. Några synpunkter på västra Finlands vikingatidskultur. Hist. och Litteraturhist. Studier 20.
- 1947/48. Spår av tidig kristendom i Västra Finland. FM 1947/48.
1952. En kyrkogård från medeltiden. Corolla archaeologica in honorem C. A. Nordman. 1952.
- Edgren, T., 1968. Zu einen Fund von Gussformen aus der jüngeren Eisenzeit in Finnland. SM 1968.
- Engel, C., 1933. Führer durch die vorgeschichtliche Sammlung des Dommuseums. Riga 1933.
- Europaeus (-Äyräpää), A. 1926. Kap. Forntidens konst i L. Wennervirta, Finlands konst. Hfors 1926.
1927. Roomalaisen rautakauden hautalöytö Viitasaarelta. SM 1927.
- Fürst, C. M. — Olsson, M. 1921. Magnus Ladulås och Karl Knutssons gravar i Riddarholmskyrkan. Stockholm 1921.

- Geijer, Agnes., 1938. Birka III. Die Textilfunde aus den Gräbern. Uppsala 1938.
- Geijer, Agnes — Arbmán, H., 1940. Gotländska mansdräkten under vikingatiden. Fornv. 1940.
- Ginters, V., 1967. Eine finnische Prunkaxt aus Lettland. Fornv. 1967.
- Gjessing, G., 1927. Finsk-ugriske vikingetidssmykker i Norge. Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1927.
- 1931/32. Norske og finske fuglenåler. Universitetets Oldsaksamlings Årsbok 1931/32.
- Granberg, Beatrice 1952. Aarabiska mynt från ett skelettgravfält på Kjuloholm i Kjulo. FM 1952.
- Haavio, M., 1948. Piispa Henrik ja Lalli. Porvoo 1948.
- Hackman, A., 1905. Die ältere Eisenzeit in Finnland I. Hfors 1905.
1911. Två estniska nålar från yngre järnåldern. Åbo stads historiska museum. Kulturhistoriska bilder. 1911.
1915. Förvärv till Statens historiska museum. Järnåldern. FM 1915.
1938. Das Brandgräberfeld von Pukkila in Isokyrö. FFT XLI. 1938.
- Hagberg, Louise 1929. »Vasst emot». Fatab. 1929.
1937. När döden gästas. Stockholm 1937.
- Hammarstedt, N. E., 1920. Svensk fontro och folksed i bild och ord. 1920.
- Harva (se även Holmberg) 1933. Suomalaisten muinaisuskonto. Suomen Kulttuurihistoria I. 1933.
- Hirviluoto, Anna-Liisa, 1958. Yläneen Anivehmaanmäen hauta LXII. SM 1958.
- Raisio Ihalan »vaskivaipat». FFT 75. 1973.
- Holmberg (-Harva), U., Vänster hand och motsols. Rig 1925.
- Huurte, M., 1970. Euran »käräjämpyrä». SM 1970.
- Jaakkola, J., 1938. Suomen varhaiskeskiaika. Suomen historia III: 1938.
- Jaanusson, Hille 1971. Ett estniskt korsformat hänge från Bjurhovda i Västerås. Fornv. 1971.
- Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. = Riga Kat. 1896.
- Keskitalo, O., 1950. Ristiretkiajan hautalöytö Janakkalasta. SM 1950.
1956. Nordgränsen för Tavastlands bosättning under vikingatiden i belysning av fynden från Jämsä socken. FM 1956.
1963. Viikinkiajan ruumishautaröykkiö Hattulasta. SM 1963.
- Kivikoski, Ella, 1936. Loimafyndet. FM 1936.
1938. Likarmade spännen från vikingatiden. FM 1938.
- 1938 a. Studien zu Birkas Handel im östlichen Ostseegebiet. Acta Archaeologica 1938.
1939. Die Eisenzeit im Auralflussgebiet. FFT XLIII.
1941. Kappale Salon seudun rautakautta. SM 1941.
1946. Husgrunderna i Storhagen, Kulla, Finström. FFT XLVIII:3. 1946.
1951. Hästskoformiga spännen i Finlands vikingatid. FM 1951.
- 1951a. Die Eisenzeit Finnlands. Bilderatlas und Text II. Porvoo 1951.
1955. Kalevasonens liebrüne». FM 1955.
1961. Suomen esihistoria. Suomen historia I. Porvoo 1961.
1963. Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland. Hki 1963.
1965. Magisches Fundgut aus finnischer Eisenzeit. FM 1965.
1966. Akanthusornamentik an frugeschichtlichen Funden Westfinnlands. Pronsiast varase feodalismi. Tallinn 1966.
1970. Zu den axtförmigen Anhängern der jüngsten Eisenzeit. Studia Archaeologica in memoriam Harri Moora. Tallinn 1970.
1973. Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und text. Neuausgabe. Hki 1973.
- Korosuo, O., 1946. Gjuttekniken under järnåldern i Finland. FM 1946.
- Kruse, Friedr., 1842. Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Est- und Curlands bis zur Einführung der christlichen Religion in der Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernements. Dorpat 1842.
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstiden.

- Kustin, A., 1962. Das Steingraberfeld von Ranvere auf der Insel Saaremaa. Muited kalmed ja aardeid. Tallinn 1962.
- Lehtosalo — Hilander, Pirkko-Liisa. 1970. Euran emännän hauta Luistarin kalmiston rikkain. Joulukellot 1970.
- Leppäaho, J. 1966. Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland. FFT 61.
- Luho, V., 1966. Kinnulan ketjulaite. SM 1966.
- Moora, H., 1932. Die Vorzeit Estlands. Tartu 1932.
1938. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n.Chr.
1967. Einige Ergebnisse der Burgenforschung im Ostbaltikum. SM 1967.
- Muitse Eesti linnused. Tartu 1939.
- Nagevicius, V., 1931. Das Gräberfeld von Prizmonti. Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae 1930. 1931.
- Nerman, B., 1929. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. KVHAA Handl. 40:1. 1929.
1969. Die Vendelzeit Gotlands. Stockholm 1969.
- Nordman, C. A., 1921. Anglo-Saxon coins found in Finland. Hfors 1921.
1924. Karelska järnåldersstudier. FFT XXXIV 1924.
1931. Nordisk ornamentik i Finlands järnålder. Nordisk Kultur XXVII. 1931.
1942. Schatzfunde und Handelsverbindungen in Finnlands Wikingerzeit. Acta Archaeologica vol. XIII.
1943. Vapnen i Nordens forntid. Nordisk Kultur 1943.
1944. Gotlandisch oder deutsch. Acta Archaeologica 1944.
- Nordman, C. O., 1939. Medeltidskyrkogården i Hitis. FM 1939.
- Paulsen, P., 1953. Schwertortbänder der Wikingerzeit. Stuttgart 1953.
1939. Axt und Kreuz bei den Nordgermanen. Leipzig 1939.
- Petersen, J., 1919. De norske vikingesverd. Videnskaps-selskaps Skrifter II. 1919.
1928. Vikingetidens smykker. Stavanger 1928.
- Pettersson, O. P., 1912. Fornlapparnas sätt att begravna sina döda. Fataburen 1912.
- Pälsi, S., 1928. Puvustoaimeksia Maskun Humikkalan kalmistosta. SM 1928.
1938. Om gravar med obrända lik. FM 1938.
1939. Esihistorian tutkimuskentiltä. Jyväskylä 1939.
- Raudonikas, W. J., 1930. Die Normannen der Wikingerzeit und das Ladogagebiet. KVHAA Handl. 40:3 1930.
1931. Svenskt och finskt i Gardarike. Fornv. 1931.
- Rinne, J., 1932. Pyhä Henrik, piispa ja marttyyri. Hki 1932.
- Rosén, H., 1923. Död och begravning. Västsvensk folketro och folksed. 1932.
- Rygh, R., 1877. Om den yngre jernalder i Norge. Aarb. for nord. Oldk. og Historie. 1877.
- Salminen, V., 1905. Köyliön pitäjän historia. Hki 1905.
- Salmo, H., 1940. Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland FFT XLII. 1940
1948. Deutsche Münzen in vorgeschichtlichen Funden Finnlands. FFT XLVIII. 1948.
1952. Rautakausi. Satakunnan historia II. Vammala 1952.
1953. En karelsk silverskatt från Sysmä socken. FM 1953.
1956. Finnische Hufeisenfibeln. FFT 56. 1956.
- Salo, U., 1957. Lappeen Kauskilan varhaiskeskiaikainen kalmisto. SM 1957.
- Sarvas, P., 1971. Ristiretkiajan ajoituskysymyksiä. SM 1971.
1972. Länsi-Suomen ruumishautojen raha-ajoitukset. Hels. yliopiston arkeol. laitos. Moniste N:o 6. 1972.
- Schmiedehelm, M., 1929. Ein Depotfund aus Tartu. ESA IV. 1929.
- Schwindt, Th., 1893. Tietoja Karjalan rautakaudesta. FFT XIII. 1893.

- Selling, Dagmar., 1955. Wikingerzeitliche und frühmittelalterliche Keramik in Schweden. Stockholm 1955.
- Serning, Inga, 1956. Lapska offerplatsfynd från järnålder och medeltid i de svenska Lappmarkerna. Uppsala 1956.
- Shetelig, H., 1912. Vestlandske graver fra jernalderen. Bergen 1912.
- Sirelius, U. T., 1921. Suomen kansanomaista kulttuuria I—II. Hki 1921.
- Šnore, R., 1930. Dzelzs laikmeta Latviešu rotas adatas. Ref. Die Lettischen Schmucknadeln der Eisenzeit. Latviešu aizvēstures materiāli I. 1930.
- Spičín, A. A., 1896. Kurganij S. — Peterburgskoj guvernij. MAR 20.
1905. Gnezdovskie kurgani v raskopkah S. I. Sergeva. Izvestija imp. Arheol. komm. S. — Peterburg. 1905.
- Stenberger, M., 1958. Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit Uppsala 1958.
1961. Das Gräberfeld bei Ihre im Kirchspiel Hellvi auf Gotland. Acta Archaeologica 1961.
- Suvanto, S., 1973. Keskiäika. Satakunnan historia III. 1973.
- Tallgren, A. M., 1926. Zur Archäologie Eestis II. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B VIII:1. 1926.
- Thålin, H., 1938. Ringspännan med upprullande ändar. Kulturhistoriska studier tillägn. Nils Åberg. Sthm. 1938.
Thålin, Lena, 1969. En ångermanländsk spjutspets. Nordsvensk forntid. Skytteanska samfundets Handlingar 6. 1969.
- Tomanerä, Leena, 1972. Kolme Köyliön Vanhankartanon miekkaa. SM 1972.
- Troels-Lund, 1941. Dagligt liv i Norden på 1500-talet XIV. Stockholm.
- Tõnisson, E., 1962. Eesti aardeleiud. Muistsed kalmed ja aarded. Tallinn 1962.
- Vahter, Tyyni. 1928. pronssikierukkakoristelun teknillisistä menetelmistä. SM 1928.
1931—32. Kaatterit. SM 1931—32.
1932. Les »kaatteris» chez les peuples finnois pendant l'âge récent du fer. ESA VII.
1933. Puku ja naisten käsityöt muinaisaikana. Suomen kulttuurihistoria I. 1933.
1952. Varsinaissuomalainen kaarihuntu. Corolla Archaeologica in honorem C. A. Nordman. Hki 1952.
- Waronen, M., 1898. Vainajanpalvelus muinaisilla suomalaisilla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 87. Helsinki.
- Vestin, G., 1941. En västmanländsk ryttargrav. Fornv. 1941.
- Vilkuna, K., 1934. Zur Geschichte der finnischen Sicheln. FFT XL, 1934.
1964. Der finnische puukko und das junki-Messer. SM 1964.
- Äyräpää, A. (se även Europaeus) 1937. Uusinta muinaislöytösatoa Oulun läänistä. Jouko 1937.

The Inhumation Cemeteries at Kjuloholm

Summary

In 1925 an inhumation cemetery was discovered on an island of Lake Köyliönjärvi in Satakunta, SW Finland. The cemetery was dated to the end of the heathen period on the basis of the first finds, and this date was corroborated by the archaeological excavations carried out at the site during 1925 and 1926. The discovery attracted attention partly because of the finds and partly because the site is connected with certain known events at the transition between heathendom and Christendom. The cemetery, which lies among and beneath the farming building complex of the Kjuloholm Manor (Köyliönkartano), is referred to in this work as cemetery C and it is dealt with in more detail in part II.

In the northern portion of the island, another inhumation cemetery was discovered in 1933. This cemetery, identified here by the letter A, belongs to the Merovingian period. The investigation of this cemetery took place in the years 1933 and 1934. Cemetery B, also from the Merovingian period, was found near cemetery C in 1937 and it was investigated in the following year. Both cemeteries A and B are dealt with in part I (published in SMYA XLIV in 1943) and a brief general review is presented here.

Part I. The Merovingian Period

Chapter I — III. *Introductory review, the cemetery, burial forms*

Cemetery A yielded a total of 21 inhumation graves and one cremation. The inhumation graves lay 20-60 cm below the ground surface and their orientation varied. The most common orientations were NW-SE, NNW-SSE and N-S (see part I, fig. 12). The skeletons were not well-preserved, but in some graves their silhouettes were still visible. Cremation grave A 1 consisted of a pit c. 50 cm in diameter, in which a shield boss had been used as container for the burnt bone fragments. The majority of the graves were datable to the period comprising the

end of the sixth century and the first half of the seventh. A few graves dated to the second half of the seventh century and one, A 18, to the end of the eighth century.

In cemetery B, the greater part of which lies beneath roads and buildings, 11 graves were excavated and it was possible to localize another 5. All the investigated graves belonged to the second half of the seventh century. The orientation of the graves tended to be opposite to that of cemetery A, but there were some affinities with cemetery C. It is clear that during the seventh century a shift to E-W grave orientation begins to take place. This trend is also observable in the cemeteries of the neighbouring parish of Eura. The change may be related to certain Christian-Germanic burial traditions. Divergence from the NE-SW orientation may be the result of differing criteria as to the position of the cardinal points.

Notwithstanding possible disturbance resulting from settlement and agricultural activities, it seems that the graves have lain under flat ground without visible mounds or cairns. However, stone concentrations were observed within the earth filling of some graves, at least in grave A 19 in cemetery A and in certain graves of cemetery B. In cemetery B the stones were fist-sized and occurred in association with charcoal-rich soil containing a mixture of slag, disks and burnt clay daub fragments; for example grave B 10 yielded 3 kg of burnt clay daub and 5 kg of disk fragments. Neither slag, daub nor disk fragments were found in grave A 19.

The presence of wooden remains both over and under the artifacts indicated that the body had been provided with some sort of wooden protection, its dimensions depending on the grave content. For example, in men's graves the width would be dependant on that of the shield and the length on that of the spear.

The practice of inhumation burial during the Merovingian period was centered in the parishes of Köyliö (Kjulo) and Eura. This practice continues in the area throughout the heathen period.

Chapter IV. A. *Ornaments.*

The artifactual material is not particularly rich but, on the other hand, the finds are very characteristic to the period.

The oldest brooch was a small cross-bow fibula (I. pl. 12:66) which belongs to a Swedish type represented by a brooch from Husby, Uppland (I. fig. 19). The dating falls in the middle of the sixth century with a possible margin before and after.

The Husby-type brooch, as A. Hackman (Rig 1919) has pointed out, is the prototype for the typical Finnish crayfish brooch. Three brooches of this Finnish variant were among the finds. Typologically oldest is the brooch (I. pl. 17: 102) found in grave A 17 from cemetery A. The other two (I. pl. 26: 163 and I. pl. 24: 144) are the latest of the series and come from cemetery B. Anyhow, the differences among the three brooches are not great and they all belong to the seventh century, the one in I. pl. 17: 102 already to the beginning of the century.

Most of the brooches found in cemeteries A and B were small short equal-armed brooches. The type of Swedish equal-armed brooch thought to be their prototype has been dated to 550-600 AD. The majority of the Finnish-made ones belong to the seventh and eighth centuries. The small size, the curved arms, as well as the cross-shaped impressed decoration (I. fig. 23) suggest that these equal-armed brooches from both cemeteries A (I. pl. 15:87 and I. pl. 17:101 a-b) and B (I. pl. 22:131 a-b, I. pl. 24: 143 a-b, I. pl. 25: 154 a-b, and I. pl. 26: 162 a-b) belong to the seventh century.

These equal-armed brooches occurred in pairs, united by bronze chains. The chains were of two types: some were made of tri-faceted bronze wire (I. fig. 26 a-b), others of double- or triple-ribbed bronze bands (I. fig. 26 c). The first type is the most common and has obviously eastern Baltic prototypes.

A third type of brooch was the so-called snake brooch (I. pl. 26: 169) from grave B 10.

Of the metal pins there were a small bronze pin with a cube-shaped head and an iron pin of shepherd's staff shape. The bronze pin (I. pl. 12: 67), from grave A 6, is of a type specially common in Gotland, but also occurring elsewhere in Scandinavia. It dates to the second half of the sixth century or the beginning of the seventh. The shepherd's staff pin (I. pl. 10: 63) is, on the other hand, one of the eastern Baltic elements in the Finnish Iron Age. This specimen could belong to the beginning of the seventh century, but it is more likely that it dates to the middle of the century.

The only neck ornament finds were a neck-ring of copper-containing silver, some beads and possibly a bronze spiral. The neck-ring (I. pl. 15:84) was found in grave A 9. It has centrally ribbed flat terminals with rounded ends. Beads of glass paste and of opaque and clear glass were found in three graves from cemetery A (I. pl. 12: 72, I. pl. 15: 85 and I. pl. 16: 92) and in two graves from cemetery B (I. pl. 26: 161, 168). Although bronze spirals are known to have been used in necklaces both in Finland and the eastern Baltic lands, it is possible that this bronze spiral (I. pl. 15: 86) has been part of the cloth ornamentation.

Some of the arm-rings were typical of the Merovingian period. The majority of them, 10 pieces, was of the concave-convex type (I. fig. 29, 30) which is common in Finland. The origin of this type is not quite clear. The date of the concave-convex arm-ring tends to fall in the seventh century, but it is possible

that the type may have appeared somewhat earlier and that it was still in use during the eighth century. The most common decorations on this type of arm-ring are illustrated in I. fig. 30 a-e. The problem of the origin of the mid-ribbed arm-ring (I. fig. 31) is simpler because the type has clear eastern Baltic prototypes. In Finland these arm-rings are contemporary with the concave-convex ones, but they become obsolete around 700 AD at the latest. The so-called multi-ribbed arm-rings (I. fig. 32). are a related group. It is a fairly simple type of arm-ring which apparently occurs in Finland already around 500 AD, the latest specimens belonging to the seventh century. The site yielded 4 multi-ribbed arm-rings. In addition, a fourth type of arm-ring was recovered, the spiral type (I. pl. 25: 156 a-b). This kind of arm-ring has been very characteristic of the eastern Baltic cultures during the first millennium AD. In Finland it occurs sporadically during the first centuries of our era and the Migration period, but it is not until the end of the Migration period when the type gains importance, becoming the most common arm-ring type during the Viking period. About the same applies to the spiral finger-rings, ten of which were found at the site. Two multi-ribbed finger-rings were also found. The type is apparently a small version of the multi-ribbed arm-rings.

There were also a couple of belt buckles. One made of iron (I. pl. 6:15) with a large semicircular mount fixed by 3 round-headed rivets: The same grave, A 2, also yielded a gilded rectangular bronze plate. The other buckle (I. pl. 10: 62) is made of bronze with no mounts.

IV. B. *Weapons.*

Of a total of 8 swords, 3 had a pyramidal pommel and another one had a metal-mounted guard. The first three belong to Behmer's («Das zweischneidige Schwert der germanischen Völkerwanderungszeit») type VII, whereas the other sword (I. pl. 10: 55, detail I. pl. 11) belongs to Behmer's group VI. It should be mentioned that the pommel and the metal-mounted guard of the latter sword have not originally belonged together.

Men's equipment included both a common work-knife and a somewhat larger one; two graves even yielded three knives. Two of the women's graves had also two knives. Most noticeable among the knives was the straight-backed «Finnish combat knife» which has a strongly convex cutting edge (I. pl. 18: 109).

Several types of spearheads were represented. The most typical one is that which Salmo («Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland») calls the Yliskylä type (I. fig. 38). Four of this sturdy socketted spearhead type with slightly concave edges were unearthed. (I. pl. 4:36, I. pl. 5: 5, I. pl. 9: 45, and I. pl. 27: 186). The type has affinities with continental Germanic spearheads, but its

closest related forms occur in Scandinavia, specially in Gotland. A more direct relationship to continental Germanic forms is shown by the two spearheads with a small rhomboid blade (I. pl. 4: 59 and I. pl. 16: 95). The spearhead of I. pl. 16: 91, a type called by Salmo »with blunt blade», is a variant of these. Another specimen with continental affinities is that depicted in I. pl. 13: 80. Of different origin are the tanged spearheads with pointed oval blades, a type which seems to come from the eastern Baltic (I. pl. 18: 108 and I. pl. 27: 190).

There were 6 javelins of the type Salmo calls »typical Finnish angos». Three of these belong to group a, which is characterized by an arrowhead-like blade (I. pl. 5: 6, pl. 4: 37, and pl. 4: 79). The other three belong to group b, which is distinguished by its curved barbs (I. pl. 4: 96, 121 and pl. 23: 140). The finds also included »large-bladed angos» (I. pl. 127 and pl. 23: 141) as well as a tanged javelin point with small blade (I. pl. 18: 110). Finally, there was a socket spearhead with barbs (I. pl. 18: 110). The chronology of all these spearhead types is discussed further below.

Of the arrowheads four were leave-shaped (I. pl. 20: 122 a-d), and one rhomboid (I. pl. 16: 97).

Shield remains occurred in 10 of the 15 unquestionable men's graves, seven of them from cemetery A. The majority of the shields were equipped with rugged conical bosses (see I. pl. 2), a typical Finnish type which was in use during the second half of the sixth century and the first half of the seventh. Also from the same period is a »Vendel type» shield boss (I. pl. 14: 77, 78). The latest form of shield boss recorded was a rounded type called by Salmo »Merovingian period shield». There were four specimens of this group (I. pl. 16: 93, pl. 20: 120, pl. 21: 126, and pl. 23: 139).

IV C. *Iron implements.*

The number of iron implements was surprisingly small, consisting of one shaft-hole axe, 2 socket axes, 2 scissors, one fire-iron, and the remains of a bridle. A most interesting find was the set of wood-working tools, including various types of carving tools (I. pl. 8: 27—30, pl. 21: 129 and possibly pl. 5: 11) as well as an awl (I. pl. 8: 31).

IV D. *Artifacts of clay, bone and stone.*

In addition to the clay vessels from cemetery B (I. pl. 28: 151 and 159) sherds were recorded from both A and B. The pots are made of fairly coarse material with flat bases and usually slightly curved sides. It is worth mentioning the large

number of clay disks found, especially in the stone concentrations within some graves in cemetery B. For example a total of 5¼ kg was collected from grave B 10. On the basis of their wear marks, these clay disks have originally served as loom weights (I. pl. 28: 17). The presence of loom weights in certain graves may be connected to some sort of burial rites. The same applies to the slag fragments that occurred in the filling of some graves, as well as to the clay daub fragments above grave B 10.

Chapter V. *Chronology.*

The examination of the artifactual material indicated that, when dealing with the Merovingian period, weapons are a better chronological indicator than ornaments. Their examination has allowed the division of the weapon forms into three groups, phases I, II, and III. The investigated material is presented in tables 1-3, which include all the datable weapon finds. The treatment of the finds follows mainly that of Salmo's in »Waffen der Merowingerzeit in Finnland». The results can be summarized as follows:

Phase I is represented by conical shield bosses (I. pl. 2), Vendel-type bosses with stout hand-grip mounts (I. pl. 14), »Yliskylä» spearheads (*e.g.* I. pl. 4: 36), spearheads with rhomboid blade (*e.g.* I. pl. 4: 59) and related forms, the early variants of the typical »Finnish angos» (*e.g.* I. pl. 4: 37 and 79), two-edged swords with simple triangular pommel (Behmer's type VII; I. pl. 1:41), and *ditto* with thin unadorned bronze guard mounts (early variants of Behmer's type VI; I. pl. 11).

Phase II (table 2) is dominated by rounded shield bosses (*e.g.* I. pl. 16:93), late variants of the typical »Finnish angos» (I. pl. 96 and 121), variants of large-bladed »angos» (I. pl. 21: 127), swords of Behmer's type VI decorated with style II, *ditto* of Behmer's type IX (Salmo's »western Finnish» sword), single-edged short swords and the early representatives of the »Finnish combat knife».

Phase III (table 3) is distinguished by its tanged spearheads with narrow oval blade (I. pl. 18: 108), tanged javelin points with short blade (I. pl. 18: 107), spearheads of Petersen's type A and E, swords of Brehmer's type VI, single-edged short swords and sporadically single-edged long swords, and the »Finnish combat knife» (I. pl. 18:109) which seems to have been rather popular.

Artifact types from women's graves are not as easy to fit into these chronological phases. Nevertheless, it is clear that the cross-bow fibula of the Husby type belongs to phase I, together with the early forms of crayfish, equal-armed and snake brooches. Concave-convex arm-rings of the variants illustrated in I. figs. 30: a-e, and mid-ribbed (I. pl. 12: 73) and multi-ribbed (I. pl. 15: 88) arm-rings also fall into phase I. The small crayfish brooch and related forms as

well as the mentioned concave-convex arm-rings remain in use under phase II. Small snake brooches as well as mid-ribbed and multi-ribbed arm-rings may still occur in the beginning of this phase. Already in the second half of phase II but especially during phase III the size of artifacts increases. This applies to crayfish, equal-armed and snake brooches. A newcomer during phase III is the horseshoe (ring) brooch. Concave-convex arm-rings of the type in I. fig. 30 a are still in use during this phase.

On the basis of the available find material, among which the graves from Kjuloholm play an important part, we have the following general dates for the three phases of the Merovingian period: phase I 575—650 (675), phase II 650 (675)—750, and phase III 750—800 (825).

Chapter VI. *Culture.*

In this chapter the material is analysed from a more cultural-historical point of view. Women's attire is examined in more detail and it is concluded that it consisted of a long-sleeve shirt, a sleeveless frock and a cloak. The use of a pair of shoulder-worn identical brooches united by chains to each other and to a third, different brooch, suggests western influences, whereas the finger- and arm-rings have eastern Baltic affinities. Women's attire also included one or two knives. Men's attire is more difficult to reconstruct. A large pin, such as the shepherd's staff-shaped ones, was apparently employed in fastening the cloak.

It was possible to observe that the weapons of phase I were heavier than those of phases II and III. To the heavier equipment of phase I belonged a two-edged sword, a heavy shield often with conical boss, one or two spears — usually one of the Yliskylä type and the other an early »Finnish ango» — as well as a long knife. The lighter armament, which was adopted around the middle of the seventh century, during phase II included a sword, a light shield, a spear, and a combat knife. The light shield equipped with a round boss was particularly characteristic. The lighter armament continues to be in fashion during phase III, but with the difference that the use of two spears becomes again popular. Both spearheads are now short and tanged, one with narrow oval blade and the other barbed. The »Finnish combat knife» is very typical of phase III.

The only interesting aspect of handicrafts brought to light by the finds is woodworking, specially the manufacture of wooden vessels; a craft which has been characteristic of the area until very recent times. Several implements for the manufacture of wooden vessels were among the finds.

The renovation of the Finnish material culture which, according to the finds, took place towards the end of the sixth century suggests unusually powerful foreign influences. The most important influences seem to come from Middle

Sweden (Mellan-Sverige) and Gotland, but continental currents are also observable. This versatility somehow contrasts with the more domestically oriented phase II, in other words, during the end of the seventh century and the first half of the eighth. The decreasing of foreign influence has obviously a historical cause: the changing of the political situation in the Baltic territory. Anyhow, the foreign contacts seem to flourish again during phase III, i.e. the second half of the eighth century and the ninth century. This applies to the southern Baltic area including Memel and part of Lithuania, as well as to Finnish-Estonian connections which are once again reflected by the finds. On the other hand, contacts with Sweden and Gotland seem to decline to some extent, but this by no means implies their cessation; in fact, they play an important role in the development of the western Finnish culture.

Chapter VII. *The district.*

The last chapter deals with the Köyliö-Eura district and its importance with respect to the contemporary ancient settlement of southwestern Finland. The district, which is characterized by its unique burial traditions, enjoyed a privileged geographical situation between the southwestern coastal region and the related settled areas along the Kokemäki (Kumo) river and the Tavastian lakes. The most important routes connecting the south and the northeast went via Eura and Köyliö creating, no doubt, the necessary conditions for the prosperity apparently enjoyed by the district during the Merovingian period.

Part II. The Viking and Crusade periods.

Part II deals with the material from cemetery C, the latest of the known prehistoric cemeteries from Kjuloholm. The finds date to the Viking and Crusade periods. The research at this cemetery was carried out during 1925 (A. Hackman), 1926 (C. A. Nordman) and 1934 (N. Cleve).

The excavation of cemetery C was the result of the construction activities that began at the Manor's cattle-yard in 1925. Several graves had been already uncovered by the time the word had reached the National Museum. In any event, it was possible to distinguish and separate the finds of some of the disturbed graves. These graves are referred to as CA-CO. The graves that were systematically excavated during 1925 were denominated C1-C3, those during the summer of 1926 C4-C46, and those during 1934 C47-C51. Thus there was a total of 51 systematically excavated graves, which, added to the 14 (15 ?) not-so-

reliably investigated disturbed ones make up a total of 65 (66 ?) graves. Considering the 800 and some stray finds and the areas of cemetery C which remained unexcavated beneath roads and buildings, it is possible to estimate a total of at least 150 graves, possibly 200 or even more. Grave C 11, the only recorded cremation, was found together with inhumation burial C 10.

As in cemeteries A and B, the graves seem to have originally lain below flat ground with no indications of mounds or cairns overlying them. The depth seemed to fluctuate between 60 and 80 cm, but both shallower and deeper graves occurred. Five cases of two or three superposed graves were recorded.

The orientation of the graves W-E, WSW-ENE (the most common) or SW-NE with the dead person's head respectively towards the W, WSW or SW end of the grave. Only a couple of graves — C 17 and C 40 — were in the opposite direction. The westwards orientation is the same as in Christian graves, but it must be pointed out that the same orientation was dominant in cemetery B already during the seventh century. The use of portable coffins has been deduced from the nails of at least 12 graves. There was no further evidence concerning the appearance of the coffins in these 12 graves. It was not possible to identify tree-trunk coffins with certainty. Of 52 carefully investigated graves from cemetery C a total of 30 failed to yield any wooden remains, suggesting that in some graves the dead had been buried without any kind of wooden protection.

Apparently the bottom of the grave pits or the coffins had been lined with straw or leaves, and in some cases with animal skins. The body rested fully dressed in extended supine position. In addition to the articles related to the dress a series of artifacts were placed in the grave, such as weapons, implements and, in some cases, clay vessels.

Chapter III.B. 3 discusses the possible traces of magic burial rites. Unmistakable evidence was scarce, mainly restricted to seed magic. Seeds and fruits occurred in some of the graves and this could only be interpreted as some sort of magic protective measure. A couple of dog skeletons, a horse cranium, as well as horse teeth may represent grave offerings.

Chapter IV. A. *Ornaments.*

The ornaments found in the graves were typical of the late Viking and Crusade periods.

Animal-decorated round tortoise brooches occurred in all of the richer women's graves. With the exception of a single so-called »two-animal brooch» occurring as a stray find, the remaining 16 were »four-animal brooches» of Appelgren's type D. These closed grave finds provide a date forked between the

last decades of the tenth century (or around 1000 AD) and the middle of the eleventh. Another common component of the brooch-gear was the equal-armed brooch, the majority of which belonged to late degenerate forms related to Kivikoski's groups 7 and 8.

Brooches of the horseshoe type were also well represented. The 6 large horseshoe brooches with conical end-knobs (Salmo's group 10), which date to the eleventh century, were found to belong to the men's attire. The horseshoe brooch seems to be longer-lived as a component of the women's attire. There is one silver horseshoe brooch with rolled-up ends which has been dated, on the basis of associated coins, to the beginning of the eleventh century; and the rest of the silver brooches possibly date to the same century. Bronze horseshoe brooches with rolled-up ends occurred in graves coin-dated as early as c. 1000 AD, but they have been found also in later graves. The horseshoe with poppy-like end-knobs belongs to the eleventh century. The dominating horseshoe brooch forms of the Crusade period are characterized by low upturned faceted or flower-shaped ends. There is also a horseshoe of the type with a central torus which dates to the middle of the twelfth century and ring brooch of contemporary or later date.

Three specimens of decorative pins were recovered. All were cross-shaped, but only one of them has been used as a pin at the time of burial. The other two were of the so-called double-cross type and only the head portion remained, having been modified to be used as pendants. These two pins are datable to around 1000 AD but the other pin is somewhat older, tenth century at the latest.

Women wore decorative chains at the breast. Thus the shoulder brooches were united to each other by chains and by another one to an equal-armed brooch. The chains were provided with »chain-holders» usually in the shape of two spirals. They were either made of bent bronze wire or cast. A cast »chain-holder» with a segmental upper part (II pl. 12:192) seems to be unique in Finland. On the other hand, the three animal-decorated ones from grave CB (II pl. 15:248) belong to a type that has affinities with both Finnish and eastern Baltic finds. A fragment of another »chain-holder» was found to be reminiscent of that described by Tallgren (1926, fig. 10).

Both bronze and silver pendants were recovered. There were 13 silver pendants made from silver plates. These pendants were either of circular or shield shape decorated with beaten indentations consisting of knobs, dot lines, dot-filled triangles, etc. in geometrical or plant-like arrangements. They are datable to the end of the tenth century and the first half of the eleventh. There was an additional silver pendant of bracteate-like form.

Bronze pendants seem to be part of the chain ornament. The occurrence of two »double-cross» pin heads as pendants has been already described. There were also perforated cross-shaped pendants (II pl. 1:8) which possibly have

Christian, perhaps Byzantine, crosses as prototypes, though lacking the symbolism. It is difficult to tell whether there is any connection between the two »Tor's hammer» bronze pendants (II pl. 3:40) and their Scandinavian counterparts, but nevertheless the possibility cannot be discarded. These pendants may date to the beginning of the eleventh century.

The so-called bird pendants form a separate group with three variants. Two of these suggest a water bird. Particularly characteristic are the S-shaped neck and the bands across the tail (II pl. 1:7, 15:250). In one of the two variants the bird has a perforated body (II pl. 15:251). The third variant depicts a more clumsily made bird with a short neck and also a perforated body. All the bird pendants probably date to the beginning of the eleventh century, and the same can be said about the flat horse-shaped pendant.

A bronze pendant imitating 7 bear teeth was found in grave CB (II pl. 15:245). Similar pendants have been reported from several sites in western Finland. Their chronological position comprises most of the Viking period, but the ones with rather naturalistic bear tooth imitations as those from Köyliö may be ascribed to the eleventh century.

Small bells seem to have been used in connection with the breast chains and clothing. The larger cast bronze bells were used fastened to the hip or waist, fixed in groups of 4 + 4 along spiral »chain-holders» (II pl. 13:197). A second group was worn in connection with the hair ornament. Cast pear-shaped bells with line decorations belong to a type common in the eastern Baltic area. There is still another type of bells made from either bronze or iron plates.

The examination of the bead finds from cemetery B indicates that there were certain types which dominated during the late Viking period, specially around 1000 AD; such as simple and double blue glass beads, simple yellow glass beads and so-called enamel beads with eye- or sun-like mosaic decorations which often appeared together in neck ornament. More precious beads, as those made of glazed silver or gold foil and of carnelian, occurred in association with them. Around 1050 AD or slightly later the character of neck-worn beads seems to change. They become more uniformly sized and a preference for red and orange coloured barrel-shaped glass paste beads is detectable.

Cemetery C only yielded a fragment of a neck-ring, a terminal of the type described by Kivikoski (1951 a fig. 676). Arm-rings were on the other hand more abundant. The most common type was the spiral arm-ring with a total of 10 specimens. They were generally made with bronze wire of triangular, exceptionally segmental, cross-section. A Finnish armlet type is decorated with stamped semicircles or triangles containing dot triplets. The four specimens from cemetery C belong to a broad variant datable to the tenth century or the beginning of the eleventh. Rarer in Finland is the broad-ended armlet type decorated with stripes and point lines; a type closer to Estonian forms.

The forms from the Crusade period are concave-convex armlets which have their broadest part in the middle (II pl. 3:55). This type together with the flat silver arm-rings dates no earlier than c. 1050 AD.

Finger-rings were rather numerous and dominated by the various types of spiral rings. Following the old traditions these rings were made of bronze wire with either circular, segmental or triangular cross-section. The traditional forms of spiral finger-rings seem to become obsolete during the eleventh century. The same applies to the spiral rings with broad terminals. The new forms are represented by a heterogeneous group of silver rings with a broader central part and overlapping ends. A unique specimen is the silver ring with cross and step designs in niello.

The full belt garniture comprised the buckle, the various kinds of strap mounts and the end tag. The earliest type of belt buckle was the one with five lobes. Two-pieced buckles constitute one of the most common types during the eleventh century. Flat five-sided buckles with folded strap mounts occur in Finland, Gotland, the eastern Baltic lands and western Russia. Two buckles of the type where the buckle and its mount have been cast into a single piece show eastern influence. Eastern affinities can also be found in several forms — shield-shaped, heart-shaped, 4-sided, etc. — of belt mounts made of either bronze or silver laminae. Their eastern prototypes are, however, simple circular or quadrangular mounts made of dot-decorated bronze laminae. The Kjuloholm finds have also indicated the use of bronze spirals as belt ornamentation.

Bronze spirals played an important part in cloth ornamentation. Their occurrence, either woven or sewn to the cloth, in the various dress elements can be summarized as follows: in 9 aprons, in 6 of the waist-worn »kaatteri» (see Vahter p. 183), in 6 cases as part of the head-dress, and in a man's belt.

IV B. *Weapons.*

Cemetery C yielded a great number of weapons, but many of them were unfortunately badly rusted. The weapons were typical of the Viking and Crusade periods in Finland. There were a total of 16 swords which can be classified according to Petersen in the following manner: 4 of type T (T2), 3 of type X, 3 (2) of type Z, 2 of the Crusade period type, and 4 unidentified specimens. In the same way, a total of 20 spearheads may be classified, again according to Petersen, as follows: 1 of type E, 9 of type G, 1 of type K, 1 of type M, 2(1) of type JP 26, 1 barbed spearhead, and 5(6) unidentified. The abundance of type G is noteworthy. Only 3 arrowheads and 3 axes were recorded. The decorated axe from grave C 17 (II pl 6:94) was of very high quality. The decoration consisted of silver inlaid palmetti, vines and undulating

lines. There were also a couple of fragments of a conical shield boss with no visible neck.

IV C. *Implements.*

A total of some 40 knives form a heterogeneous group when classified according to blade shape. Although wooden handles seemed to be the rule, there was both a bone and a horn handle. In some cases the lower handle had been bound with bronze thread. There was a knife (II pl 5:99) with silver mounts on both the lower and upper handle, and provided with an unusual leather scabbard covered with cloth and decorative bronze mounts. The local women's attire at the beginning of the eleventh century included a characteristically broad scabbard with beaten bronze mounts.

Agricultural implements were represented by 8 scythes and about twice as many sickles. Only 3 sickles were found in men's graves, the rest being from women's graves.

Of the more personal implements, there were 3 scissors from women's graves and 2 from men's graves. Of the 6 fire-irons found 5 were of the oval type and only one had a lyra-like shape. Other implement finds were: 10 whetstones, 1 cylindrical lock, 4 keys, 5 balances, 30 weights, and a weight case.

Coins.

Cemetery C yielded a few purses and a total of 40 coins. Of these coins 22 were Arabian, 14 German, 1 Bohemian, 2 Anglo-Saxon and 1 Danish. The Arabian coins date to a period forked between 898/9 and 980/1 AD. The coins from western lands belong to the end of the tenth century and, most of them, to the eleventh century.

Riding gear.

Objects belonging to riding gear were 5 (possibly 8) rein bits, of which one was triple-linked, two double-linked and one single linked. Other finds possibly belonging to riding gear were a couple of iron buckles, a few cross-shaped strap mounts and an iron bell.

Magic.

Two men's graves (C 2 and C K) and a child's grave contained each a pair of small flat circular or oval stones. Another two of these small stones were

recorded as stray finds. There is no doubt that these stones represent some sort of magical ritual. An animal claw found in association with coins and weights is probably an amulet. The occurrence of pendants of tooth-like, cross and bird shapes has been already mentioned.

Pottery.

The majority of the clay vessels from cemetery C were simple flat-based pots, sometimes decorated with lines of cord impressions. However, there were also round-based pots. These seemed to be of better quality and their decoration somewhat richer.

Chapter V. *Chronology.*

Thanks to the numerous coin-dated graves it has been possible to develop a fairly sound chronology for cemetery C, a chronology supported by comparisons with other coin-dated inhumation graves from western Finland (Sarvas 1972). The chronological treatment of the finds from cemetery C allows the following division: I = period before 975 AD (only a few stray finds), II = 975—1025 AD (21 graves), III = 1025—1150 AD (14 graves), IV = later than 1150 AD (a few stray finds).

VI. *Culture.*

The local material culture of the period is well reflected by the finds from cemetery C. We have a fairly good idea of how the people dressed, of the weapons they used, and there is also a few bits and ends concerning their handicraft.

The women's attire included a sleeveless braced frock which was worn over a long-sleeved shirt. The frock's braces were fastened at the shoulders by round tortoise brooches, a type characteristic of the period. Also characteristic were the »baroque» ornamental chains fixed to the shoulder brooches. In addition there was a third brooch — equal-armed or in later times horseshoe-shaped — which may have been fastened to either the shirt or the cloak. Necklaces of glass beads and/or coins occurred in the richest graves. Spiral arm-rings, armlets and finger-rings were part of the ordinary attire. Specially the apron and the cloak were profusely decorated with bronze spirals. The head-dress consisted of a kerchief and a frontal band.

The men wore a shirt of woollen tabby and a smock of 3-shed or 4-shed woollen twill. A sheathed knife normally hung from the smock's belt. There is no evidence concerning the appearance of the trousers. A knee-long coat was used as outer garment.

The armament of the men's graves was not uniform: in 6 instances there was only a sword, in 3 a sword and two spears, in one a sword and a spear, and in 5 there was only a spear. The quality of its weapons — a sword, two spears and a combat axe — differentiates grave C 17 from the rest. The silver decorated sword and axe indicate the grave of an important person.

It is difficult to distinguish any typical hunting forms from the weapon material. This applies to arrowheads, spearheads and knives.

The agricultural implements consisted of scythes and sickles. The scythe seems to have been a men's tool whereas the sickle was mainly used by women. Of 11 sickles 9 came from women's graves. A total of 14 scissors and a needle were representative of the textile handicraft.

From home and abroad.

The material culture revealed by the investigations of cemetery C shows a powerful local imprint, but it also contains elements of foreign origin. These foreign elements reflect the kind of contacts that characterize the period. At the beginning of the Viking period southwestern Finland was taken into the sphere of influence of Birka, which among other things would explain the occurrence of Scandinavian animal ornament in Finland (e.g. the »four-animal» round tortoise brooches). The period around 900 AD and shortly after presents quite a diffuse picture. A rather conspicuous development begins around 975 AD, when dress takes up after the eastern Baltic fashion. This western Finnish »baroque adventure» within the Viking period ends around 1025 AD. After this the graves seem to become gradually poorer in grave goods, but the presence of silver artifacts among the rare grave goods indicates that the scarcity of finds can hardly reflect general poverty. A more likely explanation would be that western Finland became more powerfully affected by the ways and traditions of the Christian world. Such influences render the transition between heathendom and Christendom very difficult to define on the basis of grave finds.

Chapter VIII. *The district.*

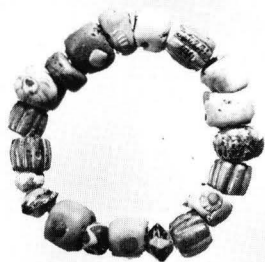
The parish of Kjøulo (Köyliö) together with the neighbouring parish of Eura formed a remarkable enclave with unique burial traditions in southwestern

Finland. This enclave and its diverging burial traditions existed already during the Merovingian period (part I), but it is not until the Viking period when the differences become more striking. It seems also clear that the settlement in the vicinities of Lake Köyliönjärvi was centred in the island with the cemeteries and the opposite western shore in the mainland. This area corresponds to the medieval village of Polsu, which also used cemetery C for burial purposes.

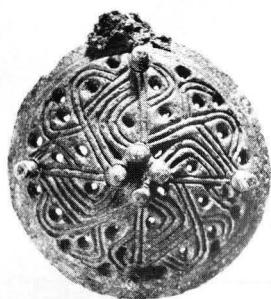
During the 1150's this district witnessed a drama that was to have far-reaching consequences: the murder of Finland's apostle Bishop Henrik. According to the tradition the murderer, peasant Lalli, was originally from the Polsu village and his home was also supposed to be situated on an island. There are several indications that Christianity had already reached the vicinities of Lake Köyliönjärvi by this time, and that Bishop Henrik's visit had been motivated by some kind of offense that Lalli had committed against the Church. The association of such events with this particular place is supported by the fact that the »island» and parts of the Polsu village belonged to the Bishopric of Åbo (Turku) in medieval times, the transfer of the land ownership being interpreted as some sort of compensation for the murder of Bishop Henrik.

Translated by Maija-Leena Núñez

Planscher

1

3

4, 6

5

7

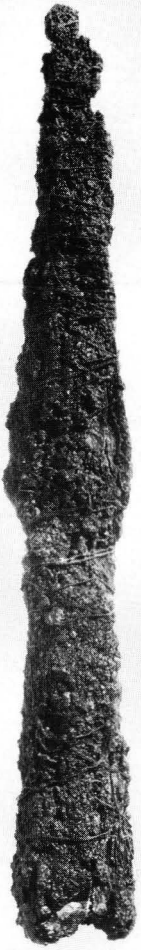
8

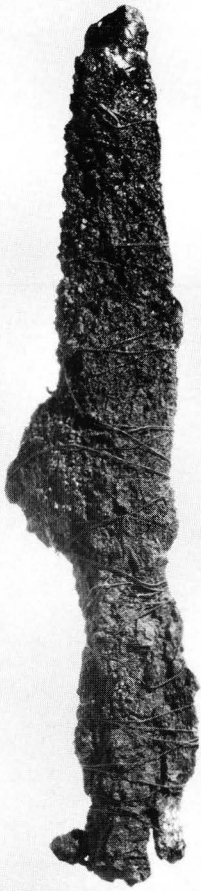
10

12

14

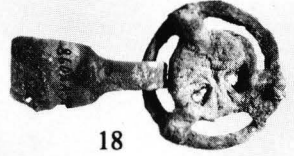
15

16

17

18

19

21

24

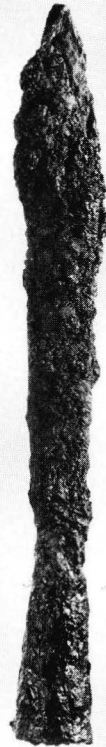
31

28

29

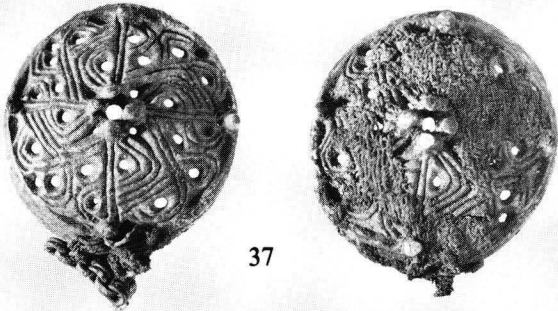
27

34

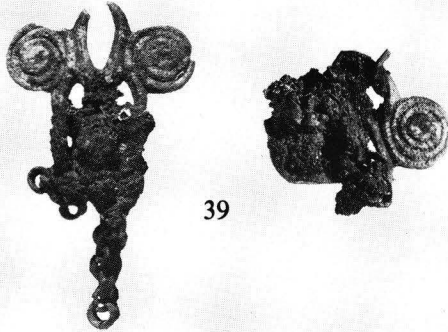
35

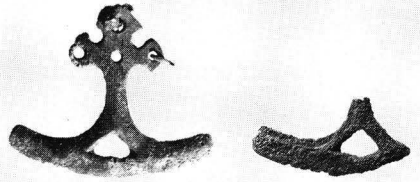
37

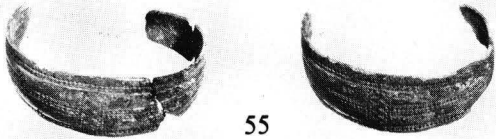
38

39

40

55

52

63

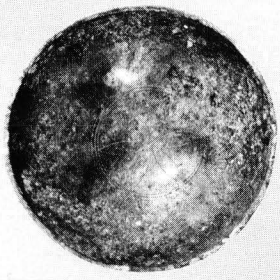
64

65

67

72

74

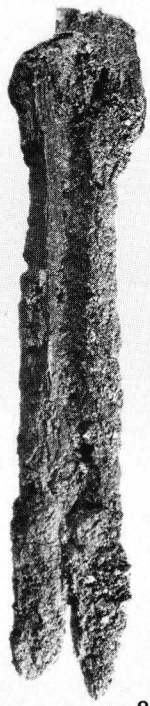
77

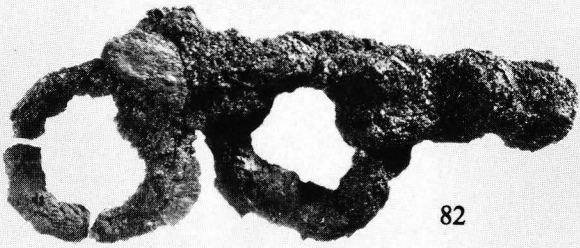
80

76

84

82

85

86

91

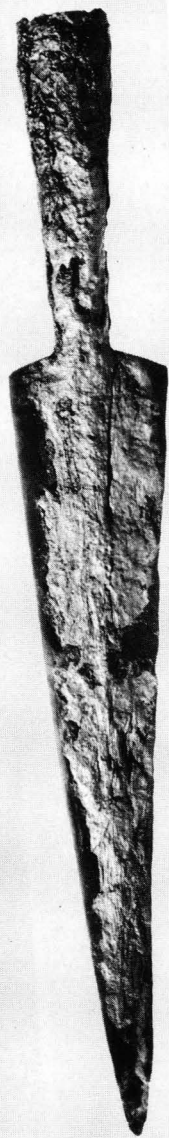

93

99

95

96

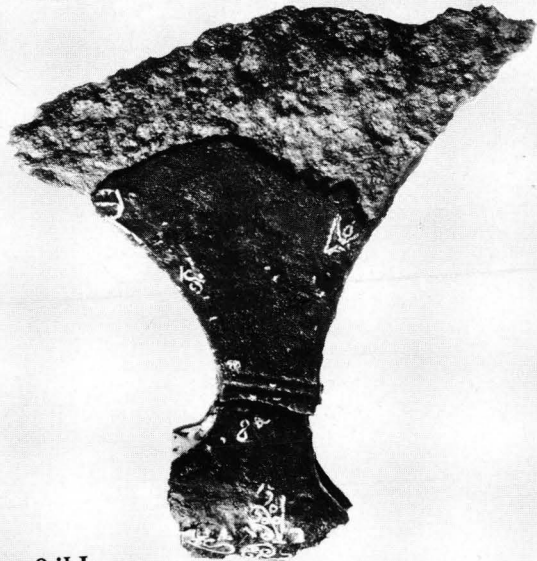
97

98

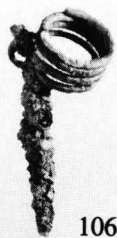

94

105

106

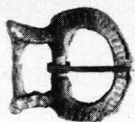
108

120

123

124

126

127

128

129

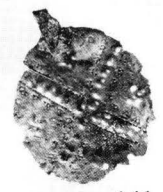
132

139

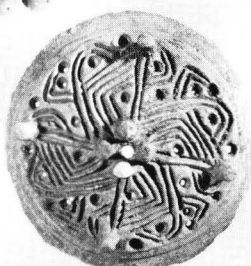
140

141

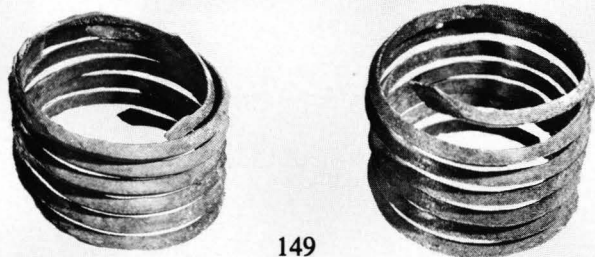
144

145-148

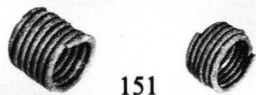
142

149

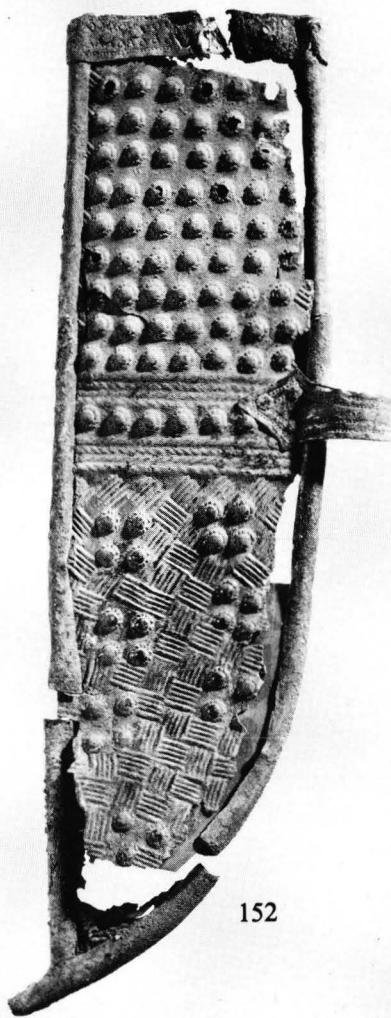
150

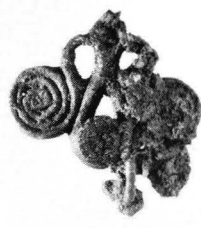
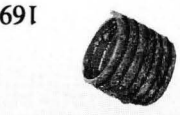
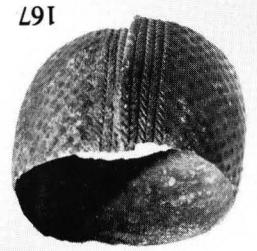
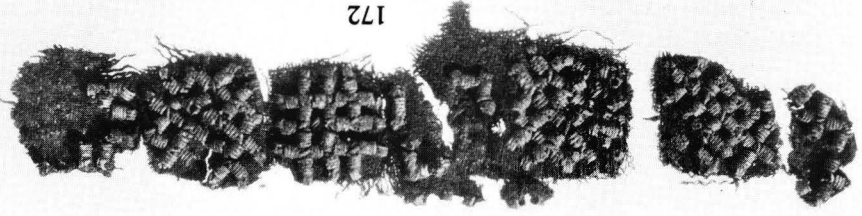
151

153

152

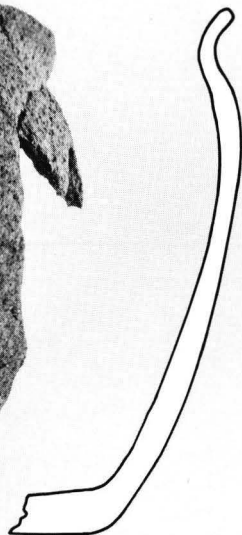

175

177

178

179

180

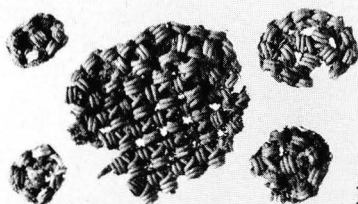
182

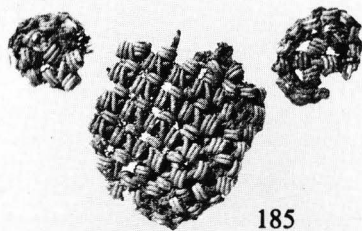
183

176

184

185

187

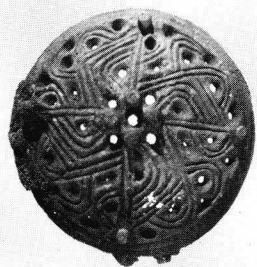
188

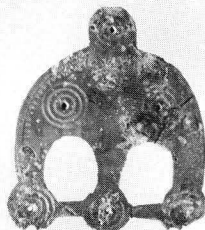
188

189

190

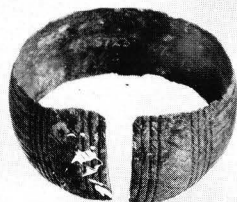
192

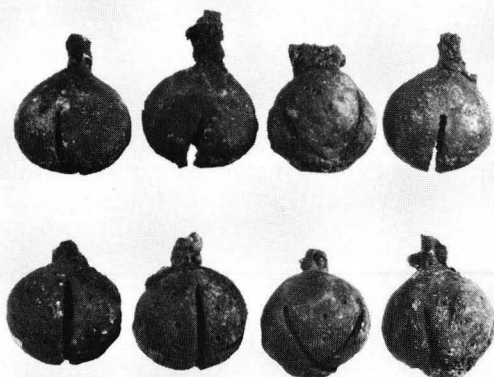
194

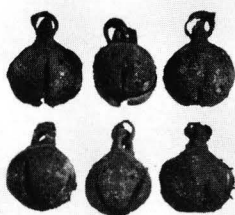
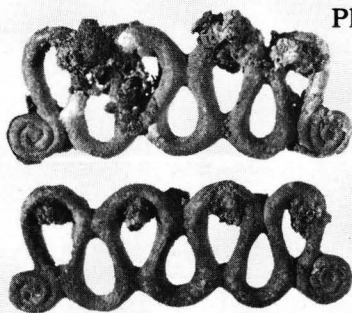
193

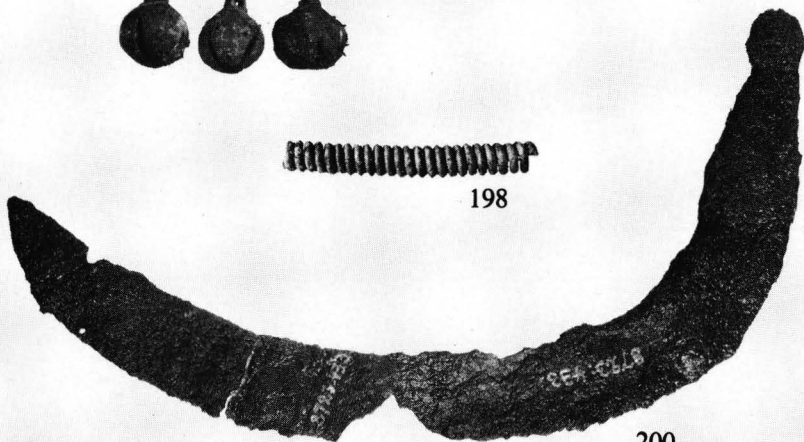
195

197

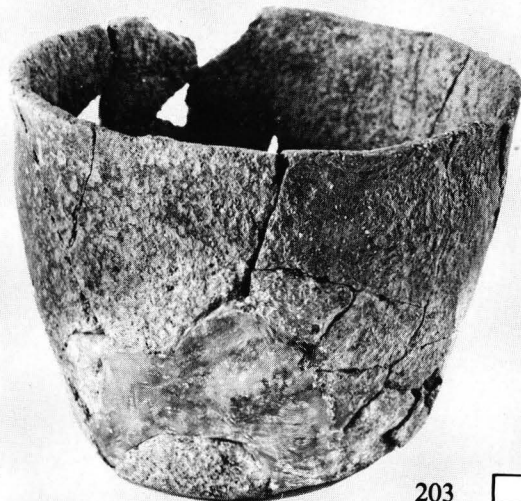
198

200

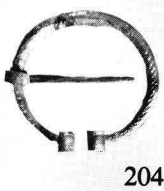

202

203

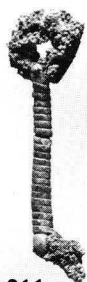

204

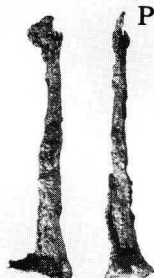
210

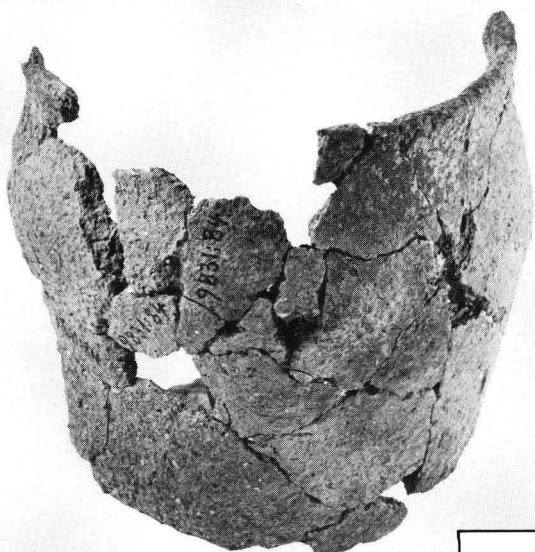
211

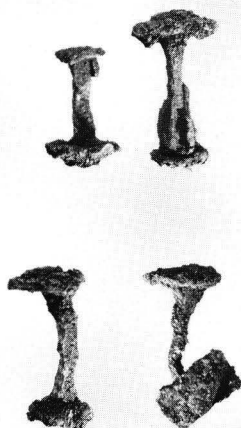
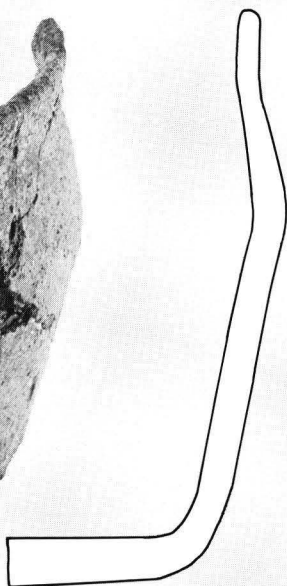
212

215

217

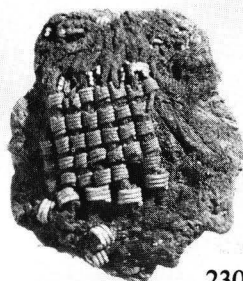
218

228

229

230

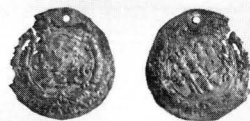
233

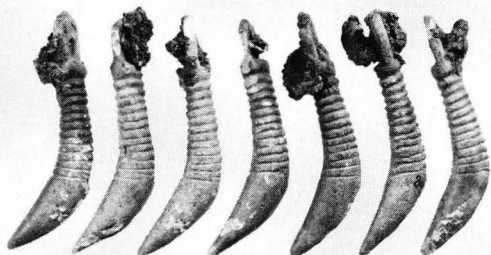
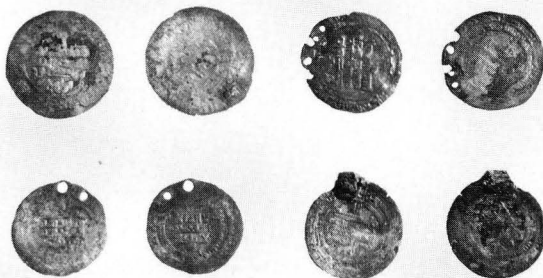
242

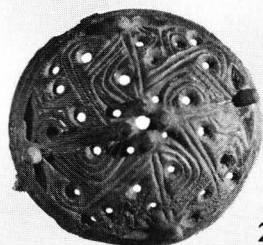
243

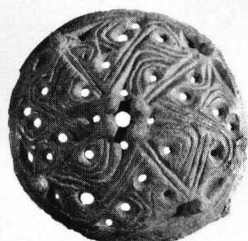
244

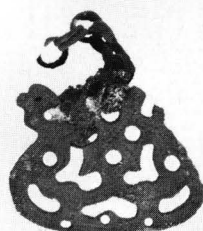
245

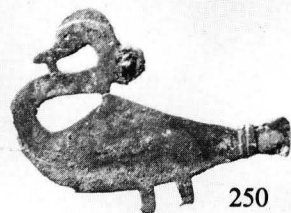
246

247

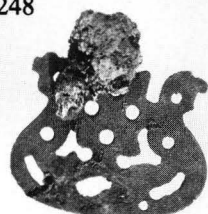
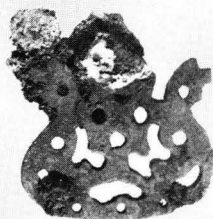
248

250

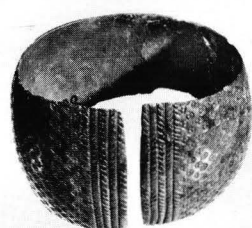
251

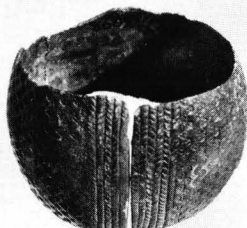
252

253

254

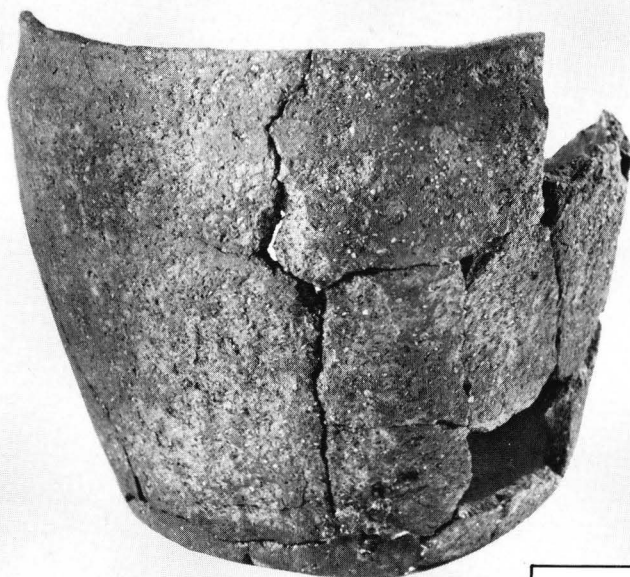
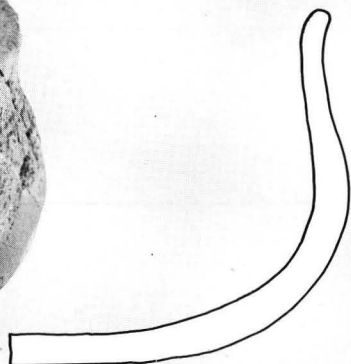

255

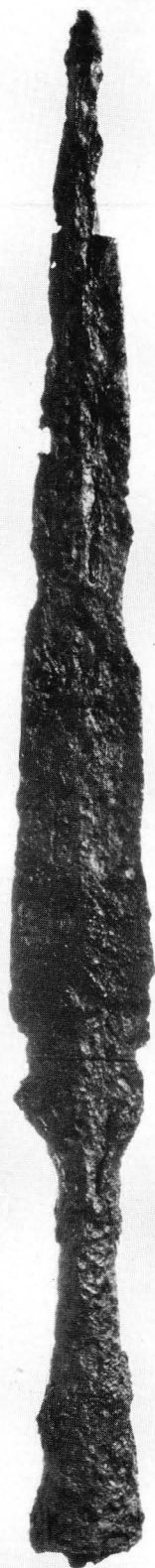
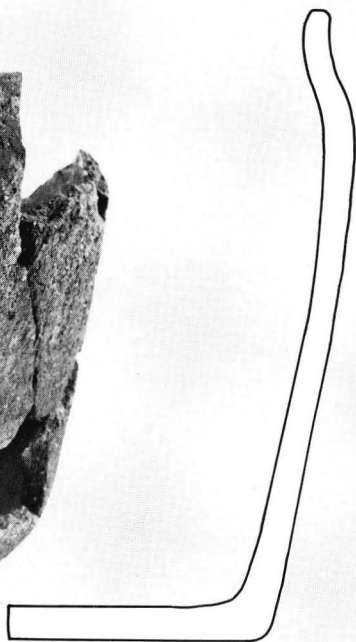

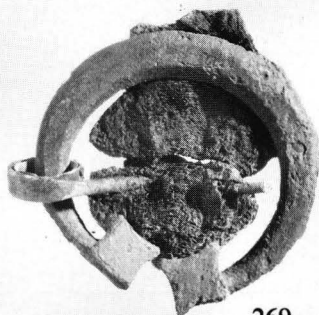
265

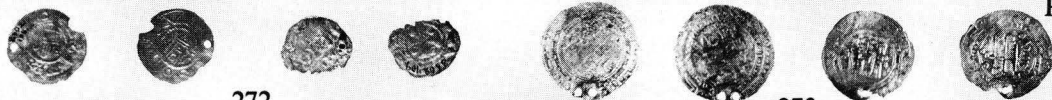
266

262

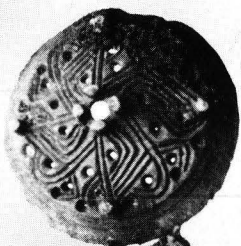

269

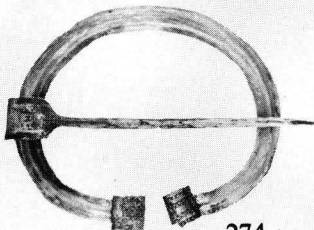
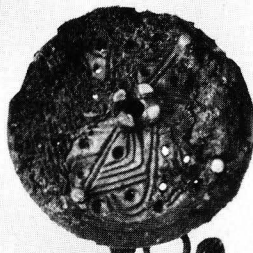

272

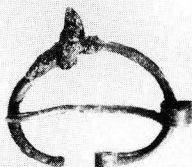
273

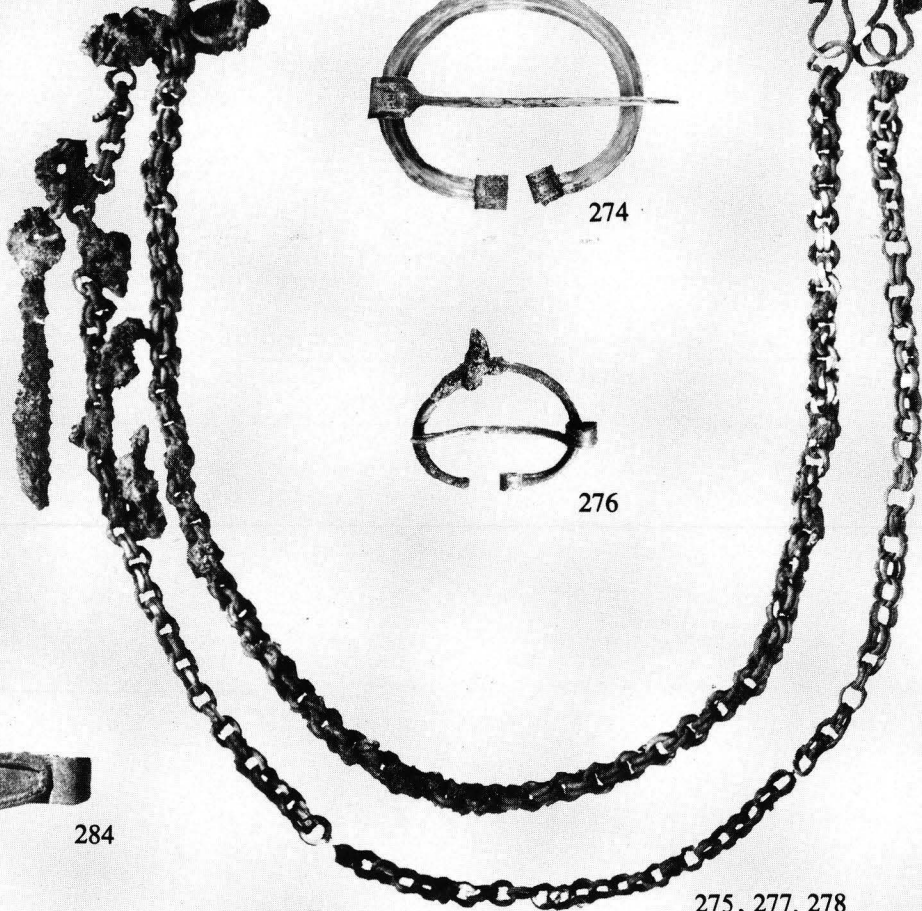
271

274

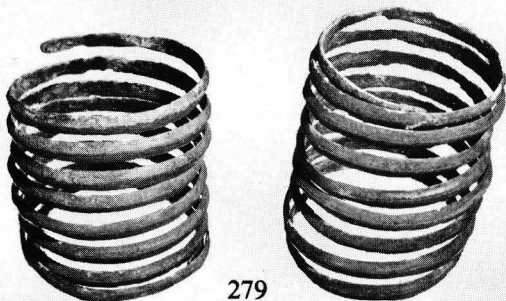
276

275, 277, 278

284

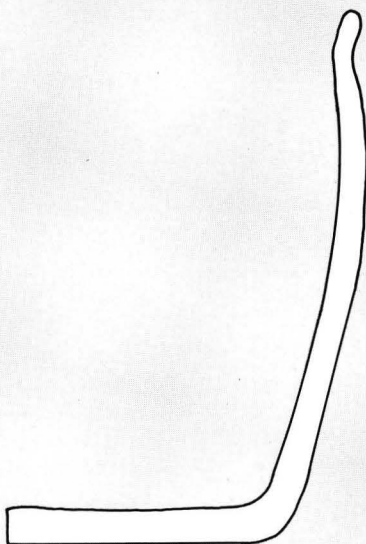
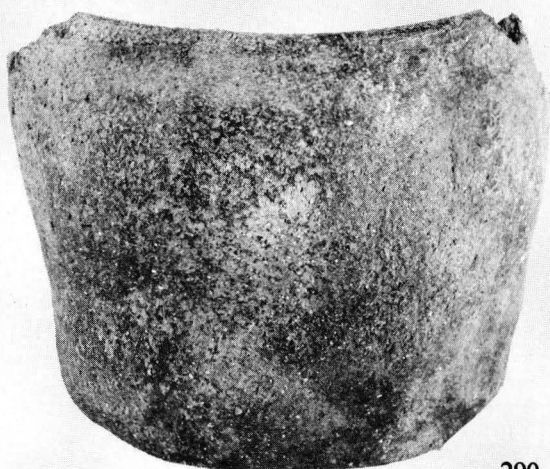
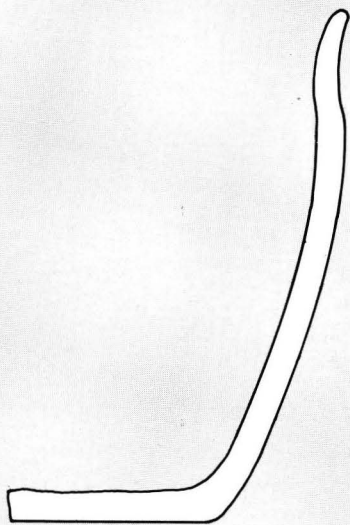
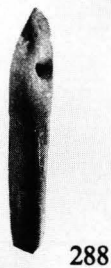
279

283

281

292

293

300

301

298, 302

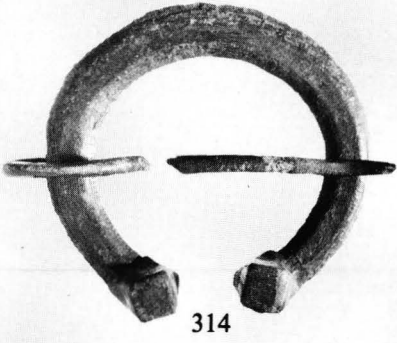
311

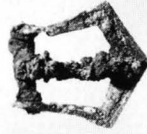
312

313

314

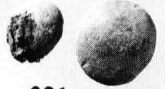
315

316

319

321

317

322

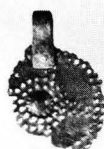
308

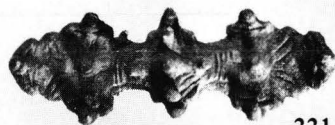
326

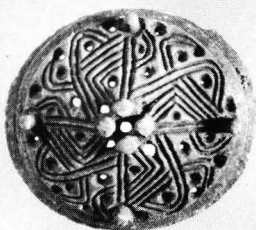
328

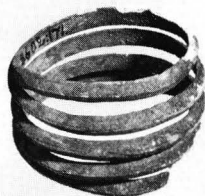
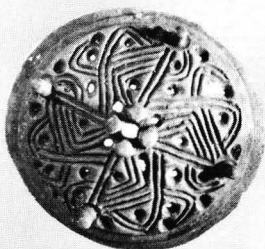
329

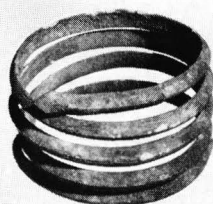
331

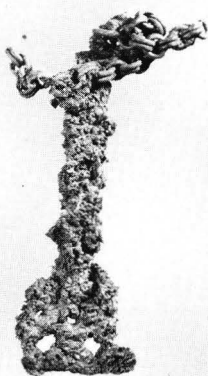
330

335

332

334

336

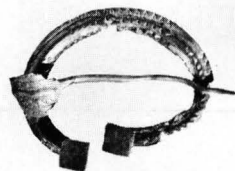
337

344

345

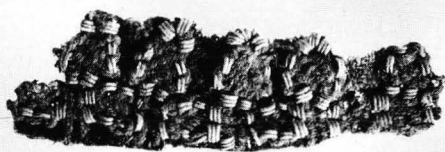
346

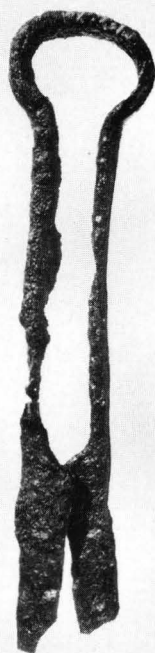
347

348

350

349